

REPERTORIU NAȚIONAL DE PATRIMONIU CULTURAL
IMATERIAL. I = RÉPERTOIRE NATIONAL DU
PATRIMOINE CULTUREL IMMATÉRIEL. I

Coperta I: Dan Stanciu

Tehnoredactare: Dan Matei

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Comisia Națională pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial

Repertoriu național de patrimoniu cultural imaterial = Répertoire national
du patrimoine culturel immatériel / Comisia Națională pentru Salvagardarea
Patrimoniului Cultural Imaterial. — București : CIMEC, 2009. — ? p. (24 cm)

ISBN 978-973-7930-23-1

ISBN 978-973-7930-23-1

© CIMEC – Institutul de Memorie Culturală, 2008

Piata Presei Libere nr. 1, CP. 33-90

013701 Bucuresti, Romania,

Tel. (+4) 021 317 90 72

Fax (+4) 021 317 90 64

cimec@cimec.ro

**Comisia Națională pentru Salvagardarea
Patrimoniului Cultural Imaterial**

**Repertoriu național de
patrimoniu cultural imaterial. I**

**Répertoire national du
patrimoine culturel immatériel. I**

Senior coordonator: **Virgil Ștefan Nițulescu**

Îngrijirea ediției: **Mirela Paraschiv
Irina Balotescu**

Traducere în limba franceză: **Cristiana-Monica Papahagi**

Echivalențe în aromână: **Iulia Wișoșenschi**

**CIMEC - Institutul de Memorie Culturală
2008**

Autorii/Les auteurs

Capitolul 1. Forme de artă a cuvântului și expresii verbale tradiționale /

Formes de l'art du récit et expressions orales traditionnelles

Prof.univ.dr. Nicolae Constantinescu - Universitatea din București /
Université de Bucarest

Lect.univ.dr. Ioana Ruxandra Fruntelată - Universitatea din București /
Université de Bucarest

Capitolul 2. Folclor muzical / Musique folklorique

Cercetător științific dr. Marian Lupașcu - Institutul de Etnografie și Folclor
„Constantin Brăiloiu” / Institut d'ethnographie et de folklore
«Constantin Brăiloiu»

Capitolul 3. Folclor coregrafic / Danse folklorique

Prof.univ.dr. Zamfir Dejeu - Academia de Muzică „Gheorghe Dima”, Cluj-
Napoca / Académie de musique «Gheorghe Dima» de Cluj-Napoca

Capitolul 4. Jocuri de copii și tineret / Jeux d'enfants et d'adolescents

Prof.univ.dr. Nicolae Constantinescu - Universitatea din București /
Université de Bucarest

Cercetător științific dr. Sabina Ispas, membru corespondent al Academiei
Române - Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” /
Institut d'ethnographie et de folklore «Constantin Brăiloiu»

Capitolul 5. Sărbători, obiceiuri și ritualuri / Fêtes, rituels et traditions

Prof.univ.dr. Otilia Hedeșan - Universitatea de Vest, Timișoara / Université
de Timișoara

Conf.univ.dr. Doina Ișfănoni - Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti” /
Musée national du village «Dimitrie Gusti»

Capitolul 6. Practici tradiționale de prevenire, combatere și vindecare a bolilor / Médecine traditionnelle: pratiques de prévention, de traitement et de guérison

Prof.univ.dr. Ilie Moise - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu / Université
«Lucian Blaga» de Sibiu

Capitolul 7. Meșteșuguri artistice / Les métiers artistiques traditionnels

Cercetător științific dr. Corina Mihăescu - Muzeul Național al Satului

„Dimitrie Gusti” / Musée national du village «Dimitrie Gusti»

Cercetător științific dr. Steluța Pârâu - Institutul de Cercetări Eco-Muzeale -

Muzeul de Etnografie și Artă Populară Tulcea / Institut et musée

d'ethnographie et d'art populaire de Tulcea

Capitolul 8. Alimentație tradițională / Cuisine traditionnelle

Conf.univ.dr. Narcisa Alexandra Știucă - Universitatea din București /

Université de Bucarest

CUPRINS

Cuvânt introductiv	1
Argument	3
Forme de artă a cuvântului și expresii verbale tradiționale	9
Folclor muzical	21
Folclor coregrafic	31
Jocuri de copii și tineret	63
Sărbători, obiceiuri și ritualuri	73
Practici tradiționale de prevenire, combatere și vindecare a bolilor	89
Meșteșuguri artistice	97
Alimentație tradițională	131
Bibliografie generală	147
Avant propos	157
Introduction	159
Note du traducteur	164
Formes de l'art du récit et expressions orales traditionnelles	165
Musique folklorique	179
Danse folklorique	189
Jeux d'enfants et d'adolescents	225
Fêtes, rites et traditions	235
Médecine traditionnelle: pratiques de prévention, de traitement et de guérison des maladies	253
Les métiers artistiques traditionnels	261
Cuisine traditionnelle	295
Bibliographie générale	311
Ilustrații/Illustrations	323

Cuvânt introductiv

Ne aflăm, odată cu publicarea prezentului *Repertoriu* național de patrimoniu cultural imaterial, în fața unui fapt esențial pentru spațiul culturii române actuale. Termenul de Inventar, ales inițial pentru această lucrare, trimite, de obicei, la ideea unui drum închis, la un document strict oficial; nu este, însă, cazul aici și vom arăta pe scurt care sunt motivele. Este vorba, în primul rând, de o realizare cu totul nouă, din punct de vedere istoric, iar prin aceasta reprezintă un gest pregnant, aproape o urgență firească într-un timp al urgențelor nu întotdeauna reale și în acord cu transformările care se produc, interdependent, în zonele socialului, mentalului, tradiției. Publicarea *Repertoriului* este o realizare majoră nu numai prin aceea că stabilește profilul unui câmp de repere, ci și pentru că, prin el, tradiția se prezintă ca un fenomen viu și inspirator, iar nu drept un sistem opac, împietrit, clasificat definitiv. România se racordează, în acest fel, la demersurile pe care UNESCO le-a întreprins în ultimii ani pentru salvagardarea patrimoniului mondial și, în cazul de față, a patrimoniului cultural imaterial care, prin natura sa, solicită strategii ce nu implică doar spațiul fizic, ci înaintează în straturile profunde ale manifestărilor umane, confruntându-se cu dispariția unor comportamente, a unor mentalități și, implicit, a formelor pe care acestea le-au generat. Devine, astfel, o necesitate firească, nu doar inventarierea elementelor care constituie ansamblul de limbaje al unei lumi întregi, ci și ordonarea acestora, astfel încât să devină posibilă înscrierea axiologică a patrimoniului imaterial într-un spațiu și timp al valorilor adesea relative, lipsite de componenta reper.

Avem în față un demers finalizat printr-un volum cu valoare de document, posibil prin unificarea eforturilor și viziunilor unei serii de specialiști, membri ai Comisiei Naționale pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial. Experiența lor plurivalentă a făcut posibilă acoperirea unei arii care, fără a se pretinde exhaustivă în mod definitiv și exclusiv, este reprezentativă și constituie, în același timp, un bun reper bibliografic. Materialul prezentului volum dovedește un intens efort de ordonare și cercetare a elementelor patrimoniale din domeniile culturii imateriale, efort dus la bun sfârșit și prin implicarea organismelor abilitate, în acest sens, pe teritoriul României, iar concepția *Repertoriului* vine în urma unui șir de participări la reuniunile internaționale cu subiecte majore legate de salvagardarea patrimoniului imaterial, reuniuni organizate de către UNESCO, dublate de analiza obiectivă a individualității culturii și tradiției românești și a direcțiilor și imperativelor ei actuale.

Volumul de față, primul dintr-o serie de trei tomuri proiectate a reflecta realitatea patrimoniului românesc, atestă o reală preocupare pentru păstrarea unui teren de siguranță în supraviețuirea faptelor de patrimoniu cultural imaterial. În acest sens, pe lângă un angajament al României față de comunitatea internațională și față de sine, *Repertoriul* însuși reprezintă o importantă – sperăm – măsură de conservare și începutul unui proces care solicită nu doar inițiative, ci și intense acțiuni de cercetare, de implicare atât a comunității, cât și a societății și organismelor sale; solicită o schimbare de concepție, de educație, dar face apel și la activarea unei facultăți puțin exersate la noi, anume conștiința apartenenței, căutării, refacerii identitare. Sperăm, în acest sens, că acest demers va fi un punct de plecare și un instrument de lucru eficace într-un timp al transformărilor, al permanentei nevoi de investigație, de regenerare continuă a cadrelor de supraviețuire a valorii.

Nu în ultimul rând, nu ni se pare lipsit de importanță faptul că se creează un raport benefic între conținutul științific și subtilitatea, uneori frustă, ce caracterizează elementele de patrimoniu imaterial, raport ce capătă o expresivitate *sui generis*, numai rareori prezentă în textele de specialitate. Volumul reprezintă coagularea interioară a rigurozității criteriilor, repartitia clară a domeniilor, istoricul elementelor și bibliografiile de specialitate, toate conturând un demers intelectual, ce implică nu doar instituția Ministerului Culturii și Cultelor, ci și instituții de rang academic și universitar, organisme culturale și de cercetare din România (muzee, centre de cultură, biblioteci), așa cum este Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”, deținător al uneia dintre cele mai importante arhive din Europa.

Elaborarea lucrării de față constituie, așadar, dovada preocupării Statului român, a instituțiilor de specialitate și a specialiștilor din domeniile patrimoniului cultural imaterial, de a marca un stadiu necesar identificării patrimoniului românesc într-un context ale cărui tendințe se îndreaptă spre uniformizare. Credem, prin urmare, că spiritul și corpul tradițiilor românești se constituie într-un organism viu, pulsabil și personal, a cărui supraviețuire și transmitere depind, în mare parte, de tendințele valorice ale generației contemporane.

Dr. Virgil Ștefan NIȚULESCU,
Secretar general, Ministerul Culturii, Cultelor și Patrimoniului Național

Argument¹

În Lecția de deschidere ținută la Facultatea de Litere a Universității din București, în data de 9 noiembrie 1909, în urmă cu aproape o sută de ani, prof. Ovid Densusianu, redevabil filolog și folclorist, totodată, atrăgea atenția asupra faptului că un popor „nu trăiește numai din ce moștenește, ci și din ce adaugă pe fiecare zi în sufletul lui”. De aceea cercetătorul „trebuie să cuprindă în câmpul lui de observațiune și actualitatea și trecutul [...] pentru că nimic nu poate fi pătruns în toate tainele lui dacă e izolat în timp, ca și în spațiu. [...] nu trebuie să uităm că imaginația poporului nu rămâne inactivă, e stimulată mereu de ce se întâmplă în anumite împrejurări”. Actualitatea observațiilor acestora este cu atât mai evidentă în societatea în care trăim, în epoca postindustrială, când apar adevărate mutații în modelele culturale care ordonează și dirijează existența oamenilor, în primul deceniu al mileniului al treilea. Din rândurile de mai sus se pot descifra, cu ușurință, cele două viziuni referitoare la perspectivele și, implicit, metodologiile care pot fi folosite în studiul culturilor tradiționale. Cea dintâi, care are prioritate în ordinea abordării fenomenelor, privește cultura tradițională și mijloacele prin care aceasta funcționează ca un grupaj de „supraviețuiri” – forme, imagini, sensuri, structuri rituale prezente în sistemul activ al culturilor orale, ale unui popor sau ale unor grupuri de popoare, fragmente considerate, adesea, anacronice, față de solicitările lumii moderne. Ca urmare a acestei perspective, culegerea, publicarea, conservarea fenomenelor se fac sub presiunea „etnologiei de urgență” al cărei comandament principal este salvarea formelor de expresie a folclorului, reprezentative pentru creativitatea umană, care sunt pe cale de a intra în fondul pasiv. (Folosim termenul *folclor* în accepțiunea sa tehnică, și includem aici întreaga cultură spirituală a unei comunități, cu circulație dominant orală, în care, alături de literatură, muzică, dans, credințe, obiceiuri, etnoiastră, norme juridice, reguli de comportament, se află și forma verbalizată a științei populare privind ocupațiile, meșteșugurile, organizarea spațiului, tehnici de construcție etc. Specialiștii din România au folosit termenul și în accepția restrânsă, referindu-se la creația spirituală, tradițională și contemporană, exprimată în literatura, muzica și jocul popular. În alte părți ale Europei, folclorul este asimilat, preponderent, spectacolului sau festivalului în care sunt valorificate textele tradiționale literar, muzical și coreic.) În elaborarea prezentului repertoriu de teme și

¹ Ideile prezentate în acest *argument* sunt dezvoltate în volumul *Cultură orală și informație transculturală*, București, Editura Academiei Române, 2003.

termeni s-a folosit accepțiunea lărgită a termenului folclor, cea apropiată de sensul inițial, cel care în a doua jumătate a secolului al XIX-lea semnifică „știința populară”. „Folclorul este un sistem tradițional interpersonal de cunoaștere” care „se manifestă atunci când se transmite informație inclusă în setul de cunoștințe colectiv și în cel expresiv, prin actul singular al interpretării.” (Ispas, 2003, p. 23).

Cea de a doua viziune referitoare la perspectiva din care trebuie înțeleasă și abordată, pentru studiu, cultura orală tradițională (profundă, intangibilă) pornește de la premisa că ne aflăm în fața unui fenomen activ, un proces cu o dinamică determinată de contexte diverse: istoric, social, politic etc. în care acționează două forțe: cea tradițională și cea inovatoare. Prima este legată de existența, de-a lungul istoriei și în istorie, a acelor structuri și forme de expresie din etape anterioare care sunt păstrate atunci când condițiile concrete o cer, la care se adaugă elemente noi, când acestea sunt necesare. În tipul de relație stabilit între tradiție și inovație se manifestă dinamica fenomenului folcloric, calitatea acestui segment al culturii, universal atestat, de a fi „cultură vie”, care poate evolua, se îmbogățește și se perfecționează. Cultura aceasta profundă este organizată sistemic și în cadrul dinamicilor interne schimbările nu au loc haotic sau întâmplător. De aceea acea parte care aparține tradiției și este supusă statornic șocurilor inovatoare se cade a fi conservată, ea reprezentând o sinteză culturală pentru una sau mai multe etape istorice determinante din existența unui grup (etnic, socio-profesional, de vârstă, gen etc.).

Identitatea unei societăți se definește, între altele, prin simbolurile principale recunoscute și acceptate de către membrii ei, credințe, tradiții, norme care dau un sens existenței lor laolaltă, îi ajută să se recunoască într-o masă de indivizi și să împărtășească un destin comun. „Folclorul exprimă identitatea culturală a grupurilor familial, ocupațional, religios, etnic, zonal etc.” Fenomenul despre care scriem este de esență genuină și îl diferențiem de „folclorul bun de consum”, cel exploatat în spectacol, festival, turism sau comerț.

Interesul pentru cunoașterea și consemnarea fenomenului folcloric în România, manifestat constant, urmând o traiectorie ascendentă și în consens cu direcțiile similare europene, datează din secolul al XVIII-lea. După o perioadă de efervescentă, de multe ori cu accente romantice, care a marcat întregul secol al XIX-lea, în ultima sută de ani a celui de al doilea mileniu s-a realizat o instituționalizare a preocupărilor din domeniile etnologice: s-au întemeiat, în marile centre culturale ale României, arhive multimedia de folclor și etnografie, muzee etnografice, în cadrul universităților au luat ființă catedre de folclor și etnografie, pe lângă Academia Română s-au dezvoltat institute de cercetare, iar ministerele abilitate cu gestionarea culturii au dezvoltat rețele locale și zonale în sarcina cărora se află derularea strategiilor legate de cultura populară. Pornind de la rezultatele cercetărilor

desfășurate în România, în cadrul diverselor discipline etnologice, de-a lungul unui interval ce depășește un secol și jumătate, au fost stabilite categoriile culturii tradiționale orale care au stat la baza redactării prezentului *Repertoriu*.

Dacă pentru cercetător tehnologiile moderne sunt un aliat, pentru modelul „tradițional” acestea sunt elemente de „agresiune”; cultura „industrializată”, mai ales cea transmisă prin mass-media audio-vizuală „erodează” folclorul și dă naștere unor noi stereotipii.

Fenomenul mondializării sau globalizării culturale este mult discutat și disputat în zilele noastre, dar nu trebuie să pierdem din vedere că mișcarea, dacă nu este haotică, atrage după sine progresul, dacă factorii responsabili acționează atent și cu abilitate. „Folclorul are astăzi repere de modelare transcontinentale și transculturale”. O comunitate folclorică utilizează, adaptează și, ulterior, abandonează bunurile culturale numai în măsura în care acestea îi sunt necesare sau nu, într-un anumit moment al evoluției sale. În acest cadru se manifestă relația dintre individ – cultura lui – cultura grupurilor „mici” – informația planetară și tot în acest context, la momentul potrivit, trebuie să acționeze organismele cărora le revine responsabilitatea identificării și conservării bunurilor culturale pe cale a fi eliminate din viața zilnică a indivizilor. Conservarea trebuie făcută la nivelul sistemului de valori, a componentelor „sistemului de sisteme” care este folclorul, nu la nivel individual, ci prin indivizi reprezentativi.

„Toate societățile își creează o imagine a trecutului în cadrul unui proces care are ca scop actualizarea acesteia prin deschiderea spre noile generații care trebuie să se regăsească în acel proces istoric. Ne aflăm în fața unei restructurări, a reformulărilor, revalorizărilor și resistemărilor datelor și valorilor care alcătuiesc existența, sub toate aspectele ei, prin care se identifică un grup uman, un segment de populație, după normative comune, acceptate din interior și din exterior. Datele au o funcție referențială și socială, totodată.” (Ispas, 2003, p. 75). Dintre valorile tradițiilor din diversele culturi ale planetei, cele care aparțin secțiunii „intangibile”, folclorului au o profunzime și o complexitate deosebite și sunt purtătoarele mărcilor identitare acceptate ca norme de către grupuri. Multe generații de oameni de cultură au identificat, analizat, sistematizat și transmis celor ce le-au urmat ceea ce numim, cu un termen mult prea general, *tradiție*. Am spune chiar că identificarea, evaluarea și înscrierea categoriilor culturii profunde în setul identitar de referință este o acțiune conștientă a intelectualilor, oferta de valoare selectată și propusă de savanți, validată, acceptată și însușită de grup, într-o acțiune liber consimțită. Astfel se determină și se definesc acele categorii de valori care alcătuiesc o parte a patrimoniului cultural, un inventar de obiecte și structuri imateriale cărora comunitățile le acordă importanță și cu care se identifică, făcând referire la circumstanțele apariției lor și la semnificațiile acestora. Patrimoniul este

strâns legat de memoria colectivă în calitatea lui de reper identitar. În *Les niveaux d'interprétation et d'application de la notion de patrimoine culturel* (în *Parcours anthropologiques*, Université Lumière, Lyon 1, 2001) Gabor Sonkoly definește patrimoniul drept un inventar de obiecte sau de entități imateriale simbolizate prin obiecte, cărora comunitatea le acordă importanță. Colectate, inventariate, cercetate, ele sunt expuse publicului, conservate și restaurate de către instituții abilitate și, dacă este necesar, descifrate și dezvăluite codurile lor secrete. Prin acest demers, conținutul original de îmbogățește cu un element nou: interpretarea pe care o fac instituțiile care preiau obiectul în posesie. Astfel, patrimoniul se atașează memoriei colective, obiect și interpretare, făcând parte integrantă din identitatea care l-a cercetat, redescoperit, conservat (cf. *op. cit.* p. 75). Pornind de la conceptul de patrimoniu material, care a premers cu mult pe cel referitor la patrimoniul intangibil sau imaterial, organismele interesate de păstrarea valorilor culturii umanității, printre cele mai active fiind UNESCO, au declanșat programe și proiecte la care s-au angajat numeroase țări, răspândite pe toate continentele. România a aderat la aceste programe și astfel prin Legea nr. 410/2005 a dat acceptul pentru Convenția de salvagardare a patrimoniului cultural imaterial de la Paris, din 2003, pentru ca prin Legea nr. 26/2008, Parlamentul României să fixeze „cadru general necesar pentru identificarea, documentarea, cercetarea, protejarea, conservarea, promovarea, punerea în valoare, transmiterea elementelor patrimoniului cultural imaterial, caracteristică definitorie a comunităților umane, ca factor de coeziune socială și de dezvoltare economică”. Drept urmare, prin Ordinul nr. 2236 din 12 aprilie 2008, s-a stabilit organizarea, funcționarea și atribuțiile Comisiei Naționale pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial. În componența acestui organism au fost numiți specialiști din cercetarea academică, învățământul superior, cercetarea muzeală care și-au propus, într-o primă etapă, să identifice și să stabilească domeniile care trebuie să fie conținute în categoria bunurilor patrimoniale intangibile. Dată fiind diversitatea și complexitatea culturii tradiționale, care acoperă mai toate registrele existenței umane și a relațiilor ei cu lumea înconjurătoare, cosmosul și transcendentul, s-a hotărât ca acest *Repertoriu* național de patrimoniu cultural intangibil să fie structurat în capitole tematice și împărțit în trei volume. Cel dintâi acoperă domeniul dominant spiritual, forme de artă a cuvântului și expresii verbale tradiționale, folclor muzical, folclor coregrafic, jocuri de copii și tineret, sărbători, obiceiuri, ritualuri, practici tradiționale de prevenire, combatere și vindecare a bolilor, meșteșuguri artistice, alimentația tradițională, limba. Volumul al doilea urmează să conțină capitolele consacrate ocupațiilor, meșteșugurilor, tehnicilor de construcție, metrologiei etc. În cel de al treilea volum vor fi publicate capitole tematice care vor prezenta patrimoniul intangibil al comunităților minoritare din România. (Unele referiri sunt

făcute și în prezentul volum, numai acolo unde autorii capitolului respectiv au considerat necesar.) Ultimul volum va conține și un indice explicativ de cuvinte.

S-au avut în vedere fenomenele care se află deja în fondul pasiv de bunuri culturale și pot fi restituite comunităților prin programe speciale, cele care se află la „limita supraviețuirii” și cele care sunt încă vii în comunitățile practice. *Repertoriul* este o formă deschisă, căreia i se pot aduce completări de câte ori evidența o cere. De aceea s-a procedat la alcătuirea subsolurilor. Acolo unde a fost posibil, s-a alcătuit și un glosar de termeni în dialectul aromân.

„În actualul moment istoric, când continentul european, poate chiar întreaga planetă, participă la elaborarea unor modele comune pentru cultura viitorului, credem că este obligatoriu să reformulăm, pentru actualizare, valorile culturii profunde, imateriale, să le protejăm, să le conservăm și mai ales să le facem cunoscute, într-un sistem modern și deschis. Totodată, credem că ar trebui să ne preocupe „oferta de embleme” pe care trebuie să o facă patrimoniului cultural continental cultura românească, tradițională și actuală” (Ispas, 2003, p. 79).

Sabina ISPAS

Forme de artă a cuvântului și expresii verbale tradiționale

Am preferat pentru această secțiune a patrimoniului cultural imaterial românesc denumirea *Forme de artă a cuvântului și expresii verbale tradiționale* în loc de sintagma *Folclor literar*, mai des utilizată în bibliografia românească de specialitate, pentru că ne referim, deopotrivă, la expresiile poetice orale (basmе, legende, orații etc.) și la expresiile orale care nu au neapărat valențe estetice (poetice), dar reprezintă documente valoroase pentru înțelegerea sistemului culturii populare românești (credințe și superstiții, relatări referitoare la reprezentări mitice autohtone etc.).

La alcătuirea listei pentru această secțiune, am luat în considerare următoarele criterii:

- a) criteriul funcțional (ex.: texte rituale, texte nerituale);
- b) subcriteriul contextual (ex.: texte rituale calendaristice, texte rituale familiale);
- c) subcriteriul de gen literar (ex.: texte nerituale epice, texte nerituale lirice);
- d) subcriteriul modalității de expresie (ex.: texte nerituale epice în versuri, texte nerituale epice în proză).

De asemenea, am ținut cont de faptul că, în conformitate cu Legea nr. 26/29.02.2008, art. 15 și art. 12 (2), Comisia Națională pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial trebuie să alcătuiască trei liste pentru Repertoriul național: 1) lista elementelor de patrimoniu cultural imaterial dispărute, 2) lista elementelor de patrimoniu cultural imaterial în pericol de dispariție și 3) lista elementelor de patrimoniu cultural imaterial vii. Întrucât nu avem suficiente informații de teren pentru a atesta cu certitudine starea de viabilitate a tuturor elementelor incluse pe listă, prezentăm mai jos o singură listă, urmând ca marcarea grafică a stării de viabilitate să fie realizată după confruntarea cu situația de teren, prin intermediul rețelei naționale a instituțiilor cu expertiză în domeniul patrimoniului cultural imaterial.

Pentru că lista națională a patrimoniului cultural imaterial trebuie să respecte caracterul sincretic și contextual al elementelor de cultură populară tradițională, am introdus corelațiile cu listele celorlalte secțiuni ale patrimoniului cultural imaterial, desemnate prin sigle adoptate de comun acord de membrii comisiei.

Am inclus în această secțiune și teatrul de păpuși, care nu este exclusiv o formă de artă verbală, dar conține și elemente de artă a cuvântului, neputând fi încadrat mai corect într-o altă secțiune a

patrimoniului cultural imaterial.

Lista pe care o propunem este o listă deschisă, care poate fi revizuită și completată în funcție de sursele documentare și de realitatea terenului. Specificările pe care le facem în cele 52 de note de subsol nu epuizează totalitatea elementelor de patrimoniu cultural imaterial incluse într-o anumită categorie și nici nu indică o prioritate a elementelor menționate față de cele nementionate, în sensul unei ierarhii valorice. Tocmai de aceea am utilizat sintagma „și altele asemenea” la finalul majorității notelor de subsol.

Am însoțit lista acestei secțiuni de un indice de termeni specifici, explicați cât mai simplu, pentru a înlătura anumite confuzii care ar putea apărea la inventarierea patrimoniului cultural imaterial pe plan local, în spațiul românesc, dar și pentru a spori accesibilitatea listei după traducerea acesteia într-o limbă de circulație internațională. Din rațiuni de unificare de conținut a materialului din acest volum, urmează ca indicele de termeni să fie publicat într-un volum viitor.

Am anexat la listă o bibliografie specială, pe care am alcătuit-o în urma consultărilor cu membrii Comisiei Naționale pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial. Bibliografia este minimală și este completată de bibliografia generală de la sfârșitul volumului. Ne-am orientat doar către marile corpusuri și tipologii considerate ilustrative pentru domeniu în institutele de cercetare ale Academiei Române și în universități.

Lista alcătuită de noi reflectă că, în domeniul formelor de artă verbală și al expresiilor verbale tradiționale, patrimoniul cultural imaterial românesc este de o mare diversitate, conținând atât elemente comune majorității culturilor europene, cât și elemente specific balcanice și elemente de sinteză interculturală exprimate în forme artistice unice.

I. Texte rituale calendaristice

Repertoriul poetic de texte de formule rituale de Moș Ajun, colinde de copii și cântece de stea, împreună cu denumirile locale asociate acestora.¹

Repertoriul poetic de colinde propriu-zise, împreună cu denumirile locale asociate acestora.²

¹ Se interpretează în ziua de 24 decembrie: *Cu Moș Ajunul* (Muntenia), *Pițărăii* (Oltenia, Banat), *Colindeți*, *Bună dimineața* (Muntenia, Moldova), *Colindița* (Transilvania), *Colinșișu* (Muntenia), *Neațălașu* (Muntenia) și altele asemenea. Prin „denumirile locale asociate acestora” vom înțelege, aici și în continuare, atât denumirile textelor propriu-zise, cât și termenii locali care se referă la contextul specific de interpretare (persoane, momente, spațiu, recuzită, modalitate de interpretare etc.).

² Se interpretează în noaptea dinspre 24 spre 25 decembrie: colinde cu tematică mitologică și urare generalizată (*cosmogonice*, *escatologice* și altele asemenea), colinde cu tematică alegorică și urare individualizată (*vânarea monstrului*, *peșitul eroic* și altele asemenea),

Repertoriul poetic de texte de urări de mulțumire pentru dar³, împreună cu denumirile locale asociate acestora.

Repertoriul poetic de texte de teatru popular ritual⁴, împreună cu denumirile locale asociate acestora.

Repertoriul poetic de texte la jocurile cu măști, împreună cu denumirile locale asociate acestora.⁵

Repertoriul poetic de texte de Plugușor al copiilor, împreună cu denumirile locale asociate acestora.⁶

Repertoriul poetic de texte de Plugușor, împreună cu denumirile locale asociate acestora.⁷

Repertoriul poetic de urări de Vasilcă, împreună cu denumirile locale asociate acestora.⁸

Repertoriul poetic de formule rituale la Semănat⁹, împreună cu denumirile locale asociate acestora.

Repertoriul poetic de urări de Sorcovă¹⁰, împreună cu denumirile locale asociate acestora.

Repertoriul poetic de urări de Bobotează, împreună cu denumirile locale asociate acestora.¹¹

colinde cu tematică religioasă creștină (*magii, nașterea lui Hristos și altele asemenea*), colinde protocolare (*de fereastră, de ieșire din casă, de zori*).

³ Se interpretează după ce colindătorii sunt răsplătiți cu bani și alimente de gazda colindată: *Mulțămăita la colac, Alduța colacului și altele asemenea* (Transilvania).

⁴ Asociate ciclului festiv hibernal: cu tematică religioasă creștină (*Irozii și altele asemenea*), cu tematică laică (*Banda lui Jianu, Banda lui Bujor și altele asemenea*).

⁵ Se interpretează pe parcursul ciclului festiv hibernal: *Turca, Borița* (Transilvania), *Brezaia* (Muntenia), *Ursul, Căiuții* (Moldova), *Capra* (toată țara) și altele asemenea.

⁶ Se interpretează cel mai frecvent în ziua de 31 decembrie: (Moldova) și altele asemenea.

⁷ Se interpretează în noaptea dintre ani (31 decembrie-1 ianuarie) sau pe 1 ianuarie: *Plugul, Plugul mare, Cu buhaiul* (Moldova) și altele asemenea.

⁸ Se interpretează în ziua de 1 ianuarie.

⁹ Se interpretează în dimineața zilei de 1 ianuarie.

¹⁰ Interpretate de copii în dimineața zilei de 1 ianuarie.

¹¹ Se interpretează în ziua de 6 ianuarie: *Chiraleisa, Ciuraleisa, Țuraleisa* și altele asemenea.

Repertoriul poetic de formule rituale la Strigatul peste sat, împreună cu denumirile locale asociate acestora.¹²

Repertoriul poetic de texte de *Lăzărel*, împreună cu denumirile locale asociate acestora.¹³

Repertoriul poetic de texte și formule rituale din ciclul festiv pascal, împreună cu denumirile locale asociate acestora.¹⁴

(v. *Sărbători, Folclor muzical, Folclor coregrafic, Jocuri, Alimentație*)

II. Texte rituale ocupaționale

Repertoriul poetic de texte de invocare a ploii, împreună cu denumirile locale asociate acestora,¹⁵

Repertoriul poetic de texte de cântece de seceriș, împreună cu denumirile locale asociate acestora.¹⁶

Repertoriul de formule la obiceiuri ocupaționale, împreună cu denumirile locale asociate acestora.¹⁷

(v. *Meșteșuguri, Sărbători, Alimentație*)

III. Texte rituale familiale

Repertoriul poetic de texte și formule rituale la naștere, împreună cu denumirile locale asociate acestora.¹⁸

Repertoriul de formule rituale la prinsul fraților și surorilor,

¹² Se interpretează cel mai frecvent în seara de sâmbătă, înainte de începutul Postului Paștelui: *Alimori, Alemare, Moroleuca* (Transilvania), *Oleo, moleo* (Oltenia) și altele asemenea.

¹³ Interpretate cel mai frecvent de fete în sâmbăta anterioară Duminicii Floriilor (Muntenia).

¹⁴ *Toconecele*, teatrul ritual pascal (*Mironosițele*), urarea cu *Joimărica*, teatrul ritual din cadrul obiceiului Călușului și altele asemenea.

¹⁵ Se interpretează în caz de secetă, fără dată fixă: *Caloianul, Scaloianul, Paparuda* (Muntenia), *Păpălugă, Muma ploii* (Moldova) și altele asemenea.

¹⁶ Se interpretează la încheierea seceratului grâului: *Buzduganul, Dealu Mohului, Cântecele cununii* (Transilvania) și altele asemenea.

¹⁷ Denumiri ale formării turmei de oi pentru plecarea pe munte: *Măsuratul laptei, Împreunișul oilor, Răscol* (Transilvania) și altele asemenea.

¹⁸ Interpretate cel mai frecvent de moașa copilului nou-născut: descântece de apărare împotriva deochiului, formule cu funcția de a-i asigura nou-născutului un viitor favorabil, texte poetice (*Orația de cumetrie*, Moldova) și altele asemenea.

împreună cu denumirile locale asociate acestora.¹⁹

Repertoriul de formule rituale la nuntă, împreună cu denumirile locale asociate acestora.²⁰

Repertoriul poetic de texte de cântece rituale de nuntă, împreună cu denumirile locale asociate acestora.²¹

Repertoriul poetic de orații de nuntă, împreună cu denumirile locale asociate acestora.²²

Repertoriul poetic de strigături de nuntă, împreună cu denumirile locale asociate acestora.²³

Repertoriul de formule rituale la înmormântare, împreună cu denumirile locale asociate acestora.²⁴

Repertoriul poetic de texte de cântece rituale de înmormântare, împreună cu denumirile locale asociate acestora.²⁵

Repertoriul poetic de texte de bocete, împreună cu denumirile locale asociate acestora.²⁶

Repertoriul poetic de texte de versuri, împreună cu denumirile locale asociate acestora.²⁷

(v. *Sărbători, Folclor muzical, Folclor coregrafic, Jocuri, Alimentație*)

¹⁹ Interpretate în general primăvara, în cadrul obiceiurilor de inițiere în adolescență: *Prinsul verilor și al vărurilor* (Oltenia), *Înfărtășitul* (Maramureș) și altele asemenea.

²⁰ Formule prin care mirii își cer iertare la despărțirea de părinții fetei, formule de cerere a darului de nuntă și altele asemenea.

²¹ *Cântecul lăcății* (Bihor), *Cântecul miresei*, *La bărbieritul ginereului*, *Zorile* și altele asemenea.

²² *Orația de peșit*, *Orația schimburilor*, *Orația bradului*, *Orația de colăcărie* și altele asemenea.

²³ Strigăturile pentru socrii mari, pentru nași, strigătura la găină și altele asemenea.

²⁴ *Numărătoarea Mare* (Banat), formule rostite la mormânt, mărturia pentru căratul apei (la 40 de zile după înmormântare, Oltenia) și altele asemenea.

²⁵ *Cântecul Zorilor*, *Cântecul bradului*, *Cântecul de despărțire*, *Cântecul Mare* (Oltenia, Banat, Transilvania) și altele asemenea.

²⁶ Bocet la mamă, la tată, la frate, la soră și altele asemenea.

²⁷ (*Vers*), în Transilvania și altele asemenea.

IV. Texte rituale magice

Repertoriul poetic de descântece, împreună cu denumirile locale asociate acestora.²⁸

(v. *Vindecarea bolilor*)

V. Texte populare religios-creștine

Repertoriul poetic de cântări religios-creștine, împreună cu denumirile lor locale.²⁹

VI. Texte epice nerituale

Repertoriul poetic de texte de cântece epice, împreună cu denumirile locale asociate acestora.³⁰

Repertoriul de basme, împreună cu denumirile locale asociate acestora.³¹

Repertoriul de legende, împreună cu denumirile locale asociate acestora.³²

Repertoriul de povestiri, împreună cu denumirile locale asociate acestora.³³

Repertoriul de snoave, împreună cu denumirile locale asociate acestora.³⁴

(v. *Folclor muzical, Jocuri*)

²⁸ Descântece terapeutice: *de deochi*, *de mătrice* (durere de inimă), *de soare sec* (insolație), *de mana laptelui* (pentru vitele care nu mai dau lapte) și altele asemenea; texte magice de influențare favorabilă sau nefavorabilă a destinului: *de ursită* (pentru grăbirea căsătoriei), *de urât* (pentru ca o persoană să nu aibă succes în societate) și altele asemenea.

²⁹ Se interpretează în biserică, cu precădere în ciclul festiv pascal, dar și cu ocazia altor sărbători religioase, *Pricesne*.

³⁰ Cântece epice eroice (fantastico-mitologice, voinicești, vitejești/haiducești, ale curții feudale, istorice), cântece epice cu tematică pastorală, balade familiale (ciclurile: logodnici, părinți și copii, frați, soți, nași și fini), jurnale orale.

³¹ Basme cu animale, basme fantastice, basme nuvelistice.

³² Legende etiologice, legende mitologice, legende istorice, legende hagiografice.

³³ *Întâmplare, pățanie, amintire*: despre întâlniri cu supranaturalul (personaje mitice, strigoi), despre comori, despre experiențe traumatizante (război, deportare, colectivizare), ocupaționale (întâmplări de la vânătoare etc.) și altele asemenea.

³⁴ Snoave seriale, snoave despre alteritate (etnică, ocupațională, confesională), snoave despre defecte de caracter (prostita, lenea, beția) și altele asemenea.

VII. Arta povestitului în cultura orală tradițională

Resurse ale expresivității narative orale (formule inițiale, mediane și finale, strategii retorice specifice oralității, repertoriu stilistic și altele asemenea).

VIII. Texte lirice nerituale

Repertoriul poetic de texte de cântece lirice și doine, împreună cu denumirile locale asociate acestora.³⁵

Repertoriul poetic de strigături la joc, împreună cu denumirile locale asociate acestora.³⁶

(v. *Folclor muzical, Folclor coregrafic, Jocuri*)

IX. Texte aforistice

Repertoriul de proverbe și zicători, împreună cu denumirile locale asociate acestora.

X. Texte enigmatice

Repertoriul de ghicitori, împreună cu denumirile locale asociate acestora.

(v. *Sărbători, Jocuri*)

XI. Texte utilizate în cadrul jocurilor de copii și tineret

Terminologia jocurilor de copii și tineret.³⁷

Numărători.

Texte poetice din jocurile cu elemente și vietăți din natură.³⁸

Texte normative.³⁹

Texte glumețe, cu funcție de cunoaștere și divertisment.⁴⁰

³⁵ Cântece despre cântec, de dragoste și dor, de jale și urât, sociale (de înstrăinare, de haiducie, de cătanie), de leagăn și altele asemenea.

³⁶ Strigături erotice, strigături satirice și altele asemenea.

³⁷ Denumirile jocurilor (*Baba-oarba, De-a v-ați ascunselea, Puia gaia* etc.), ale jucătorilor, ale regulilor de joc, ale obiectelor folosite în cadrul jocurilor și altele asemenea.

³⁸ Poezia pentru luna nouă, cântecul ariciului, al melcului, al buburzei și altele asemenea.

³⁹ Texte care descriu în versuri regulile jocului (de exemplu, la jocul *De-a cloșca/ cloșca cu puii*), texte care marchează o interdicție (aceea de a vedea unde se ascund jucătorii la *De-a v-ați ascunselea* etc.), formule de comenzi la joc și altele asemenea.

Texte cumulative, cu funcție de exersare a memoriei și imaginației.⁴¹
Texte cu valențe de documentare social-istorică.⁴²
Exerciții de limbă (dicție).
Limba păsărească.⁴³
(v. *Sărbători, Folclor muzical, Folclor coregrafic, Jocuri*)

XII. Texte cu funcție documentar-identitară pentru mentalitatea comunităților deținătoare de patrimoniu cultural imaterial din spațiul național

Corpusul de credințe și superstiții, în expresie verbalizată, împreună cu denumirile locale asociate acestora.⁴⁴

Relatări referitoare la reprezentări mitice, împreună cu denumirile locale asociate acestora.⁴⁵

Relatări referitoare la sărbători, obiceiuri și ritualuri, în care apar terminologie și practici culturale specifice legate de acestea.⁴⁶

⁴⁰ *Mă suii-ntr-un cireș,/ Mă prinsă ăl cu dudu,/ Zise că ce caut în vișin,/ Să-i mănânc prunele* etc. și altele asemenea.

⁴¹ Dialoguri absurde, care continuă între doi jucători, până când unul nu mai știe ce să răspundă și altele asemenea.

⁴² Texte poetice în care apar referiri la istoria medievală a spațiului românesc (dominația turcească etc.) și altele asemenea.

⁴³ Limbă inventată în joacă de copii, prin adăugarea, după fiecare silabă a cuvântului românesc pe care vor să-l rostească, a unei noi silabe formate din consoana „p” și ultima vocală a silabei anterioare (în loc de *casă*: *ca-pa-să-pă* etc.).

⁴⁴ Credințe despre calitatea pozitivă sau negativă a spațiului și timpului (zile bune, zile rele, locuri bune, locuri rele), previziuni meteorologice și superstiții pornind de la observarea naturii, (cântecul anumitor păsări, zgomotul făcut de cărbuni în vatră etc.), credințe despre *strigoii, pricolici, moroi, solomonari, blajini, mărgeaua șerpilor, iarba fiarelor*, comori ascunse, sfârșitul lumii și altele asemenea.

⁴⁵ *Crăciunul, Ajunul, Zorile, Dochia, Dragobete, Zilele săptămânii (Marțolea etc.), Sântoaderii, Ielele, Vâlvele, Rusaliile, Sfinții populari (Foca, Marina, Pantelimon), Fata Pădurii, Omul nopții, Știma apelor, Solomonarii, Samca, Moșii, Moartea* și altele asemenea.

⁴⁶ *Moș Ajunul, Umblatul cu steaua, Colindatul, Irozii, Jocurile cu măști, Umblatul cu Plugușorul, Teatrul popular de Crăciun și Anul Nou, Călușerul, Călușul de iarnă, Vasilca, Semănatul, Sorcova, Alergarea cailor, Prinderea crucii din apa sfințită la Bobotează, Muiatul Ionilor, Practici divinatorii (aflarea ursitului), Focurile vii, Strigatul peste sat, Lăsatul Secului, Plugarul, Tânjaua, Înstruțatul bouului, Arezanul viilor, Caloianul, Păparuda, Muma ploii, Săptămâna lui Sântoader, Lăzărelul, Semnificația ramurii de salcie la Florii, Joia Mare (Joimărica), Practici legate de ziua de Paști (brazda înierbată, vopsitul ouălor), Joile după Paști, Paștele Blajinilor, Ispasul, Armindeniul, Drăgaica, Sânzienele, Spălatul pe picioare, Rusaliile, Călușul, Sărbătorile „mânioase” (Sf. Ilie, Sf. Foca, Sf. Marina, Sf. Pantelimon), Filipii, practici legate de noaptea Sf. Andrei, povestiri cu funcție*

Relatări despre ocupațiile tradiționale, în care apar terminologie și practici culturale specifice legate de acestea.⁴⁷

Relatări despre meșteșuguri și arte tradiționale, în care apar terminologie și practici culturale specifice legate de acestea.⁴⁸

Relatări referitoare la etnoiatrie în care apar terminologie și practici culturale specifice legate de aceasta.⁴⁹

Relatări referitoare la viața socială și instituțiile tradiționale ale comunităților deținătoare de p.c.i., în care apar terminologie și practici culturale specifice legate de acestea.⁵⁰

Teatrul popular de păpuși.⁵¹

Repertorii de texte poetice sau documentare orale reprezentative pentru identitatea comunităților/grupurilor de altă etnie decât cea română, aflate pe teritoriul național.⁵²

(v. *Sărbători, Vindecarea bolilor, Meșteșuguri, Alimentație, Jocuri, Folclor muzical, Folclor coregrafic*)

magică încadrate unor obiceiuri calendaristice (*chinul pâinii, chinul brânzei, chinul cânepii* etc.), vânzarea pe fereastră la naștere, adusul miresei pe grapă la nuntă, destrigoirea la înmormântare și altele asemenea.

⁴⁷ Agricultură, creșterea vitelor, păstorit, prelucrarea fibrelor textile, pomicultură, viticultură, legumicultură, apicultură, munca la pădure, cărăușie, minerit, vânatoare, pescuit, sericicultură, morărit, îngrijirea casei și a gospodăriei, prepararea alimentelor și a băuturilor tradiționale și altele asemenea.

⁴⁸ Zidăria (inclusiv rituri de construcție), dulgheria, tâmplăria, rotăria, cojocăria, tăbăcăria, cizmăria, fierăritul, olăritul, împletirea de coșuri și alte obiecte din fibră lemnoasă, cărămidăria, sobăritul (inclusiv fabricarea țesturilor), cruceritul, cioplitul în piatră și lemn, prelucrarea metalelor prețioase, fabricarea instrumentelor muzicale, încondeiatul ouălor și altele asemenea.

⁴⁹ Plante de leac, vindecători vestiți, vindecări miraculoase, ritualuri de vindecare și altele asemenea.

⁵⁰ Șezătoare, clacă, târg, hora satului, nedeie, descrierea unor jocuri de copii dispărute, relatări despre obște, sfatul bătrânilor, biserică, școală, han, comerțul rural și altele asemenea.

⁵¹ Formele medievale de teatru de păpuși (*Vasilache și Mărioara, Karagözü* și altele asemenea). *Târgul de Moși* este unul dintre contextele tipice pentru interpretarea teatrului de păpuși. Au existat și forme de teatru de păpuși fără text.

⁵² Acest subpunct va fi dezvoltat într-o listă separată, realizată cu sprijinul reprezentanților comunităților deținătoare de p.c.i. de pe teritoriul național, de altă etnie decât cea română: bulgari, cehi, evrei, greci, huțuli, italieni, maghiari, polonezi, rromi, ruși lipoveni, sași, secui, sârbi, slovaci, tătari, turci, ucraineni și altele asemenea.

TERMINOLOGIA ÎN DIALECTUL AROMÂN

Texte rituale calendaristice:

colinde – *colinde* – text: *Colinde, melinde*;
Lăzarelu – *lazaru* – text: *Lazare, pazare*;
Paparuda – *pirpirună* – text: *Pirpirună, sarandună*;
Sânziene – *Tayiani* – text: *Tayiani, yanizmata*.

Texte rituale familiale:

bocet – *măryiro, cânticu di mortu* (la mamă) *la dadă*, (la frate) *la frati*;
cântecul la bărbieritul ginerelei – *cânticu la sursearea yrambolui*;
cântecul miresei – *cânticu nveastil'ei*;
chemarea oilor la sare – *Mărșinare*;
împreunișul oilor – *Sălaghirea areslor*;
măsuratul laptelui – *Misurarea laptelui*;
orația bradului – *cânticu di la hlambură*;
orația de colăcărie – *cânticu buygeadziloru*;
orația schimburilor – la aromâni nu există orații, se cântă – *cânticu cându s-
agioacă doarili*.

Texte rituale magice:

descânțece – *discântiți*; (de deochi) *di diocl'u* etc.

Texte epice nerituale:

balade – *cântiți vecl'i*;
basmе, legende – *părmiți*;
cântece de dragoste – *cântiți di vreari*; (de înstrăinare) *di xeani*; (de leagăn)
di n'iți, di culcari, di leagăn;
cântece epice cu tematică pastorală – *cântiți picurărești*;
cântece epice eroice–vitejești/haiducești – *cântiți furești, căpitănești*;
snoave, anecdote – *părăvulii*.

Texte enigmatice:

proverbe – *cuvendzî, zboari, părmiți*; (zicători) *ngălcitori*.

Texte cu funcție documentar-identitară:

Ajun – *aprea Crăciun*;
Crăciunul – *Crăciunu*;
iarba fiarelor – *iarba di năpăticî*;
ielele – *albili*;
jocul cu măști – *arachi, liguciari*;
Joia Mare – *gioia mari*;
Lăsatul Secului – *alăsarea preasinilor*;

Lăzărelu – *lazaru*;
Paparuda – *pirpiruna*;
Paștele Blajinilor – *paștili morțălor*;
ramura de salcie la Florii – *dărmili di tră vaiu*;
Rusaliile – *tră Răsali, Rusale*;
Sânzienele – *Tayani*;
strigoi – *vărcolacu, vombiru*;
vânzarea pe fereastră – *vindearea pi firidî*.

biserică – *bisearică*;
cărămidărie – *chiramaryio*;
cărăușie – *chiragilâchi*;
cojocărie – *cujucărie*;
creșterea vitelor – *acriștirea nimailoru*;
dulgherie – *duyramagialiche*;
han – *hani*;
hora satului – *coru ațel mari, coru a hoaril'ei*;
îngrijirea casei și a gospodăriei – *huzmetea ali casi*;
minerit – *cărbunărliche*;
munca la pădure – *lucuru tu păduri*;
păstorit – *picurărliche*;
plante de leac – *ierburi di vindicari*;
școală – *sculie*;
târg – *păzare*;
vânătoarea – *avinarea*.

BIBLIOGRAFIE

Alecsandri, Vasile: *Poezii populare ale românilor*, adunate și întocmite de..., București, Tipografia Lucrătorilor asociați, 1866.

Alexici, Gh.: *Texte din literatura poporană română* Adunate de..., tom I, *Poezia tradițională*, Budapesta; Editura culegătorului, 1899, tom II, cu un studiu introductiv, note și glosar de Ion Mușlea, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966.

Bîrlea, Ovidiu: *Antologie de proză populară epică*, 3 vol., București, Editura pentru Literatură, 1966.

Cătană, George: *Basme, povești și balade* (culese din Banat de George Cătană și publicate la sfârșitul secolului al XIX-lea), Ediție îngrijită de Doina Comloșan și Vasile Șerban, Timișoara, Editura Facla, 1985.

Gorovei, Artur: *Cimiliturile românilor*, București, Editura Academiei Române, 1898.

Ispirescu, Petre: *Legende sau basmele românilor* Adunate din gura

poporului de..., culegător-tipograf, București, Tipografia Academiei Laboratorii români, 1882.

Jarník, Jan Urban, Andrei Bârseanu: *Doine și strigături din Ardeal* date la iveală de..., București, Editura Academiei Române, 1885.

Pauleti, Nicolae: *Cântări și strigături românești de cari cântă fetele și ficiorii jucând, scrise de Nicolae Pauleti, în Roșia, în anul 1838*, Ediție critică cu un studiu introductiv de Ion Mușlea, București, Editura Academiei RPR, 1962.

Reteganul, Ion Pop: *Povești ardelenesti*, Culese din gura poporului de..., prefață de Alexiu Viciu, Brașov, Editura. N. I. Ciurcu, 1888.

Schott, Artur, Albert Schott: *Basme valahe. Cu o introducere despre poporul valah și o anexă destinată explicării basmelor*, traducere din limba germană de Viorica Nișcov, București, Editura. Saeculum I. O., 2003 (Ediție princeps 1845).

Schullerus, Adolf: *Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten, Nach dem System der Märchentypen Antti Aarnes, Zusammengestellt von A. Schullerus [Catalogul basmelor românești, După sistemul tipologiei basmelor al lui Antti Aarne, Întocmit de...]* Helsinki, F. F. Communication edited for the Folklore Fellows, 1928.

Stăncescu, Dumitru: *Basme culese din gura poporului de...*, cu o prefață de G. I. Ionescu-Gion, București, Editura I. G. Haimann, 1892.

Teodorescu, G. Dem: *Poezii populare române culegere de...*, București, Tipografia modernă, 1885.

Tocilescu, Grigore G.: *Materialuri folcloristice*, București, Tipografia Corpului Didactic C. Ispasescu - G. Bratanescu, 1900.

Zanne, Iuliu A.: *Proverbele românilor din România, Basarabia, Bucovina, Ungaria, Istria și Macedonia. Proverbe, zicători, povățuiri, cuvinte adevărate, asemănări, idiotisme și cimilituri. Cu un glosar româno-frances de...*, București, Editura librăriei Socec – comp., 12 volume, (1895 – 1903).

Nicolae CONSTANTINESCU
Ioana Ruxandra FRUNTELA

Folclor muzical

Studiul științific al folclorului presupune câteva etape obligatorii: culegere, sistematizare, transcriere, analiză, tipologizare. Sistemul metodologic unitar s-a cristalizat în timp, iar componentele sale au apărut succesiv.

Primele melodii românești, atestate în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, sunt piese de largă circulație, din repertoriul de protocol al curților feudale, notate din memorie. Majoritatea sunt melodii de joc, grupate în tabulatura lui Jan din Lublin, în cea din Dresda și în culegerile lui Daniel Speer. În *Codex Caioni* și *Codex Vietoris* sunt inserate și cântece. În secolul al XVIII-lea, Franz Joseph Sulzer transcrie în notație apuseană opt jocuri și două cântece. În secolul al XIX-lea Eftimie Murgu, Anton Pann, Johan Andreas Wachmann, Henri Ehrlich, Alexandru Berdescu, Carol Miculi culeg, prelucrează și publică muzică populară. Academia Română sprijină, începând din anul 1885, activitatea de culegere și îl premiază, printre alții, pe Dimitrie Vulpian, autorul unei colecții monumentale. Nicolae Filimon, Titus Cerne, Teodor T. Burada, Dumitru Georgescu Kiriac și Béla Bartók pun bazele cercetării științifice a folclorului muzical. În 1906 doi intelectuali bucovineni, Vasile Burduhos și Victor Morariu, înregistrează cu fonograful, la Suceava, 50 de melodii și le transcriu. În aceeași perioadă, Pompiliu Pârvescu înregistrează 63 de melodii de joc din Dobrogea ale căror transcrieri, realizate de profesorul C. M. Cordoneanu, le publică în 1908 în colecția *Din viața poporului român*, sub titlul *Hora din Cartal*. La începutul secolului al XX-lea apar și instituțiile specializate: în 1927 George Breazu înființează *Arhiva fonogramică*, iar Constantin Brăiloiu, părintele etnomuzicologiei românești, fondează în 1928 *Arhiva de folklore a Societății Compozitorilor Români*. În 1949 ia ființă *Institutul de Folclor*. Alexandru Voevidca, Sabin Drăgoi, Tiberiu Brediceanu, Gheorghe Fira, Nicolae Ursu, Nicolae Lighezan, Harry Brauner, Ilarion Cocișiu, Tiberiu Alexandru, Gheorghe Ciobanu, Emilia Comișel, Mariana Kahane, Ghizela Sulițeanu sunt câțiva dintre etnomuzicologii renumiți.

Criterii generale pentru identificarea și structurarea repertoriilor folclorice muzicale

Funcțional: ritual-ceremonial, neritual.

Ciclic: temporal calendaristic (iarnă, primăvară, vară, toamnă),
temporal biologic, familial (naștere, copilărie, adolescență, maturitate,
căsătorie, moarte).

Genuri, specii, categorii: liric, epic, dramatic.

Performerii: (neprofesioniști) țărani, (semiprofesioniști sau profesioniști) lăutari.

Sex: masculin, feminin, mixt.

Emisie: vocală, instrumentală, vocal-instrumentală.

Execuție: individuală (omofonă), în grup (antifonică și polifonică).

Criterii specifice pentru clasificarea melodiilor pe tipuri și variante

Sisteme sonore: prepentatonice (bi, tri, tetratonii), pentatonice, hexa și heptatonice.

Sisteme ritmice: parlando rubato, giusto silabic, asimetric, divizionar, ritmul copiilor.

Construcție arhitectonică: liberă (improvizatorică), fixă (strofică).

Stil de interpretare: silabic, melismatic.

În cadrul fiecărui tip sunt studiate:

Formule melodice¹

Sunete cadențiale²

Cezuri

Ambitus

Contur melodic

REPERTORII RITUAL-CEREMONIALE

Crăciun și Anul Nou³

Pastoral⁴

Incantație-invocație⁵

Paști⁶

¹ Inițiale, mediane, finale.

² Interne, finale.

³ *Colinda; Zicala dubei; Cântecul de stea; Zioritul; Sorcova; Kiraleisa; Pițărăii; Călușerul; Plugușorul; Semănatul; Vasilca.*

⁴ *Când urcă oile la munte; La măsurat; La făcutul cașului; A oilor; Cântec ciobănesc; Când coboară oile de la munte, Semnale de buciom.*

⁵ *Homanul (Popelnic); Păparuda (Păpărugă, Păpăruță, Mămăruță, Dodolă, Dodoloaie); Scaloiianul (Mumuliță de ploie, Tatăl soarelui și mama ploii, Ududoi, Ene, Momâie); Sulul; Lazărul.*

⁶ *Toconecele.*

Florii⁷

Rusalii⁸

Seceriș⁹

Surate, Văruici, Înfrățit, Înfrățit

Șezătoare¹⁰

Nupțial¹¹

Funerar¹²

Strigătură¹³ (v. *Arta cuvântului*)

REPERTORII NERITUALE

Liric

Incantații-invocații ale copiilor¹⁴

Doina

Dragostea

Cântec propriu-zis¹⁵

Cântec de leagăn

Cântec de joc¹⁶ (v. *Folclor coregrafic*)

Cântec de mahala

Cântec patriotic¹⁷

Cântec de armată

Cântec de pușcărie

Cântec religios¹⁸ (v. *Sărbători*)

⁷ *Savalia.*

⁸ *Căluș.*

⁹ *Cântecul cununii; Buzduganul; Dealul Mohului; Drăgaica.*

¹⁰ *Înroștat.*

¹¹ *Cântecul miresei; Cântecul ginerelei; Cântecul soacrei; Cântecul zestrei; Nuneasca; Danșu miresei; Cântecul găinii; Îmbroboditul miresei; Busuiocul; Zorile; Marșuri; Perinița.*

¹² *Zorile; Bradul (Al suliții); De petrecut; Țal mare; De priveghi; Al drumului, Al gropii; Al țărâni; Al lemnului; Bocet, Semnale de buciim.*

¹³ La nuntă, la horă, peste sat.

¹⁴ Pentru: natură (ploaie, soare); vietăți (gărgăriță, melc).

¹⁵ Stratari: dialectal și modern.

¹⁶ *Sârba vocală; Hora vocal; Purtata de fete.*

¹⁷ Semicult, folclorizat.

¹⁸ Imnuri, pricesne, cântece de pelerinaj.

Romanță
Vers¹⁹

Epic
Cântec bătrânesc²⁰ (v. *Arta cuvântului*)
Poem muzical păstoresc²¹

Joc (v. *Folclor coregrafic*)

Dramatic
Jocuri cu măști²² (v. *Arta cuvântului, Folclor coregrafic, Sărbători, Meșteșuguri*)

TEATRU POPULAR

Profan²³
Religios²⁴
De păpuși²⁵

SEMNALE

Vocale²⁶
Instrumentale²⁷

INSTRUMENTE MUZICALE

Modalități de producere a sunetului

Pseudoinstrumente – sunetul este produs de materiale naturale elastice care vibrează datorită presiunii unei coloane de aer²⁸. Modificarea înălțimii sunetului se obține prin: presiunea diferențiată a coloanei de aer; întinderea (tensionarea) sau relaxarea (detensionarea) materialului.

¹⁹ Semicult, folclorizat.

²⁰ Cântec epic eroic, baladă familială, jurnal oral.

²¹ *Când și-a pierdut ciobanul oile.*

²² *Capra (Turca, Cerbul, Brezaia, Ursul); Căiuții; Malanca (Frumoșii, Mascații, Bumberii, Nunta).*

²³ *Haiducii; Jienii; Banda lui Bujor; Anul Nou și Anul Vechi.*

²⁴ *Irozii (Vicleim, Viclei, Vertep).*

²⁵ însoțit de melodii instrumentale (cimpoi, vioară); cu implicarea directă a instrumentului în mânăuirea păpușii.

²⁶ *Hăulit (Huhurezat).*

²⁷ *A găinilor; A porcilor.* Ciripitul păsărilor, cucul, cântatul cocoșului, ciocănitul ciocănitorii (în *Ciocârlia*).

²⁸ Coajă de mesteacăn, fir de iarbă, frunză, solz de pește.

Idiofone – sunetul este produs de vibrațiile obținute prin lovirea²⁹, frecarea³⁰, ciupirea³¹ unor materiale. De obicei, sunetul are înălțime fixă. La toacă, prin aplicarea loviturilor cu presiune diferențiată și în diverse puncte ale plăcii de lemn, se obțin variații ale înălțimii și timbrului.

Aerofone – sunetul este produs de vibrațiile regulate ale unei coloane de aer într-un tub. Modificarea înălțimii sunetului se obține prin: presiunea diferențiată a coloanei de aer³² și/sau astuparea parțială sau totală a capătului inferior al tubului sonor³³; modificarea formei și dimensiunii unde sonore datorită unor deschizături pentru degete³⁴ și/sau supape³⁵; dimensiuni diferite ale tuburilor³⁶; dimensiuni diferite ale unor lame metalice care pun în vibrație coloane de aer³⁷.

Cordofone – sunetul este produs de vibrațiile regulate obținute prin ciupirea³⁸, lovirea³⁹, corzilor sau prin frecare cu arcușul⁴⁰. Modificarea înălțimii sunetului se obține prin: scurtarea corzii apăsate cu degetele.

Membranofone – sunetul este produs de vibrațiile regulate obținute prin lovirea⁴¹ și/sau frecarea⁴² unei membrane naturale. Modificarea înălțimii sunetului se obține prin presiunea diferențiată aplicată în diverse locuri pe suprafața instrumentului.

Jucării muzicale (v. *Meșteșuguri*)

²⁹ *Clopote, pinteni, toacă, zurgălăi.*

³⁰ *Duruitoare.*

³¹ *Drâmbă.*

³² *Bucium (trâmbiță, trâmghită, tulnic), corn.*

³³ *Tilincă.*

³⁴ *Caval, caval bulgăresc, cimpoi, flaut popular, fluier, fluier dobrogean, fluier gemănat, fluier mare moldovenesc, ocarină, piculină, surlă.*

³⁵ *Clarinet, eufoniu, fligorn, saxofon, taragot, trompetă, tubă.*

³⁶ *Nai.*

³⁷ *Acordeon, armonică, muzicuță.*

³⁸ *Chitară (zongoră), cobză, contrabas, țiteră, uneori violoncel.*

³⁹ *Țambal, uneori violoncel.*

⁴⁰ *Vioară (ceteră, diblă, higheghe, lăută, scripcă, țibulcă), vioară cu goarnă, violă (braci, contralaucă), violoncel (cel), contrabas (bas, broancă, gordună).*

⁴¹ *Dobă, dubă, tobă.*

⁴² *Dairea (vuvă), buhai.*

FORMAȚII INSTRUMENTALE

Taraf

Componentă⁴³

Nucleu: vioară-cobză (chitară)⁴⁴

Performeri: lăutari (semiprofioniști sau profesioniști)

Primaș

Statut: conducător

Rol: solist, cântă melodia cu vioara, adeseori și cu vocea, stabilește repertoriul, coordonează interpretarea, angajează taraful, împarte plata.

Contraș, contralău

Statut: subordonat

Rol: acompaniator, cântă timpii neaccentuați cu viola

Gurist, cântăreață, solist vocal

Statut: subordonat

Rol: cântă melodia vocală, face anunțuri, primește comenzi

Fanfară

Componentă⁴⁵

Nucleu: eufoniu, fligorn, tobă, trompetă, tubă⁴⁶

Performeri: lăutari (semiprofioniști sau profesioniști)

Șef

Statut: conducător

Rol: solist, cântă melodia cu trompeta, stabilește repertoriul, coordonează interpretarea, angajează fanfara, împarte plata.

TERMINOLOGIA ÎN DIALECTUL AROMÂN

bocet – *măryiro*;

cântarea/jucarea zestrei – *cântarea/giucarea pail'ei/doarâloru*;

cântec ciobănesc – *cântic picurărescu*;

cântecul ginerelui – *cânticu yrambolui*;

cântecul miresei – *cânticu nveastil'ei*;

cântecul soacrei – *cânticu ali scoacri*;

cimpoi – *gaida*;

clarinet – *clărnetă*;

⁴³ 2-12 instrumentiști și unul sau mai mulți soliști vocali.

⁴⁴ Se pot adăuga vioara acompaniatoare/viola, cobza/țambalul, violoncelul/contrabasul și, zonal: acordeon, clarinet, dairea (vuvă), fluiet, saxofon, taragot, tobă, trompetă.

⁴⁵ 5-12 instrumentiști.

⁴⁶ Se pot adăuga: clarinet, saxofon, diverse tipuri de fligorni. Instrumentele solistice (trompetă, clarinet) pot fi dublate.

clopote – *clopute*;
colinda – *culindă*;
daira – *daire, tâmbără*;
danțu miresei – *coru nveastil'ei*;
Drăgaica – *Tayiani*;
emisie vocală – *cântiti pi ună boați, di pade* (de ascultat);
fluiet – *fluir, fluiară*;
îmbroboditul miresei – *alâxearea nveastil'ei*;
Lazaru – *lazaru*;
Paparuda – *pirpiruna*;
Plugușorul – *cântiți di anu nou*;
polifonia – *cântiți cu e, cântiți greali, fărșirotești, aușești*;
Sorcova – *surva*;
tobă – *tămpână*;
trompetă – *trumbetă*.

BIBLIOGRAFIE

Referințe generale:

Alexandru, Tiberiu: *Instrumentele muzicale ale poporului român*, E.S.P.L.A., București, 1956; *Folcloristică, Organologie, Muzicologie, Studii*, I, București, Editura Muzicală, 1978.

Adrian Vicol: *Recitativul epic al baladei românești*, București, Editura Arvin Press, 2004.

Bartók, Béla: *Melodien der rumänischen Colinde (Weihnachtslieder)*, Universal-Edition A.G., Wien, 1935; *Însemnări asupra cântecului popular*, E.S.P.L.A., București, 1956; *Rumanian Folk Music*, I–V, Martinus Nijhoff, The Hague, 1967–1975.

Brăiloiu, Constantin: *Opere*, I–V, București, Editura Muzicală [...], 1967–1981.

Carp, Paula; Alexandru Amzulescu: *Cântece și jocuri din Muscel*, [București], Editura Muzicală [...], [1964].

Carp, Paula; Vicol, Adrian: *Cântecul propriu-zis din Muscel*, I, București, Editura Muzicală, 2007.

Comișel, Emilia: *Folclor muzical*, București, Editura didactică și pedagogică, 1967.

Friedwagner, Matthias: *Rumänische Volkslieder aus der Bukowina. I Band: Liebeslieder, mit 380 von Alexander Voevidca aufgezeichneten Melodien*, Würzburg, Konrad Triltsch Verlag, 1940.

Georgescu, Corneliu Dan: *Jocul popular românesc. Tipologie muzicală și corpus de melodii instrumentale*, București, Editura Muzicală,

1984; *Repertoriul pastoral. Semnale de bucium. Tipologie muzicală și corpus de melodii*, București, Editura Muzicală, 1987.

Herțea, Iosif: *Colinde românești: Antologie și tipologie muzicală*, 2004.

Ionescu, Constantin A.: *Colinde din Transnistria*, Chișinău, Editura Știința, 1994.

Kahane, Mariana: *Doina vocală din Oltenia. Tipologie muzicală*, București, Editura Academiei Române, 2007.

Kahane, Mariana; Lucilia Georgescu-Stănculeanu: *Cântecul Zorilor și Bradului. Tipologie muzicală*, București, Editura Muzicală, 1988.

Moldoveanu, Elisabeta: *Cântecele de seceriș ale poporului român. Tipologie muzicală și literară*, București, Editura Academiei Române, 2000.

Oprea, Gheorghe: *Folclorul muzical românesc*, București, Editura Muzicală, 2002.

Pârvescu, Pompiliu: *Hora din Cartal*, București, 1908.

Rădulescu, Speranța: *Taraful și acompaniamentul armonic al muzicii de joc*, București, Editura Muzicală, 1984; *Cântecul. Tipologie muzicală I. Transilvania meridională*, București, Editura Muzicală, 1990.

Sulițeanu, Ghizela: *Cântecul de leagăn*, București, Editura Muzicală, 1986.

Zinveliu, Gemma: *FR.J. Sulzer în Dacia Cisalpină și Transalpină*, București, Editura Muzicală [...], 1995.

Referințe particulare:

Chiseliță, Vasile: *Melodii tradiționale la fluier din nordul Bucovinei*, Chișinău, Editura Știința, 1993.

Ciobanu, Gheorghe: *Studii de muzicologie și bizantinologie*. Vol. III, București, Editura Muzicală, 1992.

Comișel, Emilia: *Colindele religioase (Încercare de tipologie literară-muzicală)*, Imagini și permanențe, Chișinău, Editura Știința, 1992.

Comișel, Emilia: *La musique de la ballade populaire*, în „Les Colloques de Wégimont” IV/1958-1960 (Paris-Brussels-Liège: Université de Liège), 1964.

Cristescu, Constanța: *Pelerinajul și cântecul de pelerinaj din Transilvania*, SCE, VIII (1994).

Giurchescu, Anca: *Danse et transe: les Călușari (Interpretation d'un rituel Valaque)*, în „Dialogues” 12-13/1984.

Giurchescu, Anca: *The Dance discourse. Dance Suites and Dance Cycles of Romania and [?Elsewhere in Europe] Some other European Dance Cultures*, în „Dance Studies” (ed. Roderyk Lange, London/Jersey: Centre for Dance Studies), 11/1988.

Herțea, Iosif: *Romanian Carols*. Bucharest, The Romanian Cultural

Foundation Publishing House, 1999.

Kahane, Mariana: *Observații asupra melodicii maramureșene*, în *Imagini și permanențe*, Chișinău, Editura Știința, 1992.

Lupașcu, Marian: *Romanian Music between Orient and Occident*, în „Urban Music in the Balkans, Papers of the International Symposium”, ASMUS, Tirana, 2006.

Papană, Ovidiu: *Studii de organologie. Instrumente tradiționale românești*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2006.

Sulițeanu, Ghizela: *Eléments archaïques dans la chanson de la marié chez le peuple roumain*. In ‘Rad XII KSFJ’ (Celje 1965), Ljubljana 1968.

Tomescu, Vasile: *Musica daco-romana*, tom II, București, Editura Muzicală, 1982.

Marian LUPAȘCU

Folclor coregrafic

În alcătuirea *Repertoriului* dansurilor tradiționale, rituale și semiculte, incluse în patrimoniul cultural imaterial din România am avut în vedere mai multe criterii. Date fiind unele confuzii stârnite de unele denumiri de dansuri (multe dintre aceste denumiri fiind improprii) atunci când încercăm a le determina fie originea, fie apartenența la o categorie oarecare morfologică, istorică sau geografică (întâlnim astfel multe nume diferite, încât ne putem întreba ce suport apelativ au și care ar fi criteriul primordial de categorisire a lor sau cel puțin punctul de plecare) este imperios necesară stabilirea unor criterii în identificarea și clasificarea dansurilor. Considerând și noi ca cel mai permanent element al unui dans *formația*, care nu se schimbă decât într-un număr foarte redus de cazuri, am pornit de la ea. Se știe, apoi, că dansul este un fenomen artistic, prin excelență colectiv, deci, trebuie caracterizat prin ceea ce dă unitate întregului grup de dansatori. *Formația* este strâns legată de caracterul dansului, schimbarea ei determinând și schimbarea caracterului, chiar dacă elementele morfologice rămân aceleași. Cât privește însă tipurile de dansuri, primordial este în clasificare criteriul *morfologic, aspectele temporale și spațiale, unele entități coregrafice și ritmice determinante, variațiile de tempo, sexul și contextul – în cazul dansurilor rituale*. Astfel am tins spre determinarea unor tipuri cât mai reale de care să se apropie semnificativ majoritatea dansurilor vizate, chiar și cele ale etniilor conlocuitoare. Un număr destul de mare de dansuri prezintă și forme intermediare, acestea constituind exemple încrucișate, hibride sau degradate.

Am realizat astfel un inventar al dansurilor tradiționale, rituale și semiculte pe zone folclorice (17) și o clasificare în funcție de ritmul ce stă la baza fiecărui dans: în ritm binar – 52, în ritm sincopat – 11, în ritm asimetric – 13, în ritm sincopat asimetric – 2.

INVENTARUL DANSURILOR TRADIȚIONALE, RITUALE, SEMICULTE

Tipuri

Oltenia de Sud¹

(Mehedinți, Dolj, Olt)

Mențiuni: Astăzi dansurile *Hora și Sârba* se joacă și în cuplu; *Hora* se joacă și de unul singur.

Dansuri rituale, ceremoniale²

Muntenia de Sud³

(Teleorman, Argeș, Giurgiu, Călărași, Ialomița, Brăila)

Mențiuni: Astăzi dansurile *Hora, Sârba și Brâul* se joacă și în cuplu; *Hora* se joacă și de unul singur.

Dansuri rituale, ceremoniale⁴

Oltenia de Nord⁵

(Mehedinți, Gorj, Vâlcea)

¹ *Hora dreaptă; Trandafirul* – Hora în două părți; *Hora pe trei; Hora iute; Sârba bătrânească* – Sârba la comandă; *Sârbă* – Sârba comună; *Sârba la bătaie* – Sârba pe bătaie; *Ungurica* – Sârba în cuplu; *Galaonul* – Brâu; *Alunelul* – Brâu; *Geamparaua; Rustemul; Țăpușul* – Șchiopa; *Călușul* – Căluș.

² *Vârtelnița* (șezătoare); *Dansuri cu măști* (De ziua moașelor – imită actul sexual); *Hora bradului, Hora miresii, Sârba socrilor* (nuntă); *Hora la apă* (fertilitate); *Horă (de pomană), Sârbă* (înmormântare, în semn de venerație); *Paparudă* (invocarea ploii); *Sărituri peste foc* (purificare).

³ *Hora mare* – Hora mare dreaptă; *Hora în două părți; Hora pe trei; Hora bătută* – Hora pe bătaie; *Crăițele* – Hora iute; *Lăzeasca* – Sârba la comandă; *Ciuleandra* – Sârba comună; *Brâul bătrân* – Brâul muntenesc; *Alunelul* – Brâu; *Rustemul; Geamparaua; Leasa* – Șchiopa; *Ca la Breaza* – Breaza; *Ciobănașul* – Polca roată; *Drăgaica; Călușul*.

⁴ *Babindenii, Jocul ciurului, Rachiul roșu, Brezaia* (cu funcție de amuzament, cu măști, imită actul sexual); *Hora belelei, Hora miresei, Nuneasca* (nuntă); *Hora la apă, Brezaia, Vasilica, Gurbanul (se sare peste foc), Cucii mascați* (fertilitate); *Ariciul, Mituleasca, Bribina, Belitoreanca* (fecunditate); *Paparuda* (invocarea ploii).

⁵ *Hora mare* – Hora mare dreaptă; *Hora în două părți; Hora la bătaie; Crăițele* – Hora iute; *Boitâneasca* – Sârba la comandă; *Ciuleandra* – Sârba comună; *Galaonul* – Brăuleț oltenesc; *Brâul bătrân* – Brâul muntenesc; *Alunelul* – Brâu; *Rustemul; Ciobăneasca peste băț* – De sărit peste băț, *Hațegană* – Învârtită dreaptă deasă; *Învârtită* – Învârtită șchioapă; *Jienească* – Învârtită dreaptă în grup mic; *Călușul*.

Mențiuni: Astăzi dansurile *Hora și Sârba* se joacă și în cuplu.

Dansuri rituale, ceremoniale⁶

Muntenia de Nord⁷

(Argeș, Dâmbovița, Prahova, Buzău)

Mențiuni: Astăzi dansurile *Hora, Sârba și Brâul* se joacă și în cuplu; *Brâul* se joacă și solo.

Dansuri rituale, ceremoniale⁸

Dobrogea⁹

(Tulcea, Constanța)

Mențiuni: Astăzi dansurile *Hora și Sârba* se joacă și în cuplu; dansul *Hora* se joacă și de unul singur; dansul *Hora* se joacă și în stil țigănesc sub denumirea de *Ca la ușa cortului, Cadânească, Ciocek*.

Dansuri rituale, ceremoniale¹⁰

⁶ *Hora bradului, Hora miresii* (nuntă); *Hora la apă* (fertilitate); *Ariciul, Ciocârlanul, Mătura, Cățeaua* (fecunditate); *Slobozirea horei* (funerar); *Paparuda* (invocarea ploii).

⁷ *Hora mare* – *Hora mare dreaptă, Leleasca* – *Hora în două părți; Hora pe trei; Hora la bătaie; Crăițele* – *Hora iute; Lăzeasca* – *Sârba la comandă; Ciuleandra* – *Sârba comună; Brâul muntenesc; Brâul drept* – *Alunelul; Rustemul; Geampara; Brânza* – *De sărit* (ceată ciobănească); *Ca la Breaza* – *Breaza; Ciobănașul* – *Polca roată; Călușul* – *Căluș*.

⁸ *Hora miresii, Nuneasca* (nuntă); *Hora la apă, dansurile cu măști* – *Capra, Ursul* (fertilitate, amuzament); *Spoitoreasa, Perinița, Refuzata, Cățeaua* (amuzament).

⁹ *Hora mare* – *Hora mare dreaptă; Hora în două părți; Hora pe trei; Hora la bătaie; Cârligul* – *Hora iute; Corlu* – *Hora macedo-română; Rața* – *Sârba la comandă; Ciuleandra* – *Sârba comună; Brâul șchiop* – *Brâul muntenesc; Alunelul înfundat* – *Alunelul; Slănicul* – *Brâul transilvănean; Rustemul sucit* – *Rustem; Pătlăgica* – *Geamapara; Cadâneasca* – *Șchioapă; Ungureasca* – *Brează; Ciobănașul* – *Polca roată; Călușul* – *Căluș*.

¹⁰ *Hora din Casă, Nuneasca, Hora târgului* (nuntă); *Păpușelele* (șezătoare); *Ariciul, Cățeaua, Piperul* (amuzament); *Ursul*, dans cu măști (fertilitate); *Drăgaica, păpușelele* (fertilitate).

Moldova de Vest¹¹

(Vrancea, Bacău, Neamț)

Mențiuni: Dansurile *Hora și Sârba* în cuplu, *Brăul* din Muntenia (*De tare*); Dansuri de *construcție ternar asimetric: Hora, Alunelul, Geampara*.

Dansuri rituale, ceremoniale¹²

Moldova de Est¹³

(Galați, Vaslui, Iași)

Mențiuni: Mai nou *Hora și Sârba* se joacă și în cuplu; tip secundar – *Geampara* care se joacă în cuplu.

Dansuri rituale, ceremoniale¹⁴

¹¹ *Hora mare* – Hora mare dreaptă; *Hora* – Hora în două părți; *Hora la bătaie*; *Coasa* – Sârba la comandă; *Chindia* – Sârba comună; *Corăghește* – Brăul moldovenesc; *Munteneste* – Brăul muntenesc; *Bătuta*; *Crucea* – De sărit peste băț; *Nătănga* – De sărit (ceată ciobănească); *De Doi* – Brează; *Țărăneasca* – Învârtită; *Polca pe furate* – Polcă; *Chipărușul*.

¹² *Chipărușul, Danțul, Hora* – o horă specială de flăcăi și fete care se joacă înainte de a se porni la biserică. În mijlocul horei se pune un „șiștar” cu apă. Lăutarii cântă..., hora se-nvârtește, iar mireasa de câte ori trece pe lângă „șiștarul” cu apă simulează lovirea lui, dar nu-l răstoarnă; aceasta de trei ori. Când a treia învârtitură s-a terminat, s-a terminat și hora. Atunci mireasa ia „șiștarul” cu apă de jos și cu el amenință spre mire de două ori, iar a treia oară aruncă spre el. Dacă mirele nu se ferește, este udat. În timpul cât mireasa amenință spre mire cu apa, mirele amenință și el cu un bici spre mireasă, de două ori, iar a treia oară, dacă poate, o lovește foarte tare. Mireasa și ea se ferește și fuge. Dar dacă o lovește e semn că în casă, bărbatul va avea comandă; dacă din contră, mireasa udă pe ginere cu apa cu care aruncă spre el, atunci e semn că femeia va fi cea care va avea cuvântul hotărâtor (La nuntă); *Ursul, Berbecul, Capra, Cerbul, Calul, Arnăuții; Irozii* (de Anul Nou).

¹³ *Hora mare* – Hora mare dreaptă; *Hangul* – Hora pe bătaie; *Coasa* – Sârba la comandă; *Sârba studenților* – Sârba comună; *Bătuta* – Brău; *Ciobănește* – De sărit peste băț; *Trilișește* – Ceată moldovenească; *Bătuta* – Învârtită; *Rusească, țărăneasca* – Învârtită dreaptă în grup mic; *Polca dreaptă* – Polcă.

¹⁴ *Danțul miresei și Jocul zestreii* (nuntă); *Jupânii și căiuții, Capra, Ursul, Cerbul, Berbecul, Moșnegii, Arnăuții* (de Anul Nou – fertilitate, protecție); *Rândurile, Arnăuții* (amuzament).

Moldova de Nord¹⁵

(Suceava, Botoșani)

Mențiuni: Dansurile *Hora*, *Sârba* și *Geampara* se joacă mai nou și în cuplu; *Bătuta*, *Corăbeasca*, *Trilișești*, *Țărăneasca* se joacă mai nou și solo, aceasta datorându-se mai ales dansatorilor talentați.

Dansuri rituale, ceremoniale¹⁶

Transilvania de Sud¹⁷

(Hunedoara, Alba, Sibiu, Brașov, Covasna)

Mențiuni: *Hora*, *Sârba*, *Brâul* se dansează mai nou și în cuplu sau solo de către țigani; se dansează foarte rar și *Hora pe bătaie* (Sălcioara), *Geampara* (Năframa).

Dansuri rituale, ceremoniale¹⁸

Dansuri semiculte¹⁹

¹⁵ *Jocul babelor* – Roata femeilor (dans însoțit de cântec vocal); *Hora din Bucovina* – Hora mare dreaptă; *Sălcioara* – Horă în două părți; *Răzeasca* – Hora pe bătaie; *Arcanul* – Sârba la comandă; *Botoșanca* – Sârba comună; *Corăghește* – Brâul moldovenesc; *Trilișește* – Ceată moldovenească; *Coșnencuța* – Învârtită; *Țărăneasca* – Învârtită dreaptă în grup mic; *Ciobănașul* – Roata.

¹⁶ *Jocul zestrii*, *Nuneasca*, *De trei ori pă după masă*, *Jocul de după amiază*, *Jocul îmbrobodirii*, *Jocul ăl mare*, *Polobocul*(cu cântec), *Busuiocul*, *Hoboiu*, *Hobotul Danșul miresii*, *Bătrâneasca ca pe laiță* = *Moldoveneasca* (la nuntă); *Căiuții*, *ursul*, *capra* (*Malanca* – denumirea *Caprei* în Bucovina), *moșnegii*, *Jocul cerbilor*, *Jocul împăraților*, *Bumbiereasca*, *Arnăuțeasca* (de Anul Nou – fertilitate, protecție, amuzament).

¹⁷ *Hora mare* – Hora mare dreaptă; *Hora în două părți* – Horă în două părți; *Sârba bătrânească* – Sârba la comandă; *Chindia* – Sârba comună; *Cățeaua* – Sârba pe bătaie; *Brâu nou* – Trei păzește, Brâu muntenesc; *Brâu ăl mare* – Brâu transilvănean; *Hodoroaga* – Șchioapa; *Ciobăneasca peste băț* – De sărit peste băț; *Brânza*, *Războiul* – De sărit (ceată ciobănească); *Plimbata* – Feciorește rar; *Bătuta la feciorească* – Bătută la feciorească; *Feciorească de bătă* – Feciorească; *Mocăneasca* – Brează; *Ardeleană* – Ardeleana rară; *De doi în roată* – De doi; *Pe sub mână* – Purtata sincopată; *Hașegană* – Învârtită dreaptă deasă; *Jiană* – Învârtită în grup mic; *Învârtită* – Învârtită șchioapă; *Banu Mărăcine* – Călușer; *De bătă* – Romană; *Mușama* – Roată; *Țigăneasca* – Dans imitativ (solo).

¹⁸ *Surăția feciorilor* (prosperitate – cerc în jurul pomilor sădiți primăvara); *Hora la nuntă*, *Hora miresii*, *Jocul miresii pe bani* (la nuntă); *Ariciul*, *Capra*, *Cățeaua* (fecunditate); *Călușerul și Romana* (Crăciun); *Turca* (Anul Nou); *Țigăneasca*, *Fiertul fierului* (dans imitativ); *Udatul Ionilor* (de Bobotează).

¹⁹ Sârba în vals, Polca dreaptă (*Șapte pași*).

Transilvania Centrală și de Est²⁰

(Mureș, Harghita)

Mențiuni: Dansul *Sârba* se joacă mai nou și în cuplu. În unele sate de pe cursul superior al Mureșului se joacă și *Târnăveancă* (fecioresc rar) și *De-alungu*.

Dansuri rituale, ceremoniale²¹

Dansuri semiculte²²

Transilvania Centrală²³

(Mureș, Bistrița-Năsăud, Cluj, Alba, Hunedoara, Câmpia Transilvaniei, Valea Arieșului)

Dansuri rituale, ceremoniale²⁴

Dansuri semiculte²⁵

Transilvania Centrală și de Sud²⁶

(Alba, Mureș, Sibiu, Târnave și Podișul Secașelor)

Dansuri rituale, ceremoniale²⁷

²⁰ *Țărăncuța* – Horă în două părți; *Brustureanca* – Horă pe bătaie; *De doi* – Sârba la comandă; *Floricea* – Sârba comună; *Lăzeasca* – Sârbă cu bătaie; *Rusca* – Brâu moldovenesc; *Ardeleanca* – Brâu transilvănean; *De-a bota* – De sărit peste băț; *A mutului* – De sărit (ceată ciobănească); *Dubla rară și deasă* – Învârtită sincopată; *De-nvârtit* – Învârtită dreaptă în grup mic; *Roata stelelor* – Roată; *Ștraier* – Polca roată; *Ariciul* – Dans imitativ.

²¹ *Roata*, *Cseptanc* (la îmblăcitul grâului), *Molnaroktanca* (dansul morarilor).

²² Polca, Ștraieru.

²³ *Bătrânescu cu băț* – Feciorește de bătaie; *Haidăul* – Feciorește de bătaie; *Târnăveana*, *Roata Mare*, *Românește în ponturi* – Feciorește rar; *Fecioresc* – Fecioresc des; *Românească* – Purtata dreaptă; *Românește de purtat* – Purtata; *În două laturi* – Învârtită dreaptă rară; *Hărtaș* – Învârtită dreaptă deasă; *Cioarsă* – Învârtită sincopată; *Mureșană* – Învârtită șchioapă; *Românește de-nvârtit* – Învârtită mixtă; *Cingărică* – Cingărică.

²⁴ *Purtata* se joacă la nunți în fața bisericii. Tot la nuntă se execută *Danțul miresii*, *jocul miresii* pe bani sau *Jocul găinii*; *Jocul turcii*, *a caprei* (la Anul Nou); *Sucitoarele* din Feleac (se joacă de feciori și fete la nuntă).

²⁵ *Șapte pași* (*Poarcă*, *Wälzer*) – provenită din occident.

²⁶ *Purtată de drăguț* – Purtata fetelor (dans însoțit de *cântec vocal*); *Cătinel* – Coconița (însoțit de *cântec vocal*); *Hora în două părți* – Horă în două părți; *Sârba ardelenescă* – Sârba comună; *Feciorească de bătaie* – Feciorească de bătaie; *Rară* – Feciorește rar; *Banu Mărăcine* – Călușer; *Învârtită* – Învârtită șchioapă; *Hațegană* – Învârtită dreaptă deasă; *Jienească* – Învârtită dreaptă în grup mic.

Transilvania Centrală și de Nord-Est²⁸

(Mureș, Bistrița-Năsăud, Cluj, Sălaj, Valea Someșului Mic și Mare, Valea Șieului și a Gurghiului)

Dansuri rituale, ceremoniale²⁹

Dansuri semiculte³⁰

Transilvania Centrală, de Nord-Vest, Bazinul Meseș-Vlădeasa³¹

(Valea Almașului, Agrijului, Drăganului, Călății, Nadășului)

Mențiuni: *Muiereasca* – dans de femei jucat în ritmul pașilor *Învârtitei dese sincopate*.

Dansuri rituale, ceremoniale³²

Nordul Transilvaniei³³

(Maramureș, Satu Mare, Zona Lăpuș, Chioar, Maramureșul istoric, Codru, Oaș)

Mențiuni: în unele sate din zona Codrului se joacă și *Călușerul*, *Călușelul*, *Bătuta* (variante Banu Mărăcine) – transmis prin școală, iar în Maramureșul istoric – *Sârba comună*, *Botoșanca din Bucovina*, *Alunelul* din

²⁷ *Danțul miresii*, *jocul miresii* pe bani sau *Jocul găinii* (la nuntă), *Jocul turcii*, *al caprei* (la Anul Nou).

²⁸ *Sârbă* – Sârbă la comandă; *Brâu moldovenesc* – Brâu; *Rarul* – Fecioare rar; *Bărbunc*; *Pe sărite des* – Fecioare des; *Românește de-nvârtit* – Românește bătrânește; *De-a lungu*; *De-nceput*, *De-amăgit* – Învârtită dreaptă rară; *Învârtită iute* – Învârtită dreaptă deasă; *Călușerul (Banu Mărăcine)* – Călușer; *Romană*; *Roată*.

²⁹ *Jocul banilor* (pe melodie de „De strigat”); cu acest dans se începea jocul în sat (jocul duminical) de către tinerii necăsătoriți. Îl începea „șeful jocului” (un fel de vătaf), care strângea într-o farfurie de lemn sau în clop (căciulă) banii de la cei care executau dansul pentru a-i da apoi țiganilor (ceterașilor), apoi începea jocul propriu-zis (la nuntă); *Jocul crucii* – se juca cu ocazia „înfrățirii feciorilor” dintr-un sat cu lăturenii (feciorii din alt sat) (la șezătoare); *Roata*, *Șchioapa*, *A-mărului*, *Cățaua* (jocuri păstorești) (șezătoare).

³⁰ *Ofițeresca*, *Bozniceasca*, *Șapte pași*.

³¹ *Apelul* – Românește fecioarește (ceată ciobănească); *Răpăguș* – Fecioare des; *Călușer* – Romană; *Împiedecată* – Învârtită șchioapă; *Învârtită deasă* – Învârtită deasă sincopată; *Scuturat* – Învârtită dreaptă deasă; *Mânioasa* – Roată.

³² *Roata* (șezătoare); *Pațăul* din Aghireș, Cluj (se joacă la nuntă, pe drum, când se merge cu mireasa).

³³ *Roata femeilor* (însoțit de cântec vocal); *Jocu lui Vili* – De sărit peste băț; *Fecioare* (ceată moldovenească); *Roata feciorilor*; *Codrănesc* – Românește pe ponturi; *Ardeleana* – P-a lungu; *De arăduț* – Învârtită dreaptă rară; *Scuturatu* – Învârtită dreaptă deasă; *Moara* – Învârtită dreaptă în grup mic; *Tropotită* – Învârtită bătută.

Sudul Țării, *Hora mare dreaptă, Hora în două părți*.

Dansuri rituale, ceremoniale³⁴

Dansuri semiculte³⁵

Transilvania de Vest³⁶

(Bihor, Sălaj, Arad, Cluj, Alba, Timiș, Zona Bihor, Valea Barcăului, Țara Zarandului, Munții Apuseni)

Mențiuni: Tipuri secundare – *Hora mare dreaptă, Sârba comună; Ardeleana în roată (Roata prin casă), P-a lungu, Roata în patru* (dans de perechi în grup mic).

Dansuri rituale, ceremoniale³⁷

Dansuri semiculte³⁸

Banat³⁹

(Timiș, Caraș-Severin)

Mențiuni: *Învârtita în ritm drept*, var. *Dichița; La pământ, Resteuł sărit* – dansuri vechi de ceată (Banatul de câmpie).

Dansuri rituale, ceremoniale⁴⁰

³⁴ *Roata femeilor* (nuntă, botez – Maramureș; *Roata feciorilor* (*Miresește, Hora miresii pri casă*), *Jocul găinii, Jocul colacilor, Bărbătescul la țăpatul grâului* (nuntă); *Capra, Ursul* (de Anul Nou, cu măști); *Ursul, A oii* (fecunditate).

³⁵ *Roatele* (*de trei pași, de patru pași, de șapte pași*) de pe Valea Chioarului și Codru, *Jocul lui Vili, Șraier*.

³⁶ *Fecioreasca bihoreană* – Ardeleana Feciorește; *Pe picior* – Ardeleana sincopată; *Polcă* – Ardeleana dreaptă rară; *Mânânțalul* – Ardeleana dreaptă deasă; *Ardeleana pe doi pași* – Ardeleană bănățeană; *Joc de doi* – De doi bățean; *Sorocul mare, Lunga* – Soroc; *Banu Mărăcine* – Călușer.

³⁷ *Jocul miresii pe bani, dansuri cu măști* (nuntă); *Turca* (de Anul Nou); *Călușeru de la Șicula* (la Crăciun)

³⁸ *Ștraila, Închinata, Sfădita, Visa* (Jocul cu perina), *Șiru*.

³⁹ *Hora Mare, Hora Mică* – Horă bănățeană; *Sârba bănățeană* – Sârbă comună; *Sărită* – Ardeleană; *Brâu bătrân* (pe doi, pe șapte) – Brăul bănățean; *Joc de doi* – De doi bățean; *Sorocul* – Soroc; *Șchioapa* – Șchioapa; *Pre băț* – De sărit peste băț.

⁴⁰ *Feciorește* = *Călușeru* – subtip *Soroc* (la Crăciun); *Horă, Brăul socrilor* (la nuntă); *Horă de pomană* (înmormântare); *Brău pădurenilor* (fertilitate); *Piperul, Mătura, Cureauan* (fecunditate); *Cornii* (Dans cu măști); *Dodoloaie* = *Paparudă* (invocarea ploii); *Druga Leuca* (nuntă)

INVENTARUL DANSURILOR TRADIȚIONALE ROMÂNEȘTI (Criteriu de clasificare: ritm)

Dansuri în ritm binar (52): *Hora mare dreaptă, Hora în două părți, Hora pe trei, Hora pe bătaie, Hora iute, Hora macedo-română, Sârba la comandă, Sârba comună, Sârba pe bătaii, Sârba în cuplu, Brâu (Brăulețul), Brâu – Alunelul, Brăul muntenesc, Brăul transilvănean, Brăul moldovenesc, Bătuta moldovenească, Călușul, Polca roată, Drăgaica, De sărit peste băț, De sărit ciobănesc, Triliște – Ceată moldovenească, Învârtită moldovenească, Învârtită dreaptă în grup mic, Chiperușul – la priveghi, Roata femeilor, Roata, Fecioarește rar (Plimbată), Bătută la fecioarească, Fecioarească, Ardeleană rară (sărită), De doi, Țigănească – dans imitativ, Haidăul, Fecioarește rar, Fecioresc des, Purtată dreaptă, Învârtită dreaptă rară, Învârtită dreaptă deasă, Învârtită mixtă, Cingărică, Coconița, Bărbuncul, Românește fecioarește (Bătută), Românește pe ponturi, Învârtită bătută, Ardeleana dreaptă rară, Ardeleana dreaptă deasă, Sorocul bănățean, Hora bănățeană, Sârba bănățeană, Brâu bănățean.*

Dansuri în ritm sincopat (11): *Breaza, Purtata – sincopată, Învârtita deasă sincopată, Fecioarește rar, Fecioresc des, Roata feciorilor, Ardeleana fecioarește, Ardeleana sincopată, Sorocul bănățean, Bătrânescu cu băț, Fecioresc – ceată moldovenească.*

Dansuri în ritm asimetric (13): *Geamparaua, Rustemul, Șchioapa, Drăgaica, Fecioarească de bătă, Romană, Țigăneasca – dans imitativ, Fecioarește rar, Purtată, Purtata fetelor, De-a lungu, Brăul bănățean, Sorocul bănățean.*

Dansuri în ritm sincopat asimetric (2): *Învârtită șchioapă, Fecioareasca de bătă.*

INDEX DE TERMENI

- **ARDELEANA DREAPTĂ DEASĂ** – Dans de perechi în coloană cu desfășurare pe verticală și pe orizontală din Bihor și Țara Zarandului, în șir, dar și liber cu elemente de învârtire, de tropot și pinteni ale bărbaților, bătaii pe cizmă, piruete ale fetelor pe vârfuri ca în Banat, dar și pe călcâi ca în Transilvania, ținuta – de umeri, ritmul binar, măsura de 2/4.
- **ARDELEANA DREAPTĂ RARĂ** – Dans de perechi în coloană cu desfășurare pe verticală din Bihor și Țara Zarandului. Structura cinetică conține: bătaii în podea cu ambele picioare, pași schimbați, învârtiri în

perechi urmate de piruete, pași tropotiți concomitent cu mișcarea sus în dreapta și stânga a brațelor, ritm binar, măsura 8/8.

• **ARDELEANA FECIOREȘTE** – În cadrul dansului *Ardeleana sincopată* din Bihor bărbații evoluează solistic cu bătăi în sol, ponturi, pinteni, pocnituri din degete și bătăi în palme în contratimp, sărituri pe verticală și prin forfecare. Ritmul este sincopat, măsura de 8/8.

• **ARDELEANA RARĂ (sărită)** – Dans în coloană de perechi cu desfășurare pe orizontală din Banat, Arad și Hunedoara, de amplitudine mică cu deplasări mici, pași bătuți, învârtiri ale perechilor cu înlănțuire liberă a figurilor, ritm binar.

• **ARDELEANA SINCOPATĂ** – Dans de perechi în coloană cu desfășurare pe verticală din Bihor și Țara Zarandului; partenerii sunt orientați față în față prinși de umeri sau de umeri și talie, se desfășoară pe loc și cu mici deplasări laterale. Ritmul – binar și sincopat dohmiac, măsura 8/8.

• **BĂRBUNCUL** – În partea de nord-est a Transilvaniei, în localitățile cuprinse între Valea Lechinței, Dipșei, Sieului, orașele Bistrița Năsăud și până la Gherla se practică dansul Bărbuncul, jucat de demult în zonele grănicerești la înrolarea recruților. Am putea spune că azi el se păstrează ca o dăinuire anacronică a vechiului dans cu numele de Werbung (recrutare) inițiat în cadrul Imperiului austro-ungar către mijlocul sec. al XVIII-lea. Jucat fără bătă, el abuzează de bătăi spectaculoase pe carâmbii cizmelor în felurite îmbinări cu mare efect scenic. Ostentația militară este prezentă, de altfel, la tot pasul, mascată prin finalurile bruște, concretizate mai ales prin pinteni, ca la comanda „drepti”. Apoi se încheie dintr-o dată atât jocul, cât și melodia, aceasta din urmă continuându-se doar prin pasaje arpegiate ale instrumentelor ce susțin acompaniamentul. Bărbuncul se joacă în formație de cerc, linie sau solistic și ținuta dansatorilor este liberă. Motivele sunt de construcție complexă și se succed într-un mod mobil, alternat. Din punct de vedere cinetic putem spune că mișcările combinate pe relația armonică braț-picioar sunt mai puțin frecvente decât la *Feciorescul rar* sau des din zonă. Remarcăm în special: balansurile picioarelor cu răsucituri, bătăi în acord cu răsucituri, pinteni din săritură de pe un picior cu cădere pe ambele picioare și care este plasat întotdeauna pe primul timp al motivului final (pe valoarea de 1). Dansul este în general concordant cu melodia, care este de construcție frazală și în ritm binar; tempoul rapid 1 = 132 MM; măsura de 2/4. Motivele ritmice sunt un rezultat al jocului dintre celulele binare: anapestul (foarte frecvent), dipiricul și spondeul. Bărbuncul este un dans rezultat prin adaptarea *Feciorescului* local. De aceea, acolo unde el nu există azi, există *Fecioresc* și invers.

• **BĂTRĂNESCU CU BĂȚ** – Este printre cele mai vechi dansuri feciorești răspândit în Câmpia Transilvaniei care au ca element auxiliar, *băta*, cu rol de sprijin în executarea amplexelor mișcări. Feciorii dispuși în cerc, fără priză, se deplasează în șir în sensul invers acelor de ceasornic. La variantele vechi

ale acestui tip de dans mișcările caracteristice constau din pași simpli, pași bătuți, sărituri, pași sincopați și în contratimp, bătăi cu bâta. Nu lipsesc nici bătăile pe sol, pașii glisați sau pintenii din motivele finale. Sunt specifici pintenii cu săritură de pe un picior și pe ambele picioare. Construcția dansului este dezvoltată, succesiunea figurilor de mod mobil alternat, iar forma-temă cu variațiuni. Dansul, în tempo rar, se scrie în măsura de 4/8; tipul de ritm binar și binar sincopat amfibrahic, spre deosebire de cel al melodiei, care este numai binar. Motivele ritmice sunt alcătuite din două măsuri. Remarcăm în mod deosebit dactilul din concluzia motivelor și figurilor coregrafice, apoi auftactul sincopat ca *fapt de stil*. Strigăturile sunt la comandă. În ritmul lor este prezentă și valoarea de ρ , fenomen mai puțin întâlnit în folclorul coregrafic românesc. Figurile de dans și frazele muzicale sunt concordante, acompaniamentul „du-va”.

- **BĂTUTA MOLDOVENEASCĂ** – Dansul *Bătuta moldovenească* din Moldova de Vest și Est, este o variantă locală de Brâu. Dans de perechi în linie, cerc, semicerc, mișcări pe loc, rotiri spre stânga și spre dreapta, pe sub mână, multe bătăi în pământ, strigături comune și la comandă, ritm binar și binar sincopat.

- **BĂTUTĂ LA FECIOREASCĂ** – *Bătuta* din Sudul Transilvaniei urmează după *Plimbată* prin accelerarea tempoului. Astfel ritmul binar sincopat se transformă în ritm binar, ba chiar aksak. Structura cinetică conține: plimbări, bătăi pe sol, piteni, bătăi în palme, pași simpli laterali, încrucișați în față și în spate (cârlige), sărituri drepte (pași sălțați), fluturări de picioare, ridicări de picior în față și în spate, pași vârf-toc, bătăi cu călcâiul și cu vârful în acord, tempo moderat, concordant.

- **BRĂU – ALUNELUL** – Dans de grup, în lanț, răspândit aproape în întreaga țară. Este varianta cea mai populară a *Brăului*. Se dansează în linie, cu brațele încrucișate la spate sau în față, mai rar pe umeri, deplasări bilaterale, pe loc, înainte, înapoi, pași simpli, încrucișați în față sau în spate, pași bătuți pe sol, suprapunere neconcordantă și concordantă, strigături speciale, formă tripartită, ritm binar și binar sincopat.

- **BRĂUL (BRĂULEȚUL)** – Dans reprezentativ pentru aproape întreaga țară – dans bătrânesc pentru *bărbați*, mai nou și pentru femei, se desfășoară în formație de coloană, deplasându-se pe linia cercului spre dreapta, figurile rezultă din combinații de pași executați fie pe loc, fie în deplasări laterale. Tehnica pașilor cere multă virtuozitate. Brăul nu are mișcări de brațe, acestea fiind așezate pe umerii partenerilor sau la cingătoarea lor, iar mișcările corpului sunt reduse, suprapunere concordantă, strigături la comandă, ritm binar și sincopat.

- **BRĂUL BĂNĂȚEAN** – Dans în coloană de perechi cu desfășurare pe orizontală, brațele pe umăr ca la sârbă, se joacă pe timp în măsura de 7/16 și pe contratimp în măsura de 2/4.

- **BRĂUL MUNTENESC** – Dans vechi în formație de cerc și semicerc

răspândit în Muntenia, Oltenia de Nord, Dobrogea, Moldova de Vest, Transilvania de Sud, dansat de bărbați, mai nou și de femei, cu mâinile la curea sau pe umeri, pași simpli în față și spate, încrucișați, bătuți, ridicarea călcâielor, sărituri, pintoni pe pământ și în aer, balansarea picioarelor, flexiuni, îngenuncheri, amplitudine mică și mare, tempo vioi, forma de rondo, concordant și parțial concordant, motive coregrafice din 3 măsuri, strigături la comandă, ritm binar și sincopat.

- **BRĂUL TRANSILVĂNEAN** – Dans bătrânesc din Subcarpații meridionali ai Transilvaniei, preferat de feciori (printre care se prind și fetele) la hora duminicală. Cu mâinile pe umeri, în semicerc, se întrec în figuri voinicești pe când bătrânii îl joacă mai domol, mai nuanțat. Se desfășoară după comandă, fiecare figură repetându-se până ce concordă cu fraza muzicală, de obicei de 4, 6, 8, ori. Are melodie proprie. Ca formă este bitematic: 1) plimbarea spre dreapta, care formează figura de bază (laimotivul), ea intercalându-se între celelalte figuri și 2) figurile de virtuositate cu: pași în față, spate, încrucișați, bătuți, ridicarea călcâielor, sărituri, pintoni pe pământ și în aer, cârlige – concordant, la comandă, strigături proprii, melodie proprie, ritm binar sincopat.

- **BREAZA** – Dans răspândit în Muntenia, Dobrogea, Moldova de Vest și Transilvania de Sud. Este un dans ce face parte din categoria dansurilor în coloană de perechi, formație de horă, semicerc de perechi sau perechi împrăștiate. Băiatul are fata în dreapta lui, indiferent în ce direcție a cercului se deplasează. Brațele încrucișate pe la spate (brațul drept al băiatului cuprinde talia fetei, iar brațul stâng al fetei cuprinde mijlocul băiatului) brațele libere se sprijină pe șold. Dansul se compune din diferite figuri cu bătăi și pintoni, pași vârf-toc, fiecare figură fiind legată de o *strigătură proprie*, monotematic, concordant, melodie proprie, ritm sincopat amfibrahic descendent: 2 1 2 1 1.

- **CĂLUȘER – ceată de juni** – *Călușerul* transilvănean, care în unele locuri se mai numește *Bătută* sau *Banu Mărăcine* are la origine aceeași semnificație ca și Călușul din sudul țării, se desfășoară la *Solstițiul de iarnă* (începe la Crăciun și se încheie la Bobotează – 12 zile și are 12 figuri) și la Rusalii. Călușerul transilvănean fiind asociat în majoritate cu cetele de colindători are și rol de fertilitate și belșug prin colindele cântate, prin urările adresate de sănătate, fertilitate și prosperitate, bogăție în anul care vine. Numărul dansatorilor este impar. Ceata este condusă de un vătaf. Este în ritm binar, celula ritmică de bază este spondeul: 1 1 și are ca element auxiliar bâta, cu rol de sprijin. *Banu Mărăcine* are și o melodie proprie. Se dansează în formație de cerc, în sensul invers acelor de ceasornic (plimbarea) și pe loc (ponturile). Ponturile, care au diferite denumiri, se succed unele pe altele într-un mod mobil, continuu, aducându-se de fiecare dată elemente noi. Forma este temă cu variațiuni sau rondo. Structura cinetică conține: balansuri de picioare, fluturări, bătăi pe sol în acord și cu

lăsarea greutății, piteni pași săriți, pași încrucișați în față și în spate, pași vârf-toc, mai puține bătăi pe labă și gambă și foarte rar pe coapsă. Strigăturile sunt în general comune dar și la comandă, concordant și neconcordant (Romos și Romoșel – Hunedoara). Sub forma în care se cunoaște azi, dansul *Călușerul*, din Transilvania este după unii folcloriști un dans stilizat. Într-adevăr, el este în parte un rezultat al adaptărilor de dansuri feciorești de ceată locale, fenomen ce a avut loc pe la jumătatea sec. al XIX-lea cu scopul de a se realiza forme naționale de exprimare în cadrul diferitelor manifestări spectaculare.

- **CĂLUȘUL** – Suită de dansuri alcătuită din *Hore*, *Brâuri* și *Sârbe* în alternanță, dans de ceată cu funcție rituală (inițiere, fertilitate și prosperitate, vindecare și profilaxie), se desfășoară în cerc în coloană și semicerc, la Rusalii și la Crăciun, număr impar de dansatori care au un conducător – *vătaful* și un personaj comic – *mutul*, însemne principale: steagul iar secundare: bâta și veșmintele. În Căluș o mare frecvență o au pitenii pe sol sau în aer, ce conferă dansului un înalt grad de tehnicitate și o vigoare deosebită, apoi pași bătuți, sărituri mari, elemente executate din culcat pe spate sau în față, bătăi accentuate și în acord, deplasări mari pe linia cercului. Dans concordant și neconcordant, strigături la comandă, ritmul binar și binar sincopat. Este răspândit în Oltenia, Muntenia și Dobrogea.

- **CHIPERUȘUL** – Este dans cu măști din Vrancea. Mascații joacă în jurul focului. Focul care se aprinde în mijlocul curții reprezintă focul purificator făcut din obiecte personale ale mortului sau porțiuni din gardul gospodăriei, resturi lemnoase ale sicriului. Cel care este în capul șirului (starostele) are în mână un ciomag, cu un cap cu două fețe reprezentând binele și răul, ziua și noaptea, viața și moartea. Dansatorii sunt așezați unul în spatele altuia și de obicei sunt legați cu un lanț – *lanțul vieții*. Cel din spate ține pe cel din față lui. Cel din cap și cel din coada șirului sunt de obicei cei mai voinici. După ce s-au așezat încep să danseze alergând înainte, după muzică: pași simpli, săriți, pași adăugați, bătăi în acord. De la o vreme cei din spatele șirului încep să smucească în dreapta și în stânga – joacă neregulat –, căutând să facă astfel încât să-i trântescă pe cei din capul șirului pe foc. Când nu izbutesc cei din capul șirului o cotesc spre stânga, spre înapoi, vrând să ajungă cu tot șirul la cel din urmă. Dacă ajung acolo, încep să izbească cu ciomagul la cei din urma șirului. Aceștia negreșit caută să fugă și, neavând încotro, trebuie să sară peste foc. Se sugerează ideea nevoii de purificare prin foc și fum – *incinerație*. Ritmul este binar, cea mai frecventă celulă este cea binară – anapest – fapt de stil.

- **CINGĂRICĂ** – Dans țigănesc cu răspândire regională, dansat individual, cu o structură cinetică simplă: pași simpli și încrucișați, în plie, bărbatul – lanț de celule ritmice : anapest, piteni și ponturi feciorești, femeia – lanț de celule dipirice, pocnituri din degete, ponturi ale bărbatului exhibiționiste,

formă monopartită și înlănțuită, melodii de stil țigănesc. Ritmul este binar.

• **COCONIȚA – dans însoțit de cântec vocal** – Este răspândit în zona Târnavelor și Podișul Secașului. Se desfășoară în formație de cerc închis, dansatoarele prinzându-se cu brațele încrucișate la spate. Când numărul lor este mai redus se folosește și ținuta de lanț de brațe. Direcția de deplasare, stânga, particularitate ce poate constitui un argument de vechime mare a acestor dansuri și originea lor rituală. Ca mișcare generală, *Coconița* are un aspect legănat, lent, reținut. Cele mai multe melodii se desfășoară în măsura de 2/4 și tempo moderat $\theta = 96$ MM. Urmând îndeaproape accentele metrice ale melodiei, mișcările coregrafice sunt organizate, în majoritatea cazurilor, în formula ritmică: iamb + spondeu. Sunt și cazuri când dansatoarele execută primii pași de introducere (și între strofe), aproape neaccentuați, pe valori egale ca durată: s d. Între motivele coregrafice și frazele muzicale este neconcordanță. Fraza muzicală este formată din două măsuri, pe când motivul de bază al dansului este format dintr-o măsură și jumătate. Ca formă, dansul are două părți. Prima parte (strofă) ce are ca unitate de bază motivul principal amintit, are o dimensiune fixă, egală cu lungimea celor trei versuri, primul repetat, al doilea fără repetiție (șase măsuri). Cea de-a doua parte, ce are ca unitate de bază celula s d, este foarte variabilă dimensional. Aici nu se cântă și se grăbește tempoul. Această alternare în mișcare a dansului în sine măresc valențele expresive ale lui. Textele cântecelor reprezintă un act de creație spontan. Textul este mereu schimbător. În momentul când dansatoarele nu mai pot adăuga textului versuri noi, dansul se oprește. Femeia care cunoaște versuri mai multe și mai bine, începe a cânta prima unul sau două cuvinte. În acest caz, pașii intermediari cuprind două-trei celule, iar când nu, numărul repetărilor crește.

• **DE-A LUNGU** – *De-a lungu* este jucat numai de români. Dansat în toată amploarea lui la sărbători, el seamănă cu o paradă fastuoasă dintr-un ceremonial. Astfel, bărbații își poartă cu semeție femeile în coloană, etalându-și în același timp podoabele veșmântului de sărbătoare. Formația este de cerc, iar direcția de deplasare în sensul invers rotirii acelor de ceasornic. În cazul unui joc în casă (unde jocul este mai restrâns) coloana s-a fracționat în mai multe linii de desfășurare bilaterală „de la ușă până la masă” – după explicația unui dansator. Următoarea etapă a evoluției a generat, ca și la *Purtată*, o secțiune de treceri pe sub mână în piruete cu perechile dispersate în spațiul de joc. Dar evoluția nu s-a oprit la trecerile pe sub mână, ci au apărut și rotirile perechilor ca la dansurile de-nvârtit. Construcția motivelor coregrafice ale acestui tip de dans este simplă sau dezvoltată. Ele se succed într-un mod uniform sau fix, continuu. Forma dansului este monopartită sau temă cu variațiuni. Structura cinetică a dansului *De-a lungu* este simplă. Menționăm în continuare cele mai frecvente motive și mișcări din dans: plimbări, ocoliri, bătăi pe sol cu picioarele, pinteni, lovituri pe labă sau gambă, mai ales la mijlocul și

sfârșitul frazelor (dar numai cu o mână, deoarece cu cealaltă se sprijină pe parteneră), pași simpli, pași încrucișați în față și în spate, sărituri prin forfecare ridicări de picior în față și spate, sărituri prin forfecare, ridicări de picior în față și spate, pas vârf-toc. Ritmul dansului De-a lungu se bazează pe trei timpi inegali (ternar asimetric) în raport de 4:3 și măsurile de 11/16 și 10/16 în localitățile din Transilvania de Nord Est și în raport de 3:2 în cazul măsurilor de 7/16 și 9/16 din *P-a lungu* (zona Șimleu-Aleșd) și *P-on picior* (Câmpia Aradului). Strigăturile comune din timpul dansului au un specific al lor. Pe ultima silabă se realizează un glissando coborâtor, ca și în momentele *De strigat* din ceremonialul nunții. Dansul este concordant cu melodia, care este de construcție frazală și în ritm ternar asimetric. Șuierăturile sunt și aici mai mult în contratimp: acompaniamentul „du-va”.

• **DE DOI BĂNĂȚEAN** – Dans de perechi în coloană cu desfășurare pe orizontală din Banat, Arad și Hunedoara, în ritm mai vioi, cu o structură a pașilor cu totul deosebită de cea a Ardelenelor și Măzărnicilor. Datorită pasului simplu, dansatorii pot realiza tempouri accelerate, creând diferite mișcări prin purtarea fetei în jurul băiatului, obținându-se astfel o gamă diversă de împletituri de brațe și piruete. Ritmul – binar.

• **DE SĂRIT – ceată ciobănească** – Este un dans de ceată ciobănească răspândit de-a lungul întregului lanț carpatic. Se joacă în formație de ceată în cerc și de cerc cu o desfășurare de ocolire a spațiului de joc. Structura cinetică conține cu preponderență bătaii și sărituri cu pinteni. Succesiunea figurilor este mobilă, construcția motivică, suprapunere concordantă. Stilul execuției: viguros, sărituri cu amplitudine mică, pași tropotiți, mișcări pe verticală, forma – temă cu variațiuni, ritmul – binar sincopat.

• **DE SĂRIT PESTE BĂȚ** – Dans de ceată, distractiv, răspândit în Oltenia de Nord, Moldova de Est, Transilvania de Sud, Transilvania centrală de Est, Nordul Transilvaniei (Maramureș) și Banat. Se execută de bărbați în solo sau duet. Ei sar peste băț, în pași încrucișați, execută pinteni, de amplitudine medie, polidirecțional, tempo vioi; formă: temă cu variațiuni, concordant, ritm binar, concordant cu muzica.

• **DRĂGAICA** – Se joacă în Muntenia de Sud ca prilej de petrecere (*funcție rituală*) la sărbătorirea maturizării recoltei, a coacerii grâului. Obiceiul în sine se practică la 24 iunie. Un grup de fete (între 14 și 16 ani), îmbrăcate într-un costum special, de culoare albă, împodobite cu coliere, bete, lenjerie de copil mic, batiste și flori de drăgaică, merg cântând și dansând prin sat. Din grupul de fete se alege „mireasa” (numită Drăgaică) și „mirele” (Drăgan). Drăgaica poartă fluier și o sabie de lemn. Și aici ca la Căluș, steagul, împodobit cu usturoi, cereale, pelin, un știulete de porumb are aceeași semnificație magică. Această zi marchează începerea secerișului. Dansul se joacă pe o melodie vocală în ritm (de obicei) aksak. Forma dansului este de suită (temă cu variațiuni). O melodie vocală este urmată de melodii instrumentale: A, B, C etc. Se joacă în formație de cerc, priza – ca

la horă, de amplitudine medie, polidirecțional. Structura cinetică conține: pași închiși, deschiși, bătuți tare, învârtiri, sărituri, țopăieli, bății din palme, concordant cu muzica.

- **FECIOREASCA** – (*Fecioreasca de bătă*) din Sudul Transilvaniei urmează după *Bătută*. Se caracterizează prin mișcări virtuozose între care predomină bățiile cu palma pe picior – ponturile care au diferite denumiri – executate în săritură într-un tempo susținut. Dansatorii sunt distanțați unii de alții în formație circulară, executând mișcările pe loc sau în mici deplasări laterale. Ținuta dansatorilor este mândră, demnă, tempo rapid, ritm aksak și sincopat asimetric, auftact sincopat, strigături comune, interjecții pe auftact și contratimp.

- **FECIORESC** – **ceată moldovenească** – Este un dans bărbătesc vechi răspândit în câteva localități din jud. Maramureș, din categoria „ceată moldovenească”. Se dansează în cerc închis și deschis, liber, unidirecțional – în mersul invers acelor de ceasornic, în tempo moderat, ritmul binar și binar sincopat. Structura cinetică conține: pași bătuți în acord și tare pe toată talpa, în contratimp sincopat, piteni cu săritură laterală – dreapta și stânga, balans de picioare, călcâi ridicați, sărituri pe orizontală, pași încrucișați. În relația cu melodia și alte elemente adiacente există șuierături în ritm sincopat cu funcție de comandă, strigături comune în mod liber – încep cu interjecții, există interjecții și în interiorul strofei care are dimensiuni diferite, neconcordant cu melodia care este în ritm binar, motive ritmice indivizibile de diferite dimensiuni, iar toba execută un ritm ce se bazează pe celulele: dipiric și anapest. Ca particularități menționăm tropotul pe pământ și șuierăturile de comandă, motive ritmice indivizibile: 2 1 2 2 1 2 (amfibrah uniform) și 2 1 1 2 2 2 (dohmiac ascendent).

- **FECIORESC DES în ritm binar** – Din punct de vedere cinetic se aseamănă cu Fecioreștele rar în ritm binar din aceeași zonă – Câmpia Transilvaniei dar jucat mai repede.

- **FECIOREȘTE RAR (Plimbată)** – Dans foarte vechi, maiestos, jucat în primul rând de bărbați în formație de cerc (mai nou îl joacă și fetele – Crihalma) în sudul Transilvaniei. Structura cinetică conține: plimbare bilaterală mai mult spre dreapta, piteni, pași simpli nedepășiți, încrucișați în față și în spate, pași în contratimp sincopat, pași vârf-toc, bății cu tocul în acord, fluturarea picioarelor, tempo rar, concordanță și necoincidență, șuierături pe timp și contratimp, strigături comune, amplitudine mică, ritm binar sincopat, auftact sincopat.

- **FECIOREȘTE RAR în ritm asimetric** – Este un tip de dans ce se află răspândit într-o zonă limitată ca teritoriu – centrul Câmpiei Transilvaniei (localitățile Sopor de Câmpie, Frata, Iacobeni, Ceanu Mare, jud. Cluj) sub denumirea de *Românește în ponturi* sau *Rupta*. Prin particularitățile lui considerăm că acest tip se dovedește a fi un dans distinct. Românește în ponturi se joacă mai întâi în cuplu, ca o continuare la Româneștele de-

nvârtit, dar pe o altă melodie interpretată într-un stil propriu, „rupt”, cu pauze, în contratimp. Elementele coregrafice se aseamănă cu cele de la *Românește de-nvârtit*. Mai departe însă, bărbații se desprind de femei și încep să execute ponturi deosebite, în formație de cerc și pe loc. Inițial el s-a jucat cu sprijin pe băta. Ponturile au o construcție dezvoltată, în succesiune de mod mobil, continuu. Forma dansului este „temă cu variațiuni”. Elementele cinetice determinante sunt: balansul pe picioare, bătăi pe sol în contratimp urmate de pași vârf-toc ce dau naștere unor sincope, pinteni, cârlige la spate, sărituri ample, concomitent cu lovirea labei în exterior, atât de pe piciorul drept, cât și de pe piciorul stâng. Sub efectul rubatoului interior avem de-a face, pe plan orizontal, cu o heterometrie, adică o alternanță de măsuri de: 11/8, 10/8, 9/8 și 8/8. Ajungerea la măsura de 8/8, mai ales în cadență, este rezultatul grăbirii tempoului, în general moderat, vioi. Cea mai frecventă celulă ritmică în dans este anapestul, de cele mai multe ori de formă hemiolică. Este concordant cu melodia. Sincronizarea perfectă în toate compartimentele a ritmului „rupt”, la care se adaugă acompaniamentul sincopat ce conviețuiește aici cu ritmul asimetric din melodie și dans, dă noi valențe dansului, îi crește expresivitatea.

• **FECIOREȘTE RAR în ritm binar** – Ca dans vechi are funcție comună, de petrecere. În Câmpia Transilvaniei i se spune *Târnaveană*. Se dansează în grup (ceată), fără priză, dar uneori la „plimbare” dansatorii se prind de umeri ca la sârbă. Desfășurarea în spațiu se face în cerc (în sensul invers acelor de ceasornic), în linie, bilateral și pe loc (ponturile). Ca și compoziție are o structură dezvoltată sau complexă, iar figurile se succed în mod mobil alternat. Forma arhitectonică a dansului de acest tip este *cu refren*. Dintre structurile cinetice determinante menționăm: balansuri cu răsuciri combinate și rotirea gambei în afară sau înăuntru, din articulația genunchilor (*ronde de jambe en l'aire*) mai ales în motivele de introducere ale frazelor coregrafice; balansarea bilaterală a gambei cu piciorul ridicat și genunchiul îndoit; balansuri cu răsuciri și bătăi în acord, răsucirile fiind frecvente în plimbare; bătăi în pinteni pe sol și în aer, pinteni din săritură de pe un picior pe ambele picioare pe durata de pătrime a ultimei celule dactilice. Se întâlnește foarte frecvent bătaia segmentului trei (călcâiul) cu piciorul ridicat înapoi și genunchiul îndoit. În același timp se „încolăcește” piciorul drept spre stângul și se bate călcâiul pe partea pe partea exterioară printr-o arcuire a trunchiului spre spate. Bătăile din palme sunt în contratimp cu pașii de dans, pe când pocniturile din degete sunt în același ritm binar. Dansul se notează în măsura de 4/8, iar tempoul este moderat, $\theta = 84$ MM. În unele cazuri melodiile de construcție frazală sunt în ritm sincopat amfibrahic. Dansul este concordant. Cele mai vechi variante de *Feciorește rar* au, pe lângă strigăturile comune, și numărători de comandă. Este dansul cel mai popular dintre dansurile feciorești.

• **FECIOREȘTE RAR în ritm binar și sincopat** – Este răspândit în

localitățile dintre Câmpia Turzii și Târgu Mureș și poartă denumirea de *Roata mare, Bătuta în trei* sau *Chimitelnicul*. Dansul se desfășoară în formație de cerc și semicerc bilateral și pe loc. De construcție dezvoltată, ponturile se succed în mod mobil, alternat. Forma arhitectonică este înlănțuită sau cu refren. Motivele și mișcările determinante sunt: plimbările în ritm sincopat cu bătăi pe sol, cu toată talpa sau cu vârful piciorului, piteni, bătăi în palme, pocnituri din degete după ritmul pașilor de dans, cârlige în față și în spate, pași vârf-toc, ponturi. Dansul se notează în măsura de 4/8, determinant fiind în acest sens acompaniamentul „du-va”, tempoul moderat, dar variabil de la plimbare la pont. Strigăturile sunt în general comune, dar și la comandă. Ele încep și se sfârșesc cu interjecții. Se naște un dialog între vătaf și grupul de feciori. Este interesant, însă, că în ritmul strigăturilor executate de vătaf, pulsația de bază este ρ , pe când în ritmul grupului de feciori, ε . Celulele ritmice comune și pentru dans și pentru melodie sunt dipiricul, dactilul și amfibrahul. Între dans și melodie este o relație de concordanță. Melodia este de construcție frazală și ritm binar, doar în cadență apare amfibrahul. Instrumentiștii foarte buni, cunoscători ai dansului respectiv, urmăresc îndeaproape execuția lui și „rup” melodia acolo unde și bătăile scurte pe cizmă o impun. Astfel, expresivitatea dansului crește. Pe de altă parte, contrastul dintre ritmul sincopat și cel binar, unde este frecvent dactilul, îl individualizează ca stil față de celelalte jocuri feciorești rare numai în ritm binar. Am putea spune că, din acest punct de vedere, acest tip de Feciorește rar în ritm binar și sincopat este cel mai vechi.

• **GEAMPARAU** – Dans ce se joacă mai ales la nuntă în Dobrogea, dar și în alte ținuturi apropiate. Face parte din categoria dansurilor de grup, în lanț bărbătesc și mixt în formație de cerc și semicerc, ținuta de mână jos, tempo vioi (în măsura de 7/16) și moderat (în măsura de 7/8), deplasări bilaterale, deplasări cu ocolire, pași simpli, pași încrucișați în față prin săritură, bătăi pe sol în acord și accentuate, suprapunere concordantă, suprapunere neconcordantă, ritm asimetric (aksak).

• **HAIĐĂUL – feciorește de bătă** – Dans vechi local, variantă mai nouă din jurul Aiudului a *Bătrânescului cu băț*. În această variantă dansatorii, sprijinindu-se pe bătă, fac pași săriți, de dimensiuni spectaculare, lovituri „răstite” pe carâmbii cizmelor, mâinile și picioarele conlucrând de obicei simultan pentru a se integra mai adânc în ritmul dansului. Mai fac balansuri cu sucituri în motivele și frazele coregrafice executate pe loc, la introducerea sau încheierea figurilor. Lovesc cu un singur braț pe sol în față, lateral sau în spate. Este frecventă bătaia pe segmentul trei (călcâi), pe piciorul ridicat înapoi și cu genunchiul îndoit. Foarte rar se bate pe segmentele doi (gambă) și unu (coapsă). Remarcăm, în special, bătaia cu palma pe partea inferioară a labei (metatars) la o deschidere a picioarelor de

peste 135°, prin ridicare directă sau prin săritură cu forfecarea picioarelor, ca o mișcare de apogeu în motivele coregrafice finale. Pe alocuri se pare că unele variante au preluat o seamă de figuri din Călușerul ardelenesc căzut în desuetudine. De reținut că dansatorul se sprijinea la această săritură spectaculară pe bâta auxiliară, cum arată și numele dansului. Amplitudinea mișcărilor în *Fecioreasca de bâta* este peste 90°. Ridicarea piciorului incubă o mișcare condusă, iar coborârea se produce lent, ceea ce comportă o dozare egală a forței, o contractare uniformă a musculaturii. La acest dans nu se pocnește din degete și nu se bate din palme. Construcția dansului este dezvoltată, succesiunea figurilor de mod mobil alternat, iar forma-temă cu variațiuni sau înlănțuită. Dansul, în tempo rar, se scrie în măsura de 2/4, ritmul fiind binar. Motivele ritmice sunt alcătuite din două măsuri. Este frecventă celula ritmică *dipiric* și contratimpul, concordant.

• **HORĂ BĂNĂȚEANĂ** – Dans mixt în coloană de perechi cu desfășurare pe orizontală, formație de cerc, ținuta – lanț de brațe jos, unidirecțional, spre dreapta. Ritmul acestora este binar. Forma – monotematică.

• **HORA IUTE** – Dans răspândit în Oltenia de Sud și de Nord, Muntenia de Sud și de Nord, Dobrogea – în formație de cerc și semicerc, lanț de brațe jos, cinci pași pe linia cercului în stânga și dreapta, pași mărunți, alergați înapoi sau pe loc, balansări de brațe, bitematic, concordant și neconcordant, ritm binar.

• **HORA ÎN DOUĂ PĂRȚI** – Dans răspândit în Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Moldova de Vest și de Nord, Transilvania de Sud, Transilvania Centrală de Est și de Sud – în formație de cerc, lanț de brațe la înălțimea umerilor cu perechi în mijlocul cercului, bitematic, de amplitudine medie, simultaneitatea motivelor coregrafice de două și trei măsuri, neconcordant, concordant, ritm binar.

• **HORA MACEDO-ROMÂNĂ** – Dans din Dobrogea însoțit de cântec vocal, dansat în cerc, spirală, lanț de bărbați sau de femei, bărbații se țin de curea. Execută pași închiși, deschiși, încrucișați, bătăi pe podea, balansuri cu mâinile pe verticală, sărituri, flexiuni, unidirecțional, amplitudine medie, tempo moderat, concordant, neconcordant (motive din 3 măsuri), ritm binar și aksak, are un lider care conduce jocul.

• **HORA MARE DREAPTĂ** – Dans răspândit în toată țara – în formație de cerc, lanț de brațe la înălțimea umerilor, formă monotematică, deplasări bilaterale, bătăi pe sol în acord și pe toată talpa, concordant, ritm binar.

• **HORA PE BĂTAIE** – Dans răspândit în Muntenia de Sud și de Nord, Oltenia de Nord, Dobrogea, Moldova de Vest, de Est și de Nord. Este un dans ce face trecerea de la Horă la Brău cu multe bătăi pe sol, pinteni, sărituri, balansări de mâini, amplitudine variată, concordant și neconcordant, ritm binar.

• **HORA PE TREI** – Dans răspândit în Oltenia de Sud, Muntenia de Sud și de Nord, Dobrogea – în formație de cerc, lanț de brațe la înălțimea umerilor,

motivul coregrafic este de 2 ½ măsuri, pași închiși, deschiși, încrucișați, bătuți, neconcordanță, ritm binar.

• **ÎNVÂRTITĂ BĂTUTĂ** – El se integrează în aria maramureșeană, dar o comparație mai în detaliu cu repertoriul coregrafic al Moldovei de nord surprinde unele similitudini. Ceea ce diferențiază jocul maramureșean de cel transilvănean este acel tropotit insistent, mărunț și sacadat. Acest tropotit apare însă în jocurile moldovenești *Corăbeasca*, *Ursăreasca* din specia *Brăurilor*. S-ar putea admite că acesta ar fi o rămășiță din vechiul joc românesc, odinioară comun Maramureșului și Moldovei de nord, care a dăinuit ca un substrat coregrafic în formele ulterior evaluate. Un astfel de substrat se întrezărește și în poziția oarecum rigidă a bustului dansatorilor din jocurile maramureșene și moldovenești. În mișcările de rotire a perechilor, picioarele tropotesc mărunț și uniform în pași încrucișați; bărbatul pe valori de pătrime, iar femeia pe valori de optime, ca și cum s-ar strădui să nu deranjeze câtuși de puțin poziția bustului pe care-l poartă pe verticală. Același lucru se întâmplă și în tropotul pe care-l face pe loc. Bărbatul prinde fata cu mâinile de talie, iar fata de umeri. Dansează, în general pe loc, într-un tempo accelerat impus de muzicanți (formația instrumentală din zonă este vioara, toba și zongora). Construcția dansului este dezvoltată. El are îndeosebi trei părți: o parte *de acomodare* în pași simpli, laterali, în aceeași direcție. Bărbatul ajută femeia în execuția mișcărilor din talie, în funcție de ritm; a doua parte este *tropotita* bărbatului în poziție de plié mic, el imitând de multe ori galopul calului; a treia parte cuprinde *învârtirea* pe loc în pași încrucișați. Se începe întotdeauna cu piciorul dinăuntru, fata mai mult pe vârful picioarelor. Învârtirea se încheie cu balansarea brațelor în stânga și în dreapta, înainte și înapoi, ca după aceea să se reia totul în mod variat. Pe pașii de acomodare, care după cum spuneam, sunt simpli, bărbatul strigă versuri comune într-un stil specific, *ad-libitum* sub formă de recitativ. Strigăturile încep și se sfârșesc cu interjecții. Ai impresia că cel care strigă vrea să povestească ceva. Interjecțiile sunt prezente și în interiorul strofelor, care în mare parte cuprind trei versuri. Astfel de strigături nu se pot transcrie precis. Se realizează pe orizontală o heterometrie aleatorie. La baza structurii metro-ritmice a dansului stă măsura de 2/4, ritmul binar (mai rar cel sincopat amfibrahic în tropotul bărbaților). Dansul este neconcordant cu melodia, care de multe ori este de formă liberă impusă de stilul de interpretare al unor muzicanți accentuează ritmul binar.

• **ÎNVÂRTITĂ DREAPTĂ DEASĂ** – Dans bătrânesc de largă popularitate mai ales în Transilvania, frecvent la toate ocaziile de joc, în coloană de perechi – variantele vechi și perechi în rotire – variantele mai noi. Perechile sunt liber repartizate în spațiu, priză: băieții de umeri și fetele de talie, pași simpli, învârtiri (se începe cu piciorul dinăuntru), învârtirea fetei pe sub mână și pe la spate, băta pe sol în acord și cu talpa, pași încrucișați în față

și spate, pași vârf-toc, mai nou și ponturi feciorești mai ales în cadență, tempo de la moderat la repede, formă bipartită, tripartită (plimbare, învârtire, ponturi) și liberă, concordant și neconcordant, necoincidență, ritm binar.

• **ÎNVÂRTITĂ DREAPTĂ în grup mic** – Dans vechi ciobănesc specific regiunii dintre izvoarele Jiului și pasul Turnul Roșu, întinzându-se pe ambele versante ale Carpaților sub diferite forme. Se cunosc variante în grup mic de 4-6 inși. Priză – cu mâinile pe umeri sau încrucișate la spate. Structură cinetică conține: plimbare, învârtire pe loc, bilateral, bătaii pe sol, pași simpli, nedepășiți, încrucișați, pași vârf-toc, pași bătuți. Tempo de la moderat la repede, strigături satirice în dialog, concordant, ritm binar.

• **ÎNVÂRTITĂ DREAPTĂ DEASĂ** – Acest tip de *Învârtită* se situează pe locul doi ca frecvență și arie de difuziune în Transilvania (după *Învârtita dreaptă deasă*), dar sub diferite denumiri.

Dansul în sine cuprinde două secțiuni: una introductivă, în care perechile dispuse în cerc se deplasează în sensul invers rotirii acelor de ceasornic, cu partenerii situați față în față, prinși inițial de umeri și bărbatul fiind orientat pe direcția traiectoriei (pe Valea inferioară a Someșului Mare, către Gherla și către zona Codru). Acest fapt amintește de dansurile de perechi în coloană mai vechi și a căror genză sunt dansurile bărbătești de grup sau de ceată, dacă luăm în considerare și elementele cinetice determinante din evoluția bărbătească: pași tropotiți, bătaii în piteni. După această introducere, ce durează uneori destul de mult, perechile încep să se învârtescă și în același timp să se disperseze în spațiul de joc, fiecare evoluând în continuare autonom (ca în Câmpia Transilvaniei). Perechile execută o învârtire mai lungă al cărei număr de măsuri completează întotdeauna o frază muzicală de 8 sau 16 măsuri, după ce în prealabil se repetă câteva figuri (ponturi). Învolvirea lungă se face pe o singură direcție (în sensul rotirii acelor de ceasornic) și odată cu ea se schimbă și ținuta de brațe ale celor doi parteneri. Viteza de execuție a acestui tip de dans variază între moderat și rapid. Variază și construcția dansului, de la simplu la complex, iar motivele și mișcărilor se succed într-un mod, mai ales mobil, alternat. Cunoscut ca dans de forma „temă cu variațiuni”, el a ajuns azi foarte mult simplificat, rolul principal revenindu-i partenerului, care excelează prin ponturile ce le execută mai ales la sfârșit de frază muzicală. În anumite zone (Codru), datorită numărătorilor de comandă s-a împământat o anumită ordine a ponturilor. Între ponturi se mai plimbă fata dintr-o parte într-alta sau se execută învârtiri bilateral.

Predomină anapestul și apoi dactilul. Strigăturile sunt comune, uneori cvasimelodizate – acolo unde melodiile sunt frumoase. Conducătorii de joc întrebuințează și comenzi, mai ales sub formă de numărători. Acest tip de dans este în general concordant cu melodia, dar și parțial concordant acolo unde melodia are o formă lărgită. Ritmul melodiilor este binar și

sincopat amfibrahic, acompaniamentul „du-va” și sincopat. În general forma acestor dansuri este tripartită, ținând cont că au o introducere, apoi ponturi și învățări, dar de multe ori, prin caracterul improvizatoric, dansul capătă o formă liberă. Este un dans de intensitate mijlocie foarte expresiv în forma sa autentică. În ultimul timp acest dans are tendința să acumuleze și o parte din figurile celorlalte jocuri din ciclul local, reușind să sintetizeze elementele coregrafice caracteristice pentru zonele respective, el singur putându-se desfășura cu timpul sub forma unui „spectacol” unitar și reprezentativ.

• **ÎNVÂRTITĂ mixtă** – Răspândită în satele din jurul orașului Câmpia Turzii, este o învățată în ritm binar și sincopat dohmiac descendent cu structura cinetic: plimbări bilaterale, ocoliri, învățări, piruete pe sub mână, bătăi pe sol, pocnituri din degete, ponturi, pași simpli, pași bătuți în acord și cu lăsarea greutății, pinteni pe sol, pași încrucișați în spate, sărituri, ridicări de picior în față, bătăi pe coapsă și labă, pași nedepășiți, sărituri prin forfecare, balansul brațelor, pași vârf-toc, pași glisați ce se joacă pe melodii de feciorească rară în ritm binar, șuierături în contratimp, strigături comune melodizate, parțial concordant, motivele ritmice ale melodiilor sunt alcătuite dintr-un joc de celule ritmice binare, acompaniament „du-va”.

• **ÎNVÂRTITA sincopată** – Este răspândită compact în zona Huedin-Ciucea, jud. Cluj, zonă cuprinsă între Masivul Vlădeasa, Dealul Craiului, Meseș, Depresiunea Almașului și Dealurile Gilăului. În ultimele cercetări l-am identificat și la ceangăii de pe Valea Ghimeșului, jud. Harghita, sub denumirea de *Dubla*. Aici el este dansat în coloană de perechi pe orizontală ca și dansul *Breaza* (din Muntenia subcarpatică), dar în tempo rar, partenerii prinzându-se de mâini lateral și deplasându-se în cerc, în sensul invers rotirii acelor de ceasornic. Se dansează apoi și în formație de perechi în rotire, dar în tempo rapid ca și în zona Huedin-Ciucea. În acest caz, partenerii se prind de talie, respectiv de umeri și sunt situați față în față. Totuși, în majoritatea cazurilor, motivul cinetic începe cu pas vârf-toc, impregnându-se astfel ritmul sincopat amfibrahic descendent în măsura de 8/8. Este prezent și pasul schimbat.

Învărtita sincopată este de construcție dezvoltată, iar motivele cinetice de dimensiunea unei măsuri de 8/8 se succed într-un mod liber. Astfel, și forma dansului este în general liberă. Totuși, se delimitează două părți: partea de învățare a perechilor și o așa-numită „pauză”, când dansatorii continuă să execute pași de bază pe loc, înainte sau înapoi, bărbatul ținându-și partenera „pe după cap”. Nu există însă o ordine stabilită a alternanței celor două părți. Motivele cinetice determinante sunt: învățările bilaterale, în final partenerii răsucindu-și corpul în direcția de rotire; tot la sfârșit de fraze coregrafice, bărbatul execută pinteni în aer, mai rar lovituri cu palmele pe picior, iar femeia execută piruete. Dintre pașii de bază remarcăm: pași vârf-toc, pași de rotire (cu stângul spre dreapta și cu dreptul spre stânga), pași glisați și bătăi pe sol. În timpul dansului, bărbații

când nu strigă, șuieră, mai ales în contratimp. Strigăturile sunt comune și uneori declamate și cu interjecții pe auctant. Acest tip de dans este concordant cu melodia, care este frazală și în ritm sincopat amfibrahic descendent.

• **ÎNVÂRTITĂ ȘCHIOAPĂ** – Dans bătrânesc de largă popularitate mai ales în centrul și Sudul Transilvaniei, frecvent la toate ocaziile de joc. Îl joacă oameni de toate vârstele în perechi răspândite liber în spațiul jocului. Priza – bărbatul cuprinde femeia cu amândouă brațele mai sus de talie, iar aceasta își sprijină mâinile pe brațele bărbatului. Se joacă și cu două femei, prinși ca într-un cerc bine legat. Dansul are în primul rând două motive coregrafice: plimbarea și învârtirea. Structura cinetică conține: învârtiri, piruete pe sub mână (în final), bătăi pe sol în acord cu vârful și cu tocul, pași simpli, bătăuți, nedepășiți, încrucișați în față și în spate, bătăi în acord, pași glisați, pași vârf – toc, pași de învârtire. Mai nou bărbații execută și ponturi. Strigăturile au o notă satirică și se strigă numai pe pașii de plimbare sau acomodare. Concordant cu melodia, necoincidență, ritm ternar asimetric(aksak).

• **POLCA ROATĂ** – Dans răspândit în Muntenia, Dobrogea, Moldova de Vest și de Est și Transilvania centrală de Est. Este un dans de perechi care merg în cerc în ambele sensuri, jucătorii sunt prinși de umăr și de talie; pași închiși, deschiși, roată, amplitudine medie, formă omogenă, concordant, ritm binar, dans adus din exterior, dar adaptat celui românesc.

• **PURTATA dreaptă** – Acest tip de dans aparține după toate indiciile celui mai vechi strat. Consemnările din secolul trecut atribuie acestui tip de purtată o arie de difuziune mult mai întinsă decât cea actuală, cuprinzând bazinul Mureșului Mijlociu, Țara Oltului, ținutul Târnavelor și o mare parte din Câmpia Transilvaniei. În zilele noastre zona acestui tip este mult mai restrânsă, mărgininându-se doar la satele dintre Dealul Feleacului, Valea Hășdății, cursul inferior al Văii Arieșului și cursul mijlociu al Mureșului (mai jos de Ocna Mureș până către Oraștie). Purtatei drepte în ritm binar i se spune în mod frecvent *Românească*.

- încep de obicei bărbații, ca și la suita Haidăului, care într-un mers asemănător celui al păunilor se deplasează în cerc, ca apoi să-și ia femeile, înșiruindu-se astfel pereche după pereche. ca într-o promenadă. După această introducere urmează, alternativ și pe loc, învârtiri cu piruete pe sub mână și ponturi feciorești. Partenerii se țin de mână, respectiv de umeri. Construcția motivelor cinetice este complexă, iar dansurile din acest tip au de obicei o formă bipartită. Motivul ritmic fundamental este alcătuit întotdeauna din patru timpi egali, deci simetric, notat în măsura de 4/4. Semnalăm și aici auctantul sincopat. Strigăturile sunt comune și uneori melodizate. Dansul este concordant cu melodia, care la rândul ei este de construcție frazală în ritm binar, dar și sincopat amfibrahic descendent și ascendent în oglindă, în semicadențe și cadențe.

• **PURTATA FETELOR – dans însoțit de cântec vocal** – Este răspândit în zona Târnavelor și Podișul Secașului. Mai nou, melodia nu este cântată vocal. În general, *Purtata fetelor* poate fi considerată ca făcând parte din categoria dansurilor de grup în formație de cerc. Evoluția spațială a dansului se înscrie într-o deplasare lentă (dar și mai vioaie) spre dreapta sau stânga. Doar în plimbare există o discontinuitate. Aici alternează faze ce se execută aproape pe loc sau în spate, cu altele ce cuprind o amplă înaintare. Priza – brațe încrucișate la spate. Elementele coregrafice: combinații de pași simpli, pași bătuți și pași sincopați. Ne exprimăm rezerva față de unele afirmații că ar exista și pași de contratimp. Astfel, din lipsa unui material înregistrat sincron (dans și muzică) nu s-a sesizat la transcriere ritmul sincopat hemiolic, ce este determinant pentru acest tip de dans. Spre deosebire de melodie, care se încadrează în tipul de ritm ternar asimetric (aksak), jocul de accente din pașii sincopați creează impresia de contratimp. În fapt, nu avem de-a face cu o discontinuitate, ci cu o continuitate a mișcărilor (acestea se văd, dar nu se aud). Ca și compoziție, dansul *Purtata fetelor* are două părți: A. Introducere (plimbare) și B. Dansul propriu-zis, cu multe variații înlănțuite ca formă, concordanță totală, concordanță parțială, neconcordanță și necoincidență (Roșia de Secaș).

• **PURTATA în ritm cuaternar asimetric** – Este un dans în coloană de perechi cu desfășurare pe orizontală. Acest tip de *Purtată* are răspândire pe un teritoriu vast în Câmpia Transilvaniei, în zona Dealurile Clujului și Dejului, pe teritoriul dintre Târnava Mică și Mureș și cursul mijlociu al Mureșului (aici se joacă și cu două femei). Se joacă în formație de cerc, deplasarea coloanei de perechi cu partenerii prinși de mână lateral, se face spre dreapta, adică în sensul invers rotirii acelor de ceasornic. Acest lucru nu mai este valabil în jocul liber, ca de exemplu la *Româneștele* cu fete (*Românește bătrânește*) din zona Dealurile Clujului și Dejului. În această zonă, în ultimul timp, disciplina de ansamblu s-a diminuat, stimulându-se tendința de autonomie a cuplului. Construcția motivelor coregrafice este dezvoltată și complexă. Ele se succed într-un mod mobil, continuu, dar și alternat. Forma dansurilor este atât fixă, cât și liberă sau înlănțuită. Structura cinetică a *Purtatelor* este simplă, dacă ne referim la promenade – eventual cu balansări de brațe și fluturări de picioare – și complexă, cu o evoluție spectaculoasă a bărbatului: pași normali, înainte și înapoi, învârtiri pe sub mână a femeii (piruete), treceri pe sub mâna femeii a bărbatului, pinteni pe sol și-n aer cu un picior și cu ambele picioare, bătăi în acord, mișcări pe sol, pași vârf-toc combinați cu pași glisați, flexiuni, genuflexiuni, bătăi cu palmele pe picior, mai ales pe segmentele 2 față și 3 dreapta, pocnituri de degete în contratimp, mișcări de trunchi înainte sau lateral. În zona Dealurile Clujului și Dejului evoluția bărbatului se manifestă și de unul singur prin desprinderea de parteneră și executarea unor ponturi. În acest caz, *Româneștele de învârtit* (cu femei) se transformă în *Românește de sărit*

(jucat de bărbați). Referitor la structura metro-ritmică menționăm mai întâi că ritmul asimetric la acest tip de *Purtată* se bazează pe patru timpi inegali (cuaternar asimetric) în raport de 2:3 sau 3:2. Măsurile frecvente sunt: 9/8, 10/8, 11/8. Ritmul dansurilor este în strânsă concordanță cu ritmul melodiei (poate mai mult decât la alte tipuri de dansuri), cu ritmul de acompaniament și cu cel al strigăturilor. Astfel, sub efectul unuia dintre acestea, în interpretarea *Purtatelor* se naște o polimetrie rezultată din rubatizarea interioară (ce constituie fapt de stil în *Purtatele* asimetrice) și simetrizarea din semicadențe și cadențe. Strigăturile din dansuri au o interpretare aparte. Ele sunt melodizate. Formulele de acompaniament în ritm sincopat și cu auftactul sincopat din ritmul de dans, ne amintesc de ritmul sincopat specific românesc sau cel puțin carpatic. Este prezent în dans și contratimpul, care este evidențiat prin jocul de accente al bățăilor în sol și prin pocniturile din degete care urmăresc în general ritmul de dans. Lipsesc şuierăturile, ca de altfel în aproape toate dansurile lente.

• **PURTATA – sincopată** – Este varianta de perechi a *Plimbatei* locale din Sudul Transilvaniei, la care se adaugă deplasarea fetei în jurul băiatului, pași în contratimp și piruete.

• **ROATA** – Dansul *Roata* este răspândit în zonele folclorice unde se făceau șezători. În zona Pădurenilor el se numește *Spic de grâu*, pe Valea Sieului și Lăpuș, – *Roata* sau *Mânioasa*, iar în Munții Apuseni, *Baraboiul*, acesta având numele unei hore muntenești. Credem că dansul *Roata*, care se joacă nu numai la șezători, ci și la Jocul duminical a fost adus în Transilvania din Muntenia și Moldova subcarpatică și adaptat atmosferei respective. El este însoțit de strigături satirice și moralizatoare, care sunt elemente spirituale legate organic de joc.

Roata este un dans alcătuit din două părți ce alternează între ele:

- roata propriu-zisă ce se desfășoară în coloana de perechi pe orizontală, în formație de cerc și în sensul invers rotirii acelor de ceasornic. În acest mers, bărbatul își schimbă partenera pe rând până o reîntâlnește pe cea inițială, eventual pe preferata lui;
- învârtita dreaptă rară (locală) cu desfășurare pe loc, dar numai în unele zone folclorice.

La *Roata* propriu-zisă bărbatul o ține pe femeie cu mâna dreaptă pe după gât, susținându-i mâna dreaptă, care este îndoită din cot, iar cu mâna stângă pocnește din degete. În același timp, femeia ține bărbatul cu mâna stânga de talie la spate, mâna dreaptă fiindu-i îndoită din cot și sprijinită pe șold. La partea de învârtită priza este de talie, respectiv de umeri. Viteza de execuție a dansului variază de la moderat la rapid. Construcția lui este dezvoltată și motivele cinetice se succed într-un mod fix. Strigăturile sunt de comandă și uneori cântate. Când nu se strigă, se şuieră în contratimp. Motivul cinetic determinant este pasul schimbat pe ritm de anapest. Alte celule ritmice frecvente sunt: dipiricul și spondeul. Ritmul dansului este binar și aksak.

Dansul *Roata* se suprapune concordant pe melodia de structură frazală. Anapestul este celula ritmică comuna și pentru ritmul dansului și al melodiei. În ultimul timp se joacă din ce în ce mai rar.

• **ROATA FECIORILOR** – În Oaș, feciorii au un dans al lor, *Roata feciorilor*, similar ca formă cu *Feciorescu* sau *Bărbătescu* din Maramureș și cu *Joc în sus* din Lăpuș. Feciorii se prind cu mâinile de umeri sau de mâini, ca la horă. În desfășurarea dansului ei execută figuri de virtuozitate, îndeosebi: bătăi în piteni, sărituri spectaculare, bătăi în pământ, care conferă jocului o coloratură aparte. O sacadare pronunțată a corpului se transformă în tropot, creându-se o adevărată gamă de trepidații care par a se transmite și pământului, bătătorit cu atâta risipă de forță. Pașii se deplasează spre dreapta, tropăiturile fiind foarte mărunte încât, metaforic vorbind, de afară se aude ca o ploaie de grindină pe un acoperiș, adesea cu opriri, când dansatorii bat din palme într-un ritm felurit accentuat. Este ritmul sincopat comun cu al melodiei. Acest tropăit insistent, mărunț și sacadat, este de obicei uniform, fără ictusuri. Numai în Oaș se observă o condimentare anume în *dant*. Totul se joacă pe verticală. Sunt dansuri carpatice de ceată. Originalitatea lor constă în modul specific de „țâpurit”, în Oaș, și „de strigat legănat”, dar și cântat într-un ritm liber, în Maramureș. Construcția acestui tip de dans este dezvoltată, succesiunea motivelor de mod mobil, continuu, iar forma înlănțuită. Motivele cinetice determinante sunt bătăile pe sol sub formă de tropotit și pitenii în aer. Măsura ce stă la bază este de 8/8 și tipul de ritm binar sincopat (dohmiac descendent). Motivele ritmice sunt alcătuite din una sau două măsuri. În dansul *Roata feciorilor* șuierăturile au funcție de comandă. Ele au un farmec deosebit, mai ales atunci când sunt executate în contratimp. Contratimpul este prezent și în ritmul bătăilor din palme. Dansul este neconcordant cu melodia, care și ea este de cele mai multe ori de construcție motivică, o notă în plus pentru arhaismul său pronunțat.

• **ROATA FEMEILOR** – Diferite informații atestă prezența acestui dans în cadrul repertoriului de nuntă din Maramureș și Bucovina, dar și la șezători și hora satului. De asemenea, se dansa și la „moașă” acasă de către femei, într-o anumită zi din „câșlegi”. Are o desfășurare liniștită, cu pași simpli, nelipsit de un anumit dinamism interior. Este un dans foarte vechi, care a intrat însă azi într-un proces de involuție. Mai nou, intră în joc și bărbații. Totuși, rolul principal îl dețin femeile, care bat din palme în ritmul pașilor din mersul ceremonios de la nuntă. Mâinile sunt întinse în față. Grupul de femei este secundat astăzi și de o formație instrumentală specifică zonei (vioară, zongoră, tobă). La tobă se bate în ritm ostinat formula de anapest. Melodia cântată instrumental poartă numele în Maramureș de „De beut”. Dansul este concordant cu muzica.

• **ROMANA** – Dansul de tip *Romană* în ritm aksak și sincopat asimetric este răspândit aproximativ în aceleași zone cu *Călușerul*. Alte caracteristici: desfășurare în cerc, bilateral, construcție complexă, succesiunea figurilor în

mod fix, alternat, forma cu refren. Dintre motivele și mișcările determinante amintim: săriturile prin forfecare, pintenii și ponturile cu multe bătăi pe picioare. Dansul este concordant cu melodia, care este frazală în ritm aksak și tempo moderat. Acest tip de dans este de proveniență mai nouă decât dansurile de tip *Feciorește de bătă*, care îi este model, deci prototip. Acolo unde se joacă *Romană*, nu se joacă *Feciorește* (de bătă) și invers (n.n. – Z.D.)

• **ROMÂNEȘTE FECIOREȘTE (BĂTUTĂ)** – **ceată ciobănească** – Dansul se numește „*A mutului*” în localitatea Dumbrava, județul Mureș, „*Bătută*” în loc. Valea Drăganului iar în localitatea Dretea, comuna Mănăstireni, județul Cluj, „*Apelul*”, denumire ce-i dezvăluie o oarecare funcție inițiativă. Prin acest dans se făcea „apelul” (chemarea „jucăușilor”) la joc. Necunoașterea lui știrbea foarte mult din prestigiul celui în cauză, iar o greșală era penalizată: trebuia să plătească băutura celorlalți feciori din joc. Ca tip, este vorba de dansul *Feciorește-românește*. În formele sale originale este neconcordant, iar din punct de vedere arhitectonic prezintă forme interesante și variate. Neconcordanța dimensională între motivele muzicale și cele ale dansului, între fraza muzicală și entitatea cinetică corespunzătoare, face ca finalul dansului să nu coincidă cu sfârșitul melodiei. Nici în organizarea internă figurile și motivele coregrafice nu se sprijină pe semicadențele sau cadențele frazelor muzicale. Fenomenul este impus de strigăturile la comandă. Dansatorii joacă cu mâinile libere pe lângă corp în partea de plimbare și pe șold, în timpul figurilor ce cuprind frecvente sărituri și pintenii. Desfășurarea în spațiu a dansului este alternată, prin ocolirea locului de dans spre dreapta sau spre stânga, dar și pe loc. Tipul de ritm este binar și binar sincopat amfibrahic. Individualitatea dansului o dau însă bătăile-n pintenii cu săritură. Acest mod de transpunere plastică a formulelor ritmice este specific dansurilor de ceată cu sărituri. Și, fiind dansuri cu desfășurare alternată, bineînțeles că nu lipsesc nici pașii încrucișați. Încă de la prima vedere observăm că acest tip de dans are o formă compozițională ce impune o temă cu variațiuni. Conținutul de idei este exprimat printr-o figură considerată figură de bază principală. Succesiunea figurilor este de mod mobil, tempoul moderat $\theta = 80$ MM, măsura 2/4. Caracteristica principală de dezvoltare treptată a figurilor, prin adăugarea sau amplificarea unor entități coregrafice în funcție de numărătoare sau comenzi, ne face să credem că dansul are o structură intermediară între tipul *Ceata ciobănească* și *Brâul mocănesc* cu un pronunțat caracter de virtuozitate. Pe la izvoarele Buzăului, precum și în mocănimia Trascăului se juca o feciorească de alt tip, numit *Brânza*.

• **ROMÂNEȘTE PE PONTURI** – **feciorește des în ritm binar și sincopat** – Este un dans din zona folclorică Codru. La prima vedere el s-ar încadra la dansuri de perechi. Privind în timp însă, el a fost mai întâi dans fecioresc de ceată la care, ca și la *Haidăul* din centrul Transilvaniei, partenera are rol de

sprijin (în loc de bătă). Astfel, bărbatul execută o gamă foarte complexă de mișcări cinetice: bătăile pe cizme cu o singură mână ce culminează cu salturi spectaculoase, chiar peste cap. La acestea se adaugă drept dovadă alte particularități morfologice, atât ale dansului cât și ale muzicii sau ale celorlalte elemente adiacente care concură în mod sincretic. În același timp cei doi parteneri realizează împreună un cuplu armonios, aducând în dans diferite momente, unde primează alte elemente cinetice, din Învârtită. Totuși acestea rămân pe plan secundar față de evoluția bărbătească. Prima parte începe cu o „plimbare”, după care urmează „învârtiri” în perechi și „învârtirea fetei pe sub mâna băiatului”. În a doua parte se succed figurile (ponturile) de virtuozitate în fața „ceatarășului”. El se desfășoară în cerc sau semicerc. Momentul spectacular al dansului îl constituie ponturile. Pontul de început în unele localități se numește „Vântul”, deoarece partenerii execută grupul de pași legănându-și în mod accentuat corpul. Sprijinul realizat cu multă fermitate de femei dă lejeritate bărbatilor în execuția rotărilor de picioare din încheietura lor (*ronde de jambe*), a săriturilor prin forfecare foarte înalte, ajungând uneori cu corpul pe verticală (cu capul în jos, ca o „lumânare” – de unde îi vine și numele figurii) și cu piciorul drept la 180° față de poziția de plecare. Concomitent, bărbatul bate cu palma pe gamba piciorului drept în față. Unii dansatori mai elastici, din inerție se întorc peste cap. Acest element coregrafic marchează apogeul mișcării în motivele finale. Mai menționăm aici și balansurile de picioare și bătăile cu palma stângă a segmentelor: coapsă și gambă în ordinea 2:1:2, după care piciorul bate cu toată greutatea solul. Efectul este deosebit, accentul fiind pe contratimp. Se mai execută pinteni pe sol și în aer, simpli și dubli. Ei pot constitui doar elemente de legătură, dar pot alcătui și motive principale ce se aseamănă foarte bine cu cele ale dansului din Oaș și Bihor în ritm sincopat dohmiac. Săriturile drepte în aer cu ambele picioare sunt urmate de obicei de bătăi în palme. O particularitate la dansul *Românește pe ponturi* sunt motivele ritmice ce includ în componența lor contratimpul. Acest contratimp ia naștere din bătăile pe sol, îndeosebi cu piciorul drept (numai stângacii bat cu piciorul stâng) și din bătaia în palme, când nu se execută ponturi sau pocnituri din degete și șuierături. Contratimpul este prezent chiar și numai când se accentuează pașii de pe timpii inițial neaccentuați. În acest caz este vorba de o deplasare a accentului. Strigăturile din dans sunt comune și uneori semicântate. Se folosesc și numărători de comandă. Dansul *Românește pe ponturi* este de construcție dezvoltată și formă liberă, iar ca dimensiune neconcordant sau parțial concordant. Melodiile sunt și ele de construcție motivică încheiate însă frazal. Se evidențiază în cadrul ei auftactul sincopat. Tempoul dansului este moderat spre rapid $\theta = 112$ MM.

• **RUSTEMUL** – Dans de grup, în lanț, răspândit în Oltenia de Sud și de Nord, Muntenia de Sud și de Nord, Dobrogea. Priza – brațele încrucișate pe la spate sau prin față; strigături la comandă, este alcătuit în general din patru

părți, îl joacă bărbații, dar și femeile, deplasări bilaterale, deplasări cu ocolire, pași simpli, pași încrucișați în față, pași încrucișați în față prin săritură, bătăi pe sol în acord și accentuate, suprapunere concordantă, ritm asimetric (aksak).

- **SÂRBA – comună** – Dans răspândit în toată țara – variantă de *Sârbă* cu o structură bine stabilită, motivul coregrafic principal ce se întinde în general pe o măsură și jumătate, concordant și parțial concordant, ritm binar.

- **SÂRBA ÎN CUPLU** – dans cu funcție distractivă, prima parte se desfășoară în cerc mixt, iar partea a doua în perechi cu schimbarea partenerilor, combinație sârbă-învârtită, strigături la comandă, suprapunere concordantă, ritm binar.

- **SÂRBA PE BĂTĂI** – Dans din repertoriul păstoresc răspândit în Oltenia de Sud, Transilvania de Sud, Transilvania Centrală de Est. Este *Sârba* din cadrul suitei *Călușului*, dans de grup bărbătesc, mai nou și mixt, brațele pe umeri, desfășurare bilaterală, frecvența pașilor bătuți, strigături speciale, concordant și neconcordant, ritm binar. Jocul cuprinde 2 părți: prima are o singură figură „plimbarea”, care se intercalează între celelalte figuri, cea de-a doua are trei figuri, desfășurate pe loc a căror ordine este indicată de strigături. Are melodie proprie.

- **SÂRBA BĂNĂȚEANĂ** – Dansatorii în ținută cu brațele pe umăr execută pași săltăreți, ritmul – binar.

- **SÂRBA – la comandă** – Dans bătrânesc de grup mixt răspândit în Oltenia de Sud și de Nord, Muntenia de Sud și de Nord, Dobrogea, Moldova de Vest, de Est și de Nord, Transilvania de Sud, Transilvania Centrală de est, Transilvania Centrală de Nord Est – în formație de coloană, dar și în cerc închis cu mâinile pe umeri, deplasări în dreapta cu alternarea pașilor executați pe loc, concordant și parțial concordant, înflorituri de un mare efect datorită dinamismului și combinațiilor rezultate din mișcările de picioare, formă înlănțuită, strigături la comandă, ritm binar și binar sincopat.

- **SOROCUL BĂNĂȚEAN** – Dans bărbătesc d, dans de perechi în rotire în ritm aksak(10/16) unde bărbatul dansează și singur executând figuri la nivel jos, numite aici „forme”.

- **ȘCHIOAPA** – Dans de grup, în lanț, răspândit în Oltenia de Sud și de Nord, Dobrogea, Transilvania de Sud (*Hodoroaga*) și Banat. Priza – de mână jos; deplasări bilaterale, deplasări cu ocolire, pași simpli, pași încrucișați în față, pași încrucișați în față prin săritură, bătăi pe sol accentuate și în acord, suprapunere concordantă și neconcordantă, tempo variat (în tempo rar se notează cu numitorul 8, iar în tempo mare cu 16), strigături la comandă, ritm asimetric (aksak).

- **TRILIȘEȘTE – ceată moldovenească** – Dans de grup bărbătesc, mai nou, și mixt, de o mare vechime, răspândit în Moldova de Est și Nord, în formație de cerc, semicerc, arc de cerc, priza – lateral, fata cu un braț pe umărul partenerului, celălalt pe șolduri, băiatul cu brațul drept pe talia fetei,

deplasare unidirecțională în sensul invers acelor de ceasornic. Motivele cinetice sunt formate din pași simpli, pași bătuți în acord și pe toată talpa, neconcordant, strigături la comandă, ritm binar.

• **ȚIGĂNEASCA – dans imitativ, solo** – Este un dans cunoscut astăzi numai de bătrâni (bărbătesc sau mixt) în Transilvania de Sud și Transilvania centrală de Est. Se joacă la nunți și petreceri. Provine probabil din Muntenia. Se caracterizează prin pași vioi executați pe loc sau în deplasare pe cerc și însoțiți de legănări de brațe și de răsucirea corpului în direcția pașilor. Uneori din cerc se desprind 2, 3, dansatori care execută solistic diferite mișcări grotești imitând potcovirea unui cal, suflatul în foale, ascuțirea uneltelor etc., totul însoțit de strigături. Are o singură parte care se compune din trei figuri ce se execută pe 12 măsuri. La reluarea jocului se execută numai măsurile 5-12. Jocul este concordant și are melodie proprie, ritm binar și aksak.

BIBLIOGRAFIE

Referințe generale:

Baciu, Gheorghe: *Sistemul stenografic pentru notarea dansurilor*, București, Casa Centrală a Creației Populare, 1965.

Bîrlea, Ovidiu: *Eseu despre dansul popular românesc*, București, Editura Cartea Românească, 1982.

Bentoiu, Pascal: *Câteva considerațiuni asupra ritmului și notației melodiilor de joc românești*, în „Revista de Folclor”, nr.1-2, București, 1956.

Bucșan, Andrei: *Ritmul sincopat în dansul popular românesc*, în „Revista de Etnografie și Folclor”, nr. 3, București, 1965.

Bucșan, Andrei: *Jocuri din Ardealul de Sud*, București, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, 1957.

Bucșan, Andrei: *Clasificarea morfologică a dansurilor populare românești*, în „Revista de Etnografie și Folclor”, nr. 3, București, 1967.

Bucșan, Andrei: *Probleme ale ritmului în dansul popular românesc*, în „Revista de Etnografie și Folclor”, nr. 2, București, 1968.

Ciobanu, Gheorghe: *Înrudirea dintre ritmul dansurilor și al colindelor*, în *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, vol. II, București, Editura Muzicală, 1979.

Ciornea, Vera Proca: *Jocuri populare românești*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955.

Comișel, Emilia: *Folclor muzical*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1967.

Costea, Constantin: *Geneza și evoluția dansului de perechi în spațiul*

folcloric transilvănean, în „Memoriile comisiei de folclor”, tomul II, București, Editura Academiei Române, 1988.

Dobrescu, Alexandru: *Manual de dansuri naționale*, Craiova, Editura Scrisul românesc, 1966.

Flințiu, Ion G.: *Coregrafie românească*, Târgoviște, 1936.

Loneux, Jacques: *Rumänien : ein Land und seine Tänze*, Belgia, Stenbert, 1995.

Mârza, Traian: *Ritmul de dans, un sistem distinct al ritmicii populare românești*, în „Lucrări de muzicologie”, vol. 7, Cluj, 1971.

Negry, Gabriel: *Originea dansului și inițierea științifică a speții*, București, Tiparul universitar, 1941.

Negry, Gabriel: *Memoria dansului: breviar despre artă coregrafică*, București, Editura Muzicală, 1986.

Nicola, Ioan R; Ileana Szenik; Traian Mârza: *Curs de folclor muzical*, Partea I, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1963.

Niculescu Varone, G. T.: *Jocurile naționale românești* (cu 50 fotografii), București, Editura Ziarului „Universul”, 1938.

Nistor, Viorel: *Folclor coregrafic*, vol. I, București, Editura Muzicală, 1991.

Oprea, Gheorghe, Larisa Agapie: *Folclor muzical românesc*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983.

Popescu Județ, Gheorghe: *Jocuri populare românești*, București, Editura Muzicală a U.C. din R.P.R., 1959.

Vasilescu, Theodor, Sever, Tita: *Folclor coregrafic românesc*, București, C.I.C.P.M.A.M., 1969.

Referințe speciale:

Agopian, Petre, Marin Badea: *Dansuri populare din regiunea Hunedoara*, Casa regională a creației populare, Deva, 1963.

Bucșan, Andrei (coord.): *Dansuri și obiceiuri de pe Valea Hârtibaciului*, C.J.C.E.S. Sibiu, 1974.

Baciu, Gheorghe, Gavril Ghiur: *Jocuri populare din Țara Lăpușului și Chioarului*, vol. I, II, C.I.C.P.M.A.M., Baia Mare, 1973.

Balaci, Emanuela, Andrei Bucșan: *Jocuri din Transilvania de Sud (monografie coregrafică)*, Casa Creației Populare a Județului Brașov, 1969.

Ciornei, Aurelian, Mureș Gheorghe Rădășanu: *Jocuri populare bucovinene*, CÎCPMAM Suceava, 1981.

Costea, Constantin: *Folclor coregrafic din Bihor*, vol. I, Casa Creației Populare a Județului Bihor, Oradea, (vol. I, 1968; vol. II, 1972).

Costea, Constantin: *Structura jocurilor feciorești transilvănene (I)*, în „Memoriile Comisiei de folclor”, tomul IV, București, Editura Academiei Române, 1988.

Costea, Costea: *Purtatele și învârtitele în contextul folclorului coregrafic*, în „Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor”, Serie nouă, tomul III, București, 1992.

Dance, Iacob: *Jocuri populare codrenești*, vol. I, C.I.C.P.M.A.M. Satu Mare, 1978.

Dejeu, Zamfir: *Folclor muzical de pe Valea Drăganului*, C.I.C.P.M.A.M. Cluj, Cluj-Napoca, 1976.

Dejeu, Zamfir: *Folclor din zona Hășdate: Turda*, C.I.C.P.M.A.M. Cluj, Cluj-Napoca, 1983.

Dejeu, Zamfir: *Feciorește: românește, un dans distinct din zona Huedin*, în „Anuarul Arhivei de Folclor din Cluj”, XII: XIV, Editura Academiei Române, 1993.

Dejeu, Zamfir: *Structura metro-ritmică a acompaniamentului în muzica de joc, Rolul tempoului privind evoluția sau involuția (?) structurii metro-ritmice*, în *Centenar „Constantin Brăiloiu”*, București, Editura U.C.M. din România, 1994.

Domby, Emeric: *Dansuri populare din jud. Cluj*, CÎCPMAM Cluj, (vol. I, 1968; vol. II, 1971).

Domby, Emeric: *Dansuri feciorești din jud. Cluj*, CÎCPMAM Cluj, 1977.

Domby, Emeric: *Dansuri populare din jud. Sălaj*, CÎCPMAM, Zalău, (vol. I, 1976; vol. II, 1979).

Florea, Ioan T.: *Folclor muzical din județul Arad, 500 melodii de joc*, C.I.C.P.M.A.M. Arad, 1974.

Ghinoiu, Ion: *Călușul*, Slatina, Editura Fundației „Universitatea pentru toți”, 2003.

Mârza, Traian: *Folclor muzical din Bihor*, București, Editura Muzicală, 1974.

Mârza, Traian, Szenik, Ileana, Petrescu, Gheorghe, Dejeu, Zamfir, Bejinariu, Mircea: *Folclor muzical din zona Huedin*, C.C.E.S. Cluj și Conservatorul de Muzică „G. Dima” din Cluj-Napoca, 1978.

Munteanu, Ion, Lațcu, Afilon: *Folclor coregrafic din văile Timișului și Bistrei*, C.Î.C.P.M.A.M. Caraș-Severin, 1971.

Munteanu, Ion, Lațcu, Afilon: *Folclor coregrafic din Almaj și Caraș*, C.I.C.P.M.A.M., Caraș-Severin, 1974.

Nicola, Ioan, Mârza, Traian, Domby, Emeric, Dejeu, Zamfir: *Datini și dansuri populare din județul Cluj*, C.I.C.P.M.A.M., Cluj, 1974.

Niculescu Varone, G. T.: *Folclor românesc din Ardeal (Com. Nadășu, Plasa Huedin, județul Cluj)*, București, 1935.

Popescu Județ, Gheorghe: *Jocuri populare din Oaș și Maramureș*, vol. I, Casa Regională a Creației Populare Maramureș, 1963.

Zamfir DEJEU

Jocuri de copii și tineret

Din perspectivă antropologică, jocul este o activitate proprie omului, definitorie chiar pentru ființa umană, o constantă a existenței sale, tot atât de importantă ca și religia sau arta; astfel, alături de alte formule prin care s-a încercat surprinderea concentrată a umanului, precum, să zicem, *homo religiosus* (Mircea Eliade) sau *homo aestheticus*, trebuie menționată și aceea de *homo ludens* (J. Huizinga).

Denumirea activității – substantivul *joc* – și a acțiunii – verbul *a juca* –, aparțin fondului principal lexical al limbii române, fiind moștenite din latină – *jocus*, respectiv *jocare*, din latina populară. Cei doi termeni au dezvoltat în limba română mai multe sensuri. Astfel, *joc* figurează în dicționare cu sensul „acțiunea de a se juca (1) și rezultatul ei; activitate distractivă (mai ales la copii)”, dar și „acțiunea de a juca” = a dansa. *Joc* mai înseamnă și „dans popular, tradițional” precum *hora*, *sârba*, *învârtita*, *brâulețul* etc. (v. *Folclor coregrafic*). Dicționarele rețin sub itemul *joc* și sensul de „întrecere sportivă, între doi indivizi sau două echipe, desfășurată după anumite reguli bine stabilite”, de la jocul de șah până la jocurile cu mingea: fotbal, volei, baschet, rugby etc. Tot în categoria *jocului* intră și jocurile de noroc: de cărți, table, zaruri, la loterie, la curse, la bursă etc. La rândul său, verbul *a juca*, tranzitiv, are sensul de „a practica un anumit joc – sportiv, de noroc, de societate” sau de a interpreta un anumit rol într-un spectacol de teatru sau film.

Roger Caillois a sistematizat aceste tipuri de jocuri în patru categorii: *agôn* – competiție, echivalentul jocurilor sportive de astăzi; *alea* – jocurile de noroc, pariurile, în care alături de îndemânare intervine norocul, șansa; *mimicry* – bazate pe imitație, pe invenție, pe „disimularea realității, [pe] simularea unei realități secunde.”, cazul jocurilor dramatice, travestiului, teatrului etc.; *ilinx* – „jocuri care se bazează pe urmărirea vertijului și care consistă în tentativa de a deregla, pentru o clipă, stabilitatea percepției și de a impune conștiinței lucide un fel de panică voluptoasă”, cum sunt cele de învârtit până la amețală, coborâtul pe tobogan, călușeii (Engl. *marry-go-round*) etc. (cf. Caillois: 1975, 258-277).

Să notăm aici că în celelalte limbi romanice verbul *a juca* tranzitiv are și sensul de a interpreta muzică la un anumit instrument („jouer le piano”), în timp ce în limba română se zice „a cânta la pian, vioară, chitară etc.”. Varianta reflexivă a verbului *a se juca* acoperă aria semantică a jocului practicat de copii („Copiii se joacă în grădină, în parc, în pădure etc.”; „Hai să ne jucăm!”; „De-a ce vă jucați?” – adică „ce joc ați ales, cum

se cheamă jocul pe care îl jucați?"; „Ne jucăm leapșa/pitita/ ascunselea” sau „Ne jucăm de-a hoții și vardiștii/ uliul și porumbeii etc.”).

În fine, pentru a încheia aceste considerații, să notăm că pentru sensul (1) al lui *joc* există și termenul *joacă*, „distracție (copilărească)”, „derivat regresiv din *a juca*”, după DEX 1975 (cf. și Șăineanu: 1929: „*joacă* f. joc: *La treabă și la joacă* [tras din *juca*]”). Exemplul lui Șăineanu este concludent pentru sensul special pe care îl dezvoltă *joaca*, acela de activitate gratuită, distracție, amuzament, în opoziție cu *treaba*, activitate productivă, ocupație, muncă. Asociat adesea cu vârsta copilăriei („joacă de copii”), substantivul *joacă* intră în expresii precum „e o simplă joacă”, „nu-i o joacă”, „în joacă” etc. Dar *joaca* nu este, totuși, *joc*, deși cei doi termeni se găsesc într-o relație de comutație liberă într-un proverb cu două variante: *Joaca rupe cojoaca* și *Jocul rupe cojocul*.

Din punctul de vedere al folcloriștilor, jocurile de copii au fost simțite, de la bun început, ca alcătuiind un capitol separat de acela al adulților, criteriul elementar luat în considerație fiind cel al vârstei performerilor, ceea ce corespunde perfect definiției moderne a folclorului văzut ca o formă de „comunicare orală în grupuri mici” („artistic communication in small groups”, (cf. Dan Ben-Amos), sau, în formularea noastră, „Comunicare [orală] [artistică] de grup în context”. Un rol important în constituirea grupurilor îl are vârsta performerilor.

Folclorul copiilor este o categorie cu atestare universală, variante zonale sau locale ale acestuia fiind purtătoarele unui specific cultural prin care se identifică comunitățile. În cadrul acesteia, jocurile de copii ocupă un punct central în activitatea anumitor grupe de vârstă și împlinesc funcționalități diverse: mediază între copil și mediul înconjurător, pe care acesta caută să-l cunoască, să-l apropie sau să-l domine, sunt importante pentru dezvoltarea fizică și psihică, au un rol major în educarea civică, morală, artistică a practicanților. Fără a dispune de o vechime a atestărilor – în documente – echivalentă cu cea a cântecului, instrumentelor muzicale sau a patrimoniului material, jocurile de copii sunt privite ca argumente ale latinității și continuității locuirii romanice în România de Anton Maria del Chiaro care, în 1718, scria în *Storia delle moderne Rivoluzioni della Valacchia* următoarele: „Să nu pară de prisos cercetătorului că voi descrie jocurile copilărești ale valahilor, căci va vedea în ele încă o dovadă că ei sunt urmașii vechilor coloniști, lăsați de Traian după cucerirea Daciei și care au transmis generațiilor, până în ziua de astăzi, aceleași jocuri ca: mingea, titirezul, nucile, bâzâita, de-a caii, scrânciobul, baba-oarba și altele, toate întrebuintate la anotimpurile lor”. Intelectualii români din secolul al XIX-lea, cel cărui disciplinele etnologice îi datorează configurarea științifică, au fost interesați de culegerea jocurilor de copii și de identificarea criteriilor după care categoria putea fi delimitată. Teama că jocurile tradiționale vor fi înlocuite cu structuri echivalente educative moderne și că cele dintâi vor fi

date uitării, i-a determinat pe cei mai activi să întreprindă culegeri în diferite zone, pe care să le popularizeze prin publicare. În periodice precum „Foaie pentru minte, inimă și literatură” (1859), „Columna lui Traian” (1883), „Educatorul” (1883), „Familia” (1883), „Tribuna” (1884), „Gazeta săteanului” (1885), „Revista nouă” (1889), „Gazeta de Transilvania” (1891) au apărut multe descrieri ale jocurilor de copii răspândite, la acea dată, la români, între cei mai activi culegători fiind: Petre Ispirescu, Iosif Hodoș, G.I. Pitiș, I. Pop-Reteganul. Două chestionare ample, lansate în a doua jumătate a sec. al XIX-lea de către B.P. Hasdeu (1884) și Nic. Densusianu (1895) furnizează cercetătorilor un material informativ bogat, privind numele unor jocuri de copii și tehnicile sau regulile după care acestea se organizează. În 1891 B.P. Hasdeu a ținut o prelegere despre *Jocurile și cântecele de copii* la Facultatea de Litere și Filozofie din București.

Instituția de prestigiu care s-a implicat în publicarea unor studii de mari dimensiuni asupra jocurilor de copii a fost Academia Română. P.N. Papahagi-Vurdună a elaborat *Jocuri copilăresci culese de la Români din Macedonia de...*, pe care a publicat-o în 1893 în „Analele Academiei Române” (seria II, tom XV, Memoriile secțiunii literare). Activitatea de culegere, studiere și sistematizare a jocurilor de copii este continuată de Tudor Pamfile care a publicat, în 1906, tot în „Analele Academiei Române” (tom. XXVIII. – Memoriile Secției Literare, p. 273-423) studiul de mari dimensiuni *Jocuri de copii adunate din Satul Țepu (jud. Tecuci) de...* În același volum al Analelor a apărut și studiul dr. Alexandru Bogdan intitulat *Ritmica cântecelor de copii. Contribuiri la ritmica românească* urmat, în 1907, de *Jocuri de copii*. Memoriul al doilea de..., rezultat al strădaniilor aceluiși harnic autor Tudor Pamfile și publicat în „Analele Academiei Române” (tom. XXIX. – Memoriile Secției Literare p. 1-175).

Odată cu instituționalizarea cercetării culturii tradiționale, prin apariția institutelor și arhivelor multimedia de folclor și organizarea catedrelor de profil în învățământul superior, studiul jocurilor de copii s-a realizat dintr-o perspectivă academică, riguros și sistematic, fără a constitui, însă, un capitol de mare interes pentru specialiști. Dintre cei preocupați de studiul acestei secțiuni a culturii populare îi amintim pe: C. Brăiloiu, Emilia Comișel, I.C. Chițimia, I. Mușlea, N. Constantinescu, I. Evseev. Prin lucrările lui V. Medan (1980) și Emilia Comișel (1982) se oferă specialiștilor o tipologie a jocurilor de copii alcătuită pe criterii muzicale riguroase.

Criterii de clasificare a repertoriilor de jocuri tradiționale de copii și tineret

Funcții

Învățare; repetare prin imitație; stimularea atenției; inițiere (cu

substrat ritual); îmbogățirea și verificarea cunoștințelor.

Testarea abilităților fizice și intelectuale (jocuri solitare sau competiționale, cu cel puțin doi parteneri: învingători și învinși, stabilirea ierarhiilor, jocuri atletice).

Strategie și noroc.

Crearea stărilor emoționale speciale.

Vârsta practicanților: de la 0 la 1 an și jumătate, doi (cu implicarea vârstnicilor); de la 2 ani la 4-5 ani; de la 4-5 ani la 7-8 ani; de la 7-8 ani la 13-14 ani; după 14 ani.

Gen (sexul practicanților): băieți; fete; grupuri mixte.

Număr de participanți: un participant – jocuri solitare; grup – minimum doi participanți.

Contextul spațial

Înăuntru (în spațiu închis)¹.

Afară².

Context temporal:

Anotimpul.

Momentul zilei³.

Sărbătoare/în afara sărbătorii: ritual, ceremonial, festiv.

Recuzită

Selectată de practicanți din mediul natural⁴.

Confecționată de practicanți din materiale naturale⁵.

Manufacturată de adulți sau produsă industrial și folosită pentru jocurile copiilor.

Repertoriul jocurilor de copii alcătuit după funcții

Învățare

Crearea deprinderilor – imitare (nediferențiat pe sexe):

- limbaj articulat – vorbire, mers, folosirea diferitelor unelte;
- categorie de vârstă între 0-4, 5 ani;

¹ Cameră, șură, hambar, sală de clasă etc.

² Ogradă, curte, uliță, câmp, pădure etc.

³ Diurn/nocturn.

⁴ Pietre, cioburi, crengi, frunze, fructe, semințe, lut etc.

⁵ Lemn, lut, lână, păr, os, piele, cârpe etc.

- nediferențiat pe anotimp sau moment al zilei;
- nediferențiat cadrul sărbătoresc/nesărbătoresc;
- în locuință/în afara locuinței ⁶.

Stimularea atenției și creativității – imitare și inovare (nediferențiat pe sexe):

- categorie de vârstă între 4-7, 8 ani;
- după anotimp și moment al zilei;
- nediferențiat cadrul sărbătoresc/nesărbătoresc;
- în gospodărie/în afara gospodăriei ⁷.

Îmbogățirea și verificarea cunoștințelor:

- nediferențiat și/sau diferențiat pe sexe;
- categorii de vârstă între 8-14 ani; după 14 ani;
- nediferențiat cadrul sărbătoresc/nesărbătoresc;
- în gospodărie/în afara gospodăriei;
- recuzită selectată din mediul natural/recuzită confecționată de practicanți/ recuzită manufacturată de adulți sau produsă industrial⁸.

Testarea abilităților

- în competiție cu alți participanți, cu învingători și învinși; stabilirea ierarhiilor;
- solitare

Jocuri fizice – sportive (cu regulamente generale – dominant băieți și adolescenți):

- între 8-14 ani; după 14 ani;
- cadrul sărbătoresc/cadrul nesărbătoresc;
- în gospodărie/în afara gospodăriei;
- recuzită selectată din mediul natural/recuzită confecționată de practicanți/ recuzită manufacturată de adulți sau produsă industrial)⁹.

⁶ Identificarea părților corpului; alergatul; statul într-un picior (*Cocostârc*); mersul/alergatul într-un picior; *Prinsea*; *Leapșa*; *Ascunselea*; *Baba-Oarba*; *Fripta*; confecționarea de jucării din hârtie; modelarea din lut/plastilină etc.; *Cu păpușile*; *De-mama și copiii*; *De-a gospodina*; *De-a școala/grădinița* etc.

⁷ Scăldatul, săritul în apă, aruncatul pietrelor în apă, urcatorul în copaci, datul cu sania, datul pe gheață, călăritul bățului (*Cal și călăreț*), Cercul (*Dura*), înălțarea zmeului (*Balaurul*, *Dragonul*, *Încurarea cu zmeurile*, *Șarpele*, *Turcalet*); aruncatul și prinsul bățului, căciulii etc.; proiectarea umbrelor pe pereți.

⁸ Prindere: fluturi, greieri, gărăgrițe, păsări mici sălbatice; confecționarea capcanelor.

⁹ *Brăzdița* – joc de băieți, uneori participă și fete; *De-a lițu*; *De-a pământ furat*; *Țurca*. (*Celichie*; *Clincea*; *De-a briciu*; *Drichea*; *Glința*; *Guia*; *Gula*; *Popicul*); *Mișca*; *Lapte gros*; *Tumba*; *Trânta*, cu varianta *Tăvălug*; *Întrecerea cu cai*; *Oina*; *Trasul cu arcul*.

Jocuri intelectuale (nediferențiat pe sexe):

- între 8-14 ani; după 14 ani;
- cadrul sărbătoresc (ritual, ceremonial, festiv)/cadrul nesărbătoresc;
- în gospodărie/ în afara gospodăriei;
- recuzită selectată din mediul natural/recuzită confecționată de practicanți/ recuzită manufacturată de adulți sau produsă industrial)¹⁰.

Jocuri fizice și intelectuale – sportive, cu regulamente generale (diferențiat/nediferențiat pe sexe):

- între 8 și 14 ani; după 14 ani;
- cadrul sărbătoresc (ritual, ceremonial, festiv)/cadrul nesărbătoresc;
- în gospodărie/ în afara gospodăriei
- recuzită selectată din mediul natural/recuzită confecționată de practicanți/ recuzită manufacturată de adulți sau produsă industrial¹¹.

De strategie și noroc (diferențiat/nediferențiat pe sexe):

- între 8 și 14 ani; după 14 ani;
- cadrul sărbătoresc (ritual, ceremonial, festiv)/cadrul nesărbătoresc;
- în gospodărie/în afara gospodăriei
- recuzită selectată din mediul natural/recuzită confecționată de practicanți/ recuzită manufacturată de adulți sau produsă industrial¹².

Crearea unei stări emoționale (diferențiat/nediferențiat pe sexe):

- inițiere
- mișcare ritmică pentru inducerea unei stări speciale
 - între 8 și 14 ani; după 14 ani;
 - cadrul sărbătoresc (ritual, ceremonial, festiv)/cadrul nesărbătoresc;
 - în gospodărie/ în afara gospodăriei
 - recuzită selectată din mediul natural/recuzită confecționată de practicanți/ recuzită manufacturată de adulți sau produsă

¹⁰ *Fazan; Țompan; Mima; Spânzurătoarea; Telefonul fără fir; Trenul* (joc didactic); *Ineluș învârtecuș*.

¹¹ *De-a pânza*, joc mixt (*Pânza-ncurcată; Pânza-ncălcită; De-a ițele-ncurcate*; variantă: *Vamă-Cătaramă*); *Șotron* (*De-a clasele; De-a glasele; În clase; Labirintul; Țăncuș; Șodronul*); *Uliul și porumbeii* (*Puia-gaia, Baba-gaia*); *Hoții și vardiștii; Vânătorul și iepurele*.

¹² *Arșice* (*De-a arșice; Joc cu oscioare; Joc în armășie; Joc în armean; Joc în bei-bun; Joc într-a lui; Joc în sbenghi; Gioale*); *Moara (Țintar)*; *Nu te supăra, frate!*; *X și 0*.

- industrial¹³.
c) formule ritmate, rimate¹⁴ (v. *Arta cuvântului; Folclor muzical; Folclor coregrafic; Sărbători.*)

TERMINOLOGIA ÎN DIALECTUL AROMÂN

Funcție:

Învățare – *nvițatură*.

Gen:

băieți – *ficiori*;

fete – *feate*;

grupuri mixte – *feate ș-ficiori amisticați*.

Context spațial:

în spațiu închis: cameră – *udă*, șură – *copă*;

câmp – *câmpu*;

ogradă – *uboru*;

pădure – *păduri*;

uliță – *geadei*.

Context temporal:

diurn – *dzuuă*;

nocturn – *noapte*.

Recuzită:

cârpe – *peatițe*,

cioburi – *chelchi*;

crengi – *dărme*;

fructe – *poame*;

frunze – *frundză*;

lână – *lână*;

lemn – *lemnu*;

lut – *loc*;

pietre – *chețrî*;

semințe – *simință*;

¹³ *Vârte*, joc practicat de fete/de băieți; (*Cicloul; De-a vârtea; Învârte-te, morișcă!*; *Uraganul; Vârtea casă*; variantă: *Toporașu'* – învârtirea copiilor prinși de mâna într-un cerc); *Învârtitul; Datul de-a-ndoaselea*; datul în scrânciob; datul în lanțuri (la bălci); roata mare.

¹⁴ Umoristice, critice, incantații, frământături de limbă etc.

păr – *peru*;
piele – *cheale*.

Jocuri:

Arșice – *mișic, ipu, nip, așic, ișic, vâșclie*;
Ascunselea – *Ascundea*;
Baba-Oarba – *Cu funea, orbu-ghiani, cu ocl'il'i ligați*;
Capra – *Cu schinarea la cur*;
Flutur – *flitur, pirpirună*;
Gărgăriță, gânganie – *bubulică*;
Hoții și vardiștii – *A sclavea, cu sclayii*;
Lapte gros – *Chichir-michir, cu cămila bâgată, de a bâgatalui*;
Leapșa – *Cucu-dan, Cucăli-Vicăli*;
Minge – *topă*;
Prindere – *acățarea*;
Prinsea – *Cu avinarea*;
Statul pe un picior – *Șidearea pi un cicior*;
Trânta – *Zdupinarea*;
Uliul și porumbeii – *Cu yiraclu (v. Din literatura poporană a aromânilor)*;

BIBLIOGRAFIE

Referințe generale:

Caillois, Roger: *Teoria jocurilor*, în vol. *Eseuri despre imaginație*. În românește de Viorel Grecu, Editura Univers, 1975.

Chițimia, I. C.: *Problematika jocurilor și cântecelor de copii*, în *Folclor românesc în perspectivă comparată*, București, Editura Minerva, 1971.

Comișel, Emilia: *Folclorul copiilor*, în *Istoria literaturii române*, vol. I, București, Editura Academiei R.S.R., 1964.

Comișel, Emilia: *Folclorul copiilor*. Studiu și antologie, București, Editura Muzicală, 1982.

Del Chiaro, Maria-Anton: *Revoluțiile Valahiei*. Veneția, 1715. Trad[ucere] de Cris. Cristian (prefață de Nicolae Iorga), Iași, Viața românească, 1929.

Evseev, Ivan: *Jocurile tradiționale ale copiilor*, Timișoara, Editura Excelsior, 1994.

Ionescu, Nelu: *Luci, soare, luci*, București, Editura Muzicală, 1981.

Medan, Virgil: *Folclorul copiilor*, Cluj-Napoca, Întreprinderea Poligrafică Cluj, 1980.

Mușlea, Ion: *Problematika jocurilor noastre copilărești*, în *Cercetări*

de etnografie și folclor. Ediție îngrijită de Ion Taloș, București, Editura Minerva, 1972.

Neagu, Gh. I.: *Cântece și jocuri de copii*, Ediție îngrijită, prefată, bibliografie și index bibliografic de..., București, Editura Minerva, 1982.

Șăineanu, Lazăr: *Dicționar universal al limbei române*, A șasea edițiune, Craiova, 1929.

Referințe particulare:

Bogdan, Alexandru: *Ritmica cântecelor de copii*, în „Analele Academiei”, seria II, tom XXVIII, 1905-1906.

Cernea, Eugenia: *Contribuții la cercetarea folclorului copiilor*, în „Revista de etnografie și folclor”, tom 18, nr. 14, 1973.

Constantinescu, Nicolae: *Folclor și literatură: jocurile de copii*, în „Limbă și literatură”, revista Societății de Științe Filologice din România, vol. I-II, București, 2003.

Foață, Maria: *Jocurile de copii. O definiție poetică*, în „Folclor literar”, vol. IV, Timișoara, 1977.

Hoya A. Bogdan: *Cântece și jocuri de copii adunate și întovărășite de note de...*, Brașov, Editura Librăriei Ciurcu, 1905.

Ispirescu, Petre, culegător-tipograf: *Jucării și jocuri de copii adunate de...*, Sibiu, Editura și tiparul Institutului tipografic, 1885.

Lambrior, Al.: *Obiceiuri și credințe la români*, în „Convorbiri literare”, IX, 1875.

Novacoviciu, Emilian: *Jocuri copilărești bănățene adunate de...*, Oravița, Tipografia Iosif Kaden, 1928.

Pamfile, Tudor: *Jocuri de copii adunate din satul Țepu, jud. Tecuci*, în „Analele Academiei Române”, tom XXVIII, Memoriile Secțiunii Literare, 1906.

Pamfile, Tudor: *Jocuri de copii*. Memoriul al doilea de..., în „Analele Academiei Române”, tom XXIX, Memoriile Secțiunii Literare, București, 1907.

Papahagi-Vurdună, P. N.: *Jocuri copilărești culese de la Români din Macedonia de...*, în „Analele Academiei Române”, seria II, tom XV, Memoriile secțiunii literare, București, Litotipografia Carol Göbl, 1893.

Tăzloanu, Gheorghe: *Jocuri de copii*, în „Comoara Neamului”, VII, București, 1943.

**Sabina ISPAS
Nicolae CONSTANTINESCU**

Sărbători, obiceiuri și ritualuri

Pregnante pentru că ritmează viața socială, ca „mărci plasate între secvențele succesive ale vieții cotidiene, dincolo de cotidian, pentru a-i sublinia diferitele etape, pentru a-i da ritmul necesar unei trăiri în dinamism propriu” (Pop: 1976, p. 5) și pentru că, angrenând limbaje multiple și sincretice, sunt vizibile și, prin urmare, ușor de memorat, obiceiurile sunt una dintre componentele consistente ale patrimoniului cultural imaterial. De altfel, documentele UNESCO decupează ca secțiune semnificativă a acestuia *les pratiques sociales, rituels et événements festifs*.

În linia acestor documente, asumate de România prin *Legea nr. 410/29.12.2005* privind acceptarea *Convenției pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial, adoptată la Paris* în 17 octombrie 2003, am intitulat secvența de repertoriu pe care o propunem aici *Sărbători, obiceiuri și ritualuri*. Ca urmare, am luat în considerare drept realități patrimoniale din domeniul imaterial practicile cu o repetitivitate coerent justificată, printr-un gen de *savoir-faire* existent la nivelul memoriei sociale, atât în condițiile în care funcțiile, osificarea lor ca și relațiile strânse cu o serie de credințe de factură mitică le susțin caracterul ritual, cât și în cazurile în care apetența lor pentru sărbătorească este tot mai evidentă.

În vederea alcătuirii acestui repertoriu am sintetizat, utilizând-o ca pe un set de analiză, în primul rând bibliografia etnografică românească clasică: informațiile obținute ca răspunsuri la chestionarele lui B. P. Hasdeu, Nicolae Densușianu sau efect al documentării și cartografierii materialului pentru *Atlasul Etnografic Român (Sărbători și obiceiuri, 2001– 2003.)*; respectiv marile monografii ale obiceiurilor redactate de părinții etnografiei românești, Simion Florea Marian, Tudor Pamfile, Artur Gorovei ori Elena Niculiță Voronca. În al doilea rând, pentru nuanțare și pentru echilibrare, am folosit ca set de comparație informațiile obținute ca urmare a cercetărilor personale în teren sau documentate prin recursul la materialele existente în arhivele de folclor din România, ceea ce ne-a permis o evaluare mai exactă a situației actuale a *sărbătorilor, obiceiurilor și ritualurilor*. Date fiind probitatea acestor surse și acuratețea informațiilor comunicate, am considerat realitățile patrimoniale pe care ele le prezintă drept valoroase prin ele însele, reprezentative pentru grupurile sociale care le practică și semnificative pentru ansamblul patrimoniului cultural imaterial românesc.

Clasificarea pe care o propunem se raportează și ea la o veche tradiție bibliografică, preluând din aceasta o anumită tipologie a obiceiurilor: cele care dau ritmurile calendarului, cele care punctează

principalele ocupații tradiționale, respectiv cele care însoțesc riturile de trecere din existența umană. Pentru a fi fideli realităților actuale ale terenului, am operat un singur adaos, inserând o a patra categorie de obiceiuri, pe care am numit-o *obiceiuri identitare*.

Am considerat, totodată, oportună sublinierea unei întregi serii de componente¹ diseminate pe parcursul amplului complex de obiceiuri, în măsura în care, privite mai atent, acestea pot constitui adevărate sisteme de a căror funcționare depinde întregul ansamblu al obiceiurilor. În aceste cazuri, lista pe care am alcătuit-o a interferat cu listele altor secțiuni ale patrimoniului cultural imaterial², semnalând insuficiența oricărui tip de demers care nu privește faptele patrimoniale din perspectivă holistă.

Nu ignorăm că repertoriul pe care l-am alcătuit este în același timp un *summum*, dar și o *listă deschisă*. În primul sens, avem în vedere faptul că, așa cum a fost structurat, el alătură fapte patrimoniale care nu se regăsesc întotdeauna în același areal geografic. În consecință, construiește un model extrem de bogat, nuanțat și sofisticat, plin de virtualități și variante, dar în raport cu care orice teren concret reprezintă doar un traiect posibil. Când subliniem caracterul de listă deschisă al acestui repertoriu, ne gândim în primul rând la lunga serie de practici, credințe, obiecte, personaje, roluri tradiționale ca și la termenii regionali și locali care le numesc și care a fost detaliată în subsoluri. Cum patrimoniul cultural imaterial este variabil prin definiție, este limpede că aceste liste se postulează, de la bun început, drept deschise.

Desigur că, așa cum se prezintă, repertoriul nostru se configurează ca model teoretic și ca vocabular exemplificativ. Alcătuit pe baza realităților de teren și bibliografice referitoare la cultura tradițională românească, modelul acoperă în mare parte și cultura grupurilor vorbitoare ale dialectului aromân, dar și sistemele de realități patrimoniale ale altor populații decât cea românească și care locuiesc, în prezent, în România. Denumirile sunt, evident, altele, accentele și reliefurile sunt distincte, specificitățile sunt diferite – căci diferențele marchează identitățile –, dar modelul poate fi utilizat ca punct de pornire și pentru aceste populații. În pofida acestor evidențe, constatate prin propria analiză și prin discuții cu alți specialiști³, am inclus în listă și câteva obiceiuri practicate de diferite populații care

¹ *Credințe și legende; Instrumentar ceremonial; Practici divinatorii; Rituri orale; Mâncăruri investite cu semnificații; Manifestări coreice; Statute și roluri tradiționale.*

² Am marcat, de fiecare dată, între paranteze, aceste relații.

³ Mulțumim, în acest sens, domnilor prof. dr. Pozsony Ferenc, prof. Letiția Mark și prof. dr. Mihai Radan, care ne-au consiliat cu privire la practicile patrimoniale ale maghiarilor, grupurilor roma, sașilor, sârbilor și carașovenilor.

locuiesc în România⁴, convinși fiind ca patrimoniul cultural imaterial național este amputat în lipsa acestor deschideri.

Obiceiuri calendaristice

A. Practici populare legate de date fixe din calendarul creștin: Sfântul Vasile (1 ianuarie)⁵, Boboteaza (6 ianuarie)⁶, Sfântul Ion (7 ianuarie)⁷, Sfântul Trifon (1 februarie)⁸, Întâmpinarea Domnului (2 februarie)⁹, Mucenicii (9 martie)¹⁰, Bunavestire/*Blagoveștenie* (25 martie)¹¹, Sfântul Gheorghe (23 aprilie)¹², Sfântul Ioan de Vară – *Sânzienele* (24 iunie)¹³, Sânpetru de Vară (29 iunie), Sfântul Ilie (20 iulie), Sfântă Maria Mare (15 august)¹⁴, Sfânta Paraschiva (14 octombrie)¹⁵, Sfântul Dumitru (26 octombrie)¹⁶, Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil (8 noiembrie)¹⁷, Sfântul Andrei (30 noiembrie)¹⁸, Sfântul Nicolae (6 decembrie), Ignatul (21

⁴ V. secțiunea *Sărbători identitare: sărbători care marchează identitatea etnică*. O prezentare detaliată a repertoriului patrimoniului cultural imaterial al acestor populații urmează să fie publicată într-un volum separat.

⁵ Uratul cu plugușorul (v. *Arta cuvântului*), plugul mare, veghea dintre ani/Revelionul, jocurile cu măști: Capra, *Turca*, *Trezaia*, *Cerbușul*, *Barza*, *Ursul*, *Căiușii*, *Frumoșii* și *Urâșii*, *Malanca*, *Vergelul*, *Sânvăsâitul blidelor*, divinații/vrăji și farmece de aflare a ursitului și a norocului (v., în prezenta listă, *Practici divinatorii*), prognoze pentru aflarea mersului vremii, *Sorcova*, *Semănatul*, *Vasilca*.

⁶ Umblatul cu *Chiraleisa*, încuratul cailor, *Iordănitul*, *Ardeasca*, divinații/vrăji și farmece de aflare a ursitului (v., în prezenta listă, *Practici divinatorii*), prognoze meteorologice.

⁷ Iordănitul femeilor, masa moașei, Păpușa lui Sântion.

⁸ Trifonul viermilor și al omizilor, *Arezanul/Gurbanul viilor*.

⁹ Ziua ursului – prognoze meteorologice (v. în prezenta listă *Practici divinatorii*), Filipii de iarnă, Martinii de iarnă, Târcolitul viilor.

¹⁰ Sfințisorii/mucenicii (v. *Alimentație*), focurile sfinților, pornirea plugului.

¹¹ Ziua cucului.

¹² Practici apotropaice și de fecunditate din ajunul sărbătorii: rugul, ramura verde, Sângiorzul vacilor, măsuritul oilor, rituri de protecție împotriva furtului manei laptelui și holdelor, credințe și povestiri despre hoți de mană, moroi și strigoaice (v. *Arta cuvântului*), vrăji și farmece de aflare a ursitului și protecția sănătății (cântăritul), împrouatul (spălatul cu rouă), strigarea peste sat, răsucăitul, moșii de Sângiorz, urzicatul, angajarea argaților și plata datoriilor.

¹³ Jocul Drăgaicei (v., în prezenta listă, *Manifestări coreice*), cununițe de Sânziene, moșii de Sânziene, Boul înstruțat, Goțoi.

¹⁴ Pelerinaje religioase.

¹⁵ Nunta oilor, pelerinaje religioase, târguri de toamnă.

¹⁶ Practici și *savoir-faire* privitor la plata datoriilor și angajarea argaților, moșii de toamnă, focul lui Sumedru, târguri, credințe privitoare la previziunile meteorologice (v., în prezenta listă, *Practici divinatorii*).

¹⁷ Moșii de Arhangheli, turta arieșilor.

¹⁸ Ziua lupului, noaptea strigoilor (v. *Arta cuvântului*), vrăji și farmece, păzitul usturoiului, umplutul covașei, forțăjul ramurii de pom roditor.

decembrie)¹⁹, Crăciunul (25 decembrie)²⁰;

B. Practici populare legate de datele ciclului pascal (cu dată mobilă):

Începutul Postului Mare²¹, Prima săptămână din Postul Mare²², Mijlocul Postului Mare²³, Floriile²⁴, Săptămâna Mare (Săptămâna Patimilor)²⁵, Paștele²⁶, Duminica Tomii²⁷, Mătcălaul²⁸, Ropotinul țestelor, Înălțarea Domnului (Ispasul), Rusaliile²⁹;

C. Alte sărbători populare: Dragobete, 1 martie³⁰, Armindenul³¹, Ciurica, Filipii de Iarnă, Schimbarea la față /*Ovidenia*.

Obiceiuri care marchează ocupațiile tradiționale

A. Agricultură tradițională (viticultură și pomicultură): a. practici la

¹⁹ Tăiatul porcului (v. *Alimentație*), pomana porcului, spunerea *Poveștii lui Ignat* (v. *Arta cuvântului*).

²⁰ Masa de Ajun cu alimente de post (v. *Alimentație*), colindatul copiilor, colindatul cetei (v. *Arta cuvântului*, *Folclor muzical*), *savoir-faire* privitor la darurile pentru colindători, mulțămita la colac, practicile de descolindat, *Capra*, *Turca*, *Brezaia*, *Irozii*, *Steaua*, *călușarii*, *Vicleimul*, *cloța*, bradul de Crăciun, alimente specifice de Crăciun: friptură de porc, colacul lui Crăciun, colaci speciali pentru colindători (v. *Alimentație*), credințe și practici de previziune meteorologică (v., în prezenta listă, *Practici divinatorii*).

²¹ Moșii de iarnă/de piftii, în sâmbăta Lăsăturii de sec de carne, focuri rituale: *Alimori*, *Hodăițe*, *Opaiț*, baterea alviței, manifestări carnavalești (*săptămâna nebunilor*, *Cucii*, *Cornii*, *Fășancul*, *Moșii* etc.).

²² luna curată/luna păsărilor, luna păstorilor, spolocania, jujeul/tărbacul câinilor, marțea vaselor, Sântoaderul, înfărtășirea, felurile de mâncare pentru pomenile de Sântoader (v. *Alimentație*), credințe și povestiri despre caii lui Sântoader (v. *Arta cuvântului*).

²³ Interdicții pentru muncile textile feminine (țesutul).

²⁴ Sâmbăta lui Lazăr, Lăzărelul, culegerea și sfințirea mătășorilor de Florii, moșii de Florii.

²⁵ Focurile de Joimari, *savoir-faire* și legende despre înroșirea și încondeierea ouălor, participarea la *Deniile* din Săptămâna Patimilor, practici, credințe și ritmuri specifice de batere a toacei (v. *Folclor muzical*).

²⁶ Veghea, sfințirea paștilor, brazda verde, alimente specifice mesei de Paști: ouă încondeiate, pască, drob (v. *Alimentație*), jocul, horele pentru morți, Udatul, Bricelatul, Serbarea junilor.

²⁷ Paștele Morților, pomeni pentru morți.

²⁸ Prinderea de surate, soruțe, fărtași, vâruici, tize.

²⁹ Jocul Călușului (v. în prezenta listă, *Manifestări coreice*), credințe legate de jocul *Călușului*, sisteme de legende privitoare la *Iele* (v. *Arta cuvântului*), *savoir-faire* privitor la tipurile de boli vindecate prin *Căluș* (v. *Vindecarea bolilor*), însemne simbolice ale *Călușului* (v. *Meșteșuguri*), ieșirea la arie.

³⁰ *Babele*: prognoze meteorologice, practici divinatorii (v. în prezenta listă *Practici divinatorii*); *Mărțișorul*.

³¹ Pomul de *Arminden*.

inaugurarea unui sezon de muncă³²; b. practici de stimulare a condițiilor favorabile muncii și de protejare a rodului³³; c. practici la primul consum al unui produs³⁴; d. practici la încheierea unui sezon de muncă³⁵;

B. Creșterea animalelor (păstorit, creșterea vitelor, piscicultură, apicultură): a. practici la inaugurarea sezonului de muncă: a.1. întemeierea turmelor și urcarea lor la stâna din munte³⁶; b. practici de menținere și protejare a șeptelului: b.1. zilele „ținute” pentru ca sălbăticiunile să nu atace turmele³⁷; b.2. procedee magice de stimulare/protejare a lactației turmelor (de vite și oi) (v. *Vindecarea bolilor*)³⁸; c. practici la încheierea unui sezon de muncă: c.1. practici la coborârea oilor în vale³⁹;

C. Muncile textile: zile „ținute” pentru ca munca textilă să nu eșueze⁴⁰.

Sărbători identitare:

a. sărbători care marchează identitatea zonală⁴¹; b. sărbători care marchează identitatea religioasă⁴²; c. sărbători care marchează identitatea familială⁴³; d. sărbători care marchează identitatea etnică⁴⁴.

Obiceiuri legate de viața omului

A. Obiceiuri care însoțesc nașterea: a. practici și credințe în perioada *prenatală*: a.1. practici și credințe privitoare la păstrarea și pierderea sarcinii

³² Practici speciale la ieșirea plugului în brazdă; ceremonii de recunoaștere a primului plugar.

³³ Amenințarea pomilor care nu mai rodesc; Trifonul viilor; rituri împotriva secetei: paparudele, caloiianul, ieșirea cu icoanele la câmp (ieșirea la arie); rituri pentru legarea ploilor prea abundente și îndelungate; la Sângiorz, rituri de protejare a manei câmpului.

³⁴ Consumul de pomană al primelor roade (ex. cireșe la Rusalii, pere la Sânziene, mere la Sânpetru, struguri la Schimbarea la Față, prune la Sântămăria Mică, nuci la Ziua Crucii).

³⁵ Cununa de grâu, surechiul viilor, șezătorile de la depănușatul și curățitul porumbului.

³⁶ Măsuratul oilor (măsurișul oilor, sâmbra oilor), focul viu.

³⁷ protecția de lupi (Filipii), protecția de urși (Martinii), protecția de șerpi (Măcinicii), protecția de insecte (Alexiile).

³⁸ Furtul laptelui (manei); întoarcerea izvorului laptelui (manei) (v. în prezenta listă *Practici populare legate de date fixe din calendarul creștin*).

³⁹ Arețul, nunta oilor, retezatul stupilor.

⁴⁰ *Sântoader* (urzit), *Miezul Păresimilor* (țesut), *Joimari* (tors), joile dintre Paști și Rusalii (cusut, spălat); personajele asociate acestor zile: caii lui Sântoader, Joimărița, Ielele.

⁴¹ Nedei, rugii, târguri, bâlciuri.

⁴² Pelerinaje la locuri acceptate drept sacre, hramuri.

⁴³ Praznice, sfinți, patroni.

⁴⁴ „Sfinții de gheață” ai maghiarilor (*Pongrác, Szervác, Bonifác, Orbán napja*), *Kirchwein*-urile bisericilor germane, *Slave-le* satelor sârbești, *Gurbanul* rudarilor etc.

(v. *Vindecarea bolilor*); a.2. practici și comportamente magice⁴⁵; b. *momentul nașterii propriu-zise*: b.1. *savoir-faire* privitor la desfășurarea nașterii (v. *Vindecarea bolilor*); b.2. practici pentru *nașteri speciale*⁴⁶; c. practici și credințe în perioada *postnatală*: c.1. practici și comportamente magice ale mamei⁴⁷; c.2. rituri propițiatorii⁴⁸; c.3. rituri apotropaice⁴⁹ (v. *Vindecarea bolilor*); c.4. rituri de reintegrare a mamei în comunitatea feminină⁵⁰; c.5. *botezul*; c.6. ieșirea din starea tranzitorie asociată nașterii⁵¹;

B. Copilăria și tinerețea: a. ritualuri de *marcare a etapelor vieții copilului*⁵²; b. *practici apotropaice* în perioada copilăriei mici⁵³; c. practici de integrare în clasa de vârstă a tineretului⁵⁴;

C. Nunta: a. etape ale perioadei *prenuptiale*: a.1. *practici divinatorii*⁵⁵; a.2. *pețirea*⁵⁶; a.3. *logodna*⁵⁷; b. etape ale *nunții*: b.1. *comunicarea momentului nunții*⁵⁸; b.2. *pregătirea ospățului*⁵⁹; b.3. *rituri de separare a mirilor* de starea lor anterioară⁶⁰; b.4. derularea *nunții propriu-zise*; b.4.1. *alaiul*

⁴⁵ Practici de influențare magică a înfățișării copilului, practici de ghicire a sexului copilului, practici de influențare magică a nașterii ușoare.

⁴⁶ Practici la *nașterea grea* (nașterea pe pământ, trasul cu pușca prin coșul casei etc.); nașterea în afara localității (jumătate de botez); nașterea unui *copil mort*.

⁴⁷ Prescripții și interdicții privind comportamentul mamei în perioada lăuziei; prescripții și interdicții privind alăptarea.

⁴⁸ Prima scaldă, masa ursitoarelor, trecerea copilului prin colac; urări (v. *Arta cuvântului*) și daruri aduse copilului cu ocazia primelor vizite.

⁴⁹ Protecția copilului împotriva spiritelor rele (amulete, descântece – v. *Vindecarea bolilor, Arta cuvântului*).

⁵⁰ Vizitele femeilor la lăuză după naștere (venitul în *rodini*).

⁵¹ Întărcatul copilului, spălarea mâinilor moașei, scaldă nepoatei, molitva (sau *îmbisericirea*).

⁵² Practici la apariția primului dinte, la primul pas, tăierea moțului; învățarea jocurilor copilăriei (v. *Jocuri*).

⁵³ Descântatul (v. *Vindecarea bolilor*); practici de înșelare a bolii (demonului); vânzarea copilului, schimbarea numelui.

⁵⁴ Învățarea jocurilor specifice diferitelor categorii de vârstă (v. *Jocuri*), intrarea în horă.

⁵⁵ V. în prezenta listă capitolul *Practici divinatorii*.

⁵⁶ *Savoir-faire* privitor la logica și retorica pețirii.

⁵⁷ *Savoir-faire* referitor la relațiile dintre logodnă și nuntă (obligativitate, termen, dimensiuni, cine participă etc.); darurile de logodnă; masa de logodnă; petrecerea de logodnă; însemne specifice tinerilor logodiți (schimbarea inelelor, schimbarea năframelor etc.).

⁵⁸ Practici și texte speciale de invitare la nuntă.

⁵⁹ *Savoir-faire* legat de amenajarea spațiului ospățului; petrecerile prilejuite de pregătirea în comun a hranei pentru nuntă (mai ales a prăjiturilor).

⁶⁰ Petreceri speciale la casele mirelui, respectiv miresei; bărbieritul mirelui, iertăciunile miresei.

*nupțial*⁶¹; b.4.2. *riturile propițiatorii* din timpul nunții⁶²; b.4.3. *cununia*⁶³; b.4.4. *ospățul*⁶⁴; b.4.5. *riturile verbale* din timpul nunții⁶⁵; b.4.6. dansurile din timpul ospățului de nuntă⁶⁶; b.4.7. practicile carnavalesți din timpul nunții⁶⁷; b.4.8. *darurile* de nuntă⁶⁸; b.4.9 *savoir-faire* privitor la *zestre*; b.4.10. *rituri propițiatorii*⁶⁹; b.5. rituri de trecere la starea de tineri căsătoriți⁷⁰; b.6. ritualizarea relațiilor agonice dintre neamul mirelui și neamul miresei⁷¹; c. *obiecte simbolice* necesare nunții: c.1. însemne generale ale nunții⁷²; c.2. însemne ale miresei⁷³; c.3. însemne ale mirelui⁷⁴; d. organizarea *nunților speciale*⁷⁵; e. practici tradiționale *postnupțiale*: rituri de *reintegrare a tinerilor căsătoriți în societate*⁷⁶;

D. Însmormântarea: a. credințe privitoare la *iminența morții*⁷⁷; b. credințe și practici privitoare la morți speciale: b.1. *moartea grea*⁷⁸; b.2. *moartea fără*

⁶¹ *Savoir-faire* privitor la traseul parcurs de alai și la ordinea celor care îl alcătuiesc, etapă de etapă.

⁶² Gesturi și urări de bun augur (v. *Arta cuvântului*); gesturi și rituri orale obscene, menite să alunge spiritele malefice.

⁶³ Riturile augurale și divinatorii care se practică în paralel cu slujba cununiei.

⁶⁴ *Savoir-faire* privitor la etapele ospățului, alternanța dintre *dans* și mâncare; felurile de mâncare specifice ospățului de nuntă (v. *Alimentație*).

⁶⁵ V. în lista de față cap. *Rituri verbale*; întrecerea retorică (prin strigături) între reprezentanții neamului miresei și reprezentanții neamului mirelui.

⁶⁶ V. în lista de față cap. *Manifestări coreice*.

⁶⁷ Jocurile din dimineața ospățului (v. *Meșteșuguri*).

⁶⁸ *Savoir-faire* privitor la prescripțiile și interdicțiile de daruri, la valoarea acestora și la criteriile care determina oferirea unui anumit tip de dar.

⁶⁹ Prescripții și interdicții pentru a avea sau a nu avea copii, pentru a avea o căsătorie lungă și frumoasă, pentru a influența relațiile dintre mireasă și soacră, dintre mireasă și mire etc.

⁷⁰ Pieptănătura de nevestă a miresei, învelitul miresei etc.

⁷¹ Încuratul cailor, întreceri fizice între reprezentanții celor două neamuri, întreceri retorice (la strigături) între reprezentanții celor două neamuri (v. *supra*), practici și *savoir-faire* despre sistemul de praguri pe care trebuie să le străbată reprezentanții neamului mirelui până la luarea miresei.

⁷² *Brad, steag, decorațiuni* care marchează spațiul nunții, *găina împodobită* (v. în prezenta listă cap. *Instrumentar*).

⁷³ *Cunună*, vestimentația specială de nuntă (v. în prezenta listă cap. *Instrumentar*).

⁷⁴ *Pana, pălăria mirelui*, vestimentația specială de nuntă (v. în prezenta listă cap. *Instrumentar*).

⁷⁵ Fuga/răpirea miresei ca nuntă simplificată; ritualuri suplimentare în cazul când mirii au părinții morți de curând; nunta *la salcă/la brad* în cazul femeilor care nasc „copii din flori” fără să se fi căsătorit.

⁷⁶ Vizita la familia miresei în prima duminică după nuntă; vizita la nași.

⁷⁷ Semne prevestitoare ale morții, narațiuni care investesc cu sens de semne prevestitoare ale morții evenimente neobișnuite (v. *Arta cuvântului*).

⁷⁸ *Moartea pe pământ, moartea pe fierul plugului, rostirea Numărătorii Mari* (v. *Arta cuvântului*), citirea *Visului Maicii Domnului* etc.

*lumânare*⁷⁹; c. practici și credințe privitoare la clipa morții propriu-zise⁸⁰; d. practici și credințe privitoare la *momentele care succed decesului*: d.1. credințe și *savoir-faire* privitoare la curățirea și pregătirea trupului defunctului⁸¹; d.2. credințe și *savoir-faire* privitoare la pregătirea sicriului⁸²; d.3 credințe și *savoir-faire* privitoare la aranjarea spațiului domestic imediat după deces⁸³; e. *etapele* înmormântării: e.1. prescripții legate de *segmentarea timpului*⁸⁴; e.2. *rituri apotropaice* pentru menținerea prosperității gospodăriei; e.3. practici și *savoir-faire* privitoare la *pregătirea mormântului și a crucii*⁸⁵; e.4. *înmormântarea propriu-zisă*: e.4.1. prohodul⁸⁶; e.4.2. prescripții și restricții privitoare la drumul spre cimitir, *convoiul funerar*⁸⁷; e.4.3. prescripții și restricții legate de introducerea sicriului în mormânt; f. obiecte simbolice necesare înmormântării⁸⁸; g. *înmormântări speciale*⁸⁹; h. practici *postfunerare*: h.1. *doliul*⁹⁰; h.2. *pomenile*: h.2.1. *periodicitatea pomenilor*⁹¹; h.2.2. *tipuri de obiecte și*

⁷⁹ Rituri ulterioare pentru remedierea morții fără lumină (*pomana albă pentru morții în negură*).

⁸⁰ Asistarea (veghearea) mortului, interdicții și prescripții comportamentale (cine trebuie / nu trebuie să asiste mortul, interdicția strigătelor etc.), aprinderea lumânării etc.

⁸¹ Prescripții și interdicții privitoare la *scalda mortului*; prescripții și interdicții privitoare la *conservarea trupului*; *rituri apotropaice* pentru ca mortul să nu se transforme în strigoi; prescripții și interdicții privitoare la *veșmintele mortului*.

⁸² Credințe privitoare la sicriu (tipul de lemn, momentul construirii sale etc.); prescripții și interdicții privitoare la *obiectele care se așează în sicriu*; *rituri apotropaice* pentru ca mortul să nu se transforme în strigoi.

⁸³ Credințe privitoare la dispunerea obiectelor din casă; prescripții și interdicții privitoare la prezența în casă a anumitor obiecte în zilele în care trupul decedatului e în casă; aranjarea curții; formele specifice de marcare a doliului.

⁸⁴ Timpul diurn *versus* timpul nocturn (*priveghiul*); marcarea momentelor zilei (strigatul *zorilor, stâlpilor*); jocurile carnavalști din timpul priveghiului; povestitul la priveghi (*v. Arta cuvântului*).

⁸⁵ Cine participă la facerea gropii, unde se face groapa, când se sapă groapa, cât este de adâncă etc.

⁸⁶ Prescripții privitoare la comportamentele membrilor familiei: când, cine, ce bocește; rituri apotropaice derulate în paralel cu slujba religioasă pentru separarea definitivă a mortului de familie.

⁸⁷ Prescripții privitoare la ordinea convoiului; stările/podurile; *cântecul mare de petrecut* (*v. Arta cuvântului*).

⁸⁸ *Lumina mortului, statul mortului, brad, pomul mortului, steagul, punțile, traista, toiagul* (*v. În prezența listă cap. Instrumentar*).

⁸⁹ Pentru copii nebotezați; la naștere mor deopotrivă mama și copilul; pentru tineri morți necăsătoriți (moartea – nuntă); pentru tineri (în mormântarea cu bradul); pentru gemeni; pentru persoane născute în aceeași zi/în aceeași lună; pentru persoane despre care se presupune că au fost strigoi vii sau vrăjitori.

⁹⁰ Practici corporale și vestimentare speciale; jelirea periodică; respectarea unor prescripții și interdicții comportamentale de către familie și apropiați.

⁹¹ *În raport cu înmormântarea*: în ziua înmormântării (*comandarea*), la o săptămână/la nouă zile, la șase săptămâni, la șase luni, la un an, la șapte ani; la anumite *sărbători din*

*manifestări de pomană*⁹²; i. *credițe legate de moarte și lumea de dincolo*⁹³.

Credințe și legende legate de ansamblul obiceiurilor tradiționale (v. *Arta cuvântului*)

Instrumentar ceremonial

A. Obiecte care au *permanent* funcție ceremonială: a. în cadrul obiceiurilor calendaristice⁹⁴; b. în cadrul obiceiurilor vieții omului⁹⁵;

B. Obiecte care au funcție ceremonială în mod *temporar*: a. în cadrul obiceiurilor calendaristice⁹⁶; b. în cadrul obiceiurilor vieții omului⁹⁷.

Practici divinatorii

A. În contextul obiceiurilor calendaristice: a. *prognoze meteorologice*⁹⁸; b. prognoze privitoare la *viitorul personal*⁹⁹;

cursul anului, numite *moși*: în sâmbăta lui Iazăr, la joimari, la paști, la rusalii, la sâmpetru, la sântilie, la sântămărie, la crăciun (v. În prezenta listă, cap. *Practici populare legate de calendarul creștin*); în mod *aleatoriu*, după reguli familiale; ca ritual reparator, în caz că se interpretează anumite semne ca dorință a sufletului defunctului de a primi ceva.

⁹² Pomeni cu: lumină, apă (purtarea paosului, slobozirea apei), cu alimente (pâine – v. În prezenta listă cap. *Instrumentar, hrană dulce, hrană de post, fructe*), cu haine, cu alte obiecte (punți, obiecte din mobilier, vase, tacâmuri etc.); *hora de pomană* (v. În prezenta listă cap. *Manifestări coreice*).

⁹³ Credințe privitoare la topografia lumii de dincolo, la organizarea sa, la im/posibilitatea comunicării dintre vii și morți, credințe despre strigoi etc. (v. *Arta cuvântului*).

⁹⁴ *Alimentele* destinate special și exclusiv unei sărbători (brăduleți, mucenici, ouă roșii/incondeiate, pâini speciale de crăciun); *măști* păstrate în mod tradițional (turcă, brezaia etc. – v. *Meșteșuguri*).

⁹⁵ *Alimente* destinate în mod exclusiv unui moment din viața omului: colacul de ursitori, colacul de nuntă, colacii mortului (pentru *pomul mortului*, colaci cu forme speciale); *vase* care au exclusiv funcție ceremonială: urcior de nuntă, tămâielnic (v. *Meșteșuguri*); *veșminte* sau însemne vestimentare exclusiv ceremoniale: veșmintele de mire și mireasă, cununa miresei; *sicriul*.

⁹⁶ *Plante*: cu funcție strict ceremonială (nuielușe de alun, boz, ramuri de salcie, mâțișori; ramuri de tei, flori de sânziene), cu funcție propițiatorie (popilnic, iederă, iarbă mare, flori de corn); cu funcție apotropaică (urzică, pelin, usturoi etc.).

⁹⁷ Obiecte utilizate drept *dar*: bani, fructe, haine (metraj), animale; obiecte așezate în sicriu în cadrul riturilor apotropaice.

⁹⁸ Calendarul de ceapă (noaptea *Sfântului Vasile*), *Ziua Ursului* (2 februarie), *Mucenicii* (9 martie), *Florii*, *Paști*, *Rusalii*, *Sfântul Dumitru*, *Sfântul Nicolae*, *Crăciunul*.

⁹⁹ *Noaptea Sfântului Vasile*, *noaptea Bobotezei*, *noaptea Sfântului Gheorghe*, *noaptea Sfântului Andrei*.

B. În contextul obiceiurilor vieții omului: a. în *perioada prenupțială*¹⁰⁰; b. în cazul *căsătoriilor ratate*¹⁰¹.

Rituri orale (v. secțiunea *Arta cuvântului, Folclor muzical*)

A. În contextul obiceiurilor calendaristice¹⁰²;

B. În contextul obiceiurilor vieții omului¹⁰³.

Mâncăruri investite cu semnificații în obiceiurile tradiționale (v. *Alimentație*)

Manifestări coreice (v. *Folclor muzical, Folclor coregrafic*):

A. În contextul obiceiurilor calendaristice¹⁰⁴;

B. În contextul obiceiurilor vieții omului¹⁰⁵.

Statute și roluri tradiționale:

A. *Statute tradiționale*¹⁰⁶;

B. *Roluri temporare*: a. în cadrul practicilor calendaristice¹⁰⁷; b. în cadrul obiceiurilor legate de ocupațiile tradiționale¹⁰⁸; c. în cadrul obiceiurilor vieții omului¹⁰⁹.

¹⁰⁰ Practici de stimulare a frumuseții și atracției; vrăji de aruncare a *urâtului* pe rivala în căsătorie.

¹⁰¹ Practici magice de aducere a iubitului/de legare a iubitului.

¹⁰² Colindatul cetei de feciori, colindatul copiilor, plugușorul, sorcova, semănatul, chiraleisa, lăzărelul, paparudele, caloianul, cântecul cununii.

¹⁰³ Formule de urare pentru nou-născut; orațiile de nuntă (cântecul de despărțire a miresei, iertăciunile, conăcăria, orația găinii), strigăturile; Numărătoarea Mare, bocete, cântece rituale funerare (Cântecul Zorilor, Cântecul mare de petrecut, Cântecul bradului, Buhașul), verșurile.

¹⁰⁴ Căiuții, jocul turcii (brezaiei, caprei), călușul, paparudele, drăgaica, călușarii.

¹⁰⁵ Nuneasca, jocul miresei pe bani, hora de pomană.

¹⁰⁶ Moașă de neam (moașă, babă de buric), nepoată, naș/nașă; prescurăriță (căpităneasă); fărtași, soruțe, văruci, tiz/tiză; descântătoare, vrăjitoare (bosorcoaie, bosoarță, moroiniță).

¹⁰⁷ Pițărâi, colindători, vâtaf, iapă; urători; călușari; mascați (turcaș, fășanci, cuci, mut, goțoi, paparude, drăgaică).

¹⁰⁸ Baci, băciță; vraci.

¹⁰⁹ Nuntași, pețitor/pețitoare, chemători (pălăsași, dolieși, vătăjițe), mireasă/mire; staroste (vâtaf, vătăjel, vornic, vornicel, colăcer, divăr, gudă), stegar, domnișoare de onoare (druște), bucătărese (socăcițe, colăcerițe); femeia care pregătește trupul mortului; bocitoare, zoritoare.

TERMINOLOGIA ÎN DIALECTUL AROMÂN

Obiceiuri calendaristice

A. Practici populare legate de date fixe din calendarul creștin: (Sfântul Vasile) *Ayiu Vasil*¹¹⁰, (Boboteaza) *Pităgiunea ali api*; (Sfântul Ion) *Ayiu Yana*; (Întâmpinarea Domnului) *Papandia*¹¹¹, (Mucenicii)¹¹², (Bunavestire) *Vanyilismolu*; (Sfântul Gheorghe) *Ayiu Yioryi*¹¹³, (Sânzienele) *Tayiani*¹¹⁴; (Sânpetru de vară) *Sumchetru*¹¹⁵; (Sfântul Ilie) *Ayiu Pruftulia*; (Schimbarea la față) *Ayiu Sutir*; (Sfânta Maria) *Stămăria*¹¹⁶; (Sfânta Paraschiva) *Ayia Parașchevia*¹¹⁷, (Sfântul Dumitru) *Ayiu Dimitri*¹¹⁸; (Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril) *Ayiu Mihail*, (Sfântul Andrei) *Ayiu Andreu*; (Sfântul Nicola) *Ayiu Nicola*; (Crăciunul) *Cărciunu*¹¹⁹.

B. Practici populare legate de datele ciclului pascal (cu data mobilă): (Lăsatul secului) *Aprindu preasini*¹²⁰, (prima săptămână din post) *trimeru*, *stămăna di trimer*¹²¹, (Sfântul Teodor) *Ayiu Œeodoru*¹²², (mijlocul Postului Mare) *giumiticarea preasinilor*; (Floriile) *Sta Vestire*¹²³; (Săptămâna Mare) *Stămăna mari*; (Joia Mare) *Gioia mari*¹²⁴; (Paștele) *Paștili*¹²⁵, (Duminica

¹¹⁰ (uratul cu plugușorul) *cântiți di anlu nou*; (sorcova) *surva*, (mascații) *arachi*, *aliguciarri*, *babugearii*, *liguciarri*, (divinații/vrăji și farmece de aflare a ursitului și a norocului) *măyii di videari a tihiei*; (plăcinta cu semen) *pita cu seamni*.

¹¹¹ Sărbătoarea femeilor.

¹¹² (*savoir faire* și credințe despre hrană rituală) *nauț di marț*, *măcări cu naoă luyii*.

¹¹³ (rugul) *foclu di ayiu Yioryi*, (*savoir faire* despre ramura verde) *bărdene* sau *prașlu a ursălei*.

¹¹⁴ (obiceiul împodobirii găleții) *găleata*; (jocul găleții) *giocu ali găleatii*, (cununa de Sânziene) *cărana di Tayiani*.

¹¹⁵ (pelerinaje religioase) *hagilâc*.

¹¹⁶ (logodne) *semuri*, *isozmati*, *bășeri*; (nunți) *numț*.

¹¹⁷ (târguri de toamnă) *păzări*.

¹¹⁸ (focul lui Sumedru) *foclu di Sumedru*; (coborârea oilor) *turnarea oilor*; (târgul de toamnă) *păzare di toamnă*.

¹¹⁹ (tăierea porcului) *tăl'area porcului*; (focul viu) *babnic*; (colindatul) *alăgarea cu culinda*; (colacii) *culaț*: *culacu al Hristolu a fumeal'ei / a taipei, a nmailor*.

¹²⁰ (iertarea) *l'ertarea*, *mintăn'i* (carnaval) *carnavil*; (prinderea alviței) *harahasca*, *harța – vurți*.

¹²¹ (spălatul vaselor) *marșinarea vasilor*; (pâinea de pomană) *pănea di trimer*; (grâul dat de pomană) *gârnu di trimer*.

¹²² (feluri de mâncare pentru pomenile de Sf. Teodor) *culaț di ampârțari la ayiu Œeodoru*.

¹²³ (Sâmbăta Floriilor) *tră Vaiu*, (colindatul cu Lazărul) *Lazaru*, (păpușa utilizată) *Lazaru*; (culegerea și sfințirea mătășorilor de Florii) *alâdzearea dărmilor di Tră Vaiu*.

¹²⁴ (încondeierea ouălor) *muiarea oaulilor*; (tunsoarea simbolică a oilor) *sursearea nmailor*, (restricții de muncă pentru protecția animalelor) de *vimtu slab*, (inaugurarea unui ciclu de șapte joi finalizat cu) *Analipsea*.

Tomii sau Paștele Morților) *Paștili a morțălor*¹²⁶, (Rusaliile) *tră Răsali*¹²⁷.

C. Alte sărbători populare: (1 martie) *cap di veara*¹²⁸, (Paparudele) *Pirpiruna*; (1 mai) *cap di maiu, s-acață mailu*; obiceiuri legate de păstorit: (măsuratul oilor) *misurarea nimailor*, (focul viu) *focul ațel yiu*, (protecția de lupi) *avigl'area di luchi*, (furtul laptelui) *furarea laptilui*.

Obiceiuri legate de viața omului

A. Obiceiuri care însoțesc nașterea: practici din perioada sarcinii¹²⁹, (prima scaldă) *prota lari*, (banii primiți pentru anunțarea veștii) *sâhârichea*, (masa ursitoarelor) *pugunic*, *masa ali Stămării*, *atriadza*, *triseara*, (urările) *ncl'inăciun'i la n'ic*, (daruri aduse copilului la prima vizită) *doarili a natului*; (protecția copilului împotriva spiritelor rele) *arădz (mâyii) di ascâpari di urâteanți/ginți*¹³⁰, (înțărcațul copilului) *curmarea di la sin*; practici de protecție a copilului după naștere¹³¹.

B. Nunta: (intrarea în horă) *alăchirea tu coru*; (darurile de nuntă) *amanefi*, *doarili di numtă*; (masa de logodnă) *misalea di semnu n'ic*, *isozmata*, (petrecerea) *moabetea di la semnu n'ic*, *di la isozmatî*, (logodna mare) *bâșearea*, *semu mari*, *marea isozmatî*; (însemne specifice tinerilor logodiți) *arâvoana sau semnu*, (plătirea miresei) *miștearea*, (zestrea) *paia*, *doarî*; (vestimentație specială de nuntă a miresei) *nivișteșfi*¹³², (vestimentația specială de nuntă a mirelui) *yrâmbeatiți*, (bărbieritul mirelui) *sursearea yrambolui*, (binecuvântarea mirelui) *hirtisearea yrambolui*, (îmbrăcatul mirelui) *alâxizarea yrambolui*, (iertăciunile miresei) *mintân'ili nveastil'ei*; (gesturi și urări de bun augur) *ncl'inăciun'i di numtă*; (steagul de nuntă) *hlambura*; practici și *savoir-faire* privitor la daruri¹³³, (**ridicarea voalului**) *pișchirusearea nvestil'ei*, (mersul miresei la apă) *nveasta ntreapî*, (spălarea

¹²⁵ (veghea) *avigl'earea*; (sacrificarea mieilor) *tăl'earea n'ieilor*; (alimente specifice mesei de Paști) *culacu di Paști*.

¹²⁶ (pomeni pentru morți) *misăli di morț*.

¹²⁷ (pomenirea morților) *carti di morț*.

¹²⁸ (mărțișorul) *marțu*.

¹²⁹ *Arădz (mâyii) di aflari a prosoplui a natului/tecnului*; *arădz (mâyii) di ghivăsiri ică i feată*, *ica ficor*; *arădz (mâyii) di nășteari/amintari / fitari licșoară*; *arădz di archiușirari licșoară a tecnului*, *arădz la năștearea/amintarea/fitari greau*, *arădzâli ali lihoanâl'ei*; *arădzâ ca ali lihoanâl'ei sâ-l'i dipunî laptili*.

¹³⁰ (amulete) *hamailii*, (descântece) *discântări*.

¹³¹ (descântatul) *discântarea*, (vânzarea copilului) *vindearea nathui/tecnului*, (schimbarea numelui) *alâxizarea a numilui*.

¹³² (cunună) *câruna*, (voalul miresei) *zăvon*.

¹³³ (oferirea cadourilor) *arcarea doarâloru*, (plătirea cadourilor) *miștearea doarâloru*, (jucarea cadourilor) *giucarea a pail'ei/doarâloru*.

pe mâini) *larea măn'loru*, (schimbarea hainelor de nuntă) *dislâxearea*, (desfacerea steagului) *aspârdzearea hlamburl'ei*; (vizita familiei miresei în prima duminică după nuntă) *turarea nveastâl'ei la pârînță tu prota dumănică dupi numtă*, **vizita nașilor** – *nâdzearea la nun'i*.

C. Înformântarea: *seamni di moarti*; *avigl'area mortlui*, (aprinderea lumânării) *apringerea țear'ei*, *arădz la spilarea a mortlui*, (prescripții și interdicții referitoare la pregătirea trupului mortului)¹³⁴ (credințe privitoare la sicriu) *pistupseri ligati di sfinduchi*, (credințe privitoare la dispunerea obiectelor din casă)¹³⁵ *pistupseri ligati di lucrili dit nuntru* (casă); (formele specifice de marcarea a doliului) *seamni di lăieți*; (cântecul funebru) *cântic di mortu*¹³⁶, prescripții privitoare la facerea gropii¹³⁷, obiecte simbolice¹³⁸, pomeni¹³⁹, (credințe privitoare la topografia lumii de dincolo, credințe despre strigoi) *mindueri ligati di lumea alantă*, *ligati di vurcolaț*.

Statute și roluri tradiționale:

(moașa de neam) *baba*, (nepoata) *nipoată*, (naș/nașă) *nun/nună*, (descântătoare) *discântătoari*, (vrăjitoare) *mâyistrî*; (baci) *picurar*, *cărarlu*; (colindători) *culindari*, (mascați) *arachi*, *liguciar*, *aliguciar*; (urători cu Lazărul) *lazarine și lazarini*; (nuntași) *numtari*, (pețitor/pețitoare) *pruxunit/pruxunită*, (chemători) *călisari*, (mire /mireasă) *grambo/nveastă*, (stegar) *furtat*, (domnișoara de onoare) *surată*, (bucătăreasă) *ahcioni*, (colăcar) *hăsâvyearu*, (bocitoare) *vaie*.

¹³⁴ *Arădz di țăneari a mortlui*, *arădz ca mortlu s-nu s-facă vurcolacu*, *arădz la stran'ili mortlui*.

¹³⁵ *Arădz la ațeali lucrili cai s-țân nuntru în dzălili cându mortlu easti n-casă*; *ndrâdzearea uborului*.

¹³⁶ (bocetul) *mâyiro*; (prescripții privitoare la comportamentul membrilor familiei: când, cine, ce bocește) *arădzăli fumeal'ei mortlui* : *cându*, *cai*, *ți arabdiseaști*.

¹³⁷ *cai easti cându s-fați guva*, *iu s-fați guva*, *cându s-fați guva*, *cât di ahândoasă easti guva*.

¹³⁸ (lumina mortului) *lun'ina mortlui*, (toiag) *cârig*, (steagul) *hlambura*, (punțile) *punțâli*, (traista) *trastu*.

¹³⁹ (în ziua înformântării) *tu dzua di-ngrupari*, (la trei zile) *tu treili dzăli*, (la o săptămână) *tu ună stămână*, (la nouă zile) *tu nauăli dzăli*, (la douăzeci de zile) *tu yinyiț dzăli*, (la șase săptămâni) *tu șasili stămân'i*, (la trei luni) *tu trei meși*, (la șase luni) *tu șasi meși*, (la un an) *tru an*, (la un an și jumătate) *tru un an ș-giumitati*, (la șapte ani) *tu șapti an'i*, (la anumite sărbători din cursul anului) *tră Vaiu*, *la Gioia mari*, *la Paști*, *la ayiu Ţeodoru*, *tră Râsalii*.

BIBLIOGRAFIE

Referințe generale:

Academia Română, Institutul de Folclor (coord. Ion Ghinoiu), *Sărbători și obiceiuri*, Corpus de documente etnografice, București, Editura Enciclopedică, I-IV, 2001–2003.

Andreesco, Ioana, Mihaela Bacou: *Mourir à l'ombre des Carpathes*, Paris, Payot, 1986.

Ciubotaru, Ion H.: *Folclorul obiceiurilor familiale din Moldova*, Iași, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 1986.

Cuisenier, Jean: *Le feu vivant, La parenté et ses rituels dans les Carpathes*, Paris, PUF, 1994.

Ispas, Sabina: *Cultură orală și informație transculturală*, București, Editura Academiei Române, 2003.

Ispas, Sabina, Constantin Brăiloiu: *Sub aripa cerului, Comentarii etnologice asupra colindei și colindatului, Colinde și cântece de stea*, Antologie de Sabina Ispas, Mihaela Șerbănescu și Otilia Pop-Miculi, București, Editura Enciclopedică, 1998.

Kligman, Gail: *Nunta mortului*, Ritual, poetică și cultură populară în Transilvania, [trad. rom.] Iași, Polirom, 1998.

Kligman, Gail: *Călușul, Transformări simbolice în ritualul românesc*, [trad. rom.] București, Univers, 2000.

Mușlea, Ion: *La morte – mariage, une particularité du folklore balkanique*, în *Cercetări etnografice și de folclor*, vol. I, București, Minerva, 1971.

Panea, Nicolae: *Gramatica funerarului*, Craiova, Scrisul Românesc, 2003.

Panea, Nicolae, Mihai Fifor: *Cartea românească a morții*, Drobeta-Turnu Severin, Editura Centrului Creației populare al județului Mehedinți, 1998.

Pop, Mihai: *Obiceiuri tradiționale românești*, București, Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, 1976.

Știucă, Narcisa: *În pragul lumii albe*, București, Centrul Național de Conservare și Valorificare al Tradiției și Creației Populare, 2001.

Referințe particulare:

Bernabé, Jean: *Le symbolisme de la mort*, Gant, 1980.

Buhociu, Octavian: *Folclorul românesc, ziorile și poezia păstorească*, București, Minerva, 1979.

Burada, T.T.: *Datinile poporului român la înmormântări*, Iași, Tipografia Națională, 1882.

- Cântecele cununii*, Antologie, prefață, note, indice de culegători de Nicolae Bot, București, Minerva, 1989.
- Colindatul tradițional românesc, Sens și simbol*, Prefață, antologie și glosar de Sabina Ispas, București, Saeculum vizual, 2007.
- Comănici, Germina, Alexandru Popescu, Lia Stoica-Vasilescu: *Focurile de peste an*, în *Revista de Etnografie și Folclor*, an XVI, nr. 1, 1971.
- Constantinescu, Nicolae: *Etnologia și folclorul relațiilor de rudenie*, București, Univers, 2000.
- Crețu, Vasile Tudor: *Existența ca întemeiere*, Timișoara, Editura Facla, 1989.
- Dascălu, Doina, Teodor Pleșa: *Date inedite cu privire la structura și semnificațiile obiceiurilor de primăvară tocma și nunta cornilor*, în „Tibiscus”, 1978.
- Filip, Vasile: *Universul colindei românești*, București, Saeculum I. O., 1999.
- Gherman, Traian: *Tovărășiile de Crăciun ale feciorilor din Ardeal*, în *Anuarul Arhivei de Folklor*, V, 1939.
- Ghinoiu, Ion: *Lumea de aici, lumea de dincolo. Ipostaze românești ale nemuririi*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1999.
- Gorovei, Artur: *Ouăle de Paști*, București, Editura Paideia, 2001.
- Herseni, Traian: *Colinde și obiceiuri de Crăciun*, Cetele de feciori din Țara Oltului, București, Grai și Suflet – Cultura Națională, 1997.
- Larionescu, Sanda: *Apa în riturile legate de moarte*, București, Editura Univers, 2000.
- Lorinczi, Marinella: *Il giorno del giudizio, Croci pictae ed epitaffi ritmici in un cimitero rurale romeno*, Università di Cagliari, Edizioni dell’Orso, 2002.
- Mazzoni, Bruno: *Le iscrizioni parlanti del cimitero di Sapanta*, Edizioni ETS, 1999.
- Marian-Bălașa, Marin: *Colinda – sacrament și epifanie*, București, Editura Minerva, 2000.
- Mohanu, C.: *Obiceiul colindatului în Țara Loviștei*, în „Revista de Etnografie și Folclor”, nr. 3, 4 și 6, 1970.
- Mușlea, Ion: *Materiale pentru cunoașterea răspândirii focului viu*, în *Anuarul Arhivei de Folklor*, IV, 1937.
- Nicoară, Toader: *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680-1800). Societate rurală și mentalități colective*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1997.
- Nicolau, Irina: *Ghidul sărbătorilor românești*, București, Humanitas, 1998.
- Oprișan, Horia Barbu: *Călușarii*, 1969.
- Pavelescu, Gheorghe: *Pasărea-suflet. Contribuții pentru*

cunoașterea cultului morților la românii din Transilvania, în „Anuarul Arhivei de Folklor”, an VI, 1942.

Pop, Mihai: *Călușul, lectura unui text*, în *Folclor românesc*, II, București, Grai și Suflet – Cultura Națională, 1998.

Stahl, Henri H.: *Comentarii etnografice pe tema Plugușorului*, în „Revista de Etnografie și Folclor”, an X, nr. 2, 1965.

Stoica-Vasilescu, Lia: *Câteva considerații asupra focului de Sâmedru*, în „Revista de Etnografie și Folclor”, nr. 5, 1969.

Stoica-Vasilescu, Lia: *Paparuda*, în „Revista de Etnografie și Folclor”, an XV, nr. 5, 1970.

Șeuleanu, Ion: *Nunta în Transilvania* (în contextul ceremonialului nupțial românesc), București, Viitorul Românesc, 2000.

Știucă, Narcisa Alexandra: *Povestirile lui Ilie Martin*, în *Folclor literar*, IX, 1999.

Știucă, Narcisa Alexandra: *Sărbătoarea noastră cea de toate zilele*, (vol. I, *Sfârșit de an, început de an*, 2002; vol. II, *Sărbători în cinstea primăverii*, 2003), București, Editura Cartea de buzunar.

Vasilie, D.A.: *Focul viu în datinile poporului român în legătură cu ale altor popoare*, București, Casa Școalelor, 1943.

Otilia HEDEȘAN
Doina IȘFĂNONI

Practici tradiționale de prevenire, combatere și vindecare a bolilor

Arta vindecării omului și a animalelor cu ajutorul unor remedii naturale este atestată, în spațiul românesc, încă din antichitate. Lucrări precum *De materia medica* a lui *Pedanius Dioscoride din Anazarba* (sec. I e.n.) și *De medicaminibus herbarum* (sec. II e.n.) a lui *Pseudo-Apuleius* cuprind denumiri dacice de plante medicinale comercializate în cetățile Tomis și Callatis. Un aspect important în evoluția cunoștințelor etnoiatrice, a însemnat stadiul în care practicile empirice erau însoțite de invocațiile magice și de asocierea unor reprezentări ale divinităților protectoare. *Preoții daco-geți*, care practicau medicina empirică, aveau o *viziune integralistă* despre care Platon scria în *Charmides* că exprimă principii asemănătoare celor ale școlii lui Hipocrate din Cos (Crișan: 1972, p. 27-43).

Mai târziu, prin secolul al XV-lea, o serie de călători străini pe meleaguri românești inserează, în scrierile lor, utilizarea plantelor de leac de către populația autohtonă în tratarea diferitelor boli la om și la animale. Francesco Massaro din Veneția menționează, în premieră, organoterapia tradițională din zona Apusenilor: „copitele negre de cerb sunt foarte bune împotriva epilepsiei” (*Călători străini despre țările române*: 1968, p. 169). Papai Pariz Ferenc – medic ardelean, recomanda la 1690, balneoterapia, utilizând bozul (*Sambucus ebulus*), salvia (*Salvia officinalis*), mușetelul (*Matricaria chamomilla*) și sulfina (*Mellilotus officinalis*).

Însemnări de medicină populară apar tot mai des începând cu secolul al XVIII-lea: manuscrisul preotului Ioan P. Coman din Maramureș (*Verșuri, sfaturi. Doctorii, învățături despre semnele vremurilor*), mențiunile de pe marginea unor cărți bisericești datând din 1820-1821 ș.a.

Cu timpul, în etnoiatrie au apărut „experții” – vindecători ori vrăjitori care au ajuns să dețină un rol important în viața comunităților tradiționale. Balansând între vrăjitorie și cunoaștere, *descântătorii* – *tămăduitori*, au îmbrăcat, de la o etapă istorică la alta, o aură aproape legendară, cochetând, nu odată, cu duhurile malefice, dar și cu investigația practică a organismelor vii. Prin gest, prin cuvânt și folosind o serie de obiecte cu semnificație magică (amulete, cingători, coliere etc.) erau invocate forțele benefice protectoare. Că omul tradițional credea în „gestul suficient”, în încercările de *profilaxie magică*, o demonstrează obiceiul (semnalat de S. Manguica) purtării la brâu a mănunchiului magic, din cele trei plante cu valențe terapeutice (*Petasites hybridus*, *Atropa belladonna* și *Ackantus longifolius*) în timp ce se trasa „cercul magic” – brazda, în jurul

satului, în fața forțelor malefice (Mangiuca: 1874, p. 548). Amintim, în același context, credințele populare despre efectul terapeutic al *jocului călușarilor*.

Secolul al XX-lea a marcat un interes special pentru etnoiatrie din partea *medicilor* (Bologa: 1970, p. 9-19), *botaniștilor* (Butură: 1979) și *etnologilor* (Candrea: 1944; Pavelescu: 1998, p. 277-298; Bocșe: 1995, p. 235-336). Ultimii au cercetat medicina populară urmărind, deopotrivă, valoarea profilactică, terapeutică și psihologică a acesteia. Toți cercetătorii, indiferent de orientare, au ajuns la concluzia că acest domeniu al spiritualității populare constituie, în final, *primul capitol al istoriei medicinei românești*.

Principalele practici tradiționale de prevenire, combatere și vindecare a bolilor

Fitoterapie¹ – mijloace tradiționale de prevenire și combatere a bolilor prin tratamente bazate pe preparate – infuzii, tincturi, unguente – din plante medicinale. (v. *Sărbători*).

Organoterapie² – tratarea bolilor cu ajutorul unor extracte, pulberi sau organe de animale pornind de la principiul *similia similibus curantur*.

Opoterapie³ – vindecarea bolilor prin folosirea diferitelor remedii de origine animală sau chimică. În opoterapie funcționează și principiul *contraria contrariis curantur* (tratarea cu ajutorul remediilor total opuse bolii).

Homeopatie⁴ – sistem terapeutic care constă în administrarea, în

¹ Rețete, practici și remedii bazate pe puterea de vindecare a plantelor (afine, busuioc, calapăr, fasole, gălbenele, hrean, măselariță, odolean, rostopască, soc, spânz, varză etc.); pentru tratarea reumatismului se freacă zona bolnavă cu tinctură preparată din rădăcină de brei (*Bryonia alba L.*), dospită în pălincă; pentru boli de ochi se recomandă spălarea cu rouă adunată pe frunza scaiului (*Dipsacus laciniatus L.*); pentru tratarea durerilor de urechi se recomandă zeama de prescureaună (*Semipervivum tectorul L.*).

² Rețete și practici organoterapeutice: pentru mușcătura de șarpe se spală zona cu apă de piele de șarpe uscat; la înțepătura de viespi se utilizează faguri de viespi; pentru mușcătura de nevăstuică se recomandă spălarea cu apă de blană de nevăstuică uscată la streașină sau se freacă locul mușcat cu blana.

³ Rețete și practici opoterapeutice: „pe rană se pune zilnic var (stins), dar nu se leagă”; în amigdalită, petrol amestecat cu ceară, spirt și săpun; sulful cu unsoare și cenușă se folosește pentru scabie; pentru bube la vite, se spală cu *murătoare* (apă de varză).

⁴ Rețete și practici homeopatice: pentru tratarea variolei la oi, se luau de la oaia bolnavă pustule infectate și se înfîgeau în carnea oii sănătoase; pentru tratarea pestei la găini, carnea de găină bolnavă era scufundată în apă clocotită, apoi administrată găinilor.

doze mici, a substanțelor care în cantități mari ar putea produce omului sănătos o afecțiune analogă cu aceea care este combătută. (v. *Arta cuvântului*).

Diatermie⁵ – metodă terapeutică constând în ridicarea temperaturii unor organe interne cu ajutorul unor infuzii sau preparate tradiționale.

Hidroterapie⁶ – tratament medical care constă în întrebuințarea apei sub formă de băi, dușuri, aburi. (v. *Sărbători*).

Ortopedie tradițională⁷ – tratament medical care constă în „trasul și legatul” oaselor.

Chirurgie tradițională⁸ – metodă de tratare a bolilor cu ajutorul intervențiilor chirurgicale.

Aromaterapie⁹ – mijloace tradiționale de prevenire și combatere a bolilor prin tratamente bazate pe diverse arome.

Psihoterapia sau descântecul terapeutic¹⁰ – suportul verbal și magico-simbolic al etnoatriei. (v. *Arta cuvântului*).

Instrumentar etnoiatric¹¹ – ceremonial. (v. *Sărbători, Meșteșuguri*).

Statute și roluri tradiționale¹² (v. *Sărbători*).

Principii specifice medicinei tradiționale¹³

⁵ Rețete și practici diatermice: pentru tratarea otitei se toarnă ulei cald în ureche; pentru tratarea amigdalitei se recomandă învelirea gâtului cu mămăligă caldă.

⁶ Rețete și practici hidroterapeutice bazate pe: apă de la trei izvoare, apă neîncepută, apă sfințită, apă vie, apă moartă, apă întoarsă, rouă etc.

⁷ Rețete și practici pentru *trasul și legatul* oaselor: pentru scrântitul (luxația) piciorului „se moaie” zona cu *unsură* și se învește cu o cârpă îmbibată în *otcă* (țuică slabă); pentru ruptură (fractură) se *aiaptă* (se așează) oasele, se leagă cu scândurele (atele) și se înghite aramă (pilitură de cupru).

⁸ Rețete și practici pentru: tăierea sub limbă, crestatul în frunte, trepanație.

⁹ Rețete și practici bazate pe aromele emanate de: rășini, esențe de lemn, plante etc.

¹⁰ Descânțece terapeutice și practici magico-simbolice: de desfăcut, de bube, de spăriat, de scrântit, de soare sec, de albeață, de brâncă, de măritat, de dragoste, de deochi, de dat cu bobii etc.

¹¹ Bani, blide, coasă, cuțite, foarfece, furculițe, fuse, linguri, piaptăn, seceră, topor, ulcele

¹² Babă, descântătoare, doftoroaie, meșteroaie, vraci, vrăjitoare

TERMINOLOGIA ÎN DIALECTUL AROMÂN

boală – *lângoarea, dor*;
boala de burtă – *lângoarea di pântică*;
boala de ochi – *lângoarea di ocl'i*;
boala de ochi și dinți – *lângoarea di vazmo*;
boala de reumatism – *lângoarea di dor tu oasi*;
boala de ureche – *lângoarea di ureacl'e*;
deochiul – *diucl'earea*;
mușcătura de albină – *mușcătura di alghinî*;
mușcătura de nevăstuică – *mușcătura di șuricoan'e*;
mușcătura de șarpe – *mușcătura di șarpi*;
remediu – *ȳitrie*;
scuipatul – *ascuchiarea*.

Boli la animale:

antrax – *dălacă*;
boala la vite, când li se umflă picioarele și fac puroi la încheieturi – *culeandză*;
foca – *dușmana*;
gâlbează – *gâlbeadza*;
otrăvire – de la o plantă asemănătoare cu trifoiul – *fărmacu* (v. *Românii nomazi...*);
tusea – *dzâpi*;
vărsat – *mâltheadza*.

Plante și obiecte vindecătoare (ȳialopetra):

busuioc – *vasileac*;
ienupăr – *giuneapini*;
lăptucă – *gălățidă*;
nalbă sălbatică – *muloahă*;
pătlagină – *pindanică*;
piersic – *hierhic*;
smoc de iarbă smulsă din rădăcini – *zvol*;
smochin – *hic*;
varză acră – *moare*;
usturoi – *ȳiu*.

¹³ *Similia similibus curantur* (cui pe cui se scoate), *signatura rerum* (totu-i scris în lucruri), toată buruiana-i de leac

Rețete și practici homeopatice:

Rețete și practici hidroterapeutice bazate pe:

apa de la trei izvoare – *apa di la treili șopati*;
apa întoarsă – *apa turată*;
apa moartă – *apa moartă*;
apa neîncepută – *apă mută*;
apa sfințită – *ifcheiu*;
apa vie – *apă yii*;
rouă – *arauă*.

Rețete și practici pentru:

crestatul în frunte – *tăl'earea tu frămti*;
tăierea sub limbă – *tăl'earea sum limbî*.

Descântec (discântic):

de bube – *di gârnuți*;
de blestemat de iele – *di agudit di albe, di dzâni*;
de deocheat – *di diucl'eare*;
de dragoste – *di vreami*;
de friguri – *di hiavră*;
de gălci – *di plăscari*;
de măritat – *di mărtari*;
de sminteală periodică – *di hali* ;
de spăriat – *di aspărari*;
de tăiere – *di tăl'eari*.

BIBLIOGRAFIE

Referințe generale:

Călători străini despre țările române, vol. I, București, Editura Academiei..., 1968.

Blaga, Lucian: *Despre gândirea magică*, București, Editura Minerva, 1972.

Blaga, Lucian: *Gândire magică și religie, Trilogia valorilor II*, București, Editura Humanitas, 1996.

Bologa, Valeriu: *Despre vrăji, doftoroaie și leacuri băbești*, București, Editura pentru răspândirea științei și culturii, 1961.

Brătescu, Gheorghe (sub redacția): *Aspecte istorice ale medicinei în mediul rural*, București, Editura Medicală, 1973.

Burghel, Camelia: *Studii de antropologie a sănătății (Note pentru*

legitimarea magică, religioasă și medicală a actului terapeutic), Cluj-Napoca, Editura Nereamia Napocae, 2004.

Butură, Valer: *Enciclopedie de etnobotanică românească*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.

Candea, I.A.: *Iarba fiarelor*, București, Editura Cultura Națională, 1928.

Canianu, Mihail: *Studii și culegeri de folclor românesc*, București, Editura Minerva, 1999.

Crișan, I.H.: *Medicina în comuna primitivă și la geto-daci*, în „Istoria medicinei românești”, București, Editura Medicală, 1972.

Eliade, Mircea: *De la Zalmoxis la Genghis-han. Studii comparative despre religiile și folclorul Daciei și Europei Orientale*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980.

Eliade, Mircea: *Ocultism, vrăjitorie și modele culturale. Eseuri de religie comparată*, București, Editura Humanitas, 1997.

Frazer, James George: *Creanga de aur*, vol. I-V, București, Editura Minerva, 1980.

Gorovei, Artur: *Botanica poporului român*, în „Șezătoarea”, an XV, 1915.

Grecescu, D., V. Bartolomeu: *Plante indigene din România*, București, (f. e.), 1900.

Hedeșan, Otilia: *Pentru o mitologie difuză*, Timișoara, Editura Marineasa, 2000.

Malinowski, Bronislaw: *Magie, știință și religie*, Iași, Editura Moldova, 1993.

Marian, Simion Fl.: *Vrăji, farmece și desfaceri*, București, Tip.-Litografie Carol Göbl, 1893.

Marienscu, Athanasie M.: *Cultul păgân și creștin*, Tom I, București, Academia Română, 1884.

Mauss Marcel, Henri Hubert: *Teoria generală a magiei*, Iași, Editura Polirom, 1996.

Pamfile, Tudor, Mihai Lupescu: *Cromatică poporului român*, București, Librăriile & Socec Comp., 1914.

Vulcănescu, Romulus: *Mitologie română*, București, Editura Academiei R.S.R., 1985.

Referințe particulare:

Bocșe, M., L. Mihaiu: *Medicina populară, argument al științei și al spiritualității românești*, în „Marisia”, nr. XXIII-XXIV, Fasc. 2, Târgu-Mureș, 1995.

Bologa, Valeriu: *Etnoiatrie-iatrosocie*, în vol. *Despre medicina populară românească*, București, Editura Medicală, 1970.

Bujoreanu, George: *Boli, leacuri și plante de leac cunoscute de țărănimea română*, Biblioteca Asociației Astra, Sibiu, 1936.

Candea I.A.: *Folclor medical român comparat*, București, Casa Școalelor, 1944.

Caraman, Petru: *Magia ca sursă pentru poezia cultă*, în *Elogiul folclorului românesc*, București, Editura pentru literatură, 1969.

Drăgulescu, C.: *Botanica populară în Țara Făgărașului*, Sibiu, Editura Constant, 1995.

Eliade, Mircea: *Ierburile de sub cruce*, în „Revista fundațiilor”, nr. 11, an. IV, 1939.

Lupașcu, D.: *Medicina babelor. Adunare de descântece, rețete, doftorii și vrăjitorii băbești*, în „Anuarele Academiei Române”, Seria II, tom. XII, Memoriile Secțiunii Literare, București, 1889-1890.

Lupescu, Mihai: *Medicina populară. Boalele principale cunoscute de popor și cum se lecuiesc boalele*, în „Șezătoarea”, 1892-1895.

Mangiuca, Simeon: *De însemnătatea botanicei românești*, în „Familia”, an X, nr. 44-48, 1874.

Pamfile, Tudor: *Boli și leacuri la oameni, vite și păsări după datinile și credințele poporului român, adunate din comuna Țepu (Tecuciu)*, București, Librăriile Socec & Comp., 1911.

Pavelescu, Gh.: *Studii privind magia și medicina populară*, în „Ethnos I”, Sibiu, 1998.

Petrean, Anamaria: *Studii etnobotanice în Munții Apuseni*, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2001.

Petrean Lisovschi, Anamaria: *Etnoiatria, magia și descântecul terapeutic*, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2004.

Popescu, M.: *Galenoterapia (vindecarea bolilor prin ierburi), iarăși la loc de cinste*, București, (f.e.), 1943.

Pop-Câmpeanu, I.: *Pricinuitorii boalelor. Plante de leac*, București, (f.e.), 1921.

Săndulescu, C.: *Despre raportul dintre rațional și irațional în folclorul medical*, în volumul „Despre medicina populară românească”, București, Editura Medicală, 1970.

Stanciu, V.: *Comparație între întrebuințarea populară și cea oficială a câtorva plante folosite în medicina populară românească*, Cluj, (f.e.), 1933.

Vulcănescu, Romulus: *Contextul etnologic al iatrosufiei*, în vol. *Probleme de etnologie medicală*, Cluj, (f.e.), 1974.

Ilie MOISE

Meșteșuguri artistice

Meșteșugurile, definite în general ca îndeletniciri speciale, au suscitât atât interesul cercetătorilor din domeniul complex al culturii și civilizației tradiționale, cât și al istoricilor și criticilor de artă, al sociologilor și chiar al filosofilor.

Acestea sunt dovada unei etape din istoria și civilizația umanității, a unui popor, comunități, etnii.

Termenul de *meșteșug artistic* relevă interdependența dintre rezultatul activității practice, generat de răspunsul la satisfacerea necesităților zilnice, și rezultatul unei gândiri creatoare, inventive, cu disponibilitate către estetic.

Analiza aprofundată a obiectelor considerate ca relevante pentru practicarea meșteșugurilor artistice ne dă posibilitatea de a decodifica relațiile ce ne permit să abordăm acest domeniu al civilizației tradiționale în cadrul problematicii *Patrimoniului Cultural Imaterial*:

- *Relația forma obiectului – unealtă – funcția/finalitatea obiectului*
- *Relația dintre obiect și tehnica de execuție*
- *Relația dintre tehnică și reprezentarea/performarea artistică*

Cea de-a treia relație implică, în mod deosebit, gândirea speculativă. Sistemul de ornamentare, maniera de reprezentare a motivelor, care deseori se conturează din tehnică și capătă expresivitate datorită materiei folosite. Semantica acestora demonstrează elementul decorativ al unuia sau altuia dintre obiecte, care nu era executat întâmplător. Decodificăm în multitudinea de ornamente transfigurarea artistică a realității, într-o manieră proprie mentalității arhaice și tradiționale, diverse relații cu societatea, religia și magia.

Având în vedere aceste aspecte, am considerat că se impune ca în stabilirea **Listei de elemente reprezentative pentru patrimoniul cultural imaterial**, să menționăm și să selectăm *piese, forme, dar și materiale utilizate, unelte, structuri ornamentale și motive, valori și funcții*.

Numai în urma unei analize complexe, care evident este redată sintetic, se poate surprinde actul de creație care a generat, în cele din urmă, obiectul în sine.

Ca urmare, am avut în vedere următoarele criterii:

- *Funcția, necesitatea creării și folosirii obiectului respectiv*
- *Materia primă folosită*
- *Tehnica de prelucrare artistică*
- *Structura și compoziția artistică a unui ansamblu*

- *Valorile și funcțiile obiectului (de la cea utilitară, în activitățile zilnice, la cea ceremonială/ritualică)*

Menționăm faptul că la întocmirea listei elementelor reprezentative din domeniul meșteșugurilor artistice s-a operat cu termeni generali, problematica termenilor zonali/regionali constituind obiectul unuia din capitolele viitorului volum destinat de asemenea repertoriului patrimoniului cultural imaterial din România. Totodată, alcătuirea ei a avut în vedere *elementele patrimoniului cultural imaterial dispărute, elementele patrimoniului cultural imaterial aflate în pericol de dispariție, precum și elementele vii care alcătuiesc patrimoniul cultural imaterial existent pe teritoriul României.*

Listele pe care le propunem pentru fiecare meșteșug în parte rămân deschise completărilor; ele reprezintă o etapă în stadiul actual al cercetărilor, fiind de fapt o treaptă în ceea ce altădată au întocmit și alți specialiști din domeniul etnologiei (Elena Secoșan, Tancred Bănățeanu, Paul Petrescu, Georgeta Stoica, Gheorghe Iordache, Romulus Vulcănescu, colectivul de specialiști care a colaborat la realizarea Atlasului Etnografic al României), ale căror lucrări sunt de altfel cuprinse în bibliografia pe care o prezentăm la finalul acestui capitol.

Întocmirea acestor repertorii reprezintă o întreprindere pe cât de complexă și dificil de realizat, pe atât de importantă din punctul de vedere al valorilor inestimabile conținute – o sinteză a elementelor etnice reprezentative fără de care ar fi greu de înțeles ce reprezintă patrimoniul cultural imaterial și de ce trebuie cercetat, conservat, promovat, salvagardat.

PORT POPULAR ȘI PODOABE

PORTUL POPULAR FEMEIESC

Pieptănătura femeilor

Purtatul părului¹

Montatul părului

Păr montat pe creștetul capului²

Păr montat pe părțile laterale ale capului³

Păr montat în jurul urechii⁴

¹ Păr purtat pe frunte, rețezat, coadă, păr purtat pe spate, despletit (strâns la mijloc cu fundă), împletit, păr strâns la ceafă, cozi legate, coadă îndoită, coc din cozi, coc în cozi, coc din păr răsucit, coc pe suport.

² Una, două cozi aduse cunună pe cap.

³ Păr cu „sucituri”, „coarne” din păr împletit, „coarne” plasate pe suport.

⁴ Tăiat, tuns, legat.

Materialul din care este confecționat suportul pieptănăturii femeiești⁵

Valori/Funcții

În viața cotidiană

Valoare ceremonială⁶

Acoperământul capului (legători de cap)

Tipuri categoriale

Ștergar de cap, maramă, tulpan, basma, bonetă, vălitoare, pălărie femeiască, broboadă, piese anexe pentru găteala capului⁷, acoperitori compuse⁸

Materiale⁹

Tehnici de realizare¹⁰

Structuri ornamentale

Amplasare¹¹

Organizare¹²

Ornamentica

Motive geometrice propriu-zise

Motive florale stilizate/geometrizante¹³

Cromatică¹⁴

Valori/Funcții

În viața cotidiană¹⁵

⁵ Lemn, fier, sârmă, dimie, pânză, lână și cârpe, împletit din cânepă, os, păr căzut și cârpe, tulpină de porumb.

⁶ Obiceiuri de nuntă, obiceiuri de înmormântare.

⁷ Conci, fes, fruntar, legătură cu mărele.

⁸ Fes cu ștergar/maramă, căiță cu ștergar, fes cu gear/broboadă, ceapsă cu ștergar.

⁹ Cânepă, bumbac, lână, borangic, bumbac și borangic, postav, ciucuri, franjuri.

¹⁰ Țesut în două ițe, nevedit, ales, cusut, imprimat.

¹¹ La extremități (la una sau la amândouă extremitățile), pe anumite părți, pe toată suprafața.

¹² Lineară, ordonat în registre.

¹³ Dungi/vrâste dispuse la extremități, dungi/vrâste dispuse pe tot câmpul, dungi, alesături, cusături la unul din capete, cusături la extremități, cusut pe margini, cusut la colțuri, imprimat într-un colț, imprimat pe colțuri, imprimat pe margini, imprimat pe margini, imprimat pe toată suprafața.

¹⁴ Alb, galben, negru, roșu, vânăt.

¹⁵ Utilizate la muncă.

Ceremoniale¹⁶
Valori în viața socială¹⁷

PIESE DE PODOABĂ

*Podoabe de cap*¹⁸

Materiale¹⁹

Tehnici de realizare²⁰

Cromatică²¹

Valori/Funcții

Funcții ceremoniale²²

*Podoabe pentru gât și piept*²³

Materiale²⁴

Tehnici de realizare²⁵

Valori/Funcții

Valoare ceremonială²⁶

*Podoabe pentru urechi*²⁷

Materiale²⁸

¹⁶ Utilizate în zilele de sărbătoare, în obiceiurile de nuntă, înmormântare.

¹⁷ Utilizare în raport de sex, vârstă, categorie socială.

¹⁸ Cununa, ac decorativ, panglica.

¹⁹ Pânză, lână, mărgel, monede de argint, oglinzi, sârmă, frunze și flori naturale, flori artificiale de hârtie, de ceară sau de lână, catifea, ciucuri.

²⁰ Croșetat, asamblat, montat.

²¹ Negru, vișiniu, roșu, albastru, verde.

²² Utilizate în ceremonialul de nuntă (marchează momentul căsătoriei), utilizate în costumul de sărbătoare.

²³ Mărgel, zgardă, salbă, cruciuliță, zale, lănișor, baier cu bani, taler prins la gura cămășii.

²⁴ Os, piatră, lemn, sticlă, sticlă de Murano, oglinzi, monede de aur, monede de argint, monede de aramă, sârmă, panglică, panglică de catifea.

²⁵ Ciocănit, ștanțat, turnat, presat, răsucit, vopsit/colorat, asamblat.

²⁶ Utilizare în costumul de sărbătoare.

²⁷ Cercei.

²⁸ Aur, argint, alte metale, sticlă, os, mărgel, flori artificiale.

Tehnici de realizare²⁹

Valori/Funcții

Funcții ceremoniale³⁰

***Podoabe de șold și brâu*³¹**

Materiale³²

Tehnici de realizare³³

Valori/Funcții

Valoare rituală³⁴

Valoare estetică³⁵

***Podoabe de mână*³⁶**

Materiale³⁷

Tehnici de realizare³⁸

Motive³⁹

Valori/Funcții

Funcție ceremonială/ritualică⁴⁰

Valoare estetică

Cămașa femeiască

Tipuri categoriale⁴¹

²⁹ Ciocănit, ștanțat, turnat, presat, răsucit, vopsit/colorat, asamblat.

³⁰ Se purtau, în genere, la costumul de sărbătoare; în ceremonialul obiceiurilor de nuntă (vezi secvența logodnei).

³¹ Zale cu inele, zale cu chei, paftale.

³² Sârmă, cataramă de cositor, nasturi colorați.

³³ Ciocănit, turnat, răsucit.

³⁴ Simboluri ale fecundității.

³⁵ Prin desacralizare.

³⁶ Inel, brățară.

³⁷ Aur, argint, alte metale, os, mărgel, sticlă, mărgel din sticlă.

³⁸ Ciocănit, ștanțat, presat, încrustat.

³⁹ Geometrice, simbolice (ex.: forma de cap de șarpe).

⁴⁰ Obiceiurile de nuntă; utilizate în costumul de sărbătoare.

După croi⁴²

Materiale⁴³

Tehnici de realizare⁴⁴

Structuri ornamentale

Amplasare⁴⁵

Organizare⁴⁶

Ornamentica⁴⁷

Motive⁴⁸

Cromatică⁴⁹

Valori/Funcții

Funcție cotidiană⁵⁰

Funcție ceremonială/ritualică⁵¹

Piese care acoperă poalele

Tipuri categoriale⁵²

Materiale⁵³

⁴¹ Cămașă fără poale, cămașă cu poale, poale femeiești.

⁴² Cu stanul drept și mânecile prinse din umăr, cu stanul și mânecile unite și încrețite la gât, cu plătă în partea superioară, la piept și spate.

⁴³ Cânepă, in, borangic, cânepă și in, cânepă și bumbac, in și bumbac, bumbac și lână, bumbac și borangic, pânză industrială.

⁴⁴ Țesut în două ițe, cusut cu găurele, cusut în punct de cruce, cheiță, încheiat cu acul, încheiat cu croșeta, încheiat cu mașina, tighel, tivit, brodat la fir, ornamente realizate cu acul.

⁴⁵ Pe toată suprafața – ordonat în registre, la extremități, pe anumite părți.

⁴⁶ Lineară, axială.

⁴⁷ Ornamente rezultate din țesătură, ornamente rezultate din alesătură, ornamente rezultate din neveditură, ornamente rezultate din aplicații (cu materiale), ornamente rezultate din broderii.

⁴⁸ Abstracte, cosmice, fitomorfe, zoomorfe, antropomorfe, skeomorfe (reprezentări de unelte), simbolice (mitologice folclorice, religioase, emblematice), litere, cifre, inscripții, semne de meșter.

⁴⁹ Alb, roșu, negru, galben.

⁵⁰ Piesa purtată în activitățile zilnice.

⁵¹ În ceremonialul obiceiurilor.

⁵² Catrință, opreg cu ciucuri, șorț, fotă, vâlnic.

Tehnici de realizare⁵⁴

Structuri ornamentale

Amplasare⁵⁵

Organizare⁵⁶

Motive⁵⁷

Cromatică⁵⁸

Valori/Funcții

Funcție cotidiană⁵⁹

Funcție ceremonială⁶⁰

Cingătorile femeiești⁶¹

Materiale⁶²

Tehnici de realizare⁶³

Structuri ornamentale

Amplasare⁶⁴

Organizare⁶⁵

Motive⁶⁶

Valori/Funcții

Funcție cotidiană⁶⁷

Funcție ceremonială/ritualică⁶⁸

⁵³ Bumbac, lână, fir metalic auriu, fir metalic argintiu, fluturi.

⁵⁴ Țesut în două ițe, țesut în patru ițe, ales, cusut, năvădit, decor aplicat.

⁵⁵ Pe toată suprafața, pe anumite părți, la extremități.

⁵⁶ Lineară, axială.

⁵⁷ Vrâste/dungi/vergi, geometrice, fitomorfe stilizate.

⁵⁸ Negru, roșu, vânăt, roșu – vișiniu, albastru, galben, verde, alb.

⁵⁹ Utilizare în activitățile zilnice.

⁶⁰ Obiceiuri de nuntă, obiceiuri de înmormântare.

⁶¹ Bete, brâu, baieră, cingătoare împletită, curea.

⁶² Bumbac, lână, piele, mărgel, ținte, țesătură industrială.

⁶³ Țesut în două ițe, țesut în patru ițe, ales cu speteaza, ales cu mâna.

⁶⁴ Pe toată suprafața – ordonat în registre, la extremități, pe anumite părți.

⁶⁵ Lineară.

⁶⁶ Dungi/vrâste, motive geometrice.

⁶⁷ Utilizate în costumul de muncă, purtate zilnic.

Funcție simbolică⁶⁹

PORTUL POPULAR BĂRBĂTESC

Acoperitori de cap pentru bărbați⁷⁰

Materiale⁷¹

Tipuri de acoperitori⁷²

Cromatică⁷³

Valori/Funcții

Funcție cotidiană⁷⁴

Funcție/valență ceremonială⁷⁵

PODOABE PURTATE DE BĂRBAȚI

Podoabe de atașat la pălărie⁷⁶

Materiale⁷⁷

Valori/Funcții

Funcție ceremonială⁷⁸

Podoabe de picior⁷⁹

⁶⁸ Utilizate în costumul de sărbătoare; în obiceiurile de nuntă.

⁶⁹ Ex: curea cu balți.

⁷⁰ Căciulă, pălărie, clop, glugă.

⁷¹ Lână, pănură, fetru, postav, pâslă, mătase, pluș, paie, blană de miel, astrahan, blană de oaie, ied, iepure, măgele, ciucuri de lână, șireturi de fir auriu, pene de păun sau fazan, buchete de flori, lănișoare de aramă.

⁷² Căciulă înaltă, căciulă rotundă, căciulă mocănească, pălărie (de pâslă) cu borul ridicat și calota sus dreaptă, pălărie (de pâslă) cu borul mare, întins și calota mică, rotundă, pălărie de paie confecționată din împletitura paielor (în gospodăria țărănească sau de meșteri specializați din mediul rural), cloplu cu boruri mici, cloplu cu calota cilindrică, înaltă.

⁷³ Negru, alb, cafeniu, brumăriu, flori multicolore, pene multicolore.

⁷⁴ Utilizare în desfășurarea activităților zilnice.

⁷⁵ Utilizare în costumul de sărbătoare.

⁷⁶ Ciucuri, pană, păuniță.

⁷⁷ Ciucuri de lână și mătase colorate, ciucuri de măgele, zgărzi de măgele, pene de păun și fazan.

⁷⁸ Utilizare în costumul de sărbătoare; în ceremonialul de nuntă.

⁷⁹ Pinteni, ciucuri, zurgălăi.

Materiale⁸⁰

Valori/Funcții

Funcție ceremonială⁸¹

Podoabe-accesorii ale costumului bărbătesc

Tipuri categoriale⁸²

Materiale⁸³

Tehnici de realizare⁸⁴

Valori/Funcții

Valoare funcțională⁸⁵

Funcție ceremonială⁸⁶

Cămașa bărbătească

Tipuri categoriale⁸⁷

Materiale⁸⁸

Tehnici de realizare⁸⁹

Structuri ornamentale

Amplasare⁹⁰

Organizare⁹¹

⁸⁰ Metal, ciucuri.

⁸¹ Utilizare în costumul de sărbătoare.

⁸² Corn de praf de pușcă, corn de vânătoare, traistă sau geantă din piele, baltag, toporișcă, topor de june.

⁸³ Coarne de cerb, alamă, piele, ținte și butoni din metal.

⁸⁴ Gravată, ștanțat, aplicații de ținte și butoni din metal.

⁸⁵ Generată de împrejurări – ex.: vânătoare.

⁸⁶ Utilizare în costumul de sărbătoare, în ceremonialul de nuntă.

⁸⁷ Cămașă bătrânească, cămașă scurtă, cămașă cu „barburi”, cămașă cu platcă.

⁸⁸ Căneapă, lână, borangic, in, bumbac, căneapă cu in, căneapă cu bumbac, in cu bumbac, bumbac cu lână, lână cu borangic, căneapă cu in și cu bumbac, bumbac cu borangic.

⁸⁹ Țesut în două ițe, tivit cu găurele, cusut în drug, festonat, încheiat cu acul, încheiat cu croșeta, ales în șabac, cusut în punct de cruce.

⁹⁰ Pe anumite părți – ordonat în registre, la extremități.

⁹¹ Lineară.

Motive⁹²

Cromatică⁹³

Valori/Funcții

Funcție cotidiană⁹⁴

Funcție ceremonială⁹⁵

Pantalonii

Tipuri categoriale⁹⁶

Materiale⁹⁷

Tehnici de realizare⁹⁸

Structuri ornamentale

Amplasare⁹⁹

Organizare¹⁰⁰

Motive

Rezultate din:¹⁰¹

Valori/Funcții

Funcție cotidiană¹⁰²

Funcție ceremonială¹⁰³

⁹² Motive geometrice, vrâste/dungi, motive fitomorfe.

⁹³ Alb, galben, negru, roșu, policromie.

⁹⁴ Piesă componentă în costumul de muncă, purtat în timpul desfășurării activităților zilnice.

⁹⁵ Piesă componentă a costumului de sărbătoare sau a celui purtat în ceremonialul obiceiurilor.

⁹⁶ Izmene, gaci, ițari, cioareci, nădragi, pantaloni cu croi orășenesc.

⁹⁷ Bumbac, cânepă, in, bumbac, bumbac și in, bumbac și cânepă, lână și in, lână și bumbac, pânură, postav.

⁹⁸ Țesut în două ițe, țesut în multe ițe, bătut la gratie, bătut la piuă, aplicații de găitane și bârnașe, cheița, tiv cu șabac (ajur), croșetat.

⁹⁹ Pe anumite părți, la extremități.

¹⁰⁰ Lineară.

¹⁰¹ Aplicații de găitane și bârnașe, din tehnica de țesut (ex: din năvădeală), tivurile cu șabac (ajur), elemente decorative realizate cu croșeta și dispuse la tivuri.

¹⁰² Piesă componentă în costumul de muncă, în activitățile zilnice.

¹⁰³ Piesă componentă în costumul de sărbătoare, în ceremonialul obiceiurilor.

Cingătorile¹⁰⁴

Materiale¹⁰⁵

Tehnici de realizare¹⁰⁶

Structuri ornamentale

Amplasare¹⁰⁷

Organizare¹⁰⁸

Motive¹⁰⁹

Cromatică¹¹⁰

PIESE COMUNE AMBELOR COSTUME

Hainele de deasupra

Tipuri categoriale¹¹¹

Materiale¹¹²

Tehnici de realizare¹¹³

Structuri ornamentale

Amplasare¹¹⁴

Organizare¹¹⁵

Motive¹¹⁶

¹⁰⁴ Brâu, bete, chimir sau curea lată, curea îngustă.

¹⁰⁵ Bumbac și lână, piele, meșină colorată, bumbi de metal, cataramă.

¹⁰⁶ Țesut în patru ițe, ales cu mâna, ales cu speteaza, prelucrarea pieilor, aplicații de meșină colorată și bumbi de metal.

¹⁰⁷ Pe toată suprafața, pe anumite părți, la extremități.

¹⁰⁸ Lineară.

¹⁰⁹ Vrâste/dungi, motive geometrice, motive fitomorfe.

¹¹⁰ Alb, sein (culoarea naturală a lânii), roșu, albastru, brun, negru, vânăt.

¹¹¹ Pieptar, cojoc, șubă, sarică, suman, manta.

¹¹² Blană, piele, pănură, postav, lână, meșină, găitane, mătase, ciucuri, nasturi.

¹¹³ Prelucrarea pieilor, țesut în patru ițe, bătut la gratie, bătut la puiă, brodat după desen, aplicații, cusut.

¹¹⁴ Pe toată suprafața, pe anumite părți.

¹¹⁵ Lineară.

Cromatică¹¹⁷

Valori/Funcții

Funcție cotidiană¹¹⁸

Funcție ceremonială¹¹⁹

Încălțăminte

Tipuri categoriale¹²⁰

Materiale¹²¹

Elemente decorative¹²²

Cromatică¹²³

Valori/Funcții

Funcție cotidiană¹²⁴

Funcție ceremonială¹²⁵

ȚESĂTURI DE INTERIOR

ȚESĂTURI DE ACOPERIT

Tipul de suport al țesăturii

Patul¹²⁶, peretele¹²⁷, podeaua¹²⁸, culmea¹²⁹, masa¹³⁰, lada¹³¹, hainele¹³²

¹¹⁶ Geometrice, fitomorfe, cosmice, simbolice, aplicații de găitane, aplicații piele, aplicații postav colorat.

¹¹⁷ Alb, negru, brun, brumăriu, sein, vânăt, verde, roșu, albastru, cenușiu, galben.

¹¹⁸ Piese componente ale costumului de muncă, utilizare în desfășurarea activităților zilnice.

¹¹⁹ Piese componente în costumul de sărbătoare; utilizare în ceremonialul obiceiurilor de nuntă, a obiceiurilor de înmormântare.

¹²⁰ Obiele, ciorapi, opinci, ghete, cizme, pantofi, sandale, papuci, târlici.

¹²¹ Pânză, pânură, piele de vită, piele de porc, lână, postav.

¹²² Împletituri de piele, aplicații de ținte, motive rezultate din împletituri, dungi, motive florale.

¹²³ Alb, negru, roșu, albastru, verde, castaniu, bleumarin, galben.

¹²⁴ Piese componente ale costumului de muncă, utilizare în desfășurarea activităților zilnice.

¹²⁵ Piese componente în costumul de sărbătoare; utilizare în ceremonialul obiceiurilor de nuntă.

¹²⁶ Așternut de pat; cearșaf; cergă.

¹²⁷ Covor/scoartă; păretar; cearșaf.

¹²⁸ Preș.

Materiale¹³³

Tehnici de realizare¹³⁴

Structuri ornamentale

Amplasare¹³⁵

Organizare¹³⁶

Ornamentica

Interpretarea plastică a ornamentelor¹³⁷

Motive¹³⁸

Cromatică

Culori naturale¹³⁹

Culori vegetale și chimice¹⁴⁰

Valori/Funcții

Pentru uz casnic

Valoare decorativă

Valoare ceremonială¹⁴¹

ȚESĂTURI PENTRU ÎNVELIT

Tipuri categoriale¹⁴²

¹²⁹ Ștergar; foaie de culme.

¹³⁰ Față de masă.

¹³¹ Așternut de ladă; cearșaf.

¹³² Cearșaf.

¹³³ Lână, bumbac, cânepă, in, păr de capră, borangic, lână, bumbac mercerizat, mătase, fir metalizat, paiete, fluturi, mărgele.

¹³⁴ Țesut în două / patru ițe, țesut în trei / cinci ițe, ales legat, ales curb, ales karamani, ales printre fire, ales peste fire, ales buclat, ales cu speteaza, ales în șabac, țesut cu oglinda, bătut la gratie, bătut la piuă, cusut cu găurele, cusut în punct de cruce, năvădit, răsucit.

¹³⁵ Pe toată suprafața (neordonat; ordonat în registre sau în rețea), la extremități, pe anumite părți.

¹³⁶ Lineară, axială, centrală, radială.

¹³⁷ Decor geometrizarant, decor naturalist (realist).

¹³⁸ Geometrice, vegetale (fitomorfe; florale), zoomorfe, avimorfe, antropomorfe, cosmice, scheomorfe.

¹³⁹ Alb, negru, sein, gri, brun.

¹⁴⁰ Alb, gri, brun, roșu, negru, bleumarin, albastru închis, albastru-deschis, verde închis, verde deschis, portocaliu, galben, violet.

¹⁴¹ Obiceiuri de naștere, nuntă, înmormântare.

¹⁴² Cergă, iorgan.

Materiale¹⁴³

Tehnici de realizare¹⁴⁴

Structuri ornamentale

Amplasare¹⁴⁵

Organizare¹⁴⁶

Ornamentica

Interpretarea plastică a ornamentelor¹⁴⁷

Motive¹⁴⁸

Cromatică¹⁴⁹

Valori/Funcții

Pentru uz casnic

Funcție decorativă

Funcție ceremonială¹⁵⁰

ALTE CATEGORII DE ȚESĂTURI DE INTERIOR¹⁵¹

Materiale¹⁵²

Tehnici de realizare¹⁵³

Structuri ornamentale

Amplasare¹⁵⁴

Organizare¹⁵⁵

¹⁴³ Lână, lână și bumbac, cânepă, cânepă și bumbac, cânepă și lână, păr de capră, lână și păr de capră.

¹⁴⁴ Țesut în două ițe, țesut în trei ițe, țesut în patru ițe, năvădit, matlasat, ales printre fire, ales buclat, răsucit.

¹⁴⁵ Pe toată suprafața (ordonat în registre).

¹⁴⁶ Lineară, axială.

¹⁴⁷ Decor geometrizzant.

¹⁴⁸ Fără decor, vrăste/dungi, carouri, geometrice, fitomorfe, motiv conturat din năvădeală.

¹⁴⁹ Alb, roșu, verde, albastru, maro, galben, negru, vișiniu, grena.

¹⁵⁰ Obiceiuri de nuntă; obiceiuri de înmormântare.

¹⁵¹ Foaie de țesătură, saltea, față de saltea, față de pernă.

¹⁵² Cânepă, lână, bumbac, borangic, bumbac și lână, bumbac și borangic, cânepă și lână.

¹⁵³ Țesut în două ițe, țesut în trei ițe, țesut în patru ițe, năvădit, ales peste fire, ales printre fire.

¹⁵⁴ Pe toată suprafața (ordonat în registre sau în rețea), la extremități, pe anumite părți.

Ornamentica

Interpretarea plastică a ornamentelor¹⁵⁶

Motive¹⁵⁷

Cromatică¹⁵⁸

Valori/Funcții

Pentru uz casnic

Funcție decorativă

Funcție ceremonială¹⁵⁹

PRELUCRAREA ARTISTICĂ A PIELII ȘI A BLĂNII

(v., în această listă, „Port popular și podoabe”)

Tehnici de lucru, procedee¹⁶⁰

Categorii funcționale

Îmbrăcăminte și accesorii¹⁶¹

Harnașament¹⁶²

Ornamentica

Crearea de elemente ornamentale prin anumite operațiuni¹⁶³

Ornamente simbolice¹⁶⁴

Motive fitomorfe¹⁶⁵

¹⁵⁵ Lineară, centrală.

¹⁵⁶ Decor geometrizat, decor stilizat.

¹⁵⁷ Fără decor, geometrice propriu-zise, carouri, fitomorfe, avimorfe, antropomorfe.

¹⁵⁸ Alb, negru, galben, roșu, albastru, maro, portocaliu, verde.

¹⁵⁹ Obiceiuri de nuntă, obiceiuri de înmormântare.

¹⁶⁰ Aplicarea de alte materiale (ciucuri, lână, mărgelă, meșină), brodatul, croitul, croitul după tipare, cusutul cu mașina, cusutul cu mâna, decupatul, găurirea pieilor, prelucrarea pieilor (argășitul, curățitul, tăbăcitul), presarea pieilor (și în scop decorativ), vopsirea pieilor.

¹⁶¹ Bunde, burdufuri, căciuli, chimire, cingători, cizme, cojoace, curele, haine, opinci, pieptare (desfundate, despicate, înfundate), pungi de piele pentru păstrarea amnarului/banilor/pipei/tutunului, șerpăre (chimire), traiste (tolbe).

¹⁶² Bice, hamuri, șei.

¹⁶³ Atașare/aplicare de bucăți de piele colorate de lână, de altă culoare decât cea a cojocului propriu-zis sau de bucăți de blană de dihor, jder, vidră, vulpe; „înflorare” cu ciucuri de lână sau de fir de metal, fluturi, mărgelă, oglinjoare, șnururi (găitane).

¹⁶⁴ Cercul (roata), cârlige, coarnele de berbec, floarea mare, floarea mică, funia, inima, luceferii, meandrul, ochii, pana mare, pana mică, peștii, pomul vieții, prescura, roata sau cercul, rozeta solară, spirala, stelele, vârtejul.

Motive zoomorfe¹⁶⁶

ÎMPLETITURILE

Tehnici de lucru, procedee¹⁶⁷

Materiale¹⁶⁸

Categorii funcționale

Elemente de arhitectură¹⁶⁹

Mobilier¹⁷⁰

Piese de port/vestimentație¹⁷¹

Piese/obiecte pentru uz casnic/cotidian¹⁷²

Piese/obiecte utilizate în obiceiuri/ceremonii agrare¹⁷³

Piese/obiecte utilizate în practicarea ocupațiilor

Agricultură, viticultură și pomicultură¹⁷⁴

Apicultură¹⁷⁵

Culesul din natură și vânătoarea¹⁷⁶

Industria casnică textilă¹⁷⁷

Pescuitul¹⁷⁸

Piese utilizate în domeniul transportului¹⁷⁹

¹⁶⁵ Boboci, brăduleți, bujori, frunza stejarului, ghindă, muguri, panseluțe, spini, struguri.

¹⁶⁶ Creasta cocoșului, gura de lup, pana de păun – erau, de regulă, stilizate până la geometrism.

¹⁶⁷ Așchiat, bătut cu „piepteni” de lemn, crăpat, decojit, despicat, fierbere (în instalații speciale), finisaj (prin băițuire), împletirea liberă a firelor umede, împletit pe calapoade, lustruit, răsucit, tăiat cu cuțitul, tras la „cuțitoaie”.

¹⁶⁸ Coajă de brad, coajă de mestecăn, coajă de nuc, nuiele de alun, nuiele de răchită, nuiele de trestie, nuiele lipite cu pământ, paie de grâu, papură, pănuși de porumb, stof.

¹⁶⁹ Garduri, învelitori, pereții caselor, pereții construcțiilor anexe.

¹⁷⁰ Leagăne pentru copii, lingurare, platforme pentru pat.

¹⁷¹ Papuci, pălării de paie de diferite forme.

¹⁷² Coșuri înalte (purtate pe spate pentru greutatea de toate felurile), coșuri pentru dospit pâinea, coșuri pentru piață, panere (pentru transportat diferite materiale, mărfuri), rogojini.

¹⁷³ Cununi împletite din primele sau ultimele paie cu spice de grâu secerate („buzduganul”, „barba popii”, „barba lui Dumnezeu”).

¹⁷⁴ „Coșul” pentru bătut porumbul, coșuri pentru cărat fructe, coșuri pentru cărat strugurii, grapa de mărăcini, „gratia” de la loznițele de afumat prune, hambare pentru de păstrat cereale, lăzi/hambare-lăzi pentru păstrat cereale, linurile pentru tescuit strugurii.

¹⁷⁵ Stupii primitivi.

¹⁷⁶ Capcane pentru animale mici, coșulețe pentru strâns fructe, pungi pentru strânsul rășinei, recipiente pentru praf de pușcă.

¹⁷⁷ „Gratia” pentru îndesit postavul.

¹⁷⁸ Coșuri de diferite tipuri utilizate la prinsul peștelui, garduri, lese.

Ornamentica¹⁸⁰

Valori/Funcții

funcție cotidiană¹⁸¹

funcție ceremonială¹⁸²

OLĂRITUL

Tehnici de lucru, procedee

Frământarea lutului¹⁸³

Prepararea lutului¹⁸⁴

Modelarea vaselor¹⁸⁵

Smălțuirea¹⁸⁶

Arderea¹⁸⁷

Unelte și instalații folosite la modelarea și ornarea vaselor de lut¹⁸⁸

Cuptoarele de ars vase

Tipologia

Poziția față de sol¹⁸⁹

Tipul construcției¹⁹⁰

¹⁷⁹ Balustrade la punțile de peste apa pâraielor de munte, „coșurile” pentru căruțe (împletitură cu o concavitate mare, utilizată pentru a căra pleavă).

¹⁸⁰ Se conturează din forma elementelor arhitecturale (plan rectangular, elipsoidal, circular) și a obiectelor (de con, jumătate de elipsă în secțiune, sferică, cilindrică, paralelipipedică, tronconică); se conturează din împletirea/întretăierea fibrelor (motive geometrice, motive fitomorfe geometrizzante).

¹⁸¹ Utilizare în desfășurarea activităților zilnice, gospodărești.

¹⁸² În obiceiurile agrare; trimit spre străvechi practici magice legate de cultul fertilității.

¹⁸³ Bătut cu maiul (ciocan), călcat de animale, cu malaxorul, cu mâna, cu piciorul, tăiat cu cuțitul (coasă).

¹⁸⁴ Formarea de turte și de bulgări de pământ (gogoloaie, cocoloașe), din care urmează să se modeleze vasele.

¹⁸⁵ Cu tipare (forme), din bulgări de lut (la roată), din suluri de lut (cu mâna).

¹⁸⁶ Aplicarea smălțului cu pensula, aplicarea smălțului prin scufundarea vasului în zeama de smălț, aplicarea smălțului prin turnare cu lingura pe pereții interiori sau exteriori, măcinarea smălțului.

¹⁸⁷ O singură ardere, două arderi, trei arderi//ardere în tipar, ardere înăbușită (înfundată), ardere liberă.

¹⁸⁸ Ață (sârmă), corn de vită, fus (țepușă) de găurit, gaiță, lingură (căuc, polonic) pentru turnat smălț, pană (de gâscă), pensulă de scris motive, perie de înflorat, pieptene, plotog, râșnița de smălț, roata olarului, roțiță pentru incizarea motivelor, scândură.

¹⁸⁹ De suprafață, îngropate, semiîngropate.

Camera de ardere¹⁹¹
Vatra cuptorului¹⁹²
Tipuri de ardere¹⁹³

Categoriile funcționale

Vase și ustensile pentru gospodărie și bucătărie

Vase pentru păstrarea alimentelor¹⁹⁴
Vase de vatră, de foc, de fiert, de gătit mâncarea¹⁹⁵
Vase din care se consumă alimentele și băuturile¹⁹⁶

Vase cu rol magic-ceremonial și religios¹⁹⁷

Obiecte de lut cu alte întrebuințări¹⁹⁸

Materiale de construcție și elemente arhitectonice lucrate din argilă (lut)¹⁹⁹

¹⁹⁰ Circular, median, circular și median.

¹⁹¹ Cu bolți zidite, cu două semicercuri de pământ, cu grătar perforat, cu placă zidită, cu șanț circular, cu șanț median acoperit, cu șanț median neacoperit; forme (cu pereți aproape drepte, formă eliptică, semisferoidală – ovoidală, tronconică-ovoidală).

¹⁹² Organizată sau neorganizată; guri de foc: una, două, trei, patru (mai rar).

¹⁹³ Ardere oxidantă (ceramica roșie), ardere reducătoare – înăbușită (ceramică neagră), prima ardere = rușitul oalelor, a doua ardere = ardere de smalt (ceramica smălțuită).

¹⁹⁴ Blide de piftii, borcane, cânti (oluri) pentru lapte – lăptare, chiupuri, hârdău, oală cu mânășă (baieră), oale mari pentru cereale, oale mari pentru păstrat făina, oale mari pentru untură, magiun, murături, solnițe, ulcioare pentru băutură, ulcioare pentru oțet, untdelemn, lapte.

¹⁹⁵ Castroane (blide) pentru copt, ceaune, cratițe, forme de cozonaci, oale de vatră cu o toartă (mânășă) sau cu două toarte (mânăși), oale pentru fierberea hranei la nunți, botezuri, nedei, pomeni, oale sau ibrice de fiert băutura, tăvi, tigăi, tipsii pentru fript, țeste (țăste) pentru copt pâinea și mălaiul – rareori le făceau olarii, în ziua numită „răpotinul țăștelor”.

¹⁹⁶ Căni, cănițe, căuce, cești, farfurii (taiere, talgere), oale cu toartă (mâner) pentru dus mâncarea la câmp, oale (oluri) de lapte, pahare, străchini (blide), ulcele, ulcioare cu țâță pe mâner, ulcioare cu țâță pe burtă, ulcioare fără țâță.

¹⁹⁷ Borcane pentru „datul de văr” sau „datul de surată”, căldărușe pentru apă sfințită, joiărele (olcuțe de Joimari), oale de leac sau de „făcut”, oale de vrăjit, ploști plate sau bombate pentru cinstirea celor chemați la nuntă, sfeșnice, tămâiernițe, ulcele care se dau de pomană/oale de moși, ulcioare, căni, ulcele date de pomană la hramuri, ulcioare de nuntă împodobite cu motive menite să ocrotească și să provoace fertilitatea, ulcioare (oluri) de nănaș.

¹⁹⁸ Blide mari de frământat aluatul, capace pentru cazanele de țuică, capace pentru oale, fluierici pentru atras animalele (ustensile pentru vânatoare), fluierici, ocarine (instrumente muzicale), ghivece (sacsâi), jucării, măști (reclame pentru olari), miniaturi ale obiectelor de uz casnic și gospodăresc, pâlnii, pipe, pușculițe, putineie, scrumiere, solnițe, strecurători, stropitoare, vase de muls.

¹⁹⁹ Burlane pentru sobe, cahle pentru sobe, cărămidă arsă, cărămidă nearsă, olane pentru canalizare, pentru sobe, pentru acoperișul caselor, ornamente de pastile aplicate, plăci de vatră, scocuri, țepe sau borduri pentru împodobirea caselor, țigle.

Ornamentarea

Tehnici de ornamentare²⁰⁰

Structuri ornamentale

Motive geometrice²⁰¹

Motive fitomorfe²⁰²

Motive avimorfe și zoomorfe²⁰³

Motive simbolice²⁰⁴

Motive antropomorfe²⁰⁵

Disponerea motivelor²⁰⁶

Cromatică²⁰⁷

Valori/Funcții

Pentru uz casnic

Valoare ceremonială²⁰⁸

Valoare decorativă

PRELUCRAREA ARTISTICĂ A LEMNULUI

Tehnici de lucru, procedee²⁰⁹

²⁰⁰ Imprimare, incizare/impresiune, îmbrânare, lustruire, pictare, picurarea culorilor, reliefare, stropirea sau turnarea culorilor cu lingura, cu pensula sau cu degetul, ștanțare.

²⁰¹ Cercuri simple sau concentrice, linia continuă (simplă sau în benzi), linia frântă, linia frântă în zig-zag, linia punctată, linii paralele verticale, linii paralele orizontale, linii vălurite, romburi, spirala, valul, zimți (triunghiuri repetate).

²⁰² Boboci de flori, ciorchinele de strugure, creanga de brad, floarea cu patru petale, floarea de colț, floarea-soarelui, flori, frunza de viță, frunze, garoafa, laleaua, margareta, mărgăritarul, mușcata, muștelul, ochiul-boului, pomul vieții, spicul de grâu.

²⁰³ Aripa fluturelui, aripa vrăbiei, barza, cloșca cu pui (v. ulcioarele de nuntă), cocoșul, cucul, fluturile, melcul, păunul, pânza păianjenului, peștele, porumbelul, pupăza, șarpele.

²⁰⁴ Frânghia, funia răsucită, ochiul, soarele (imaginea antropomorfizată a soarelui), steaua.

²⁰⁵ Ulcioare antropomorfe (de obicei cu chipuri feminine), figurine.

²⁰⁶ Circulară, radială.

²⁰⁷ Culorile decorului: cobalt (albastru), din boabe negre de pământ prelucrat (negru), din pământ roșu (rușeală, rușală), din piatră albă de munte arsă și pisată (albu), din zgura produsă prin arderea în cuptor a sârmei de aramă (verde), humă de Medgidia amestecată cu rușală (galben).

²⁰⁸ Obiceiuri de naștere, nuntă, înmormântare.

²⁰⁹ Aplicarea metalică, băițuirea, cioplirea, cojirea, crăparea, crestarea, fasonarea, geluirea, incizarea, îmbinarea (tâmplărească, în cep, în „coadă de rândunică”, în „nut și feder”), împletirea de nuiele, încastrarea de alte esențe de lemn sau alte materiale, încheierea în cerc

Categoriile funcționale

elemente arhitectonice²¹⁰

fântâni²¹¹

garduri

instalații tehnice prelucrătoare²¹²

instrumente muzicale din lemn²¹³

mici industrii gospodărești²¹⁴

mobilier²¹⁵

obiecte legate de credințe, superstiții, magie, cult²¹⁶

obiecte pentru ceremonii, obiceiuri, rituri²¹⁷

porți

piese pentru practicarea albinăritului²¹⁸

unelte pentru păstorit²¹⁹

unelte pentru vânătoare²²⁰

unelte pentru viticultură și pomicultură²²¹

unelte și construcții pentru agricultură²²²

unelte și ustensile pentru gospodărie și bucătărie²²³

metalic/în cerc de lemn/în cuie de lemn/în cuie de fier, încovoierea de nuiele sau scoarțe, încrustarea, îndreptarea, înfășurarea cu fâșie de scoarță, înnegrirea, perforarea (găurirea), pictarea (tempera, ulei), pirogravarea, scobirea, sculptarea, strunjirea, ștanțarea, tăierea, traforarea, turnarea de metal, vopsirea.

²¹⁰ Ancadramente de fereastră și ușă, balustrade, brâie, brânci, capete de grinzi, ciocârlani, cosoroabe, încuietori, meșter grindă, pardoseală de scânduri, prichiciuri de vatră, pridvoare, stâlpi, țepe, undrele, uși.

²¹¹ Ciuturi, cumpănă, roată de fântână.

²¹² Cal pentru șindrile, pive, prese, roată de fântână, roți pentru mori de apă (pive), oloinițe, vâltori.

²¹³ Buciume, buhai, cavale, cimpoaie, fluiere, naiuri, ocarine, tulnice.

²¹⁴ Brâgle, furci de tors, fuse, melițe, piepteni, prâsnele, război de țesut, roată de tors, scripeți, sucate, suveici, tăblie de țesut, tindeici.

²¹⁵ Bănci, blidare (podișoare), colțare, culmi (rude), cufere, dulapuri, dulăpașe, etajere, lavițe, lăzi de zestre, lăzi dulgherești, lăzi tâmplărești, leagăne, lingurare, mese (înalte, joase), paturi, păretare, pendule, polițe, proțapuri, rame de oglinzi, rudă, scaune (înalte, joase), scrinuri, urechi de rudă.

²¹⁶ Cruci de cimitir, cruci de drum, icoane pe lemn, negative de xilogravuri, „pasărea de suflet”, prescurare (pristornice), stâlpi de mormânt, troițe.

²¹⁷ Buzdugan, măști.

²¹⁸ Bârcuri, știubeie.

²¹⁹ Bâte, bărbânțe, căuce, crinte, cupe de muls, donițe, linguri mici, linguroaie, răbojuri, tipare de caș (cruciforme, dreptunghiulare, rotunde cu mâner, rotunde fără mâner).

²²⁰ Cozi de furci pentru prins lupi.

²²¹ Coșuri, prese.

²²² Codiriște de bici, coșare, coșuri de zdrobit semințe, furci, hambare, îmblăcie, mânere de coasă și seceră, piesele de lemn ale plugului, grapelor, rarițelor, semănătorilor, pive de mână, ploști, tocuri pentru piatră de ascuțit coasa.

vase pentru lapte și produse din lapte²²⁴
vase pentru lichide²²⁵
vase pentru măsurat²²⁶
vase pentru uz gospodăresc²²⁷

Ornamentica²²⁸

Amplasare²²⁹

Organizare/Dispunere²³⁰

Valori/Funcții

Pentru uz casnic/gospodăresc

Valoare ceremonială²³¹

Valoare decorativă

PRELUCRAREA ARTISTICĂ A METALULUI

Tehnici de lucru, procedee²³²

Categoriile funcționale

credințe, superstiții, magie, cult²³³

²²³ Căuce, ciubăre, clește de spart alune, coveți, cutii de acte, cutii de brici, găvane, linguri, maiuri de rufe, negative de turtă dulce și de unt, pipernițe, ploști, răvare, sărărițe.

²²⁴ Berbințe, bote, crinte, donițe, găleți, putineie, scofe, untiere.

²²⁵ Albii, bărdace, budăie, butoaie, cadă, căuce, ciubere, ciuturi, cofe, coveți, fedeleșuri, găleți, putini, tocitoare, vane.

²²⁶ Banițe, duble.

²²⁷ Blide, capace, farfurii, linguri, pâlnii din doage.

²²⁸ Cercul, crucea, dintele de lup (linia frântă), linia dreaptă, meandrul, pătratul, pomul vieții, roata, romb, rozeta (vârtejul), steaua, șarpele, triunghiul ;prin combinarea elementelor ornamentele ia naștere o nesfârșită varietate de motive decorative cu caracter geometrizzant.

²²⁹ Pe toată suprafața, pe anumite părți.

²³⁰ În registre, în panouri („în casete”), echilibru între „fond” (liber) și suprafața decorată.

²³¹ Obiceiuri de naștere, nuntă, înmormântare.

²³² Prelucrarea la rece (pentru piese subțiri din sârmă, tablă și șină): ciocănire, găurire, încovoiere, răsucire, tăiere; prelucrarea la cald: călire, „fierberea” fierului – înroșirea la foc, forjare, găurire, incizare, încovoiere, lovire, răsucire, strunjire, sudare, tăiere, turnare.

²³³ – baierul zmeilor, crucile de mormânt, crucile de pe biserici;

– în Oltenia femeile cărora le mureau copiii recurgeau la descântece pentru curmarea răului: se rosteau formule magice însoțite obligatoriu de ganțe (fiare pentru copii sau fiarele strigoiiului, adică nouă unelte metalice miniaturale – topor, sapă, lingură de scobit butucul roții, seceră, vătrai, sfredel, lopată, bardă, cazma) legate toate pe un cerc;

– vrăji de dragoste, de ursită (potcoavelor sau altor obiecte metalice găsite li se atribuiiau puteri miraculoase în determinarea binelui; cu ajutorul lor erau răpuse puterile „necuratului”).

elemente arhitectonice²³⁴
instrumente muzicale²³⁵
îmbrăcăminte și podoabe²³⁶
jucării²³⁷
mijloace de transport²³⁸
obiceiuri, ceremonii, rituri²³⁹
obiecte de uz casnic și gospodăresc²⁴⁰
obiecte și instrumente pentru animale²⁴¹
piese de harnașament²⁴²
piese de metrologie²⁴³
produse destinate potcovirii animalelor de tracțiune²⁴⁴
unelte de fierar²⁴⁵
unelte de zidar²⁴⁶

²³⁴ Balamale, broaște, cruci de ferestre, cuie cu floare, feronerie porților, țâțâni, gratiile ferestrelor.

²³⁵ Trâmbiță.

²³⁶ Ace de păr, brațari, chei, cruci, lanțuri, inele (în portul popular pădurenesc din Hunedoara), inele, paftale, părțile metalice ale pieselor de port popular (coarnele concuierilor purtate de femei în regiunea Pădurenilor), ținte de curele și chimire, zale.

²³⁷ Clopoței din tablă de aramă.

²³⁸ Aplicarea șinelor pe roțile carelor, căruțelor, docarelor, șaretelor, cabrioletelor (tragerea șinei pe roată sau încălțarea roatelor), bușe, feronerie carelor și a săniilor, garnituri metalice ale butucului roții de la căruță.

²³⁹ Baltage, buzdugane.

²⁴⁰ Amnare, andrele, bricege, capre (mâțe) pentru vatră, castroane, căldări, cântare, cârlige de tăiat nutreț (fân), cârlige pentru împletit obiecte de lână, cercuri de fier pentru găleți și butoaie (buți), chei, clește pentru jar, colțari pentru gheață, cosoare, cuie, cuie cu cap și floare pentru prins dranița (șița, șindrila), cuire, cuțite, fărșe, fiare de coș sau lanțuri pentru vetre de care se agățau căldări, ceaune, frigări mari, grătare, ibrice, încuietori (ivăre, zăvoare), lacăte și verigi (belciuge), lame de brici, lanțuri pentru agățarea vaselor de metal deasupra focului, lighene, mâțe (crampoane) care se atașau cu ajutorul curelelor de talpa încălțăminte pentru a împiedica alunecarea, nituri, opaițe, părțile metalice ale daracului, pânze de fierăstrău, piepteni de tras lână, cânepa, inul, piroaie (cuie foarte mari), piroane, pirostii, răzoare de aluat, satăre, scoabe pentru uși/ferestre, șuruburi, tigăi, tindechi (bucăți înguste de metal, cu dinți la ambele capete, cu ajutorul cărora se ținea întinsă pânza la război când se țesea manual), tipsii de aramă și alamă, toarte de găleți, vătraie, verigi de țest.

²⁴¹ Cârlige la cațele pentru agățarea picioarelor oilor, clopoței pentru vite și cai, colțari de pus la gâtul câinilor ciobănești, curse pentru capturarea animalelor sălbatice, fiare pentru însemnat vite, foarfece de tuns oile, pinteni, scări de șa, tălângi, țesale, zăbale.

²⁴² Butoni, pinteni, zăbale.

²⁴³ Fragmente de balanțe, piese de fier ale cântarului.

²⁴⁴ Caiete, clești, cuțite, cuțitoaie, descăilător, jug de potcovit, nicovală, potcoave.

²⁴⁵ Burghie, ciocane, clești, dălți, dornuri, fragmente din foalele de la fierărie, nicovale mari și mici, pile.

²⁴⁶ Mistrii.

unelte pentru agricultură²⁴⁷
unelte pentru dulgherie²⁴⁸
unelte pentru lucrul la pădure²⁴⁹
unelte pentru pescuit²⁵⁰
unelte pentru prelucrarea pietrei²⁵¹
unelte pentru viticultură²⁵²
unelte proprii altor grupe de meseriași (tâmplari, dogari)²⁵³

Ornamentica

motive ornamentale geometrice²⁵⁴
motive ornamentale vegetale²⁵⁵
motive ornamentale zoomorfe²⁵⁶

Valori/Funcții

Pentru uz casnic/gospodăresc
Valoare ceremonială²⁵⁷
Valoare decorativă

PRELUCRAREA ARTISTICĂ A PIETREI

Tehnici de lucru, procedee²⁵⁸

²⁴⁷ Brăzdare de plug, coase și inele pentru coase, cosoare pentru vie, cuțite de plug, furci de fier, greble, hârlețe, oticuri, părțile metalice ale îmblăciilor, ale prășitoarelor și rarițelor, sape, săpăligi, seceri, târnăcoape.

²⁴⁸ Compasuri, cuțitoaie, dălți, fierăstraie, sfredele, topoare.

²⁴⁹ Barde, fierăstraie, topoare.

²⁵⁰ Cârlige pentru undiță, furci, ostii, undițe.

²⁵¹ Ciocane, ciocane cu două brațe, clești, custuri, cuțitoaie drepte sau rotunde, dălți, fierăstraie, horjuri, toporașe.

²⁵² Cosoare.

²⁵³ Bărzi, dălți, securi, scoabe pentru făcut linguri, sfredele, tesle pentru coveți, topoare.

²⁵⁴ Cerculețe continue, cerculețe din puncte, linii drepte și oblice, simple sau încadrate de zimți, puncte, romburi.

²⁵⁵ Brăduțul stilizat, flori, frunza bradului.

²⁵⁶ – cap de pasăre, cap de șarpe, coadă de rândunică, coarne de berbec, inimă (în special la balamale);

– semne cu diferite semnificații – marcă a meșterului (de multe ori apăreau inițialele numelui acestuia), semn de proprietate sau alt înțeles (magic);

– X-uri, V-uri, rozete cu cinci lobi, cruci cu cerculețe la capete, butoni în relief, cruci mărginite de butoni, motive florale și zoomorfe (dintele de lup).

²⁵⁷ Obiceiuri de naștere, nuntă, înmormântare.

²⁵⁸ Forare, tăiere, săpare, perforare, cioplire/sculptare, netezire, șlefuire, finisare.

Categorii funcționale

albinărit²⁵⁹
elemente arhitectonice²⁶⁰
monumente, credințe, cult²⁶¹
părți de instalații²⁶²
unelte²⁶³
unelte și obiecte pentru gospodărie și bucătărie²⁶⁴

Ornamentica

însămne heraldice cu caracter de simbol
motive avimorfe și zoomorfe cu valoare de simbol²⁶⁵
motive fitomorfe²⁶⁶
motive geometrice²⁶⁷
ornamente cu funcții simbolice²⁶⁸
personaje biblice²⁶⁹

Valori/Funcții

Pentru uz casnic/gospodăresc
Valoare ceremonială²⁷⁰
Valoare decorativă

²⁵⁹ Știubeie.

²⁶⁰ Ancadramente de fereastră, balustrade, bănci cu spătare, chenare pentru uși și ferestre, coloane de susținere, fațade, fruntare la vatră, lespezi de piatră pentru pardosirea încăperilor (bisericilor), mese de piatră, podețe, poduri de piatră, portaluri, scocuri pentru canalizarea apei care se scurgea pe burlanele de la case, stâlpi pentru porți, stâlpi pentru pridvoarele caselor, trepte de scară.

²⁶¹ Cișmele, cruci de cimitir, cruci de drum, pisanii, prescurare, statuete, statui, vase de piatră pentru botez (cristelnițe).

²⁶² Colaci la fântâni, ghizduri de fântâni, jgheaburi pentru adăparea vitelor, linuri, pietre de moară, recipiente pentru zdrobitul semințelor.

²⁶³ Ciocane, ferecători, harpoane, lame de cuțit, măciuci șlefuite, pietre de ascuțit (cute, gresii), pisălog, răzuitoare, râșnițe, străpungătoare, topoare.

²⁶⁴ Cutii, mojare, prichiciuri (prepchiciuri) de vatră, scrumiere, tăvi, tigăi, tipare de pictură pentru turnarea unor piese metalice de port și podoabe (ținte, catarama, chei, cruci, broșe, bumbi, bolduri), tocile, trocuțe, țeste (țăste), vase de flori.

²⁶⁵ Acvilă, leu, scene de vânatoare ș.a.

²⁶⁶ Flori, ramuri de stejar cu ghindă, vița de vie cu struguri, vrejuri vegetale.

²⁶⁷ Cercul, linia frântă, punctele, semicercul, triunghiul.

²⁶⁸ Luna, pasărea suflet, pomul vieții, rozeta, soarele, steauaș.

²⁶⁹ Arhangheli, Duhul Sfânt, Fecioara Maria, Iisus Hristos răstignit.

²⁷⁰ Obiceiuri de naștere, nuntă, înmormântare.

CREAȚII ARTISTICE DIN STICLĂ (v., în această listă, „Port popular și podoabe”)

Tehnici de lucru, procedee²⁷¹

Categoriile funcționale²⁷²

Credințe, cult²⁷³

Materii prime pentru obținerea sticlei²⁷⁴

Tehnici de lucru, procedee²⁷⁵

Tehnici de lucru, procedee pentru icoanele pe sticlă²⁷⁶

Tematica picturii pe sticlă²⁷⁷

Subiecte predilecte ale icoanelor pe sticlă²⁷⁸

Valori/Funcții

Pentru uz casnic/gospodăresc

Valoare ceremonială

Valoare decorativă

²⁷¹ Asamblare, brodat, cusut, pictură, țesut.

²⁷² Mărgele de sticlă aplicate prin tehnicile amintite pe diferite piese de port (brâie, cămăși, cepse, chimire, conciuiri, cununi, curele, pălării); podoabe – zgărdane (lățițare).

²⁷³ Icoane pe sticlă: sticla sau glaja icoanelor pe sticlă = suportul pictural și strat protector al icoanelor pe sticlă; fabricată în „glăjerii” răspândite în întreaga arie românească, după o tehnologie veche și rudimentară.

²⁷⁴ Nisip cuarțos, piatră de var (sau marmură) și carbonat (sau sulfat) de sodiu.

²⁷⁵ Amestecarea materiilor prime, topirea acestora, „suflarea” unor forme cilindrice, tăierea acestora de-a lungul generatoarei, întinderea plăcilor obținute pe cărămida de șamotă a unui cuptor încălzit, răcirea lentă, tragerea în foi a sticlei folosite ca suport al stratului de pictură (se făcea manual, pe piatră, de aceea ea includea adesea bule de gaze sau aer, care măreau farmecul icoanelor pe sticlă).

²⁷⁶ 1. realizarea desenului pe dosul sticlei cu ajutorul șabloanelor desenate pe hârtie (izvoade, tipare); 2. urzeala compoziției (trasarea liniilor de contur cu tuș sau emulsii de tip tempera colorate cu negru de fum); 3. pictarea compoziției în culori tempera (emulsii obținute din clei, gălbenuș de ou, ulei de in, fiere de bou sau oțet); 4. aplicarea foiței de aur pentru redarea strălucirii nimburilor; 5. ungerea stratului de culoare uscat cu terebentină pentru rezistența la umezeală.

²⁷⁷ Simboluri ale lumii reale sau religioase conform credinței și obiceiurilor.

²⁷⁸ Figura Maicii Domnului și scene din viața sa, sfinții patronimici și sfinții protectori.

PRELUCRAREA ARTISTICĂ A CORNULUI ȘI A OSULUI

Tehnici de lucru, procedee²⁷⁹

Categorii funcționale

ceremonialuri²⁸⁰

credințe²⁸¹

instrumente muzicale²⁸²

mobilier²⁸³

podoabe, jucării²⁸⁴

unelte de albinărit²⁸⁵

unelte de pescuit²⁸⁶

unelte de vânătoare²⁸⁷

unelte/obiecte pentru gospodărie, pentru uz personal și alte întrebuințări²⁸⁸

Ornamentica²⁸⁹

Valori/Funcții

²⁷⁹ Înmuieră prin fierbere în apă a coarnelor și oaselor, afundarea lor în leșie fierbinte, tăierea în lung și în lat, crestarea, despicarea, fasonarea, incizarea, excizarea, întinderea, netezirea, perforarea, presarea, săparea cu dălțița, sculptarea, șlefuirea, trasarea modelelor cu compasul.

²⁸⁰ Cornul aplicat la măști, cornul pus la carul de nuntă.

²⁸¹ Cruci, troițe.

²⁸² Fluiere (cobuze, în Vrancea) din oase de pasăre.

²⁸³ Cuiere, diverse suporturi.

²⁸⁴ Amulete, brățări, broșe, cercei, jucării pentru copii, mărgelă, mânere pentru bastoane, podoabe pentru pungile de piele, tipare pentru turnat obiecte de podoabă.

²⁸⁵ Bârcuri.

²⁸⁶ Harpoane.

²⁸⁷ Cornuri de suflat, fluierașe pentru amăgit păsările, piese de arc, tocuri (cornuri) de praf de pușcă, tocuri pentru alice.

²⁸⁸ Ace din os, aplice, cârlige pentru agățat, cornuri pentru decorat vasele de lut, cornuri pentru depozitarea prafului de aur rezultat din spălarea nisipurilor aurifere, cute de ascuțit coasa, cutii pentru păstrarea leacurilor, lopățele pentru curățirea sabelor, mânere pentru bâte, mânere pentru scule de fier (cosoare, cuțite), mânere pentru sule de fier, patine de gheață, piepteni de pieptănat părul, piepteni pentru ornamentat ceramica, prășnele, schimbătoare de ițe, scule pentru curățat pipa, scule pentru curățat rănile animalelor, solnițe portative sau solnițe de perete (sărărițe), sule, tocuri pentru păstrat sarea, tuburi pentru păstrarea acelor, vârfuri ascuțite pentru coarnele furcilor de lemn, vârfuri de rășchitoare.

²⁸⁹ Benzi oblice din linii incizate, brâuri incizate în formă de rețea, crenguța de brad stilizată, decor „în ochiuri” (cercul simplu și două cerculețe concentrice cu un punct la mijloc), gruparea de linii verticale și orizontale, linia frântă (dublă sau triplă), motive fitomorfe, zoomorfe, antropomorfe (compuse din triunghiuri isoscele cu „capete” din cercuri concentrice), rozeta simplă, cu raze curbate, simbolul solar, X-uri.

Pentru uz casnic/gospodăresc
Valoare ceremonială²⁹⁰
Valoare decorativă

OUĂ ÎNCONDEIATE

Tehnici de lucru, procedee²⁹¹

Categorii funcționale²⁹²

Instrumente și materiale²⁹³

Culori²⁹⁴

Ornamentica

*Sisteme de ornamentare*²⁹⁵

Motive ornamentale

Motive avimorfe și zoomorfe²⁹⁶

Motive cosmice²⁹⁷

Motive fitomorfe²⁹⁸

²⁹⁰ Obiceiuri de naștere, nuntă, înmormântare.

²⁹¹ Împărțirea câmpurilor ornamentale; încondeierea (scrierea) cu ceară, cu ajutorul chișiței (condeiu); o țevă scurtă de tablă cu diametrul foarte mic, având un orificiu foarte subțire, prin care curge ceara caldă, prinsă de un mâner de lemn); vopsirea prin introducerea oului în băi succesive de culoare; pictarea; împodobirea cu mărgelile; aplicarea de frunze; desenare cu „apă tare”.

²⁹² Credințe, superstiții, magie, cult: în Sărbătoarea pascală (ziua Paștelui, cele trei zile de sărbătoare – împărțirea ouălor, colindele pentru colectarea lor, jocul cu ouăle colorate); în zilele premergătoare (valori magice – vopsirea ouălor); după trecerea sărbătorii (Paștele Blajinilor, practicile de însurățire); în ritm de fertilitate, propițiere; medicina magică.

²⁹³ Ac, apă tare, ceară de albine (încălzită), coajă de ceapă, coajă de tei, condei (chișiță), frunze, lumânare, pai, pană de găscă, pensulă, periuță, vopsele chimice, vopsele naturale.

²⁹⁴ Albastru, galben, maron, negru, portocaliu, roșu, verde, violet.

²⁹⁵ 1. tratarea oului în planuri, nu volumetric, oul fiind împărțit în fațete ovale, compoziția ornamentală se repetă identic pe fiecare fațetă, învârtind oul pe axul său vertical; 2. tratarea oului în câmpuri ornamentale orizontale; registre orizontale ce înconjoară ovoidal volumul; 3. delimitarea volumului ovoidal în patru suprafețe prin trasarea a două axe: una (verticală și cealaltă orizontală sau diagonală); se creează astfel patru sferturi pe care se desfășoară de obicei același element sau compoziție ornamentală; 4. crearea sistemului decorativ raportat direct la volum, tehnică de ornamentare ce relevă un ansamblu volumetric continuu, care poate fi continuat astfel la infinit.

²⁹⁶ Albina, broasca, greierele, melcul, peștele, porumbița, racul, rața, șarpele, vulturul, zmeul.

²⁹⁷ Luna, soarele, stele.

Motive simbolice²⁹⁹
Motive skeomorfe³⁰⁰
Reprezentări ale unor părți din corpul animalelor³⁰¹

Valori/Funcții

Valoare ceremonială
Valoare decorativă

MĂȘTILE POPULARE

Prilejul/contextul folosirii măștilor³⁰²

Materiale folosite pentru confecționarea măștilor³⁰³

Tehnici de lucru, procedee³⁰⁴

Unelte întrebuințate la confecționarea măștilor³⁰⁵

Categorii de măști populare

Măști integrale³⁰⁶

Măști-costume zoomorfe³⁰⁷

Măștile-costume antropomorfe³⁰⁸

²⁹⁸ Flori, fructe, frunze.

²⁹⁹ Brâul popii, calea rătăcită, coroana regală, crucea Paștelui, heruvimi, îngerii.

³⁰⁰ Cârja ciobanului, fierul plugului, furculița, grebla, hârlețul, lopata, sapa, vârtelnița.

³⁰¹ Coarnele berbecului, creasta cocoșului, dinții leului, laba găștii, ochiul bouului, unghia caprei.

³⁰² Cea mai impresionantă prezență a măștilor, împreună cu alte accesorii, este prilejuită de desfășurarea obiceiurilor de Anul Nou; cu ocazia anumitor sărbători calendaristice; în desfășurarea unor datini și obiceiuri familiale; în perioada solstițiului de vară; în timpul priveghiului (Vrancea); la anumite sărbători calendaristice de primăvară.

³⁰³ Boabe de fasole, de porumb, coajă de copac, coarne de animale, coji de nucă, fuior sau câlți de cânepă, hârtie și carton colorat, lemn cioplit, lut ars, mărgelă, monede vechi, nasturi, pănușe de porumb, păr de cal, de porc, pene de păsări, piele și blană de animale, plăci de cupru, postav, resturi de obiecte: doage, coafe, funduri de putini ș.a., sfoară groasă, sticlă, stuf, țesături de pânză, vase uzate.

³⁰⁴ Croit, tăiat, lipit, cusut, asamblat.

³⁰⁵ Ciocanul, cleștele, cuțitul, foarfeca, scoaba, sfredelul, tesla.

³⁰⁶ Măștile-costume fitomorfe, masca de bozi, masca de câlți, masca de frunze, masca de paie, masca de stuf.

³⁰⁷ Masca de boriță, masca de bour, masca de brezaie, masca de cal, masca de capră, masca de cămilă, masca de cerb, masca de girafă, masca de lup, masca de oaie, masca de pasăre, masca de urs, masca de vier, masca turcii.

³⁰⁸ Măștile ciclului familial (masca de bocitoare, măștile de corni, măștile de fârșang, masca de unchieș, masca morții, măștile de înmormântare, măștile de moașe, măștile de naștere, măștile de nuntă); măștile epocii mitice (cușmele de draci, măști de călușari, măști de cucii

Măștile ciclului profesional³⁰⁹

Măștile reductive³¹⁰

Măști extracorporale³¹¹

Valori/Funcții

Valoare ceremonială

Valoare decorativă

BIBLIOGRAFIE

Referințe generale:

Arta populară românească, București, Editura Academiei R.S.R., 1969.

Bănățeanu, Tancred: *Prolegomene la o teorie a esteticii artei populare*, București, Editura Minerva, 1985.

Bâtcă, Maria: *Însemn și simbol în vestimentația țărănească*, București, Casa Abeona, 1997.

Dima, Alexandru: *Arta populară și relațiile ei*, București, Editura Minerva, 1971.

Dima, Alexandru: *Conceptul de artă populară*, București, 1939.

Evseev, Ivan: *Simboluri folclorice*, Timișoara, Editura Facla, 1987.

Godea, Ioan: *Ceramica (Tehnologii tradiționale)*, Timișoara, Editura de Vest, 2007.

Iordache, Gheorghe: *Ocupații tradiționale pe teritoriul României. Studiu etnologic*, vol. III, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1996.

și cucoaice, măști de demoni, măști de drăgaică, măști de moși și babe, măști de păcălici, măști de Sântoaderi, măști de sfinți și sfinte, măști de urâți și frumoși).

³⁰⁹ Măști de arnăuți, măști de cioban, măști de dascăli, măști de doctori, măști de doftoroaie, măști de împărați, măști de jandarmi, măști de meșteșugari (fierari, căldărari, spoitori, olari), măști de negustori, măști de ostași, măști de popi, măști de primari, măști de regi, măști de ursari, măști de vraci, măști etnice (greci, turci, evrei).

³¹⁰ Măștile de cap (măștile-tigve crestate, măștile-tigve împănate, măștile-tigve zugrăvite, sluga strigoifului, tigvele de bostan, traistele de cap); măștile de față sau obrăzare (măști simple, măști complexe – duble/triple); obrăzarele care figurează categoriile profesionale sătești (boierul, cărturarul, ciobanul și ciobănița, haiducul, jandarmul, medicul, mirele și mireasa, negustorul, oșteanul, plugarul și plugărița, popa, primarul, vraciul); mascheta de mădular (macheta mâinii, mascheta piciorului, mascheta sexului); mascheta de mireasă; mascheta de ursar.

³¹¹ Mascoidale (mascoida de capră, mascoida de căiuți, mascoida de lup, mascoida de vier, mascoida sexuală, mascoidale de bătut, mascoidale de cai ale călușarilor, mascoidale de pasăre, mascoidale umane); mascaroanele – ornamente arhitectonice de interior sau exterior în construcțiile sătești (mascaroane de animale – măști de capete de animale – cai, mascaroane de oameni – măști de capete de oameni).

Moutsopoulos, Evangelos: *Categoriile estetice* (ed. rom.), București, Editura Univers, 1976.

Pârâu, Steluța: *Interdependențe în arta populară românească*, București, Editura Meridiane, 1989.

Petrescu, Paul: *Creația plastică țărănească*, București, Editura Meridiane, 1976.

Petrescu, Paul; Cornel Irimie: *Meșteșuguri artistice în România*, București, Editura Meridiane, 1967.

Slătineanu, Barbu: *Ceramica românească*, Fundația pentru Literatură și Artă, București, 1937

Stahl, Paul, Paul Petrescu: *Arta populară în Republica Populară Română. Ceramica*, București, 1958.

Stoica, Georgeta: *Podoabele populare românești*, București, Editura Meridiane, 1976.

Stoica, Georgeta; Paul Petrescu: *Dicționar de artă populară românească*, București, Editura Enciclopedică, 1997.

Stoica, Georgeta; Paul Petrescu: *Arta populară românească*, București, Editura Meridiane, 1981.

Stoica, Georgeta, Olga Horșia: *Meșteșuguri artistice tradiționale*, București, Editura Enciclopedică, 2001.

Tzigara-Samurcaș, Al.: *L'art du peuple roumain*, Geneva, 1925.

Vlăduțiu, Ion: *Creatori populari contemporani din România*, București, Editura Sport-Turism, 1981.

Wolski, Wanda: *Moșteniri preistorice în arta populară românească*, în „Apulum”, VII-II, 1969.

Referințe particulare:

Aldea, Gheorghe: *Sculptura țărănească în piatră*, București, Editura Meridiane, 1969.

Alexianu, Al.: *Mode și veșminte din trecut*, vol. I, București, Editura Meridiane, 1971.

Apolzan, Lucia: *Portul și industria casnică textilă din Munții Apuseni*, București, 1944.

Bănățeanu, Tancred: *Portul popular din Țara Oașului*, ESPLA, București, 1955.

Blaj, Violeta; Elena Grigorescu: *Zona etnografică Făget*, București, Editura Sport-Turism, 1985

Bratiloveanu-Popilian: Marcela: *Zona etnografică Plaiul Cloșanilor*, București, Editura Sport-Turism, 1990.

Bucur, Corneliu: *Civilizația poporului român – etape și concluzii ale unei cercetări interdisciplinare*, în „Revista de Etnografie și Folclor”, tom 32, 1987.

- Cioară, Maria: *Zona etnografică Rădăuți*, București, Editura Sport-Turism, 1979.
- Cioară Bâtcă, Maria; Vlad Bâtcă: *Zona etnografică Teleorman*, București, Editura Sport-Turism, 1985.
- Dăncuș, Mihai: *Zona etnografică Maramureș*, București, Editura Sport-Turism, 1986.
- Dunăre, Nicolae: *Arta populară din Valea Jiului (Regiunea Hunedoara)*, București, Editura Academiei, 1963.
- Dunăre, Nicolae: *Portul popular din Bihor*, București, ESPLA, 1957.
- Dunăre, Nicolae: *Textilele populare românești din Munții Bihorului*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1959.
- Dunăre, Nicolae; Marcela Focșa: *Portul buciumanilor din Munții Apuseni*, București, ESPLA, 1957.
- Enache, Ștefan; Teodor Pleșa: *Zona etnografică Dolj*, București, Editura Sport-Turism, 1982.
- Florescu, Florea Bobu: *Portul popular din Țara Vrancei*, ESPLA, București, 1958.
- Florescu, Florea Bobu; Paul Stahl; Paul Petrescu: *Arta populară de pe Valea Bistriței*, București, 1969.
- Florescu, Florea Bobu; Paul Stahl; Paul Petrescu: *Arta populară din zonele Argeș și Muscel*, București, Editura Academiei, 1967.
- Focșa, Gheorghe: *Evoluția portului popular din zona Jiului de Sus*, ESPLA, 1957.
- Formagiu, Hedwig-Maria: *Portul popular din România*, București, Muzeul de Artă Populară al R.S.R., 1974.
- Gaga, Lidia: *Zona etnografică Almăj*, București, Editura Sport-Turism, 1984.
- Godea, Focșa: *Ceramica din Gorj*, București, Editura Grai și suflet – Cultura națională, 2006.
- Godea, Ioan: *Zona etnografică Beiuș*, București, Editura Sport-Turism, 1981.
- Goia, Ioan Augustin: *Zona etnografică Meseș*, București, Editura Sport-Turism, 1982.
- Gorovei, Artur: *Ouăle de Paști*, București, 1939.
- Horșia, Olga: *Zona etnografică Buzău*, București, Editura Sport-Turism, 1981.
- Ichim, Dorinel: *Zona etnografică Troțuș*, București, Editura Sport-Turism, 1983.
- Iordache, Gheorghe: *Unitate și diversitate socio-etnografică*, Craiova, Editura Scrisul românesc, 1977.
- Iordache, Gheorghe: *Mărturii etnoligvistice despre vechimea meseriilor populare românești, Studiu cu privire specială la Oltenia*,

Craiova, Editura Scrisul românesc, 1980.

Irimie, Cornel: *Portul popular din Țara Oltului. Zona Făgăraș*, ESPLA, București, 1956.

Irimie, Cornel: *Portul popular din zona Branului*, București, Editura Meridiane, 1960.

Marinescu, Marina: *Arta populară românească – Țesături decorative*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975.

Mihăescu, Corina: *Cartea Slătioarei – Pagini de mărturie și considerații etnologice*, București, 2002.

Mózes, Tereza: *Portul popular din nord-vestul României. Țara Crișurilor*, Oradea, Editura Muzeului Țării Crișurilor, 2002.

Nicolescu, Corina; Paul Petrescu: *Ceramica românească tradițională*, București, Editura Meridiane, 1974.

Nistoroiaia, Gh.: *Ștergare populare*, București, Muzeul de Artă Populară, 1975.

Oprescu, G.: *Probleme românești de artă țărănească*, Academia Română, „Memoriile secțiunii literare”, seria III, tom IX, mem. 7, București, 1940.

Pârâu, Steluța: *Lumină și culoare în amenajarea estetică a spațiului țărănesc tradițional de locuit la români*, Galați, Editura Fundației Universitare „Dunărea de Jos”, 2001.

Petrescu, Paul: *Broderii pe piele în arta populară românească*, București, Editura Meridiane, 1968.

Petrescu, Paul: *Imaginea omului în arta populară românească*, București, Editura Meridiane, 1969.

Roșu, Georgeta: *Jucării de lut*, București, Editura Editis, 1992.

Roșu, Georgeta: *Ulcioare de nuntă*, Muzeul Țăranul Român, București, 1997.

Secoșan, Elena, Paul Petrescu: *Portul popular de sărbătoare din România*, București, Editura Meridiane, 1984.

Stahl, Paul, Paul Petrescu: *Arta populară în Republica Populară Română. Ceramica*, București, 1958.

Stoica, Georgeta: *Podoabele populare românești*, București, Editura Meridiane, 1976.

Stoica, Georgeta; Rada Ilie: *Zona etnografică Câmpia Boianului*, București, Editura Sport-Turism, 1990.

Stoica, Georgeta; Olivia Moraru: *Zona etnografică Bran*, București, Editura Sport-Turism, 1981.

Tzigara-Samurcaș, Al.: *Izvoade de creștături ale țăranului român*, București, 1928.

Vuia, Romulus: *Portul popular din Țara Hațegului*, București, Editura Meridiane, 1926.

Vulcănescu, Romulus: *Măștile populare*, București, Editura

Științifică, 1970.

Zahacinschi, Maria, Nicolae Zahacinschi: *Ouăle de Paști la români*,
București, Editura Sport-Turism, 1992.

Zderciuc, Boris: *Covorul din Maramureș*, București, 1973.

Corina MIHĂESCU
Steluța PÂRÂU

Alimentație tradițională

Secțiunea „Alimentație tradițională” este concepută ca o tipologie cu grad mare de generalizare, un cadru care rămâne deschis atât includerii de noi elemente, cât și glisărilor pe verticală (de la preparate uzuale, la preparate păstrate doar în memoria comunităților) și pe orizontală (de la răspândirea zonală a unor rețete, la generalizarea acestora sau la restrângerea lor). În alcătuirea listei preparatelor alimentare tradiționale incluse în patrimoniul imaterial din România am avut în vedere următoarele criterii:

- 1) criteriul funcțional, înțelegând prin acesta contextul preparării (momentul, actanții, sistemul de prescripții, restricții și interdicții religioase și magico-rituale) și pe cel al consumului (cadrul temporal festiv – comunitar și familial – și cel cotidian), precum și valențele simbolice ale preparatelor (ofrandă, jertfă, dar oblativ sau ceremonial, preparat cu valențe magice, profilactice, curative sau divinatorii);
- 2) aria de răspândire (generală, zonală, locală) și frecvența actuală a preparării, respectiv, a consumului;
- 3) reprezentativitatea și valoarea identitară (gradul de specificitate din punct de vedere ocupațional și etnic);
- 4) tehnica tradițională (rețeta-tip) și stilul de execuție (variantele zonale și locale de preparare și consum, precum și denumirea acestora plasată în subsolul capitolului);
- 5) vechimea atestării documentare, păstrarea, înlocuirea sau scoaterea din uz a unor ingrediente sau preparate alimentare.

Așa cum se poate observa, alimentația tradițională din România este strâns legată de sărbătorile religioase și de calendarul ocupațional, pe de o parte, dar și de evenimentele existenței umane (naștere, căsătorie, moarte), ceea ce impune nu numai păstrarea riguroasă a rețetelor purtătoare de semnificații multiple, ci și o anumită conduită în privința preparării și consumului. Se poate vorbi, în unele cazuri, de o specializare rituală (moașa pregătește turta sau azima Ursitoarelor la nașterea unui copil, iar baba de capete sau prescurărița este desemnată de familie și, respectiv, de comunitate, să pregătească pâinea destinată riturilor post-funerare). În anumite contexte beneficiarul actului alimentar este cel care prepară anumite alimente cu valențe magico-rituale, supunându-se unor prescripții și restricții cu finalitate bine precizată (e.g. prepararea și consumul turtei de Sfântul Andrei de către tinerele nubile). Din corelarea listei preparatelor

alimentare cu cea în care sunt incluse obiceiurile și riturile, precum și cu cea a formelor de artă a cuvântului rezultă interesante reflecții ale procesului de preparare – cu întreaga suită de norme și impuneri –, precum și semnificațiile culturale ale alimentelor în contexte consacrate.

Se poate vorbi, spre exemplu, despre pâine – sub multiplele ei forme – ca fiind nelipsită din toate contextele tradiționale festive religioase, comunitare și familiale, dar și din cel cotidian, ca aliment fundamental, sacralizat și sacralizant, dar și despre alte alimente și preparate care sunt consacrate de anumite zile de sărbătoare (e.g. carnea de porc, la Crăciun, oul fiert, pasca și carnea de miel, la Paști, fierturile de cereale cu lapte, la Ispas, fructele de sezon, la Sfinții Apostoli Petru și Pavel – 29 iunie – și la Sfântul Ilie – 20 iulie). În acest fel, actul alimentar transcede necesitățile fiziologice, devenind unul cu încărcătură simbolică (religioasă, magico-rituală, socială), iar acest lucru îl găsim reflectat nu numai în acte și gesturi ritualizate, ci și în tradiții orale foarte vechi (de la narațiuni cu caracter mitic și religios, la forme poetice de tipul orațiilor și colindelor).

Rigoriile religioase își spun cuvântul și în ritmarea consumului de proteine animale: românii ortodocși respectă patru posturi anuale (cel al Paștilor, de șapte săptămâni, cel al Crăciunului, de șase săptămâni, cel al Sfintei Marii, de două săptămâni și cel al Sfinților Apostoli, variind între zece și treizeci și cinci de zile); acestora li se mai adaugă zile care preced anumite sărbători (ajunuri) și cele de miercuri și vineri de peste an. Postul ortodox se corelează cu restricții comportamentale (nu se fac petreceri, nunți și botezuri) și exclude complet consumul de lactate și ouă, ba chiar și de ulei și vin, fiind în schimb punctat de perioade de renunțare treptată însoțite de prescripții de consum și de gesturi ceremoniale. Pentru aceste considerente am inclus în această listă și tipurile de preparate exclusiv vegetale pe care, de altfel, le socotim puternic amprentate identitar din două puncte de vedere: mai întâi, fiindcă pun în evidență relația cu natura (o serie dintre acestea sunt realizate pe baza cunoașterii profunde a florei spontane), iar în al doilea rând, fiind o componentă esențială a comportamentului religios, beneficiază de bogate tradiții narrative care le consacără în context cotidian și festiv acordându-le valori simbolice recunoscute datorate plasării în proximitatea Sacrului.

Ordinea subcapitolelor este dictată de importanța patrimonială și de complexitatea relațiilor. Prin urmare, am acordat un loc primordial preparatelor cu funcții ritual-ceremoniale, urmate de cele intim legate de natură (creșterea animalelor, exploatarea florei spontane și cultivarea legumelor). Așa cum tradițiile gastronomice și cutumiare legate de pâine sunt definerii pentru civilizația românească, un alt segment al alimentației și gastronomiei tradiționale ce definește patrimoniul imaterial românesc este cel legat de una dintre cele mai vechi ocupații: păstoritul. Acestuia i-am acordat un subcapitol special precizând nu numai tipurile de rețete, ci și

răspândirea teritorială, fără însă a insista, mai ales din lipsa datelor etnografice, asupra contextului preparării și consumului. Am acordat de asemenea un loc distinct rețetelor de conservare și celor de obținere a băuturilor, precum și alimentelor ieșite din uz, toate acestea deținând, în opinia noastră, valențe identitare. Într-un segment final și sintetic, am prezentat elementele de specificitate privind actul alimentar, cele câteva trăsături detaliate putând să se constituie într-un veritabil profil etnogastronomic.

Rețetele preparatelor din cereale (caracter ritual și ceremonial)¹

Ciclul familial

Fierturi din grâu

Context funerar și postfunerar²

Aluaturi nedospite, coapte din făină de grâu

Contextul nașterii³

Context premarital festiv⁴

Aluaturi dospite, coapte sau prăjite din făină de grâu

Context nupțial⁵

Contextul nașterii⁶

Context funerar și postfunerar⁷

Aluaturi coapte din făină de grâu și de porumb

Context funerar și postfunerar⁸

Ciclul calendaristic

Fierturi din făină de cereale și lactate

Moșii de Rusalii⁹

Înălțarea la Ceruri (Ispasul)¹⁰

¹ V. *Sărbători*.

² Colivă (toate zonele, mai puțin Transilvania și Banat).

³ Azimă, turtă sau pogace (Muntenia și Oltenia).

⁴ Turtă (*turta de Indrei* cu sare și mac, Transilvania).

⁵ *colaci* (toate zonele), *gogoși* (*pogace*, fripte în ulei, N și V Transilvaniei), *colac* (*tâpău*: umplut cu brânză, Maramureș) (v. *Arta cuvântului, Folclor muzical și Folclor coregrafic*).

⁶ Colaci, colaci de nănaș, colaci de cumetri (toate zonele); pupăza moașei (Moldova).

⁷ Colaci (forme diferite, denumiri distincte în funcție de context; toate zonele).

⁸ Turtă de mălai, mălai dospit (toate zonele).

⁹ *Colarez*, preparat din lapte îngroșat cu făină (Muntenia).

Aluaturi din făină nedospită de grâu

Fierte:

Sf. 40 de Mucenici din Sevastia (9 martie)¹¹

Coapte:

Sf. 40 de Mucenici din Sevastia (9 martie)¹²

Prima săptămână a Postului Mare¹³

Sf. Mare Mucenic Gheorghe (23 aprilie)¹⁴

Postul Sec (intervalul 29 august – 14 septembrie)¹⁵

Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil (8 noiembrie)¹⁶

Ajunul Crăciunului (24 decembrie) și al Sf. Andrei (29 noiembrie)¹⁷

Aluaturi dospite, coapte din făină de grâu

Sf. Atanasie și Chiril (18 ianuarie)¹⁸

Prima sâmbătă a Postului Mare (Sâmbăta lui Toader, Sântoaderul)¹⁹

Sf. 40 de Mucenici din Sevastia (9 martie)²⁰

Ultima sâmbătă a Postului Mare (a lui Lazăr, a Floriilor)²¹

Învierea Domnului²²

Nașterea Domnului (Crăciunul, 25 decembrie)²³

Moșii de Toamnă (14 septembrie)²⁴

¹⁰ *Păsat sau păsat* – preparat din boabe de porumb sfărâmate, cu adaos de ceapă prăjită în ulei sau untură (Muntenia și Oltenia).

¹¹ *Mucenici, măcinici, sfinți, sfințișori* – preparat din aluat fiert în apă cu adaos de zahăr, nucă și scortșoară (Muntenia).

¹² *Turta de Sămți* – preparat din aluat nedospit copt pe vatră (Transilvania).

¹³ *Turta furnicilor* – preparat din aluat nedospit copt pe vatră (Muntenia).

¹⁴ *Năprool, năproor, turta de Năprool* – preparat din aluat nedospit copt pe vatră (mediul păstoresc, V Olteniei).

¹⁵ *Pogace sau turtă* – preparat din aluat nedospit copt pe vatră (consumată ritual în de cei care țineau post negru pentru rudele moarte năpraznic).

¹⁶ *Turta arieților* (berbecilor) – preparat din aluat nedospit copt pe vatră (mediul păstoresc, N Munteniei).

¹⁷ *Joflă, juflă jolfă, pelincile Domnului* – preparat din foi de aluat umplut cu sămânță de cânepă zdrobită și fiartă, ulterior, cu nucă (Moldova).

¹⁸ *Colac* – pâine de formă circulară unsă cu unt și miere (ofrandă împotriva molimelor: Muntenia și Moldova).

¹⁹ *Bradoși, brăduleți, brândușei* – pâine cu aspect fitomorf (Banat și Mărginimea Sibiului); colac cu ornamente skeomorfe (potcoavele cailor lui Sântoader, Moldova).

²⁰ *Sfinți, sămți sau mucenici* – pâine cu aspect antropomorf unsă cu miere și presărată cu nucă (Moldova).

²¹ *Colac* – pâine de formă circulară (ofrandă a femeilor cărora le-au decedat copiii mici: Muntenia).

²² *Paști* – pâine rituală (Transilvania).

²³ *Bobârnac, pițărău, pup, colindeț, covrig, colac* – pâine de formă circulară și de dimensiuni variabile, eventual, înnobilită sau unsă cu lapte, zahăr și ou (toate zonele); stolnic (Maramureș).

²⁴ *Colac, covrig* – pâine de formă circulară (Muntenia).

Sf. Mare Mucenic Dimitrie (26 octombrie)²⁵

Sf. Spiridon (12 decembrie)²⁶

Preparate din făină de grâu, cu diferite umpluturi

Nedospite (foietaj):

A cincea sâmbătă din Postul Mare (a Ursului)²⁷

Ultima sâmbătă a Postului Mare (a lui Lazăr, a Floriilor)²⁸

Dospite:

Învierea Domnului²⁹

Aluaturi dospite, coapte sau fripte, din făină mixtă (grâu și porumb)

Prima săptămână a Postului Mare³⁰

Sf. Apostoli Petru și Pavel (29 iunie)³¹

Rețetele preparatelor din ouă (caracter ritual și ceremonial)

Preparate din ouă

Începutul Postului Mare³²

Sâmbăta lui Lazăr³³

Învierea Domnului³⁴

Rețetele preparatelor din carne (caracter ceremonial și festiv, răspândire cvasi-generală)³⁵

Preparate din carne conservate prin metode diverse

Preparate din carne conservate cu sare, uscate³⁶

Preparate din carne conservate prin afumare³⁷

²⁵ *Colac, covrig* – pâine de formă circulară (Muscel).

²⁶ *Colac* – pâine de formă circulară, ofrandă sfințită dusă la biserică (Muntenia).

²⁷ *Plăcintă* – preparat din foi de aluat cu umplutură de ou și brânză (toate zonele).

²⁸ *Plăcintă* – preparat din foi de aluat cu umplutură de ou și brânză (toate zonele).

²⁹ *Pască sau nafura de Paști* – pâine de formă circulară și ornamente de aluat (Moldova și Bucovina, extindere, Muntenia).

³⁰ *Turta Sf. Luni* – pâine de formă circulară (Maramureș, mediul păstoresc).

³¹ *Alivenci* – preparat cu adaos de ouă, lapte și vegetale, fript în ulei (Moldova).

³² *Alviță, halviță* – preparat din albuș de ou cu zahăr și adaos de nuci, alune și stafide (Muntenia și Dobrogea).

³³ *Păpăraie sau papară* – (omletă) pregătită din ouăle primite ca dar de la gospodari, consumată de participantele la colindatul cu Lăzărița ca semn de însurățire (Oltenia, Muntenia, Dobrogea).

³⁴ Ou fiert și vopsit prin metode și cu ornamente și cromatică diverse (înroșit sau merișoare; împistrit, închistrit, încondeiat, muncit, trudit, potcovit, toate zonele) (v. *Meșteșuguri*).

³⁵ V. *Sărbători*.

³⁶ Pastramă: de vită, de porc, de oaie, de pasăre, de vânat; pește de apă dulce, pește de apă sărată.

Preparate din carne fiartă

Preparate din carne fiartă și condimentată³⁸

Preparat din carne fiartă supusă conservării anaerote³⁹

Preparate din carne fiartă cu aspic și condimente⁴⁰

Preparate din carne fiartă cu legume ± paste făinoase⁴¹

Preparate din carne fiartă cu legume, acrită cu diferite ingrediente⁴²

Preparate din carne fiartă cu legume, verdețuri și grăsimi vegetale sau animale sau cu sos⁴³

Preparate din carne friptă, prăjită sau coaptă

Friptură⁴⁴

Preparate din carne tocată

Preparate din măruntaie tocate, condimentate, ± afumate, fierte sau coapte⁴⁵

Preparate din carne și grăsime tocate, condimentate, ± afumate, fripte sau prăjite⁴⁶

Preparate din carne și grăsime tocate, condimentate, ± zarzavaturi, legume și orez/bulgur (boabe de grâu zdrobite)⁴⁷

Rețetele preparatelor din lapte (caracter cotidian și festiv, specific ocupațional)

Lactate

Lapte nefermentat, fiert sau nefiert⁴⁸

Lapte fermentat⁴⁹

³⁷ Pastramă: de vită, de porc, de oaie, de pasăre, de vânat; pește de apă dulce, pește de apă sărată; jambon de porc; șuncă și slănină, slană sau clisă de porc.

³⁸ Rasol: de vită; de porc, de pește; saramură de pește de apă dulce și sărată; raci, melci și scoici.

³⁹ *Sloi de oaie*, preparat specific pastoral obținut prin fierberea, urmată de conservarea anaerată în recipiente de lemn a cărnii de oaie.

⁴⁰ *Piftii, aitari sau cătărigi: de porc; răcături* de pasăre (cocoș sau curcan), *piftie* de pește de apă dulce (Dobrogea) (carne fiartă, servită în aspic).

⁴¹ *Supă, zeamă dulce*: de vită, de pasăre.

⁴² *Ciorbă, borș, zeamă acră*: de vită; de porc, de miel, de pește.

⁴³ *Tocană*: de vită, de porc, de pasăre, de vânat; *ostropel* de pasăre; *plachie* de pește; *ciulama*: de vită, de pasăre; *tochitură; tusalama, stufat* de miel.

⁴⁴ La grătar, la tigaie, la cuptor: de vită, de porc, de oaie, de miel, de pasăre, de vânat; pește de apă dulce, pește de apă sărată; la țigla, de pasăre.

⁴⁵ Porc: *tobă, dobă; caltaboș, caldaboș, bundărete; sângerete; lebăr, maios*; miel: *drob*.

⁴⁶ Cârnați: de porc, din carne mixtă de porc, vită, oaie; *mititei; chiftele, pârjoale*.

⁴⁷ *Sarmale, sarme, varză umplută sau găluște*: de vită, de porc, de oaie, din carne mixtă; musaca și varză clujenească: de porc, din carne mixtă; legume umplute (ardei, dovleci, cartofi, pătlăgele roșii și pătlăgele vinete).

⁴⁸ Dulce: de vacă, de bivoliță, de capră.

Lactate fermentate și fierte rezultate din prelucrarea pe etape a laptelui de vacă și de oaie⁵⁰

Lactate rezultate din mixarea laptelui fermentat⁵¹

Brânzeturi⁵²

Brânzeturi din lapte fermentat și fiert⁵³

Brânzeturi fermentate și conservate cu sare⁵⁴

Brânzeturi fermentate, topite și omogenizate, conservate prin uscare ± afumare⁵⁵

Preparate pastorale pe bază de lactate și brânzeturi

Preparate din legume fierte cu lactate⁵⁶

Preparate din cereale fierte cu lactate cu adaos de brânzeturi⁵⁷

Procedee de conservare

Uscare⁵⁸

Sărare și uscare⁵⁹

Afumare la rece (fructe)

Sărare și afumare la rece⁶⁰

Conservare pe termen lung în saramură ± ferment natural și condimente⁶¹

Conservare pe termen lung în grăsimi animale⁶²

Conservarea pe termen lung în sirop diluat sau concentrat de zahăr⁶³

⁴⁹ Lapte acru/*broștioi, bătut, prins*: de vacă, de bivoliță, de oaie; învechit, *chișleag*.

⁵⁰ *Zară; zer*.

⁵¹ Smântână, unt.

⁵² *V. Meșteșuguri*.

⁵³ Brânză dulce, proaspătă, *sămățișă; urdă; jintiță, ligurt, fudurei, bămburi; scopt*.

⁵⁴ *Acră, frământată; zburată; caș dospit; caș frământat; brânză de burduf; brânză murată, de Brăila; brânză bulgărească, telemea*.

⁵⁵ Cașcaval (conservat în recipiente din lemn de conifere).

⁵⁶ *Sârbușcă*.

⁵⁷ *Balmoș, halmoș; bulz; păpăraie*.

⁵⁸ Fructe, legume, verdețuri, plante aromatice.

⁵⁹ Pește de apă dulce și de apă sărată; carne de vită, de porc, de oaie, de vânat (pastramă).

⁶⁰ Pește de apă dulce și de apă sărată; carne de vită, de porc, de oaie, de vânat; brânzeturi fermentate.

⁶¹ Legume, zarzavaturi, brânzeturi fermentate.

⁶² Carne și preparate din carne de porc.

⁶³ Fructe.

Metode și procedee de obținere a băuturilor

Băuturi nealcoolice sau slab alcoolizate obținute din

Fructe fermentate⁶⁴

Miere fermentată⁶⁵

Fructe sau plante cu adaos de zahăr⁶⁶

Băuturi mediu alcoolizate din cereale fermentate⁶⁷

Băuturi alcoolice din struguri obținute prin fermentare

Procedeul macerării-fermentării pe boștină (în tescovină)

Procedeul tescuirii și fermentării mustului ravac

Băuturi alcoolice din distilarea reziduurilor de struguri⁶⁸

Băuturi alcoolice din fructe fermentate și distilate⁶⁹

Băuturi alcoolice din cereale fermentate și distilate⁷⁰

Băuturi alcoolice din fructe/sirop de fructe cu adaos de distilate⁷¹

Rețetele preparatelor arhaice (ieșite din uzul alimentar)

Azimă (pâine moartă, nedospită/preparat cotidian și ritual, înlocuit de aluatul dospit)

Bere din orz, din secară

Bulgur (preparat festiv și ceremonial, liant-bază pentru tocăturile din carne rezultat din zdrobirea grâului; înlocuit de orez)

Chișcă (caltaboș cu păsat sau crupe – Transilvania și Moldova)

Covașă (preparat obținut din fermentarea făinei de grâu și a celei de mălai – ofrandă rituală consumată în ajunul Sfântului Andrei – Moldova)

Crupe (boabe de porumb zdrobite, utilizate ca liant-bază pentru tocăturile de carne)

⁶⁴ *Must, mere priticite, ciuderi, livej, alivej; must de mere.*

⁶⁵ *Mied.*

⁶⁶ *Socată, vin de măceșe.*

⁶⁷ Bere de orz și de secară.

⁶⁸ *Rachiu de tescovină; rachiu de drojdie.*

⁶⁹ *Țuică* de prune, de corcodușe, de duche, din amestec de fructe; rachiu de sfeclă; *horilcă; rachiu, răchie; vinars, jinars* de prune, de pere, de piersici, de căpșuni, din amestec de fructe; *pălincă.*

⁷⁰ *Horincă, horincă de bucate, pălincă.*

⁷¹ *Vișinată, cireșată, cornată, afinată, caisată.*

Mămăligă de mei, de orz, de secară (preparat cotidian, înlocuit de mămăliga de porumb)

Merdenchiu (mâncare de dovleac îndulcită cu miere – Moldova)

Meșniță (fiertură din păsat de porumb sau mei cu apă și lapte dulce – Transilvania)

Mied (băutură fermentată din miere; ofrandă rituală la Moșii de Toamnă)

Muhalbei (preparat din must de vin fiert și îngroșat cu făină și miez de nucă – Dobrogea)

Mursă (băutură foarte slab alcoolizată obținută din miere și apă)

Mustăreață (băutură nefermentată obținută din seva cojii de mesteacăn)

Pacele (preparat din genunchi de vițel dres cu ou, oțet și iaurt – Dobrogea, Dunărea de Jos, Oltenia)

Șușoi (pâine muiată amestecată cu sare și brânză)

Terci din orz, ovăz sau secară, mixt (preparat cotidian; utilizat magico-ritual profilactic la Sfânta Varvara, 4 decembrie, pentru protejarea copiilor de bube – „îmbărburare”)

Zabic (turte de mălai fierte sau coapte – Oltenia)

Rețetele Preparatelor de post (Caracter cotidian, impuneri confesionale)⁷²

Preparate din verdețuri crude cu adaos de grăsimi vegetale, ferment natural și condimente

Verdețuri de sezon provenite din flora spontană⁷³

Verdețuri de sezon cultivate⁷⁴

Fierturi + ferment natural ± făinoase⁷⁵

Verdețuri de sezon provenite din flora spontană⁷⁶

Verdețuri cultivate⁷⁷

⁷² V. Sărbători.

⁷³ Usturoi sălbatic sau leurdă (*Allium montanum*), măcriș sau dragavei (*Rumex acetosa*), păpădie (*Taraxacum officinale*), ștevie (*Astrantia major*), untișor (*Ficaria verna*).

⁷⁴ Castraveți, hrean, lăptuci sau marole (*Lactuca sativa*), salată verde, sfeclă roșie, spanac, tomate, usturoi, varză albă și roșie.

⁷⁵ Ciorbă sau zeamă acră, supă; se poate acri cu: borș (ferment natural obținut din tărâțe de grâu și porumb), zeamă de fructe crude (corcodușe, zarzăre sau aguridă), tomate proaspete sau conservate, chișleag (lapte acru) sau zer; se pot adăuga pentru mărirea consistenței paste făinoase sau orez. Se servește ca prim fel principal.

⁷⁶ Măcriș sau dragavei (*Rumex acetosa*), urzică de câmp (*Lamium maculatum*), ciuperci comestibile.

⁷⁷ Lobodă albă și roșie (*Atriplex hortensis*), praz, spanac, ștevie de grădină (*Rumex patientia*), urzică de grădină (*Coleus blumei*).

Din verdețuri și legume⁷⁸ (cu zarzavaturi și condimente vegetale)
Din fructe proaspete, uscate sau afumate⁷⁹

Mâncăruri scăzute (cu zarzavaturi, grăsimi vegetale și condimente)⁸⁰

Din verdețuri provenite din flora spontană⁸¹
Din verdețuri cultivate⁸²
Din legume sau combinații de legume⁸³
Din verdețuri sau legume cu adaos de paste făinoase⁸⁴

Fierturi din cereale

Din boabe⁸⁵
Din făină de porumb⁸⁶

Elemente specifice ale rețetelor alimentare

Interdicții de consum privind carnea și alimentele de origine animală (lapte, ouă și derivatele acestora) în perioada celor patru posturi anuale impuse de Biserica Ortodoxă, precum și în zilele de miercuri și vineri; *restricții* și *prescripții* impuse în zile consacrate pentru consumul băuturilor și utilizarea unor ingrediente (ulei, anumite verdețuri sau legume), precum și a unor operații și procedee (fierbere, tăiere, zdrobire, condimentare).

Prepararea pâinii (atât cea cotidiană, cât și cea rituală și ceremonială) se face cu adaos de ferment natural – obținut prin înmuierea plămadei sau a aluatului, conservate prin uscare, sau din drojdie de vin ori cu utilizarea fermentului industrial. Pâinea nedospită (azima sau turta) a ieșit din uzul cotidian, păstrându-se numai în puține contexte rituale.

Consumul cărnii de: vită, porc, oaie (miel), capră (ied), pasăre (găină, cocoș, găscă, rață, curcă), pește (de apă dulce și de apă sărată), vânat

⁷⁸ Cartofi, fasole verde sau boabe, napi, praz, tomate, varză cu adaos de zarzavaturi: ceapă, morcovi, țelină, pătrunjel, păstârnac și condimente: leuștean (*Levisticum officinale*), cimbru, frunze de pătrunjel sau de țelină.

⁷⁹ *Chisăliță* sau zeamă de poame: coarne, caise, mere, porumbe, prune și vișine.

⁸⁰ *Tocană, iahnie, ghiveci*, mâncare; se servește ca al doilea fel principal.

⁸¹ Urzică de câmp (*Lamium maculatum*).

⁸² Praz, spanac, ștevie de grădină (*Rumex patientia*), urzică de grădină (*Coleus blumei*).

⁸³ *Iahnie sau tocană*: cartofi sau fasole; ghiveci (călugăresc sau de post) sau tocană din combinarea cartofilor, fasolei verzi sau boabe, napilor, pătlăgelelor vinete, tomatelor, verzei cu adaos de zarzavaturi: ceapă, eventual, zarzavat și condimente: usturoi, piper, cimbru, mărar, frunze de pătrunjel sau de țelină; varză tocată prăjită în untdelemn (călită).

⁸⁴ *Pilaf sau plachie*: orez fiert cu ciuperci, măsline, ștevie, spanac sau urzici; pilaf cu zarzavat și ardei gras (sârbesc); ardei umpluți cu orez, ceapă și zarzavat; sarmale de post (frunze de varză umplute cu orez, ceapă și zarzavat); varză călită cu tăiței de casă.

⁸⁵ Grâu, porumb cu zahăr sau sare.

⁸⁶ *Mămăligă sau coleașă; terci*.

(mare și mic, cu pene și cu blană), rar, a cărnii de cabaline și bubaline.

Baze alimentare: aluaturile și fierturile de cereale, legumele (fierte și cele conservate în saramură ± oțet), cărnurile prăjite, fripte sau fierte, produsele lactate.

Grăsimi: animale (untură de porc și de pasăre, osânză de porc și seu de oaie, în special, la prepararea aluaturilor); vegetale (ulei de sămânță floarea-soarelui, de dovleac, de germeni de porumb).

Combinatii predilecte: legume cu uleiuri vegetale, fierturi de cereale și aluaturi cu lactate (sărate sau îndulcite), carne cu legume (fierte și cele conservate în saramură ± oțet), preparate elaborate din carne cu condimente (± afumare).

Elemente de specificitate:

- a) prepararea fierturilor de carne și de legume cu adaos de ferment vegetal (borș, oțet de vin sau ferment de fructe crude, fierte și pasate) sau de proveniență lactată (zer, zară, chișleag);
- b) înnobilarea fierturilor de legume și a celor cu carne cu amestec de ou crud și smântână (dreseală);
- c) prepararea sosurilor cu bază de făină ± ceapă prăjită în grăsime vegetală sau animală;
- d) utilizarea condimentelor vegetale din flora cultivată (boia de ardei, cimbru, hrean, leuștean, măgheran, mărar, frunze de pătrunjel, tarhon, usturoi) și cea spontană (cimbrisor – *Thymus pulegioides*, hasmațuchi sau pur – *Allium ascalonicum*) la preparatele de legume, carne și la cele combinate;
- e) utilizarea condimentelor de proveniență exotică la unele preparate cotidiene și festive (piper, pentru mâncăruri de carne și legume; scorțișoară, cuișoare, nușoară, vanilie, pentru deserturi);
- f) utilizarea verdețurilor specifice florei spontane (urzici, știr, unișor, leurdă) și de cultură (lobodă, ștevie, spanac) la prepararea felurilor principale de mâncare destinate perioadelor de post.

Dominante de gust și combinații predilecte: acru + sărat, acru + amăru, sărat + picant, dulce + acrișor, dulce + aromat.

TERMINOLOGIA ÎN DIALECTUL AROMÂN

Pentru preparate aromânești echivalente:

Rețetele preparatelor din cereale:

Fierturi:

colarez – *culeașu*;
colivă – *găru*.

Aluaturi:

azimă – *turtă, pisnică*;
colac, ofrandă sfințită în biserică – *luturȳie*;
colaci – *culaț*;
colac umplut cu brânză, țâpău – *bucupală*;
colaci de nănaș – *culacu a nunlui*;
colaci de cumetri – *culacu a cuscrâl'ei*;
gogoși – *tiȳăn'i*;
paști, pâine de Paști – *culacu di paști*;
pâine – *păni*;
plăcintă cu brânză – *pită di caș*;
plăcintă cu făină de porumb – *pită di bubotă*;
plăcintă cu mai multe foi – *pităroan'e*;
plăcintă cu spanac, brânză, carne cu multe foi – *colbureca*;
plăcintă cu urzici proaspete – *pită de vearză, urdzăcoan'i*;
plăcintă cu urzici uscate – *pită di uscati*;
plăcintă cu verdețuri – *virdzarea*;
plăcintă de lapte – *pită di lapti*;
plăcintă din cocă frământată cu unt și cu brânză – *cucumbișă*;
plăcintă dulce cu mere și cu migdale – *ghiulvaraca*;
plăcintă făcută din făină de porumb – *pispilită*;
plăcintă înfoiată – *pită de peturi*;
turtă de grâu – *grânată*.

Rețetele preparatelor din carne:

carne fiartă cu orez – *cară cu urizu/arizu*;
cârnați – *culicanits, culeu*;
jumări – *țâȳaridz, cumăț di seu tuchit*;
pastramă – *păstrâmă*;
pește prăjit – *pescu țâȳnăsit*;
pește rasol – *pescu hiertu*;
piftie – *păce*;
tocană – *ghelă rămănească, cară hiartă tu oală, făr zarzavati cu apă și*

umtu.

Rețetele preparatelor din lapte:

Lactate:

colastră – *culastru*;
lapte acru – *străyiat*;
lapte bătut – *thală*;
urdă – *ghiză*;
zer – *dzăru*.

Brânzeturi:

brânză – *cașu*;
brânză dulce – *cașu dulți*.

Rețetele preparatelor de post:

chisăliță, saramură de prune – *cușafi*;
iahnie (de cartofi, de fasole) – *ghelă (di patati, di fisul'iu)*;
pilaf (cu ciuperci, măslina, ștevie, urzici) – *ghelă (di urizu/arizu cu bureț, marsini, șteyii, urdzăț)*;
urzici fierte – *burane*.

Băuturi alcoolice din fructe fermentate și distilate:

țuică de prune – *răchii di purî*.

Pentru preparate specific aromânești:

Rețetele preparatelor pe bază de cereale și lactate:

bulgur fiert în lapte – *târhană*;
mălai fiert cu apă, untdelemn și bucățele de pâine – *culeașu alb*;
mălai fiert cu brânză – *pilificu*;
mălai fiert cu apă, sare și unt – *tarapașu*;
mămăligă cu unt – *căciumacu*;
pâine dumicită în unt încins – *bucuală*;
pâine uscată dumicită în apă și unt – *dzamă*;

Aluaturi cu diferite umpluturi:

foi de plăcintă sfărmate fierte cu lapte și brânză – *peturi*;
plăcintă de foi cu unt – *pitoan'e*;
plăcintă de mălai cu unt și brânză – *câmbăcuki*;
plăcintă de târhană cu jumări de osânză – *târhanooan'i*;
plăcintă de legume – *pită de veardză*.

Rețetele preparatelor pe bază de carne:

friptură din ficat și acoperită cu intestine – *arumani*;
melci cu orez – *zmelgi cu urizu/arizu*;
carne friptă pe țepușă – *cară friptă pi sulă* (cu precădere de oaie);
măruntaie cu orez – *ianomati*;
măruntaie tăiate mărunț și introduse în mațe – *cucurudz*;

Rețetele preparatelor pe bază de brânzeturi:

brânză cu ardei prăjiți și roșii – *pipiriți/piperchi țâynisiti*;
brânză la capac – *cașu țâynăsit*;
zer cu urdă – *zâyardiș*.

Rețetele preparatelor de post:

mâncare de post cu dovleac – *chicurichea*.

BIBLIOGRAFIE**Referințe generale:**

Conea, Ion (coord.): *Clopotiva, un sat din Hațeg (Monografie sociologică întocmită de echipa regală studențească 19/935 sub conducerea lui...)* (vol. I), București, Institutul de Științe Sociale al României, 1940.

Cristescu-Golopenția, Ștefania: *Gospodăria în credințele și riturile magice ale femeilor din Drăguș (Făgăraș)*, București, Institutul de Științe Sociale al României, 1940.

Morariu, Tiberiu: *Viața pastorală în Munții Rodnei*, Societatea Regală Română de Geografie, 1937.

Știucă, Narcisa Alexandra (coord.): *Roșcani, un sat pentru mileniul III*, Deva, Editura Emia, 2000.

Știucă, Narcisa Alexandra: *Sărbătoarea noastră cea de toate zilele*, (I, 2003; II, 2004), București, Editura Cartea de buzunar.

Referințe particulare:

Chelcea, Ion: *Cu privire la hrana de bază a poporului român*, în „Studii și cercetări, Muzeul Satului și de Artă Populară”, 1981.

Constantinescu, Ioana: *O lume 'ntr-o carte de bucate*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1997.

Godea, Ion: *Din etnologia cumpătării. Palinca, țuica și vinarsul la români*, București, Editura Coresi, 2005.

Lévi Strauss, Claude: *Mitologie I. Crud și gătit*, București, Editura Babel, 1995.

Lévi-Strauss, Claude: *Mitologice II. Miere și cenușă*, București, Editura Babel, 1997.

Lupescu, Mihai: *Din bucătăria țaranului român*, București, Editura Paideia, 2000.

Kogălniceanu, Mihail, Costache Negruzzi: *Carte de bucate boierești (200 de rețete cercate de bucate, prăjituri și alte trebi gospodărești)*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1998.

Marin, Sanda: *Carte de bucate* (ediția a VII-a), București, Editura Tehnică, 1969.

Montanari, Massimo: *Foamea și abundența (O istorie a alimentației în Europa)*, Iași, Editura Polirom, 2003.

Roman, Radu Anton: *Bucate, vinuri și obiceiuri românești*, București, Editura Paideia, 2001.

Roșu, Georgeta: *Bucate încercate*, Muzeul Țăranului Român, 1997.

Strasman, Iosif, Ion Radu: *Preparate de artă culinară*, București, Editura Tehnică, 1981.

Văduva, Ofelia: *Pași spre Sacru. Din etnologia alimentației românești*, București, Editura Enciclopedică, 1996.

Văduva, Ofelia: *Magia darului*, București, Editura Enciclopedică, 1997.

Teodoreanu, Al.O.: *Gastronomice*, București, Editura pentru Turism, 1973.

Narcisa Alexandra ȘTIUCĂ

Bibliografie generală

Dicționare:

Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”: *Dicționarul limbii române (DLR)*, București, 1907-2006.

Dicționarul Enciclopedic Român, București, Editura Politică, 1962.

Bîrlea, Ovidiu: *Mică enciclopedie a poveștilor românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976.

Boldan, Emil (coordonator): *Dicționar de terminologie literară*, București, Editura Științifică, 1970.

Borza, Alexandru: *Dicționar etnobotanic cuprinzând denumirile populare românești și în alte limbi ale plantelor din România*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968.

Candrea, Ion Aurel: *Dicționar de proverbe și zicători*, București, Editura Librăriei Leon Alcalay, 1912.

Candrea, Ion Aurel, Gheorghe Adamescu: *Dicționarul Enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*. Partea I., *Dicționarul Limbii Române din Trecut și până Astăzi* de I.-Aurel Candrea; Partea II., *Dicționarul Istoric și Geografic Universal* de Gh. Adamescu, București, Editura Cartea Românească, f.a.

Cihac, A. de: *Dictionnaire d’Etymologie daco-romane*, I, *Éléments latins, comparé avec les autres langues romanes* și II, *Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, Francfurt s/M., Rudolphe St. Goar, vol. I, 1870; vol. II, 1879.

Datcu, Iordan: *Dicționarul etnologilor români: autori, publicații periodice, instituții, mari colecții, bibliografii, cronologie* (ed. III revizuită și adăugită), București, Editura Saeculum I. O., 2006.

Datcu, Iordan, Sabina C. Stroescu.: *Dicționarul folcloriștilor. Folclor literar românesc*, cu o prefață de Ovidiu Bîrlea, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.

Evseev, Ivan: *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Timișoara, Editura Amarcord, 1998.

Ghinoiu, Ion: *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1997.

Godea, Ioan: *Dicționar etnologic român*, București, Editura Etnologică, 2007.

Hasdeu, Bogdan Petriceicu: *Etymologicum Magnum Romaniae*.

Dicționarul Limbei Istorice și Poporane a Românilor, lucrat după dorința și cu cheltuiala M.S. Regelui Carol I, București, Stabilimentul Grafic Socec & Teclu, 1886-1898.

Kernbach, Victor: *Dicționar de mitologie generală*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

Papahagi, Tache: *Mic Dicționar Folkloric. Spicuri folklorice și etnografice comparate*, ediție îngrijită, note și prefață de Valeriu Rusu, București, Editura Minerva, 1979.

Pușcariu, Sextil: *Dicționarul limbii române întocmit și publicat după îndemnul și cu cheltuiala Majestății Sale regele Carol I*, tomul I, partea I A-B, București, Librăriile Socec & Comp. și Sfetea, 1913.

Pușcariu, Sextil: *Dicționarul Academiei Române*, București, Cultura Națională, 1926.

Stoica, Georgeta, Paul Petrescu: *Dicționar de artă populară*, București, Editura Enciclopedică, 1997.

Șăineanu, Lazăr: *Dicționarul universal al limbei române*, a doua edițiune cu totul prelucrată și adăugită, Craiova, Institutul de editură SAMITCA, 1908.

Tiktin, Hariton: *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*, ediția 2, uberarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron, Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 1985-1989.

Vulcănescu, Romulus: *Dicționar de etnologie*, București, Editura Albatros, 1979.

Bibliografii:

Academia Română. Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”: *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc II (1892-1904)*. Coordonare și cuvânt înainte de Adrian Fochi. Ediție îngrijită și prefață de Iordan Datcu, București, Editura Saeculum I. O., 2002.

Academia Română. Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”: *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc 1956-1964*. Redactori și coordonatori Dan Bugeanu, Elena Dăncuș, Adrian Fochi, Ion Taloș. Ediție îngrijită și prefață de I. Oprișan, București, Editura Saeculum I. O., 2004.

Academia Română. Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”: *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc 1965-1969*. Redactor coordonator Elena Dăncuș. Ediție îngrijită de I. Oprișan, București, Editura Saeculum I. O., 2005.

Academia Română. Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”: *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc 1970-1995* (autori: I. M. Băieșu, Maria Florica-Bufnea, Stelian Cârsteian, Adrian Codescu, Ion Hangiu, Tiberiu Mihail, Flavia Oșianu, Romulus Oșianu,

Rodica Raliade). Ediție îngrijită de I. Opreșan, București, Editura Saeculum I. O., 2006.

Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc I (1800-1891). Cuvânt înainte de Mihai Pop. Prefață de Adrian Fochi, [București], Editura pentru Literatură, 1968.

Cârștean, Stelian: *Creația populară românească. Lucrări editate de centrele județene ale creației populare 1954-2002*, București, C.N.C.P.C.T., 2003.

Mușlea, Ion: *Bibliografia folclorului românesc 1930-1955*. Ediție îngrijită și cuvânt înainte de Iordan Datcu, București, Editura Saeculum I. O., 2003.

Tipologii:

Amzulescu, Al.I.: *Cântecul epic eroic*. Tipologie și corpus de texte poetice, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1981 (Colecția Națională de Folclor).

Amzulescu, Al.I.: *Balada familială*. Tipologie și corpus de texte poetice, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1983 (Colecția Națională de Folclor).

Brătulescu, Monica: *Colinda românească. The Romanian Colinda (Winter-Solstice Songs)*, București, Editura Minerva, 1981.

Brill, Tony: *Tipologia legendei populare românești*, Prefață de Sabina Ispas. București, Ediție îngrijită și studiu introductiv de I. Opreșan, Editura Saeculum I.O., vol. 1, *Legenda etiologică*, 2005, vol. 2, *Legenda mitologică. Legenda religioasă. Legenda istorică*, 2007.

Brill, Tony: *Tipologia legendei populare românești. 2. Legenda mitologică, legenda religioasă, legenda istorică*, București, Editura Saeculum I.O., 2006. (Colecția Națională de Folclor).

Călin, Cornelia: *Jurnal oral*. Index tipologic și motivic, antologie de texte, București, Editura Erasmus, 1993 (Colecția Națională de Folclor).

Coatu, Nicoleta: *Structuri magice tradiționale*, București, Editura ALL, 1998.

Cuceu, Ion, Maria Cuceu: *Vechi obiceiuri agrare românești*. Tipologie și corpus de texte. I, Cluj-Napoca, Editura Minerva, 1988.

Dejeu, Zamfir: *Dansuri tradiționale din Transilvania (Tipologie)*, IAFA, Cluj Napoca, Editura Clusium, 2000.

Fochi, Adrian: *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea: Răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densușianu*, București, Editura Minerva, 1976.

Formagiu, Hedwig-Maria: *Portul popular din România*, Muzeul de Artă Populară al R.S.R., București, 1974.

Georgescu, Corneliu-Dan: *Jocul popular românesc*. Tipologie

muzicală și corpus de melodii instrumentale, București, Editura Muzicală, 1984 (Colecția Națională de Folclor).

Georgescu, Corneliu-Dan: *Repertoriul pastoral. Semnale de buciium*. Tipologie muzicală și corpus de melodii, București, Editura Muzicală, 1987 (Colecția Națională de Folclor).

Herțea, Iosif: *Colinde românești*. Antologie și tipologie muzicală, București, Editura „Grai și Suflet – Cultura Națională”, 2004.

Ispas, Sabina, Doina Truță: *Lirica de dragoste*. Index motivic și tipologic, vol. I, 1985, vol. II, 1986, vol. III, 1988, vol. IV, 1989, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România (Colecția Națională de Folclor).

Kahane, Mariana: *Doina vocală din Oltenia*. Tipologie muzicală. Lucrare îngrijită de Marian Lupașcu, București, Editura Academiei Române, 2007 (Colecția Națională de Folclor).

Kahane, Mariana, Lucilia Georgescu-Stănculeanu: *Cântecul zorilor și bradului* (Tipologie muzicală), București, Editura Muzicală, 1988 (Colecția Națională de Folclor).

Moldoveanu, Elisabeta: *Cântecele de seceriș ale poporului român*. Tipologie muzicală și literară, București, Editura Academiei Române, 2000 (Colecția Națională de Folclor).

Mușlea, Ion, Ovidiu Bîrlea: *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, București, Editura Minerva, 1970.

Popa, Steluța: *Obiceiuri de iarnă. Folclor muzical din repertoriul copiilor*. Tipologie muzicală. Colecție de cântece, București, Editura Muzicală, 1981.

Rădulescu, Speranța: *Taraful și acompaniamentul armonic al muzicii de joc*, București, Editura Muzicală, 1984 (Colecția Națională de Folclor).

Rădulescu, Speranța: *Cântecul*. Tipologie muzicală. I. Transilvania Meridională, București, Editura Muzicală, 1990 (Colecția Națională de Folclor).

Schullerus, Adolf: *Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten, Nach dem System der Märchentypen Antti Aarnes*, Zusammengestellt von A. Schullerus [*Catalogul basmelor românești, După sistemul tipologiei basmelor al lui Antti Aarne*, Întocmit de ...] Helsinki, F.F. Communication edited for the Folklore Fellows, 1928.

Secoșan, Elena, Paul Petrescu: *Portul popular de sărbătoare din România*, București, Editura Meridiane, 1984.

Stroescu, Sabina-Cornelia: *La typologie bibliographique des facéties roumaines*, I-II, Bucarest, Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, 1969. (Colecția Națională de Folclor).

Stroescu, Sabina Cornelia: *Snoava populară românească*. Tipologie bibliografică și corpus de texte, Ediție critică de..., prefață de Mihai-

Alexandru Canciovici, București, Editura Minerva, vol. I, 1984, vol. II, 1986, vol. III, 1987, vol. IV, 1989.

Sulișteanu, Ghizela: *Cântecul de leagăn*, București, Editura Muzicală, 1986 (Colecția Națională de Folclor).

Șăineanu, Lazăr: *Basmele române în comparațiune cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice. Studiu comparativ de...*, București, [Editura] Göbl, 1895.

Vicol, Adrian: *Recitativul epic al baladei românești*. Tipologie muzicală, București, Editura Arvin Press, 2004.

Studii de sinteză:

Bănățeanu, Tancred: *Prolegomene la o teorie a esteticii artei populare*, București, Editura Minerva, 1985.

Bernea, Ernest: *Cadre ale gândirii populare românești. Contribuții la reprezentarea spațiului, timpului și cauzalității*, București, Editura Cartea Românească, 1985.

Bîrlea, Ovidiu: *Folclorul românesc*, București, Editura Minerva, (vol. I, 1981, vol. II, 1983).

Brăiloiu, Constantin: *Opere, I*, București, Editura muzicală, 1967.

Brăiloiu, Constantin: *Opere, V*, Studiu introductiv, traducere și îngrijire de Emilia Comișel, București, Editura Muzicală, 1981.

Brezul, George: *Patrium Carmen. Contribuții la Studiul Muzicii Românești*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1941.

Bucșan, Andrei: *Specificul dansului popular românesc*, București, Editura Academiei, 1971.

Butură, Valer: *Etnografia poporului român*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978.

Butură, Valer: *Străvechi mărturii de civilizație românească*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.

Dima, Alexandru: *Conceptul de artă populară*, București, 1939.

Dima, Alexandru: *Arta populară și relațiile ei*, București, Editura Minerva, 1971.

Dunăre, Nicolae: *Ornamentică tradițională comparată*, București, Editura Meridiane, 1979.

Ghinoiu, Ion: *Vârstele timpului*, București, Editura Meridiane, 1988.

Giurchescu, Anca, Sunni Bloland: *Romanian Traditional Dance*, "Mill Valley, California", Wild Flower Press, 1995.

Hedeșan, Otilia: *Lecții despre calendar (curs)*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2005.

Iordache, Gheorghe: *Ocupații tradiționale pe teritoriul României*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, vol. I, 1985, vol. II, 1986, vol. III, 1989,

vol. IV. 1996.

Iorga, Nicolae: *L'art populaire en Roumanie*, Paris, 1923.

Ișfănoni, Doina: *Interferențe dintre magic și estetic*, București, Editura Enciclopedică, 2002.

Ivănescu, Gheorghe: *Etnolingvistica*, în „Introducere în etnologie”, București, Editura Academiei Române, 1980.

Mangiucă, Simeon: *Calendar Iulian Gregorian Popolar pe anul 1883*, Oravița.

Mesnil, Marianne, Assia Popova: *Etnologul între șarpe și balaur. Eseuri de mitologie balcanică*, București, Editura Paideia, 1997.

Niculiță-Voronca, Elena: *Datinile poporului român (adunate și așezate în ordine mitologică)*, Cernăuți, Tipografia Izidor Wiegler, 1903.

Olteanu, Antoaneta: *Calendarele poporului român*, București, Editura Paideia, 2001.

Oprescu, George: *Arta țărănească la români*, București, 1922.

Pavelescu, Gheorghe: *Mana în folklorul românesc. Contribuții pentru cunoașterea magicului*, Sibiu, 1944.

Petrescu, Paul: *Motive decorative celebre*, București, Editura Meridiane, 1971.

Pop, Dumitru: *Obiceiuri agrare tradiționale românești*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1989.

Pop, Mihai: *Obiceiuri tradiționale românești*, București, Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, 1976.

Prut, Constantin: *Calea rătăcită. O privire asupra artei populare românești*, București, Editura Meridiane, 1991.

Stoica, Georgeta, Olga Horșia: *Meșteșuguri artistice tradiționale*, București, Editura Enciclopedică, 2001.

Stoica, Georgeta, Paul Petrescu: *Arta populară românească*, București, Editura Meridiane, 1981.

Șeuleanu, Ion: *Poezia populară de nuntă*, București, Editura Minerva, 1985.

Vlăduțiu, Ion: *Etnografia românească*, București, Editura Științifică, 1973.

Vulcănescu, Romulus: *Măștile populare*, București, Editura Științifică, 1970.

Studii monografice:

Butură, Valer: *Străvechi mărturii de civilizație românească*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.

Cantemir, Dimitrie: *Descrierea Moldovei*, Traducere de pe originalul latinesc de G. Pascu, profesor la Universitatea din Iași. Ediția II-a revizuită și completată cu indice, București, Editura Tipografiile Române Unite S.A.,

1938.

Caraman, Petru: *Colindatul la români, slavi și alte popoare*, București, Editura Minerva, 1983.

Caraman, Petru: *Descolindatul în Orientul și Sud-estul Europei*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1997.

Ciubotaru, Ion H.: *Marea trecere, Repere etnologice în ceremonialul funerar din Moldova*, București, Editura „Grai și Suflet – Cultura Națională”, 1999.

Ciubotaru, Ion H.: *Catolicii din Moldova. Universul culturii populare*, Iași, Editura Presa Bună, vol. I, 1998, vol. II, 2002.

Diaconu, Ion: *Ținutul Vrancei. Etnografie – Folklor – Dialectologie*, I, București, f. a.

Herseni, Traian: *Forme străvechi de cultură poporană românească. Studiu de paleoetnografie a cetelor de feciori din Țara Oltului*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977.

Ionică, Ion: *Dealul Mohului. Ceremonia agrară a cununii în Țara Oltului*, București, Tipografia Bucovina I. E. Torouțiu, 1943.

Marian, Simion Florea: *Nunta la români*, București, Tipografia Carol Göbl, 1890.

Marian, Simion Florea: *Nașterea la români*, București, Tipografia Carol Göbl, 1892.

Marian, Simion Florea: *Înmormântarea la români*, București, Tipografia Carol Göbl, 1892.

Marian, Simion Florea: *Sărbătorile la români*, I-III, București, Socec-Sfetea, 1898-1901.

Moise, Ilie: *Confrerii carpatice de tineret. Ceata de feciori*, Sibiu, Editura Imago, 1999

Pamfile, Tudor: *Sărbătorile la români, (Sărbătorile de vară la români, Sărbătorile de toamnă și Postul Crăciunului, Crăciunul)*, București, Socec-Sfetea, 1910-1914.

Pamfile, Tudor: *Mitologie românească*, București, Editura All, 1997.

Pavelescu, Gheorghe: *Cercetări asupra magiei la românii din Munții Apuseni*, București, Institutul de Cercetări Sociale ale României, 1945.

Corpusuri de texte:

Academia Română, Institutul de Folclor (coord. Ion Ghinoiu), *Sărbători și obiceiuri*, Răspunsuri la chestionarele *Atlasului Etnografic Român*, Corpus de documente etnografice, București, Editura Enciclopedică, (vol. I: Oltenia, 2001; vol. II: Banat și Crișana, 2002; vol. III: Transilvania, 2003; vol. IV: Moldova, 2004).

Gorovei, Artur, *Credinți și superstiții ale poporului român*, București, Socec-Sfetea, 1915.

Gorovei, Artur: *Descântecele românilor*, București, Editura Academiei Române, 1931.

Atlase:

Academia Română, Institutul de Folclor (coord. Ion Ghinoiu): *Atlasul Etnografic Român*, (vol. I: Habitatul, 2003; vol. II: Ocupațiile: Cultivarea pământului, Creșterea animalelor, Sericicultura, Apicultura, Vânătoarea, Pescuitul și Transportul, 2004), București, Editura Academiei.

Bibliografie – Terminologie în dialectul aromân:

Burileanu, Constantin N.: *De la Românii din Albania*, București, Lito-Tipografia Motzătzeanu, 1906.

Capidan, Theodor: *Meglenoromânii. Istoria și graiul lor*, vol. I, 1925-1935; *Literatura populară la meglenoromâni*, vol. II, 1928; *Dicționarul meglenoromân*, vol. III, București, (Academia Română. Studii și cercetări VIII), 1935.

Capidan, Theodor: *Românii nomazi, studiul din viața românilor din sudul Peninsulei Balcanice*, Cluj, f. edit., 1926.

Capidan, Theodor: *Fărșeroții. Studiu lingvistic asupra românilor din Albania*, București, Cartea Românească, 1931.

Capidan, Theodor: *Aromânii. Dialectul aromân. Studiu Lingvistic*, București, Biblioteca enciclopedică, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1932.

Capidan, Theodor: *Macedoromânii. Etnografie, istorie, limbă*, București, Biblioteca enciclopedică, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1942.

Caraiani, Gh. Nicolae, Nicolae Saramandu: *Folclor aromân grămostean*, București, Editura Minerva, 1982.

Caranica, Ioan: *130 de melodii populare aromânești, culese și notate de Ioan Caranica*, Cluj, Tipografia Ziarului Universul, 1937.

Constantinescu-Mircești, C.D.: *Un sat dobrogean Ezibei*, București, Editura Bucovina, I. E. Torouțiu, 1939.

Cosmulei, Dumitru: *Datini, credințe și superstiții aromânești*, București, Noua Tipografie Profesională Dimitrie C. Ionescu, 1909.

Gălușcă-Crâșmariu, Tatiana, Emilia Milicescu, Nicolae Saramandu, Tudor Nae: *Miorița la dacoromâni și aromâni*, București, Editura Minerva, 1992.

Iroaie, Petre: *Alte cântece populare istroromâne*, Iași, (extras din Arhiva, anul XLVII), 1940.

Marcu, George: *Folclor muzical aromânesc*, București, Editura Muzicală, 1977.

Nenițescu, Ioan: *De la Românii din Turcia Europeană, studiu etnic și statistic asupra armânilor*, București, f. edit., 1895.

Nicolau, Irina: *Aromânii. Credințe și obiceiuri*, București, Societatea Culturală Aromânească, 2001.

Papahagi, Pericle, P.N. Vurdună: *Jocuri copilărești culese de la Românii din Macedonia*, (extrasu din Analele Academiei Române, seria II, tom XV, Memoriile Secțiunii Literare), București, Lito-Tipografia Carol Gobl, 1893.

Papahagi, Pericle: *Din literatura poporană a aromânilor*, f. 1., f. edit., 1900.

Papahagi, Pericle: *Basme aromâne și glosar*, București, Inst. de Arte Grafice Carl Gobl, 1905.

Papahagi, Tache: *Antologie aromânească*, București, f. edit, 1922.

Papahagi, Tache: *Mic dicționar folkloric. Spicuri folklorice și etnografice comparate*, București, 1979.

Papahagi, Tache: *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974.

Avant propos

La publication du *Répertoire national du patrimoine culturel immatériel* représente un geste essentiel dans l'espace culturel roumain actuel. Le titre proposé initialement – *Inventaire du patrimoine culturel immatériel* – était trop restrictif à notre sens, évoquant l'image d'un voyage achevé, d'un document officiel. C'est loin d'être le cas du présent *Répertoire*, et voici pourquoi. Il représente avant tout une première historique, un geste fort, une réponse à une urgence naturelle à une époque d'urgences souvent fausses, mais un geste en accord avec les transformations en chaîne qui ont lieu au niveau de la société, des mentalités et de la tradition. Ensuite, le *Répertoire* est une grande réussite non seulement parce qu'il pose des repères combien nécessaires, mais surtout parce qu'il présente la tradition comme un phénomène vivant et comme une source d'inspiration, et non plus comme un système opaque, pétrifié, définitivement classé et rangé. Par là, la Roumanie rejoint les démarches entreprises par l'UNESCO ces dernières années pour la sauvegarde du patrimoine mondial, et en l'occurrence, pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel. En effet, celui-ci demande, par sa nature même, des stratégies qui dépassent l'espace physique, qui affectent les couches profondes des manifestations humaines, luttant contre la disparition de certains comportements, de certaines mentalités et conséquemment de leurs produits. Dans ces conditions, il était devenu nécessaire d'enregistrer les éléments qui forment le langage, la manifestation de tout un univers, mais aussi de les organiser selon des critères axiologiques qui permettent d'inscrire le patrimoine culturel immatériel dans un espace-temps de valeurs trop souvent relatives et sans repère véritable.

Le *Répertoire* est le résultat de ces démarches : un livre document rendu possible par le travail harmonieux, acharné et visionnaire d'un groupe de spécialistes, membres de la Commission nationale pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel. Leur expérience polyvalente a permis au *Répertoire* de couvrir une vaste aire qui, sans vouloir être exhaustive, est toutefois représentative de la culture immatérielle roumaine ; enfin, le *Répertoire* représente un bon repère bibliographique et scientifique. Le présent volume témoigne d'un travail d'analyse et de classement des éléments du patrimoine culturel immatériel qui n'est d'ailleurs pas fini et qui a impliqué toutes les institutions roumaines de spécialité. La conception du *Répertoire* a largement bénéficié de l'expérience acquise lors de réunions internationales organisées par l'UNESCO concernant la sauvegarde du

patrimoine immatériel, expérience doublée d'une analyse objective de l'individualité de la culture et de la tradition roumaines, de leur évolution et de leurs besoins actuels.

Le présent volume, le premier de trois volumes censés refléter la réalité du patrimoine roumain, témoigne également du souci de conserver les conditions nécessaires à la sauvegarde des éléments du patrimoine culturel immatériel. Dans cette perspective, le *Répertoire* représente, à côté de l'engagement de l'Etat roumain devant la communauté internationale et devant lui-même, une importante mesure de sauvegarde et le premier pas dans un processus fait d'initiatives et de recherches impliquant la communauté concernée, la société et ses institutions. Ce processus demandera un changement dans les conceptions et dans l'éducation de la population, car il fera appel à une faculté encore endormie chez nous : la conscience de l'identité propre, de sa quête et de sa reconstruction. Nous espérons que le présent document servira de point de départ et d'instrument dans cette démarche, à cette époque caractérisée par le changement, par le besoin d'analyse et de régénération perpétuelle des cadres de survie de la valeur.

Enfin mais pas en dernier lieu, il est important de souligner le rapport bénéfique qu'établit le *Répertoire* entre son contenu scientifique et la subtilité parfois fruste des éléments du patrimoine immatériel y enregistrés ; ce rapport a une expressivité *sui generis*, rarement présente dans les autres textes de spécialité.

La formule du présent volume représente la synthèse harmonieuse de la rigueur des critères, de la répartition précise des domaines, de l'historique des éléments et des bibliographies de spécialité, à laquelle ont contribué le Ministère de la culture et des cultes, des institutions académiques et universitaires, des organismes culturels et de recherche roumains (musées, centres culturels, bibliothèques) comme l'Institut d'ethnographie et de folklore « Constantin Brăiloiu », possesseur de l'une des plus importantes archives européennes dans ce domaine.

Le présent livre constitue donc la preuve de la préoccupation de l'Etat roumain, des institutions et des spécialistes roumains dans le domaine du patrimoine culturel immatériel de marquer l'étape – tellement nécessaire – de l'identification du patrimoine roumain, dans le contexte actuel d'uniformisation. Nous considérons que l'esprit et le corps des traditions roumaines constituent un tout organique vivant et personnel, dont la survie dépend en grande partie des repères axiologiques de la génération d'aujourd'hui.

Dr. Virgil Ștefan NIȚULESCU

Secrétaire général,

Ministère de la culture, des cultes et du patrimoine national

Introduction¹

Dans sa Leçon inaugurale à la Faculté de lettres de l'Université de Bucarest, le 9 novembre 1909, le grand philologue et folkloriste Ovid Densusianu constatait qu'un peuple « ne vit pas seulement de son héritage, mais aussi de ce qu'il ajoute, jour après jour, dans son cœur [...]. C'est pourquoi le chercheur se doit d'étudier en égale mesure le présent et le passé [...], car aucun sujet ne peut être compris correctement hors du temps et de l'espace [...]. Il ne faut pas oublier que l'imagination populaire n'est jamais inerte ; au contraire, elle est sans cesse stimulée par les événements qui se déroulent autour d'elle ». Ses observations sont aujourd'hui plus actuelles que jamais, dans notre société postindustrielle où l'on assiste à d'immenses mutations dans les modèles culturels qui règlent la vie des communautés. Mais ces observations renferment également deux visions qui doivent guider la démarche et la méthodologie d'une étude des cultures traditionnelles. La première, prioritaire pour l'approche des phénomènes, concerne la culture traditionnelle sous son aspect « ensemble de survivances » : les formes, les représentations, les significations, les structures rituelles présentes dans le système actif des cultures orales d'un peuple ou d'un ensemble de peuples, et qui apparaissent comme des résidus anachroniques par rapport au monde moderne. De cette première vision découle le fait que le recueil, la publication, la conservation des phénomènes se font sous la pression d'une « ethnologie d'urgence » dont le principal souci est de sauvegarder les formes de manifestation du folklore représentatives de la créativité humaine qui sont en train de sombrer dans le fonds passif. (Nous employons ici le terme de *folklore* dans son sens technique, c'est-à-dire l'ensemble de la culture spirituelle d'une communauté, transmise en général oralement : littérature, musique, danse, croyances, médecine, normes juridiques, règles de comportement, mais aussi la forme orale du savoir populaire concernant les occupations, l'artisanat, l'organisation de l'espace, les techniques de construction, etc. Les savants roumains ont parfois employé ce mot dans son sens restreint, de création spirituelle, traditionnelle ou contemporaine, qui s'exprime dans la littérature, dans la musique et dans la danse populaires. Dans d'autres traditions scientifiques européennes, par contre, le *folklore*

¹ Les idées présentées dans l'Avant propos sont une synthèse du volume *Cultură orală și informație transculturală* [Culture orale et information transculturelle], București, Editura Academiei Române, 2003.

désigne généralement le spectacle ou le festival qui met en valeur les textes traditionnels par le biais de la littérature, de la musique ou de la danse. Dans le présent *Répertoire*, nous avons employé le terme de *folklore* dans un sens plus général et plus proche du sens premier, celui qui, dans la seconde moitié du XIXe siècle, signifiait simplement 'le savoir traditionnel'. « Le folklore est un système traditionnel interpersonnel de connaissance » qui « se manifeste lorsqu'une information du fonds collectif et expressif de connaissances est transmise par l'acte singulier de l'interprétation. » (Ispas 2003 : 23).

La seconde vision sur l'approche et l'étude de la culture orale traditionnelle (profonde et intangible) trouve son point de départ dans l'observation du phénomène actif, d'un processus dont la dynamique est commandée par divers contextes : historique, social, politique, etc. et où interagissent deux forces contraires : la tradition et l'innovation. La tradition consiste en l'existence, tout au long de l'histoire et à l'intérieur même de l'histoire, de structures et de formes d'expression d'origine plus ancienne, qui sont conservées si la situation exige leur conservation, et qui englobent des éléments nouveaux si la situation exige leur renouveau. C'est en effet dans la nature de ce rapport entre tradition et innovation que se manifeste la dynamique du phénomène folklorique, la qualité de ce segment de la culture – universellement attesté – d'être une « culture vivante » qui évolue, s'enrichit et se perfectionne sans cesse. Cette culture profonde est un système à l'intérieur duquel les changements ne sont ni chaotiques, ni gratuits. C'est pourquoi nous devons sauvegarder cette tradition constamment soumise aux chocs de l'innovation et qui représente la synthèse culturelle d'une ou de plusieurs étapes historiques importantes dans la vie d'une communauté (communauté ethnique, socioprofessionnelle, groupe d'âge, etc.).

L'identité d'une société est faite, entre autres, des principaux symboles reconnus et acceptés par ses membres, des croyances, traditions et normes qui règlent leur vie commune, qui les aident à se reconnaître dans la masse des individus et à partager une destinée commune : « Le folklore exprime l'identité culturelle des communautés familiales, professionnelles, religieuses, ethniques, locales, etc. » Il s'agit d'un phénomène authentique, à distinguer du folklore de consommation présenté dans les spectacles, dans les festivals ou dans les publicités touristiques et commerciales.

L'intérêt pour l'étude et la description du fait folklorique roumain remonte au XVIIIe siècle et suit depuis une trajectoire ascendante parallèle aux tendances similaires des autres pays européens. Après la période d'effervescence aux nombreux accents romantiques qui a marqué le XIXe siècle, le siècle dernier a vu l'institutionnalisation des préoccupations ethnologiques : dans les grands centres culturels roumains apparaissent des archives multimédia de folklore et des musées ethnographiques, dans les

universités sont créées des chaires d'ethnographie et de folklore, l'Académie roumaine fonde des instituts de recherche et les ministères de la culture développent des réseaux locaux et régionaux qui veillent à la mise en place des stratégies nationales concernant la culture populaire. Enfin, sur la base des recherches multidisciplinaires de terrain qui couvrent un siècle et demie, ont été élaborés les catégories de la culture traditionnelle orale, catégories sur lesquelles est également fondé le présent *Répertoire*.

Si les technologies modernes sont d'un grand secours pour le chercheur, pour le modèle « traditionnel » il s'agit d'une agression : la culture « industrialisée », surtout celle que transmettent les médias, érode le folklore authentique et crée de nouvelles stéréotypies. Ce phénomène de la mondialisation (ou de la globalisation culturelle) est un phénomène qui suscite de nos jours de grands débats ; il ne faut toutefois pas perdre de vue le fait que le mouvement, à condition de ne pas être chaotique, est un facteur de progrès, dès lors que les responsables agissent avec attention et discernement : « le folklore a aujourd'hui des repères transcontinentaux et transculturels ». Une communauté folklorique utilisera, adaptera et, ultérieurement, abandonnera des biens culturels dans la mesure où ces biens lui sont ou non nécessaires à tel ou tel moment de son évolution. C'est dans ce cadre que se manifeste la relation entre l'individu, sa culture, la culture du « petit groupe » et l'information planétaire ; c'est également à ce niveau qui doit intervenir, au moment opportun, les organismes chargés d'identifier et de sauvegarder les biens culturels en voie de disparition de la vie quotidienne. Cette sauvegarde doit jouer au niveau du système des valeurs, au niveau des composantes de ce « système des systèmes » qu'est le folklore, non pas *au niveau* des individus mais *au moyen* d'individus représentatifs.

« Toutes les sociétés se créent une image de leur passé dans le cadre d'un processus dont le but est d'actualiser l'histoire en l'ouvrant vers les nouvelles générations qui doivent se retrouver dans ce processus historique. Il s'agit d'une restructuration, d'une reformulation, une revalorisation et une réorganisation des données et valeurs qui composent l'existence sous tous ses aspects et qui donnent à un groupe ou à un segment de la population son identité et ses normes communes, acceptées de l'intérieur comme de l'extérieur. Ces données ont par là une fonction référentielle et en même temps sociale. » (Ispas 2003 : 75). Parmi les valeurs traditionnelles des cultures du monde, celles qui relèvent de la partie « intangible » du folklore sont d'une grande profondeur et complexité ; ce sont également celles qui transmettent les marques identitaires acceptées en tant que normes par la communauté.

Des générations successives d'hommes de culture ont identifié, analysé, systématisé et transmis ce que nous appelons d'un terme trop général *la tradition*. Nous dirons même que cet effort d'identification,

d'évaluation et d'inscription des catégories de la culture profonde dans l'ensemble identitaire de référence constitue une démarche consciente des intellectuels, l'offre de valeur sélectionnée et proposée par les savants, librement validée, acceptée et assimilée ensuite par la communauté. C'est ainsi qu'apparaissent et se définissent les catégories de valeurs qui constituent une partie du patrimoine culturel, c'est ainsi que se forme cet ensemble de structures et d'objets immatériels si importants pour les communautés, auxquels elles s'identifient et dont elles évoquent les circonstances d'apparition et les significations. Le patrimoine est par là étroitement lié à la mémoire collective, en sa qualité de repère identitaire. Dans ses « Niveaux d'interprétation et d'application de la notion de patrimoine culturel » (*Parcours anthropologiques*, Université Lumière – Lyon 1, 2001) Gabor Sonkoly définit le patrimoine comme un inventaire d'objets ou d'entités immatérielles symbolisées par des objets significatifs pour la communauté. Ces objets sont collectionnés, inventoriés, analysés et exposés au public, ils sont conservés et restaurés par les institutions de spécialité et au besoin, déchiffrés pour dévoiler leur codes secrets. Cette démarche a pour résultat d'enrichir le contenu d'origine avec un nouvel élément : l'interprétation qu'en font les institutions qui prennent possession de l'objet. Le patrimoine s'associe ainsi à la mémoire collective, les deux faisant partie intégrante de l'identité qui a analysé, redécouvert et conservé le patrimoine (cf. *supra*, p. 21). A partir de la notion de patrimoine matériel – avant celle de patrimoine intangible/immatériel – les organismes intéressés par la sauvegarde des valeurs culturelles de l'humanité, au premier rang desquels l'UNESCO, ont démarré des programmes et des projets qu'ont rejoint ensuite de nombreux pays. La Roumanie y prend part depuis la Loi n° 410/2005 qui ratifie la Convention pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel (Paris, 2003) ; par la Loi n° 26/2008, le Parlement roumain a ensuite établi « le cadre général nécessaire à l'identification, à la documentation, à la recherche, à la protection, à la conservation, à la promotion, à la mise en valeur et à la transmission des éléments du patrimoine culturel immatériel, qui constitue une caractéristique définitoire des communautés humaines en tant que facteur de cohésion sociale et de développement économique ». Enfin, par l'Arrêté n° 2236/12 avril 2008 est créée la Commission nationale pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel. Cet organisme est formé de spécialistes chercheurs, académiciens, enseignants et conservateurs de musée qui se sont fixé comme premier objectif d'identifier les domaines qui doivent figurer dans la catégorie des biens du patrimoine immatériel.

Vu la diversité et la complexité de la culture traditionnelle, qui recouvre presque tous les domaines de la vie humaine et de ses relations au monde, au cosmos et à l'au-delà, nous avons décidé d'organiser le présent Répertoire national du patrimoine culturel immatériel par chapitres

thématiques qui s'étendent sur trois volumes. Le premier volume comprend le domaine spirituel : formes de l'art du récit et expressions orales traditionnelles, musique folklorique, danse folklorique, jeux d'enfants et d'adolescents, fêtes, rituels et traditions, médecine traditionnelle (pratiques de prévention, de traitement et de guérison des maladies), artisanat traditionnel, cuisine traditionnelle, langue roumaine. Le deuxième volume contiendra les chapitres consacrés aux professions et métiers, aux techniques de construction, à la métrologie, etc. Le troisième volume enfin est dédié au patrimoine immatériel des communautés minoritaires de Roumanie (mentionné également dans le présent volume, là où les auteurs l'ont cru nécessaire). Ce troisième et dernier volume comprendra également un index des notions avec leur explication.

Dans le présent volume, nous avons intégré les phénomènes qui sont déjà entrés dans le fonds passif des biens culturels, mais qui peuvent être restitués aux communautés par des programmes spéciaux ; nous y avons également inclus les phénomènes « à la limite de la survie » et les phénomènes vivants. Notre *Répertoire* est en effet une liste ouverte qui peut être complétée au vu des réalités du terrain ; c'est pourquoi nous avons dressé nos inventaires sous la forme de notes de bas de page. Là où cela a été possible, nous avons également fourni les termes et dénominations en dialecte aroumain.

« Aujourd'hui, quand l'Europe et le monde entier participent à l'élaboration de modèles communs pour la culture de l'avenir, nous croyons nécessaire de reformuler et de mettre à jour les valeurs de la culture profonde immatérielle, de les protéger, de les conserver et surtout de les présenter au public dans un système moderne et ouvert. Nous considérons également qu'il faut se préoccuper de « l'offre emblématique » que doit représenter la culture roumaine traditionnelle et actuelle pour le patrimoine culturel européen. » (Ispas 2003 : 79).

Sabina ISPAS

Note du traducteur

Traduire le *Répertoire du patrimoine culturel immatériel roumain* a été une entreprise exigeante, qui a souvent imposé des choix difficiles. Pour les notions culturelles spécifiques et pour certains noms propres, nous avons préféré conserver le mot roumain en italiques, suivi d'une glose (entre guillemets simples) et parfois d'une brève explication entre parenthèses. Les gloses (traduction littérales) étaient nécessaires, puisque c'est surtout le nom de l'objet, du chant, de la fête, etc. qui est révélateur de ces correspondances et associations caractéristiques du patrimoine immatériel en tant que tout organique. Ces gloses et explications sont à compléter par le Lexique qui paraîtra à la fin du troisième et dernier volume du *Répertoire*.

Cristiana-Monica Papahagi

Formes de l'art du récit et expressions orales traditionnelles

La présente section du patrimoine culturel immatériel roumain porte le nom de *Formes de l'art du récit et expressions orales traditionnelles* au lieu de *Folklore littéraire*, le terme employé dans la bibliographie roumaine de spécialité. Le premier titre nous paraît préférable, car notre inventaire comprend, à côté des formes littéraires proprement dites (contes, légendes, oraisons), des textes d'expression orale sans valeur esthétique ou poétique, mais qui constituent des documents essentiels pour la compréhension du système de la culture populaire roumaine en son ensemble (rites et superstitions, récits mettant en scène la mythologie autochtone, etc.).

L'inventaire de la présente section est organisé selon les critères suivants :

1. critère principal : la fonction (textes rituels vs. textes non rituels) ;
2. critères secondaires :
 - a. le contexte (textes rituels liés au calendrier, textes rituels liés à la vie familiale, etc.) ;
 - b. le genre (textes épiques vs. textes lyriques) ;
 - c. le moyen d'expression (textes en vers vs. textes en prose).

Lors de l'élaboration du présent inventaire, nous avons tenu compte du fait que, conformément aux articles 12.2. et 15 de la Loi n° 26/29.02.2008, la Commission nationale pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel a l'obligation de dresser trois inventaires, à inclure ensuite dans le *Répertoire national du patrimoine immatériel* : 1) inventaire des éléments du patrimoine culturel immatériel déjà disparus ; 2) inventaire des éléments en danger ; 3) inventaire des éléments vivants. Toutefois, ne disposant pas d'une quantité suffisante de données pour confirmer l'état de tous les éléments de la liste, nous proposons dans un premier temps un seul inventaire pour les trois catégories. Le statut des éléments sera établi ultérieurement, après examen sur le terrain réalisé par le réseau national des institutions habilitées dans le domaine du patrimoine culturel immatériel.

Le *Répertoire national du patrimoine culturel immatériel* se doit de refléter le caractère syncrétique et contextuel des éléments de la culture populaire traditionnelle ; c'est pourquoi le présent inventaire renvoie souvent aux autres sections, au moyen de sigles établis par les membres de la commission.

La présente section inclut aussi le théâtre de marionnettes, qui n'est pas un art exclusivement oral, mais qui contient néanmoins des éléments

artistiques oraux ; de plus, aucune autre section du patrimoine culturel immatériel ne lui aurait mieux convenu.

L'inventaire proposé ci-dessous est un inventaire ouvert, susceptible d'être revu et complété en fonction des sources documentaires et des réalités du terrain. De même, les spécifications contenues dans les 52 notes n'épuisent pas l'ensemble des éléments du patrimoine culturel immatériel d'une certaine sous-catégorie (I.1, I.2, etc.) ni ne supposent une quelconque prééminence axiologique des éléments mentionnés sur les éléments omis. C'est pourquoi nous employons l'expression *etc.* à la fin de la plupart de ces notes.

Le présent inventaire est accompagné d'un index de termes et leur explication, autant pour éviter les confusions possibles lors de la rédaction de l'inventaire au niveau local, que pour faciliter l'accès à cet inventaire après sa traduction dans une langue de circulation internationale. Pour ne pas nuire à la cohérence du présent volume, l'index des termes fera l'objet d'une publication ultérieure.

L'inventaire comprend également, en annexe, une bibliographie rédigée après consultation des membres de la Commission nationale pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel. Cette bibliographie – minimale – est complétée par la bibliographie générale à la fin du volume. Cette bibliographie n'est pas exhaustive, elle ne contient que les grands corpus et les typologies reconnues par les instituts de recherche de l'Académie roumaine et par les Universités.

Notre inventaire veut refléter la variété du patrimoine culturel immatériel roumain dans le domaine des traditions et expressions orales, domaine qui comprend des éléments communs à toutes les cultures européennes, mais aussi des éléments spécifiquement balkaniques et des synthèses interculturelles originales, le tout s'exprimant dans une forme artistique unique.

I. Textes rituels liés au calendrier

Le répertoire poétique des textes et formules rituelles à la veille de Noël, les chants d'enfants, les chants à l'étoile et les noms locaux associés¹.

Le répertoire poétique des chants proprement dits et les noms locaux

¹ Textes interprétés le 24 décembre : *Cu Moș Ajunul* (Munténie), *Pițărăii* (Olténie et Banat), *Colindeți*, *Bună dimineața* (Munténie et Moldavie), *Colindița* (Transylvanie), *Colindișu* (Munténie), *Neațălașu* (Munténie), etc. Par l'expression « et les noms locaux associés » nous entendrons dorénavant les noms des textes eux-mêmes et les noms locaux qui renvoient au contexte spécifique d'interprétation de ces textes (les acteurs, le moment, le lieu, les accessoires, la manière d'interprétation, etc.).

associés².

Le répertoire poétique des textes de remerciement pour les dons et les noms locaux associés³.

Le répertoire poétique des textes pour le théâtre populaire rituel et les noms locaux associés⁴.

Le répertoire poétique des textes des danses à masques et les noms locaux associés⁵.

Le répertoire poétique des textes du *Plugușor* des enfants et les noms locaux associés⁶.

Le répertoire poétique des textes du *Plugușor* et les noms locaux associés⁷.

Le répertoire poétique des vœux de la *Vasilca* et les noms locaux associés⁸.

Le répertoire poétique des formules rituelles lors des Semailles d'hiver et les noms locaux associés⁹.

Le répertoire poétique des vœux de la *Sorcova* et les noms locaux associés¹⁰.

Le répertoire poétique des vœux de l'Épiphanie et les noms locaux

² Textes interprétés dans la nuit du 24 au 25 décembre : vœux collectifs chantés à sujet mythologique (textes cosmogoniques, eschatologiques, etc.), vœux individuels chantés à sujet allégorique (*vânarea monstrului, peșitul eroic*, etc.), chants à sujet religieux (*magii, nașterea lui Hristos*, etc.), chants protocolaires (*de fereastră, de ieșire din casă, de zori*).

³ Textes de remerciement interprétés lorsque les chanteurs sont récompensés en argent et en aliments par le destinataire du chant : *Mulțămita la colac, Alduita colacului*, etc. (Transylvanie).

⁴ Textes associés au cycle festif d'hiver : chants à sujet religieux (*Irozii* etc.) ou chants à sujet laïque (*Banda lui Jianu, Banda lui Bujor*, etc.).

⁵ Textes interprétés tout le long du cycle festif d'hiver : *Turca, Borița* (en Transylvanie), *Brezaia* (en Munténie), *Ursul, Căiușii* (en Moldavie), *Capra* (sur tout le territoire), etc.

⁶ Textes interprétés le plus souvent le 31 décembre : *Pluguleț* (Moldavie), etc.

⁷ Textes interprétés la nuit de l'an (31 décembre au 1er janvier) ou dans la journée du 1er janvier : *Plugul, Plugul mare, Cu buhaiul* (en Moldavie), etc.

⁸ Textes interprétés le 1er janvier.

⁹ Textes interprétés le matin du 1er janvier.

¹⁰ Textes interprétés par les enfants, le matin du 1er janvier.

associés¹¹.

Le répertoire poétique des formules rituelles lors du *Strigatul peste sat* et les noms locaux associés¹².

Le répertoire poétique des textes du *Lăzărel* et les noms locaux associés¹³.

Le répertoire poétique des textes et formules rituelles du cycle pascal et les noms locaux associés¹⁴.

(V. *Fêtes, Musique folklorique, Danse folklorique, Jeux, Cuisine*)

II. Textes rituels liés aux occupations

Le répertoire poétique des textes pour invoquer la pluie et les noms locaux associés¹⁵.

Le répertoire poétique des textes des chants du fauchage et les noms locaux associés¹⁶.

Le répertoire des formules lors des cérémonies professionnelles et les noms locaux associés¹⁷.

(V. *Métiers artistiques, Fêtes, Cuisine*)

III. Textes rituels liés au cycle de la vie et familial

Le répertoire poétique des textes et formules rituelles lors de la

¹¹ Textes interprétés le 6 janvier : *Kiraleisa, Ciuraleisa, Țuraleisa*, etc.

¹² Textes interprétés le plus souvent le soir du dernier samedi avant le Grand Carême : *Alimori, Alemare, Moroleuca* (en Transylvanie), *Oleo, moleo* (en Olténie), etc.

¹³ Textes interprétés le plus souvent par les filles Lazarites, le samedi avant le dimanche des Rameaux (en Munténie).

¹⁴ *Toconelege* ou *Mironosițele* – théâtre rituel pascal, les vœux *cu Joimărica*, le théâtre rituel lié aux cérémonies du *Căluș*, etc.

¹⁵ Textes interprétés lors des périodes de sécheresse, sans date fixe : *Caloianul, Scaloianul, Paparuda* (en Munténie), *Păpălugă* ou *Muma ploii* (en Moldavie), etc.

¹⁶ Textes interprétés à la fin des travaux de fauchage du blé : *Buzduganul, Dealu Mohului, Cântecul cununii* (en Transylvanie), etc.

¹⁷ Les noms renvoient aux opérations de constitution des troupeaux de moutons avant le départ vers les pâturages alpins : *Măsuratul laptelui, Împreunișul oilor, Răscol* (en Transylvanie), etc.

naissance et les noms locaux associés¹⁸.

Le répertoire des formules rituelles lors de l'initiation des frères et sœurs et les noms locaux associés¹⁹.

Le répertoire des formules rituelles de noces et les noms locaux associés²⁰.

Le répertoire poétique des textes des chants rituels de noce et les noms locaux associés²¹.

Le répertoire poétique des oraisons aux noces et les noms locaux associés²².

Le répertoire poétique des vœux aux noces et les noms locaux associés²³.

Le répertoire des formules rituelles funéraires et les noms locaux associés²⁴.

Le répertoire poétique des chants rituels funéraires et les noms locaux associés²⁵.

Le répertoire poétique des textes des plaintes et les noms locaux associés²⁶.

Le répertoire poétique des textes en vers et les noms locaux

¹⁸ Textes interprétés le plus souvent par la sage-femme à l'intention du nouveau-né : conjurations contre le mauvais œil, formules censées assurer la fortune à l'enfant, textes poétiques comme la *Orația de cumetrie* (en Moldavie), etc.

¹⁹ Textes interprétés le plus souvent au printemps, dans le cadre des cérémonies d'initiation à l'adolescence : *Prinsul verilor și al văruțelor* (en Olténie), *Înfărtățitul* (au Maramures), etc.

²⁰ Formules par lesquelles le futur époux demande pardon de séparer la mariée d'avec sa famille, formules de demande du cadeau de mariage, etc.

²¹ *Cântecul lăcății* (Bihor), *Cântecul miresei*, *La bărbieritul ginerelui*, *Zorile* etc.

²² *Orația de peșit*, *Orația schimburilor*, *Orația bradului*, *Orația de colăcărie* etc.

²³ Les annonces pour les parents de l'époux, pour les parrains, l'annonce du poulet, etc.

²⁴ *Numărătoarea Mare* (au Banat), les formules prononcées devant la tombe, le témoignage de l'eau (40 jours après les funérailles, en Olténie), etc.

²⁵ *Cântecul Zorilor*, *Cântecul bradului*, *Cântecul de despărțire*, *Cântecul Mare* (en Olténie, au Banat, en Transylvanie), etc.

²⁶ La plainte de la mère, du père, du frère, de la sœur, etc.

associés²⁷.

(V. *Fêtes, Musique folklorique, Danse folklorique, Jeux, Cuisine*)

IV. Textes rituels magiques

Le répertoire poétique des conjurations et les noms locaux associés²⁸.

(V. *Médecine traditionnelle*)

V. Textes populaires religieux chrétiens

Le répertoire poétique des chants religieux et les noms locaux associés²⁹.

VI. Textes épiques non rituels

Le répertoire poétique des textes des chansons épiques et les noms locaux associés³⁰.

Le répertoire des contes et les noms locaux associés³¹.

Le répertoire des légendes et les noms locaux associés³².

Le répertoire des histoires et les noms locaux associés³³.

Le répertoire des fables et les noms locaux associés³⁴.

²⁷ En Transylvanie.

²⁸ Conjurations thérapeutiques : contre le mauvais œil, contre les maux de cœur, contre les insolations, pour les vaches sans lait, etc. ; textes magiques pour influencer favorablement ou défavorablement le destin : pour presser un mariage, pour qu'une personne soit désagréable à sa communauté, etc.

²⁹ Textes interprétés à l'église, surtout lors des fêtes de Pâques.

³⁰ Chansons héroïques épiques (fantastico-mythologiques, héroïques, des *haiđucs*, chansons de la cour féodale, chansons historiques), chansons épiques liées à la vie des bergers, balades familiales (cycle des fiancés, cycle des parents et des enfants, cycle des frères, des époux, des parrains), journaux oraux.

³¹ Contes d'animaux, contes merveilleux, contes-nouvelles.

³² Légendes étiologiques, mythologiques, historiques et hagiographiques.

³³ *Îniâmplare, pățanie*: histoires de rencontres surnaturelles (avec des personnages mythiques ou avec des démons), histoires de trésors, histoires d'expériences traumatisantes (guerres, déportations, collectivisations), histoires liées aux occupations (histoires de chasse), etc.

³⁴ Séries de fables mettant en scène un personnage traditionnel, fables sur l'altérité ethnique, professionnelle ou confessionnelle, fables sur les défauts de caractère (bêtise, paresse, alcoolisme), etc.

(V. *Musique folklorique, Jeux*)

VII. L'art du récit dans la culture orale traditionnelle

Les ressources de l'expressivité narrative orale (formules de début, d'enchaînement, formules finales, stratégies rhétoriques orales, répertoire stylistique, etc.).

VIII. Textes lyriques non rituels

Le répertoire poétique des textes des chansons lyriques et des *doïna* et les noms locaux associés³⁵.

Le répertoire poétique des appels dans les danses et les noms locaux associés³⁶.

(V. *Musique folklorique, Danse folklorique, Jeux*)

IX. Textes aphoristiques

Le répertoire des proverbes et dictons et les noms locaux associés.

X. Textes énigmatiques

Le répertoire des devinettes et les noms locaux associés.

(V. *Fêtes, Jeux*)

XI. Textes des jeux d'enfants et d'adolescents

La terminologie des jeux d'enfants et d'adolescents³⁷.

Les comptines.

Textes poétiques des jeux sur les éléments de la nature ou sur les animaux³⁸.

Textes normatifs³⁹.

³⁵ Chansons sur la chanson, chansons d'amour, de séparation, de chagrin et d'ennui, chansons sociales (de l'étranger, du brigand, du soldat), berceuses, etc.

³⁶ Appels érotiques, satiriques, etc.

³⁷ Noms des jeux (*Baba-oarba, De-a v-ați ascunselea, Puia gaia* – jeu collectif où un enfant doit protéger un groupe contre un autre enfant, etc.), noms des personnages, des règles de jeu, des objets utilisés dans ces jeux, etc.

³⁸ Poésie à la nouvelle lune, la chanson de l'hérisson, la chanson de l'escargot, la chanson de la coccinelle, etc.

³⁹ Textes qui décrivent en vers les règles d'un jeu (par exemple dans le jeu *cloșca cu puui*, sorte de colin-maillard), textes des interdictions dans les jeux (par exemple le texte qui

Textes de plaisanteries, à fonction éducative et divertissante⁴⁰.

Textes cumulatifs, à fonction d'exercice de mémoire ou d'imagination⁴¹.

Textes à fonction de documentation sociale et historique⁴².

Exercices de diction et de prononciation.

*La langue des oiseaux*⁴³.

(V. *Musique folklorique, Danse folklorique, Jeux*)

XII. Textes à fonction identitaire et de documentation sur la mentalité des communautés qui détiennent le patrimoine culturel immatériel sur le sol national

Le corpus des croyances et superstitions ayant une expression verbale et les noms locaux associés⁴⁴.

Les récits concernant des personnages mythiques et les noms locaux associés⁴⁵.

Les récits qui racontent les fêtes, les cérémonies et les rituels traditionnels et qui en évoquent la terminologie et les pratiques culturelles

défend de regarder quand les joueurs se cachent, dans le jeu de cache-cache), formules de commandes des jeux, etc.

⁴⁰ « Je grimpai au cerisier./ Le maître du mûrier me vit./ Il demanda ce que je faisais dans le pommier/ A manger ses prunes », etc.

⁴¹ Dialogues absurdes entre deux joueurs, qui se poursuivent jusqu'à ce que l'un ne peut plus répondre, etc.

⁴² Textes poétiques qui évoquent l'histoire médiévale de l'espace roumain (évoquant de la domination turque, par exemple), etc.

⁴³ Langue inventée des enfants, où après chaque syllabe du mot on ajoute une syllabe supplémentaire formée du son [p] (premier son du nom roumain pour 'oiseau') et de la même voyelle que la syllabe précédente : *casă* 'maison' devient *ca-pa-să-pă*, etc. (*maison* deviendrait ainsi *maipaisopon*)

⁴⁴ Croyances liées à la bonne ou mauvaise qualité du temps et de l'espace (bon et mauvais jours, bons et mauvais endroits), prévisions météorologiques et superstitions à partir de l'observation de la nature (le chant de certains oiseaux, l'explosion d'un charbon dans la cheminée, etc.), croyances aux esprits, aux vampires, aux démons, à la perle des serpents, aux herbes magiques, aux trésors enfouis, à la fin du monde, etc.

⁴⁵ Le Père Noël, le Père la Veille (frère cadet du Père Noël), Les Fées Aubes, *Dochia* (bergère légendaire, censée s'être métamorphosée en pierre, avec tous ses moutons), *Dragobete* (le fils de *Dochia*), les fées des jours de la semaine, *Sântoader* (divinité mi-cheval, mi-homme), *Ielele* (fées tentatrices qui errent l'été dans les forêts et les bocages), *Vâlvele* (divinités téluriques, sortes de déesses-mères qui volent au-dessus du sol), *Rusaliele* (esprits féminins des morts), les saints populaires (Saint Foca, Saint Marina, Saint Pantelimon), La Fille de la Forêt, L'homme des ténèbres, La Fée des Eaux, les Salomon, la sorcière *Samca*, les esprits des morts, la Mort, etc.

spécifiques⁴⁶.

Les récits qui racontent les professions traditionnelles et qui en évoquent la terminologie et les pratiques culturelles spécifiques⁴⁷.

Les récits qui racontent les professions et les arts traditionnels et qui en évoquent la terminologie et les pratiques culturelles spécifiques⁴⁸.

Les récits qui racontent les pratiques médicales traditionnelles et qui en évoquent la terminologie et les pratiques culturelles spécifiques⁴⁹.

Les récits qui racontent la vie sociale et les institutions

⁴⁶ La veille de Noël, les chants à l'étoile, les chants de Noël, les Hérode, les danses à masques, *Plugușorul*, le théâtre populaire à Noël et au Nouvel An, *Călușerul*, *Călușul de iarnă* (célébration du dieu-cheval populaire), *Vasilca* (veille du Nouvel An, célébrée par une procession autour d'une tête de porc décorée de rubans), les fêtes des semailles, *Sorcova* (au Nouvel An, vœux dits/chantés par les enfants, en frappant les adultes d'un bâton décoré de rubans et de papier coloré), la course des chevaux, la pêche de la croix dans les rivières à l'Épiphanie, le Baptême des Jean, diverses pratiques divinatoires (voyance), les feux follets, l'Appel dans le village, le Mardi Gras, le Charretier, *Tânjaua* (cérémonie mettant en scène la mort et la renaissance de la divinité agraire, le jour de la fête de Saint Georges), *Înstruțatul bouului* (Fête du bœuf, au printemps, où l'on glorifie cet animal, auxiliaire indispensable du paysan), *Arezanul viilor* (Rite viticole du Sud du pays), *Caloian* (poupée d'argile enterrée pour conjurer la pluie), *Paparuda*, la Mère des pluies, la Semaine de *Sântoader*, *Lăzărel*, la signification de la branche de saule lors des Rameaux, le Jeudi saint, les pratiques liées aux Pâques (la motte de terre herbée, la peinture des œufs), le Jeudi après Pâques, les Pâques des Bienheureux (1er dimanche après Pâques), *Ispas* (Ascension), *Armindeni* (le 1er mai, fête du dieu populaire du même nom, correspondant de Saint Jérémie), *Drăgaica* (divinité agraire protectrice du blé mûr et des femmes mariées), *Sânziene*, Le lavement des pieds, les Rameaux, le *Căluș*, les fêtes « furieuses » (Saint Ilie, Saint Foca, Saint Marina, Saint Pantelimon), les *Philippe*s (divinités populaires, patrons des loups, fêtées entre le 14 et le 30 novembre), les pratiques liées à la nuit de Saint André, les histoires à fonction magique liées au calendrier (histoire de la préparation du pain, de la préparation du fromage, de la fabrication du chanvre, etc. à rôle magique et de conjuration), la « vente à la fenêtré » du nouveau-né, le transport de la mariée sur l'araire, l'exorcisation aux funérailles, etc.

⁴⁷ Agriculture, élevage du bétail, pâturage, tissage et travaux d'aiguille, pomiculture, viticulture, culture de légumes, apiculture ; travail du bûcheron, du porteur, du mineur ; chasse, pêche, sériciculture, panification, travaux ménagers, préparation des plats et des boissons traditionnels, etc.

⁴⁸ Le travail du maçon (y compris les rites liés à la construction), du charpentier, du menuisier, du roturier, du pelletier, du tanneur, du cordonnier, du forgeron, du potier ; le tressage des paniers et le travail des fibres dures, le travail du briquetier, du poêlier (y compris la fabrication de poteries pour le four), la taille et la décoration des croix, la taille de la pierre et du bois, le travail du métal précieux, la fabrication des instruments de musique, la peinture des œufs, etc.

⁴⁹ Récits à propos de plantes médicinales, de guérisseurs fameux, de guérisons miraculeuses, de rituels de guérison, etc.

traditionnelles des communautés détentrices du patrimoine culturel immatériel et qui en évoquent la terminologie et les pratiques culturelles spécifiques⁵⁰.

Le théâtre de marionnettes populaire⁵¹.

Les répertoires de textes poétiques ou de documents oraux représentatifs pour l'identité des communautés ou des groupes ethniques du territoire roumain autres que les Roumains⁵².

(V. *Fêtes, Médecine traditionnelle, Métiers, Cuisine, Jeux, Musique folklorique, Danse folklorique*)

TERMINOLOGIE EN DIALECTE AROUMAIN

Textes rituels liés au calendrier :

chants de Noël : – *colinde* – texte : *Colinde, melinde*;

Le petit Lazare : – *lazaru* – texte : *Lazare, pazare*;

Paparuda – *pirpirună* – texte : *Pirpirună, sarandună*;

Sânziene – *Tayiani* – texte : *Tayiani, yanizmata*.

Textes rituels liés au cycle de la vie :

complainte – *măryiro, cânticu di mortu* ; pour la mère – *la dadă*, pour le frère – *la frati*;

chant au rasage de l'époux – *cânticu la sursearea yrambolui*;

le chant de la mariée – *cânticu nveastil'ei*;

l'appel des moutons au sel – *Mărșinare*;

la constitution des troupeaux – *Sălaghirea areslor*;

la mesure du lait – *Misurarea laptilui*;

l'oraison du sapin – *cânticu di la hlambură*;

l'oraison du *colac* – *cânticu buygeadziloru*;

⁵⁰ Récits de veillées, de corvées, de foires, de la ronde du village, de *nedeie* (fêtes champêtres), descriptions de jeux aujourd'hui disparus, récits sur la communauté elle-même, sur le conseil des vieux, sur l'église, l'école ou l'auberge locaux, sur le commerce rural, etc.

⁵¹ Formes médiévales du théâtre de marionnettes (*Vasilache și Mărioara, Karagözul*, etc). La foire des *Moși* (lors des grandes fêtes) est l'un des contextes traditionnels pour la présentation des pièces de théâtre pour marionnettes. Certaines de ces pièces ne comportaient pas de texte.

⁵² Le sous-chapitre XII.9. sera développé dans un inventaire ultérieur, à réaliser en collaboration avec les représentants des communautés détentrices du patrimoine culturel immatériel, autres que roumaines : communautés bulgares, tchèques, juives, grecques, italiennes, hongroises, polonaises, tziganes, russes du Dobroudja, allemandes de Transylvanie, sicules, serbes, slovaques, tatars, turques, ukrainiennes, etc.

l'oraison de l'échange des cadeaux – *cânticu cându s-agioacă doarili*.
Nota : les Aroumains n'ont pas d'oraison, les textes sont chantés.

Textes rituels magiques :

incantations – *discântiți*;
contre le mauvais œil – *di diocl'u* etc.

Textes épiques non rituels :

balades – *cântiți vecl'i*;
contes, légendes – *părmiți*;
chants d'amour – *cântiți di vreari*;
de l'étranger – *di xeani*;
berceuse – *di n'iți, di culcari, di leagân*;
chants épiques pastoraux – *cântiți picurărești*;
chants épiques héroïques ou de brigands – *cântiți furești, căpitănești*;
anecdotes, sagesse – *părăvulii*.

Textes énigmatiques :

Proverbes – *cuvendzî, zboari, părmiți*;
Dictons – *ngălcitori*.

Textes à rôle documentaire/identitaire :

La veille de Noël – *aprea Crăciun*;
Noël – *Crăciunu*;
l'herbe du fer – *iarba di năpăticî*;
les *iele* – *albili*;
danses à masques – *arachi, liguciari*;
le Jeudi saint – *gioia mari*;
Mardi gras – *alăsarea preasinilor*;
Le petit Lazare – *lazaru*;
Paparuda – *pirpiruna*;
les Pâques des Bienheureux – *paștili morțâlor*;
la branche de saule aux Rameaux – *dărmili di tră vaiu*;
Pentecôte – *tră Răsali, Rusale*;
Sânzienele – *Tayani*;
fantômes – *vărcolacu, vombiru*;
la vente à la fenêtre – *vindearea pi firidî*.

église – *bisearică*;
briquetterie – *chiramaryio*;
transport – *chiragilâchi*;
tannerie – *cujucărie*;
élevage du bétail – *acriștirea nimailoru*;

charpenterie – *duȳramagialiche*;
auberge – *hani*;
la ronde du village – *coru aȳel mari, coru a hoaril'ei*;
travaux ménagers – *huzmetea ali casi*;
travail a la mine – *carbunarliche*;
travail a la foret – *lucuru tu păduri*;
pâturage – *picurarliche*;
plantes médicinales – *ierburi di vindicari*;
école – *sculie*;
foire – *păzare*;
chasse – *avinarea*.

BIBLIOGRAPHIE

Alecsandri, Vasile : *Poezii populare ale românilor*, adunate i întocmite de ..., [*Poésies populaires des Roumains*, recueillies et adaptees par...] București Tipografia Lucrătorilor asociati, 1866.

Alexici, Gh. : *Texte din literatura poporană română* Adunate de ..., tom. I, *Poezia tradițională*, Budapesta; Editura culegătorului, 1899, tom II, cu un studiu introductiv, note i glosar de Ion Mușlea, [*Textes de la littérature populaire roumaine* recueillis par..., vol. I : *La poésie traditionnelle*, vol. II : *tude, notes et glossaire* par Ion Mușlea], București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966.

Birlea, Ovidiu : *Antologie de proză populară epică*, [Anthologie de la prose épique populaire], 3 vol., București, Editura pentru Literatură, 1966.

Cătană, George : *Basme, poveti i balade* (culese din Banat de George Cătană i publicate la sfârșitul secolului al XIX-lea), ediie îngrijită de Doina Comloan i Vasile erban, [*Contes, histoires et balades*, recueillis au Banat par... et publies a la fin du XIXe siècle, édition de D. Comloan, V. erban], Timișoara, Editura Facla, 1985.

Gorovei, Artur : *Cimiliturile românilor*, [Les devinettes des Roumains], București, Editura Academiei Române, 1898

Ispirescu, Petre : *Legende sau basmele românilor* Adunate din gura poporului de..., [*Les légendes ou les contes des Roumains*, recueillis du peuple par...], culegător-tipograf, București, Tipografia Academiei Laboratorii români, 1882.

Jarnik, Jan Urban, Andrei Bârseanu : *Doine i strigături din Ardeal* date la iveală de..., [*Les Doina et les appels de Transylvanie*, dites par...], București, Editura Academiei Române, 1885.

Pauleti, Nicolae : *Cântări i strigături românești de cari cântă fetele i ficiorii jucând, scrise de Nicolae Pauleti, n Roșia, în anul 1838*, ediie

critică cu un studiu introductiv de Ion Mușlea, [*Chants et appels roumains chantés en dansant par les jeunes filles et les garçons, écrits par N. Pauleti de Roșia en 1838, édition critique et introduction par Ion Mușlea*], București, Editura Academiei RPR, 1962.

Reteganul, Ion Pop : *Povești ardelenesti*, Culese din gura poporului de ..., prefață de Alexiu Viciu, [*Histoires transylvaines, recueillies du peuple par...*, préface d'Alexiu Viciu], Brașov, Editura. N.I. Ciurcu, 1888.

Schott, Artur, Albert Schott: *Basme valahe. Cu o introducere despre poporul valah și o anexă destinată explicării basmelor*, traducere din lb. germană de Viorica Nișcov, [*Contes de Valachie. Avec une introduction sur le peuple de Valachie et une notice explicative des textes*, traduit de l'allemand par Viorica Nișcov], Bucuresti, Editura Saeculum I.O., 2003 (ediție princeps 1845).

Schullerus, Adolf : *Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten, Nach dem System der Märchentypen Antti Aarnes*, Zusammen gestellt von A. Schullerus, Helsinki, F.F. Communication edited for the Folklore Fellows, 1928

Stăncescu, Dumitru : *Basme culese din gura poporului de ...*, cu o prefață de G.I. Ionescu-Gion, [*Contes recueillis du peuple par...*, préface de G.I. Ionescu-Gion], București, Ed. I.G. Haimann, 1892.

Teodorescu, G. Dem : *Poezii populare române culegere de ...*, [*Recueil de poésie populaire roumaine*], București, Tipografia modernă, 1885.

Tocilescu, Grigore G: *Materialuri folcloristice*, [Textes folkloriques], București, Tipografia Corpului Didactic C. Ispasescu & G. Bratanescu, 1900.

Zanne, Iuliu A. (1895 – 1903) 2003–2004 : *Proverbele românilor din România, Basarabia, Bucovina, Ungaria, Istria și Macedonia. Proverbe, zicători, povățuiri, cuvinte adevărate, asemănări, idiotisme și cimilituri. Cu un glosar româno-frances de ...*, [*Les proverbes des Roumains de Roumanie, de Bessarabie, de Bukovine, de Hongrie, d'Albanie et de Macédoine. Proverbes, dictons, conseils, sagesse, comparaisons, idiotismes et jeux de mots. Avec un glossaire roumain-français*], București, Editura librăriei Socec & comp., 12 volume: 1895–1903

Nicolae CONSTANTINESCU
Ioana Ruxandra FRUNTELATA

Musique folklorique

L'étude scientifique du folklore comprend plusieurs étapes essentielles : recueillir les données, les organiser, les transcrire, les analyser, les organiser enfin dans une typologie. Ces étapes s'organisent pour former une méthodologie d'étude, aujourd'hui unitaire.

Les premières attestations des mélodies roumaines remontent au XVIe et au XVIIe siècles ; il s'agit de pièces largement répandues à l'époque, qui faisaient partie du répertoire de protocole des cours féodales et qui ont été transcrites de mémoire. La plupart sont des mélodies de danses qui figurent dans la Tablature de Jan de Lublin, dans les manuscrits de Dresde et dans les recueils de Daniel Speer. Le *Codex Caioni* et le *Codex Vietoris* comprennent également des chansons. Au XVIIIe siècle, Franz Joseph Sulzer transcrit en système de notation occidentale huit danses et deux chansons. Au XIXe siècle, plusieurs intellectuels, dont Eftimie Murgu, Anton Pann, Johan Andreas Wachmann, Henri Ehrlich, Alexandru Berdescu et Carol Miculi recueillent, adaptent et publient des morceaux de la musique populaire. L'académie roumaine soutient, à partir de 1885, les personnes qui recueillent la musique populaire, et c'est ainsi qu'elle décerne un prix à Dimitrie Vulpian, l'auteur d'une collection monumentale, parmi d'autres. Ce sont ensuite Nicolae Filimon, Titus Cerne, Teodor T. Burada, Dumitru Georgescu Kiriac et Béla Bartók qui posent les repères d'une véritable étude scientifique de la musique folklorique. Par la suite, en 1906, deux intellectuels de Bucovine, Vasile Burduhos et Victor Morariu, enregistrent sur cylindres de cire 50 chansons de Suceava, pour les transcrire ultérieurement. A la même époque, Pompiliu Pârvescu enregistre au Dobroudja 63 danses dont les transcriptions par le pr. C. M. Cordoneanu sont publiées en 1908 dans la collection *Din viața poporului român* 'Aspects de la vie du peuple roumain' sous le titre *Hora din Cartal* 'La ronde de Cartal'.

C'est également au début du XXe siècle que naissent les institutions de spécialité : George Breazul fonde en 1927 *Les archives phonographiques* et Constantin Brăiloiu, considéré aujourd'hui le père de l'ethnomusicologie roumaine, fonde en 1928 *Les archives de folklore de la Société des compositeurs roumains*. Enfin, en 1949 voit le jour l'Institut de folklore. Alexandru Voevidca, Sabin Drăgoi, Tiberiu Brediceanu, Gheorghe Fira, Nicolae Ursu, Nicolae Lighezan, Harry Brauner, Ilarion Cocișiu, Tiberiu Alexandru, Gheorghe Ciobanu, Emilia Comișel, Mariana Kahane, Ghizela Sulițeanu en sont quelques-uns des plus connus spécialistes.

Critères d'identification et d'organisation des répertoires de musique folklorique :

- Le critère fonctionnel¹
- Le critère du cycle²
- Le critère formel des genres et des catégories³
- L'interprète⁴
- Le sexe⁵
- Le type d'émission⁶
- Le type d'exécution⁷

Critères de classement des mélodies par types et par variétés :

- Selon le système sonore⁸
- Selon le système rythmique⁹
- Selon l'architecture¹⁰
- Selon le style d'interprétation¹¹

A l'intérieur de chaque type sont évalués :

- Les formules mélodiques¹²
- Les sons de la cadence¹³
- Les césures ;
- L'ambitus ;
- Le contour de la mélodie.

RÉPERTOIRES RITUELS ET CÉRÉMONIELS

Le répertoire de Noël et du Nouvel An¹⁴

¹ Musique rituelle/cérémonielle vs. musique non rituelle.

² Cycle du calendrier et des saisons, cycle biologique, cycle de la vie ou familial : naissance, enfance, adolescence, mariage, mort.

³ Musique lyrique, épique ou dramatique

⁴ Amateur (paysans), semi-professionnel ou professionnel (musiciens, orchestres).

⁵ Musique essentiellement féminine ou masculine ou mixte.

⁶ Vocale, instrumentale ou vocale et instrumentale.

⁷ Individuelle – homophone ou en groupe – antiphonique ou polyphonique.

⁸ Ré-pentatonique – à deux, trois ou quatre tons, pentatonique, hexa- et heptatonique.

⁹ *Parlando rubato*, *giusto* syllabique, asymétrique, divisionnaire ou rythme des enfants.

¹⁰ Libre – improvisée ou fixe – standard.

¹¹ Syllabique ou mélismatique.

¹² Initiales, médianes, finales.

¹³ Internes, finaux.

¹⁴ *Colinda*, *Zicala dubei*, *Cântecul de stea*, *Sorcova*, *Kiraleisa*, *Pițărăii*, *Călușerul*, *Plugușorul*, *Semănatul*, *Vasilca*.

Le répertoire des bergers¹⁵

Les incantations et invocations¹⁶

Le répertoire de Pâques¹⁷

Le répertoire des Rameaux¹⁸

Le répertoire de la Pentecôte¹⁹

Le répertoire du fauchage²⁰

Le répertoire d'initiation des sœurs, des cousines, des frères, des cousins

Le répertoire des veillées²¹

Le répertoire nuptial²²

Le répertoire funéraire²³

Le répertoire des appels²⁴
(V. *Art du récit*)

RÉPERTOIRES NON RITUELS

Répertoire lyrique

Répertoire des incantations et invocations enfantines²⁵

¹⁵ *Când urcă oile la munte, La măsurat, La făcutul cașului, A oilor, Cântec ciobănesc, Când coboară oile de la munte, Signaux et appels au boutchoum.*

¹⁶ *Homanul (Popelnic); Paparuda (autres noms : Păpărugă, Păpăruță, Mămăruță, Dodolă, Dodoloaie); Scaloianul (autres noms : Mumuliță de ploie, Tatăl soarelui și mama ploii, Ududo, Ene, Momâie); Sulul, Lazărul.*

¹⁷ *Toconecele*

¹⁸ *Savalia*

¹⁹ *Căluș.*

²⁰ *Cântecul cununii, Buzduganul, Dealul Mohului, Drăgaica.*

²¹ *Înroștat*

²² *Cântecul miresei, Cântecul ginerei, Cântecul soacrei, Cântecul zestre, Nuneasca, Danțu miresei, Cântecul găinii, Îmbroboditul miresei, Busuiocul, Zorile, Marșuri, Perinița.*

²³ *Zorile, Bradul (Al suliții), De petrecut, Țal mare, De priveghi, Al drumului, Al gropii, Al țărâniei, Al lemnului, Bocet, appels au boutchoum.*

²⁴ *Aux noces, à la fête du village, dans le village.*

Répertoire de la *doina*
Répertoire amoureux
Répertoire des chansons proprement dites²⁶
Répertoire des berceuses
Répertoires des chansons pour danses²⁷ (V. *Danse folklorique*)
Chansons des *mahala* (des faubourgs)
Répertoire des chansons patriotiques²⁸
Répertoire des chansons militaires
Répertoire des chansons de la prison
Répertoire des chants religieux²⁹ (V. *Fêtes*)
Le répertoire des romances
Vers chantés³⁰

Répertoire épique

Le répertoire des chants des ancêtres³¹ (V. *Art du récit*)
Le répertoire des poèmes musicaux pastoraux³²

Répertoire des danses (V. *Danse folklorique*)

Répertoire dramatique

Répertoire des danses à masques³³ (V. *Art du récit, Danse folklorique, Fêtes, Métiers*)

LE THÉÂTRE POPULAIRE

Le théâtre païen³⁴
Le théâtre religieux³⁵
Le théâtre de marionnettes³⁶

APPELS INSTRUMENTAUX

Répertoire des appels vocaux³⁷

²⁵ Pour les éléments (pluie, soleil), pour les animaux (coccinelle, escargot).

²⁶ Deux couches : chansons dialectales et chansons modernes.

²⁷ *Sârba vocală* 'La Serbe vocale', *Hora vocală* 'La ronde vocale', *Purtata de fete*.

²⁸ Répertoire semi-culte ou folklorisé.

²⁹ Hymnes, chansons de pèlerinage.

³⁰ Répertoire semi-culte, folklorisé.

³¹ Chant épique héroïque, balade familiale, journal oral.

³² *Când și-a pierdut ciobanul oile*.

³³ *Capra* 'La chèvre' (variétés : *Turca, Cerbul, Brezaia, Ursul*); *Căiuții, Malanca (Frumoșii, Mascații, Bumberii, Nunta)*.

³⁴ *Haiducii, Jienii, Banda lui Bujor, Anul Nou și Anul Vechi*.

³⁵ *Irozii (Vicleim, Viclei, Vertep)*.

³⁶ si accompagné de mélodies instrumentales (cornemuse, violon); dans ce cas, l'instrument participe aux mouvements de la marionnette.

INSTRUMENTS MUSICAUX

Selon la production du son

Les pseudo-instruments – le son est produit par la vibration de matériaux naturels élastiques sous l'effet d'une pression d'air³⁹. La hauteur du son peut être modifiée : a. en faisant varier la pression de l'air ; b. en tendant ou en relâchant le matériau.

Les idiophones – le son est produit par les vibrations obtenues en frappant, en frottant ou en pinçant divers matériaux. Le son a en général une hauteur fixe, à l'exception du tocsin, où la hauteur et la tonalité des sons varie en fonction de la force du coup et de l'endroit frappé.

Les instruments à vent – le son est produit par les vibrations régulières d'une colonne d'air dans un tube. La hauteur du son varie en fonction de : a. la pression de l'air⁴⁰ et/ou le bouchage total ou partiel de la partie inférieure du tube sonore⁴¹ ; b. la modification de la forme et de la dimension de l'émission sonore à l'aide de plusieurs trous pour les doigts⁴² et/ou pour des soupapes⁴³ ; c. la dimension des tubes⁴⁴ ; d. la dimension des lamelles métalliques qui font vibrer la colonne d'air⁴⁵.

Les instruments à cordes – le son est produit par la vibration régulière obtenue en pinçant⁴⁶ ou en frappant⁴⁷ les cordes ou en les frottant avec un archet⁴⁸. On fait varier le son en raccourcissant la corde à l'aide des doigts.

³⁷ *Hăulit (Huhurezat).*

³⁸ *A găinilor, a porcilor.* Les pépiements des oiseaux, le cri du coucou, le chant du coq, le bruit du pivert (dans la mélodie *Ciocârlia*).

³⁹ Ecorce de bouleau, brin d'herbe, feuille d'arbre, écaille de poisson.

⁴⁰ Boutchoum (variétés : clairon, toulnik), corne.

⁴¹ *Tilinka.*

⁴² *Caval*, caval bulgare, *cornemuse*, flûte populaire, *flûte*, flûte du Dobroudja, flûte à bec double, grande flûte de Modavie, *ocarina*, *piculine*, *fifre*.

⁴³ *Clarinette*, *euphonium*, *bugle*, *saxophone*, *táragató*, *trompette*, *tuba*.

⁴⁴ Flûte de Pan.

⁴⁵ *Accordéon*, *harmonica*.

⁴⁶ *Guitare*, *kobza*, *contrebasse*, *cithare*, parfois *violoncelle*.

⁴⁷ *Cymbalum*, parfois *violoncelle*.

⁴⁸ *Violon* (noms locaux : *ceteră*, *diblă*, *higheghe*, *lăută*, *scripcă*, *țibulcă*), violon à pavillon, *viole* (noms locaux : *braci*, *contralaucă*), *violoncelle*, *contrebasse* (noms locaux : *bas*, *broancă*, *gordună*)

Les membranophones – le son est produit par les vibrations régulières obtenues en frappant⁴⁹ et/ou en frottant⁵⁰ une membrane naturelle. Le son varie selon la pression exercée à divers endroits de la surface de l'instrument.

Jouets musicaux (V. Métiers)

ORCHESTRES

Ensemble *taraf* :

Composition⁵¹ :

Noyau : violon-kobza (guitare)⁵²

Interprètes : artistes *lăutari* (semi-professionnels ou professionnels) :

Primaş 'Le soliste'

Statut : chef d'orchestre/premier violon

Rôle : soliste ; il joue au violon, il chante aussi parfois, décide du répertoire, dirige l'interprétation, prend les engagements et distribue la paie.

Contraş, contralău 'Le second'

Statut : second du chef d'orchestre

Rôle : il accompagne le premier violon en jouant les temps secondaires à la viole.

Gurist 'chanteur', *cântăreaţă* 'chanteuse', *solist vocal* 'soliste vocal'

Statut : subordonné

Rôle : chante la partie vocale, fait les annonces, prend les engagements.

Fanfare

Composition⁵³ :

Noyau : euphonium, bugle, tambour, trompette, tuba⁵⁴

Interprètes : artistes *lăutari* (semi-professionnels ou professionnels) :

Şef 'Le chef'

Statut : chef d'orchestre.

Rôle : soliste ; il joue de la trompette, décide du répertoire, coordonne l'interprétation, prend les engagements et distribue la paie.

⁴⁹ *Tambour* (noms locaux : *dobă, dubă, tobă*).

⁵⁰ *Dayré, bouchai*.

⁵¹ 2 à 12 instrumentistes et un ou plusieurs chanteurs.

⁵² Peuvent s'y ajouter : le second violon ou la violle, une kobza ou un cymbalum, un violoncelle ou une contrebasse et suivant les régions : un accordéon, une clarinette, une dayré, une flûte, un saxophone, un tárogató, un tambour, une trompette.

⁵³ 5 à 12 instrumentistes.

⁵⁴ Peuvent s'y ajouter : une clarinette, un saxophone, divers types de bugles. Les instruments solitaires (trompette, clarinet) peuvent être doublés.

TERMINOLOGIE EN DIALECTE AROUMAIN

complainte – *măryiro*;
le chant/la danse de la dot – *cântarea/giucarea pail'ei/doarâloru*;
chant des bergers – *cântic picurărescu*;
le chant de l'époux – *cânticu yrambolui*;
le chant de la mariée – *cânticu nveastil'ei*;
le chant de la belle-mère – *cânticu ali scoacri*;
cornemuse – *gaida*;
clarinette – *clărnetă*;
cloches – *clopute*;
chant de Noël – *culindă*;
dayré – *daire, tâmbâră*;
la danse de la mariée – *coru nveastil'ei*;
Drăgaica – *Tayiani*;
émission vocale – *cântiti pi ună boați, di pade*;
flûte – *fluir, fluiară*;
la toilette de la mariée – *alâxearea nveastil'ei*;
Le petit Lazare – *lazaru*;
Paparuda – *pirpiruna*;
Plugușor – *cântiți di anu nou*;
polyphonie – *cântiți cu e, cântiți greali, fărșirotești, aușești*;
Sorcova – *surva*;
tambour – *tămpănă*;
trompette – *trumbetă*.

BIBLIOGRAPHIE

Études générales :

Alexandru, Tiberiu : *Instrumentele muzicale ale poporului român* [Les instruments musicaux du peuple roumain], ESPLA, București, 1956.

Alexandru, Tiberiu : *Folcloristică, Organologie, Muzicologie, Studii* [Etudes de folklore, d'organologie et de musicologie], I, București, Editura Muzicală, 1978.

Bartók, Béla : *Melodien der rumänischen Colinde (Weihnachtslieder)*, Universal-Edition A.G., Wien, 1935.

Bartók, Béla : *Însemnări asupra cântecului popular* [Notes sur le chant populaire], E.S.P.L.A., București, 1956.

Bartók, Béla : *Rumanian Folk Music*, I–V, Martinus Nijhoff, The

Hague, 1967–1975.

Brăiloiu, Constantin : *Opere [Œuvres]*, I–V, București, Editura Muzicală, 1967–1981.

Carp, Paula, Alexandru Amzulescu: *Cântece și jocuri din Muscel* [Chants et danses de Muscel], București, Editura Muzicală, 1964.

Carp, Paula, Adrian Vicol: *Cântecul propriu-zis din Muscel* [Le chant proprement dit de Muscel] I, București, Editura Muzicală, 2007.

Comișel, Emilia : *Folclor muzical* [Musique folklorique], București, Editura didactică și pedagogică, 1967.

Friedwagner, Matthias : *Rumänische Volkslieder aus der Bukowina. I Band: Liebeslieder, mit 380 von Alexander Voevidca aufgezeichneten Melodien*, Würzburg, Konrad Tritsch Verlag, 1940.

Georgescu, Corneliu Dan : *Jocul popular românesc. Tipologie muzicală și corpus de melodii instrumentale* [La danse populaire roumaine. Typologie musicale et corpus de mélodies instrumentales], București, Editura Muzicală, 1984.

Georgescu, Corneliu Dan : *Repertoriul pastoral. Semnale de buciom. Tipologie muzicală și corpus de melodii* [Le répertoire des bergers. Les signaux au boutchoum. Typologie musicale et corpus de mélodies], București, Editura Muzicală, 1987.

Herța, Iosif : *Colinde românești: Antologie și tipologie muzicală* [Chants de Noël roumains : anthologie et typologie musicale], București, Editura „Grai și Suflet – Cultura Națională”, 2004.

Ionescu, Constantin A. : *Colinde din Transnistria* [Caroles de Transnistrie], Chișinău, Editura Știința, 1994.

Kahane, Mariana : *Doina vocală din Oltenia. Tipologie muzicală* [La doina vocale d'Olténie. Typologie musicale], București, Editura Academiei Române, 2007.

Kahane, Mariana, Georgescu-Stănculeanu, Lucilia : *Cântecul Zorilor și Bradului. Tipologie muzicală* [Le chant de l'aube et Le chant du sapin. Typologie musicale], București, Editura Muzicală, 1988.

Moldoveanu, Elisabeta : *Cântecele de seceriș ale poporului român. Tipologie muzicală și literară* [Les chants de fauchage du peuple roumain. Typologie musicale et littéraire], București, Editura Academiei Române, 2000.

Oprea, Gheorghe : *Folclorul muzical românesc* [Folklore musical roumain], București, Editura Muzicală, 2002.

Pârvescu, Pompiliu : *Hora din Cartal* [La ronde de Cartal], București, 1908.

Rădulescu, Speranța : *Taraful și acompaniamentul armonic al muzicii de joc*, [L'orchestre taraf et l'accompagnement harmonique de la musique pour danse], București, Editura Muzicală, 1984;

Rădulescu, Speranța : *Cântecul. Tipologie muzicală I. Transilvania*

meridională, [Le chant. Typologie musicale I. La transylvanie méridionale], București, Editura Muzicală, 1990.

Sulișteanu, Ghizela : *Cântecul de leagăn* [Les berceuses], București, Editura Muzicală, 1986.

Vicol, Adrian : *Recitativul epic al baladei românești* [Le récitatif épique de la balade roumaine], București, Editura Arvin Press, 2004.

Zinveliu, Gemma : *FR.J. Sulzer în Dacia Cisalpină și Transalpină* [FR.J. Sulzer en Dacie cisalpine et en Dacie transalpine] București, Editura Muzicală [...], 1995.

Études spécifiques :

Chiseliță, Vasile : *Melodii tradiționale la fluier din nordul Bucovinei* [Mélodies traditionnelles pour flûte du Nord de la Bucovine], Chișinău, Editura Știința, 1993.

Ciobanu, Gheorghe : *Studii de muzicologie și bizantinologie* [Etudes de musicologie et de byzantinologie], Vol. III, București, Editura Muzicală, 1992.

Comișel, Emilia : « Colindele religioase (Încercare de tipologie literară-muzicală) » [Les chants religieux de Noël : essai d'une typologie mitténaire et musicale], in *Imagini și permanente*, Chișinău, Editura Știința, 1992.

Comișel, Emilia : « La musique de la balade populaire », dans *Les Colloques de Wégimont IV/1958–1960* (Paris–Brussels–Liège: Université de Liège), 1964.

Cristescu, Constanța : « Pelerinajul și cântecul de pelerinaj din Transilvania » [Le pèlerinage et le chant de pèlerinage en Transylvanie], dans *SCE*, VIII (1994).

Giurchescu, Anca : « Danse et transe : les Călușari (Interpretation d'un rituel valaque) », dans *Dialogues* 12–13/1984.

Giurchescu, Anca : « The Dance discourse. Dance Suites and Dance Cycles of Romania and [?Elsewhere in Europe] Some other European Dance Cultures », dans *Dance Studies* (éd. Roderyk Lange, London/Jersey: Centre for Dance Studies), 11/1988.

Herțea, Iosif : *Romanian Carols*, Bucharest, The Romanian Cultural Foundation Publishing House, 1999.

Kahane, Mariana : « Observații asupra melodicii maramureșene » [Observations sur la mélodie de Maramures], dans *Imagini și permanente*, Chișinău, Editura Știința, 1992.

Lupașcu, Marian : « Romanian Music between Orient and Occident », dans *Urban Music in the Balkans, Papers of the International Symposium*, ASMUS, Tirana, 2006.

Papană, Ovidiu : *Studii de organologie. Instrumente tradiționale*

românești [*Etudes d'organologie. Instruments traditionnels roumains*],
Timișoara, Editura Universității de Vest, 2006.

Sulițeanu, Ghizela: « Eléments archaïques dans la chanson de la
mariée chez le peuple roumain », dans *Rad XII KSFJ* (Celje 1965),
Ljubljana 1968.

Tomescu, Vasile : *Musica daco-romana*, [*La musique daco-
roumaine*], tom II, București, Editura Muzicală, 1982.

Marian LUPAȘCU

Danse folklorique

L'inventaire des danses traditionnelles, rituelles et semicultes du patrimoine culturel immatériel roumain s'organise selon plusieurs critères, car les confusions sont nombreuses quant au nom de certaines danses (la plupart de ces noms sont impropres). Pour identifier correctement leur origine et leur appartenance à une catégorie morphologique, historique ou géographique, il est en effet nécessaire de fixer des critères rigoureux d'identification et de classification, car une danse peut avoir plusieurs noms, dont l'origine ne se justifie pas toujours. Nous avons donc considéré *l'ensemble* comme étant l'élément caractéristique le plus stable (la structure de l'ensemble change en effet très rarement) et nous l'avons pris comme point de départ de notre classification. D'autre part, la danse est une manifestation artistique essentiellement collective et il faut donc la décrire selon ce qui fait la cohésion du groupe des danseurs. La structure de *l'ensemble* est intimement liée au type de danse ; modifier la structure de l'ensemble signifie modifier le caractère de la danse, même si les éléments morphologiques restent les mêmes. Pour les types de danses toutefois, ce qui est important dans une classification, c'est le critère morphologique, les aspects spatiaux et temporels, les entités chorégraphiques et rythmiques spécifiques, les variations de tempo, de sexe et de contexte – dans le cas des danses rituelles. Nous espérons avoir ainsi délimité des types réels, les plus proches possibles de la plupart des danses concernées, y compris de celles des minorités. Un grand nombre de danses sont pourtant des formes intermédiaires, des croisements hybrides ou des variétés dégradées d'un type.

Nous avons donc dressé un inventaire des danses traditionnelles, rituelles et semicultes selon les régions folkloriques (17) et une classification selon le rythme : danses de rythme binaire (52), danses syncopées (11), danses de rythme asymétrique (13) et danses syncopées de rythme asymétrique (2).

INVENTAIRE DES DANSES TRADITIONNELLES, RITUELLES ET SEMI-CULTES

Types de danses selon les régions :

Olténie du Sud¹

(départements du Sud-est : Mehedinți, Dolj et Olt)

Remarques : Aujourd'hui, *Hora* 'la ronde' et *Sârba* 'la serbe' peuvent être aussi exécutées en couple. *Hora* 'la ronde' est aussi exécutée en solitaire.

Danses rituelles et cérémonielles²

Munténie du Sud³

(départements de Teleorman, Giurgiu, Călărași, Ialomița et Brăila ; Sud du département d'Argeș)

Remarques : Aujourd'hui, les danses *Hora* 'la ronde', *Sârba* 'la serbe' et *Brâul* 'la ronde de ceinture' peuvent être exécutées en couple. La *Hora* 'la ronde' peut être exécutée en solitaire.

Danses rituelles et cérémonielles⁴

¹ *Hora dreaptă* – type : grande ronde droite ; *Trandafirul* – ronde à deux parties ; *Hora pe trei* – ronde à trois pas ; *Hora iute* – ronde rapide ; *Sârba bătrânească* – Serbe sur commande ; *Sârba* – Serbe commune ; *Sârba la bătaie* – Serbe cadencée ; *Ungurica* – Serbe en couple ; *Galaonul* – ronde de ceinture ; *Alunelul* – ronde de ceinture ; *Geamparaua* ; *Rustemul* ; *Țăpușul* – Aksak ; *Călușul* – Danse du Căluș.

² *Vârtelnița* – lors des veillées, *Dansuri cu măști* – le 1er janvier (danses qui imitent l'acte sexuel), *Hora bradului*, *Hora miresei*, *Sârba socrilor* – lors des noces, *Hora la apă* – pour la fertilité du sol, *Horă (de pomană)*, *Sârba* – lors des funérailles, en signe de vénération, *Paparuda* – pour invoquer la pluie, Sauts par dessus le feu – rôle de purification.

³ *Hora mare* – grande ronde droite ; *Hora în două părți* – ronde à deux parties ; *Hora pe trei* – ronde à trois pas ; *Hora bătută* – ronde cadencée ; *Crâițele* – ronde rapide ; *Lăzeasca* – Serbe sur commande ; *Ciuleandra* – serbe commune ; *Brâul bătrân* – Ronde de ceinture de Munténie ; *Alunelul* – ronde de ceinture ; *Rustem* ; *Geamparaua* ; *Leasa* – Aksak à 9/8 ; *Ca la Breaza* – Breaza ; *Ciobănașul* – polka en rond ; *Drăgaica* – Drăgaica ; *Călușul*.

⁴ *Babindenii*, *Jocul ciurului*, *Rachiul roșu*, *Brezaia* (danses divertissantes à masques, qui imitent l'acte sexuel) ; *Hora belelei*, *Hora miresei*, *Nuneasca* (aux noces) ; *Hora la apă*, *Brezaia*, *Vasilica*, *Gurbanul* (sauts par-dessus le feu), *Cucii mascați* (pour fertilité) ; *Ariciul*, *Mituleasca*, *Bribina*, *Belitoreanca* (pour fécondité) ; *Paparuda* (invocation de la pluie).

Olténie du Nord⁵

(Mehedinți, départements de Gorj et Vâlcea)

Remarques : Aujourd'hui, les danses *Hora* 'la ronde' et *Sârba* 'la serbe' sont aussi exécutées en couple.

Danses rituelles et cérémonielles⁶

Munténie du Nord⁷

(départements d'Argeș, Dâmbovița, Prahova et Buzău)

Remarques : Aujourd'hui, les danses *Hora* 'la ronde' et *Sârba* 'la serbe' sont aussi exécutées en couple. *Brâul* 'la ronde de ceinture' est aussi exécutée en solitaire.

Danses rituelles et cérémonielles⁸

Dobroudja⁹

(départements de Tulcea et Constanța)

Remarques : Aujourd'hui, les danses *Hora* 'la ronde' et *Sârba* 'la serbe' sont aussi exécutées en couple. *Hora* 'la ronde' est aussi exécutée en

⁵ *Hora mare* – grande ronde droite ; *Hora în două părți* – ronde à deux parties ; *Hora la bătaie* – Hora pe bătaie ; *Crăițele* – ronde rapide ; *Boitâneasca* – Serbe sur commande ; *Ciuleandra* – serbe commune ; *Galaonul* – petite ronde de ceinture d'Olténie ; *Brâul bătrân* – ronde de ceinture de Munténie ; *Alunelul* – ronde de ceinture ; *Rustemul* ; *Ciobăneasca peste băț* – danse au bâton ; *Hașegană* – aksak rapide à pirouettes ; *Învârtită* – aksak à pirouettes ; *Jienească* – danse droite à pirouettes, petits groupes ; *Călușul* – Căluș .

⁶ *Hora bradului*, *Hora miresii* (aux noces) ; *Hora la apă* (pour fertilité) ; *Ariciul*, *Ciocârlanul*, *Mătura*, *Cățeaua* (pour fécondité) ; *Slobozirea horei* (danse funéraire) ; *Paparuda* (invocation de la pluie).

⁷ *Hora mare* – grande ronde droite ; *Leleasca* – ronde à deux parties ; *Hora pe trei* – ronde à trois pas ; *Hora la bătaie* – ronde cadencée ; *Crăițele* – ronde rapide ; *Lăzeasca* – Serbe sur commande ; *Ciuleandra* – serbe commune ; *Brâul muntenesc* 'la ceinture de Munténie' – ronde de ceinture de Munténie ; *Brâul drept* – petit noisetier ; *Rustemul* – Rustem ; *Geampara* – Djeampara ; *Brânza* – danse à sauts (groupes de bergers) ; *Ca la Breaza* – Breaza ; *Ciobănașul* – polka ronde ; *Călușul* – Căluș .

⁸ *Hora miresii*, *Nuneasca* (aux noces) ; *Hora la apă* 'la ronde de l'eau', danses à masques : 'la chèvre', 'l'ours' (pour fertilité ou divertissement) ; *Spoitoreasa*, *Perinița*, *Refuzata*, *Cățeaua* (divertissement).

⁹ *Hora mare* – grande ronde droite ; *Hora în două părți* – ronde à deux parties ; *Hora pe trei* – ronde à trois pas ; *Hora la bătaie* – ronde cadencée ; *Cârligul* – ronde rapide ; *Corlu* – ronde macédo-roumaine ; *Rața* – Serbe sur commande ; *Ciuleandra* – serbe commune ; *Brâul șchiop* – ronde de ceinture de Munténie ; *Alunelul înfundat* – petit noisetier ; *Slănicul* – ronde de ceinture de Transylvanie ; *Rustemul sucit* – Rustem ; *Pătălăgica* – Djeampara ; *Cadâneasca* – aksak ; *Ungureasca* – Brează ; *Ciobănașul* – polka ronde ; *Călușul* – Căluș .

solitaire. La *hora* connaît aussi une version tzigane, sous le nom de *Ca la ușa cortului* ‘comme devant la tente’, *Cadânească* ‘à la houri’, *Ciocek*.

Danses rituelles et cérémonielles¹⁰

Moldavie de l’Ouest¹¹

(départements de Vrancea, Bacău et Neamț)

Remarques : Aujourd’hui, les danses *Hora* ‘la ronde’ et *Sârba* ‘la serbe’ sont aussi exécutées en couple. La ronde de ceinture de Munténie connaît une version ‘forte’. *Hora* ‘la ronde’, *Alunelul* et *Geampara* sont des danses de construction ternaire, asymétrique.

Danses rituelles et cérémonielles¹²

Moldavie de l’Est¹³

(départements de Galați, Vaslui et Iași)

Remarques : Aujourd’hui, les danses *Hora* et *Sârba* sont aussi exécutées en couple. La *Geampara* connaît une version secondaire, en couple.

¹⁰ *Hora din Casă*, *Nuneasca*, *Hora târgului* (aux noces) ; *Păpușelele* (aux veillées) ; *Ariciul*, *Căteaua*, *Piperul* (danses divertissantes) ; *Ursul*, danse à masques (fertilité) ; *Drăgaica*, *păpușelele* (fertilité).

¹¹ *Hora mare* – grande ronde droite ; *Hora* – ronde à deux parties ; *Hora la bătaie* – ronde cadencée ; *Coasa* – Serbe sur commande ; *Chindia* – serbe commune ; *Corăghește* – ronde de ceinture de Moldavie ; *Munteneste* – ronde de ceinture de Munténie ; *Bătuta* – cadencée ; *Crucea* – danse au bâton ; *Nătănga* – danse à sauts (groupes de bergers) ; *De Doi* – Breaza ; *Țărăneasca* – ronde à pirouettes ; *Polca pe furate* – polka ; *Chipărușul*.

¹² *Chipărușul*, *Danțul*, *Hora* – ronde spéciale jouée par les jeunes garçons et les jeunes filles avant de partir pour l’église, lors des cérémonies de mariage. Au centre de la ronde on place un vase rempli d’eau. L’orchestre joue, la ronde tourne, et la mariée, à chaque fois qu’elle passe en dansant devant ce vase, feint de le frapper sans le renverser, à trois reprises. La ronde est finie après le troisième coup. A ce moment-là, la mariée prend le vase d’eau, en menace par deux fois son futur époux et ensuite le jette dans sa direction. Si celui-ci ne s’esquive pas, il est mouillé. En même temps, le futur époux menace à deux reprises la mariée d’un fouet, et la troisième fois il frappe. La mariée s’esquive elle aussi si elle le peut ou elle s’enfuit. Si c’est l’homme qui arrive à atteindre la jeune fille, c’est un signe que c’est lui qui commandera dans le ménage. Si, au contraire, c’est la jeune fille qui arrose son futur époux avec l’eau du vase, le présage signifie que c’est elle qui commandera. (aux noces) ; *Ursul*, *berbecul*, *capra*, *cerbul*, *calul*, *Arnăuții*, *Irozii* (au Nouvel An).

¹³ *Hora mare* – grande ronde droite ; *Hangul* – ronde cadencée ; *Coasa* – Serbe sur commande ; *Sârba studenților* – serbe commune ; *Bătuta* – ronde de ceinture ; *Ciobănește* – danse au bâton ; *Trilișește* – groupe moldave ; *Bătuta* – ronde à pirouettes ; *Rusească*, *țărăneasca* – ronde droite à pirouettes pour petits groupes ; *Polca dreaptă* – polka.

Danses rituelles et cérémonielles¹⁴

Moldavie du Nord¹⁵

(départements de Suceava et Botoșani)

Remarques : Les danses *Hora*, *Sârba* et *Geamparaua* peuvent être exécutées en couple de nos jours. Les danses *Bătuta*, *Corăbeasca*, *Trilișești*, *Țărăneasca* peuvent être aussi exécutées de nos jours en solo, surtout quand il s'agit de danseurs de grand talent.

Danses rituelles et cérémonielles¹⁶

Transylvanie du Sud¹⁷

(départements de Hunedoara, Sibiu, Brașov, Covasna et Sud du département d'Alba)

Remarques : *Hora*, *Sârba*, *Brăul* peuvent être dansées aujourd'hui en couple ou en solo par les Tsiganes. Rarement, on danse encore la *Hora pe bătaie (Sălcioara)* – le petit saule' et la *Geampara (Năframa)*.

Danses rituelles et cérémonielles¹⁸

¹⁴ *Danțul miresei*, *Jocul zestreii* (aux noces) ; *Jupânii și căiuții*, *ursul*, *cerbul*, *berbecul*, *moșnegii*, *arnăuții* (au Nouvel An, pour fertilité et protection) ; *Rândurile*, *Arnăuții* (danses divertissantes).

¹⁵ *Jocul babelor* – ronde féminine (danse accompagnée de chansons vocales) ; *Hora din Bucovina* – grande ronde droite ; *Sălcioara* – ronde à deux parties ; *Răzeasca* – ronde cadencée ; *Arcanul* – Serbe sur commande ; *Botoșanca* – serbe commune ; *Corăghește* – ronde de ceinture de Moldavie ; *Trilișește* – groupe de Moldavie ; *Coșnencuța* – ronde à pirouettes ; *Țărăneasca* – ronde droite à pirouettes pour petits groupes ; *Ciobănașul* – ronde.

¹⁶ *Jocul zestrii*, *Nuneasca*, *De trei ori pă după masă*, *Jocul de după amiază*, *Jocul îmbrobodirii*, *Jocul ăl mare*, *Polobocul(cu cântec)*, *Busuiocul*, *Hoboiu*, *Hobotul*, *Danțul miresei*, *Bătrâneasca ca pe laiță = Moldoveneasca* (aux noces) ; *Căiuții*, *ursul*, *capra (Malanca* – nom régional de la chèvre en Bukovine), *moșnegii*, *Jocul cerbilor*, *Jocul împăraților*, *Bumbiereasca*, *Arnăuțeasca*, (au Nouvel An, pour fertilité, protection ou pour divertissement).

¹⁷ *Hora mare* – grande ronde droite ; *Hora în două părți* – ronde à deux parties ; *Sârba bătrânească* – serbe sur commande ; *Chindia* – serbe commune ; *Cățeaua* – serbe cadencée ; *Brău nou* – ronde de ceinture de Munténie ; *Brău ăl mare* – ronde de ceinture de Transylvanie ; *Hodoroaga* – aksak ; *Ciobăneasca peste băț* – danse au bâton ; *Brânza*, *Războiul* – danse à sauts (groupes de bergers) ; *Plimbata* – danse lente des garçons ; *Bătuta la feciorească* – danse cadencée des garçons ; *Feciorească de băț* – danse des garçons ; *Mocăneasca* – Brează ; *Ardeleană* – transylvaine lente ; *De doi în roată* – danse en couple ; *Pe sub mână* – danse portée syncopée ; *Hațegană* – ronde droite à pirouettes rapide ; *Jiană* – ronde à pirouettes pour petits groupes ; *Învărtită* – aksak ; *Banu Mărăcine* – Căluș ; *De băț* – danse roumaine ; *Mușamaua* – ronde ; *Țigăneasca* – danse d'imitation (en solo).

Danses semicultes¹⁹

Transylvanie Centrale et de l'Est²⁰

(Est du département de Mureș, département de Harghita)

Remarques : *Sârba* est aujourd'hui dansée aussi en couple. Dans certains villages sur le cours supérieur de la rivière Mureș on danse aussi *Târnavancă* (danse lente des garçons) et *De-alungu*.

Danses rituelles et cérémonielles²¹

Danses semicultes²²

Transylvanie Centrale²³

(S-O du département de Mureș, Ouest de Bistrița-Năsăud, Sud de Cluj, Nord d'Alba, Nord de Hunedoara, la plaine transylvaine, la vallée de l'Arieș)

Danses rituelles et cérémonielles²⁴

Danses semicultes²⁵

¹⁸ *Surăția feciorilor* (prosperité – danse autour des arbres récemment plantés ; au printemps) ; *Hora la nuntă*, *Hora miresii*, *Jocul miresii pe bani* (aux noces) ; *Ariciul*, *Capra*, *Căteaua* (pour fécondité) ; *Călușerul*, *Romana* (à Noël) ; *Turca* (au Nouvel An) ; *Țigăneasca*, *Fiertul fierului* (danse d'imitation) ; *Udatul Ionilor* (à la Saint-Jean).

¹⁹ La serbe-vals, la polka droite (à sept pas).

²⁰ *Țărăncuța* – ronde à deux parties ; *Brustureanca* – ronde cadencée ; *De doi* – serbe sur commande ; *Floricea* – serbe commune ; *Lăzeasca* – serbe cadencée ; *Rusca* – ronde de ceinture de Moldavie ; *Ardeleanca* – ronde de ceinture de Transylvanie ; *De-a bota* – danse au bâton ; *A mutului* – danse à sauts (groupes de bergers) ; *Dubla rară și deasă* – aksak ; *De-nvârtit* – ronde droite à pirouettes pour petits groupes ; *Roata stelelor* – ronde ; *Ștraier* – polka en ronde ; *Ariciul* – danse d'imitation.

²¹ *Roata*, *Cseptanc* (à la récolte du blé), *Molnaroktanca* (la danse des meuniers).

²² la polka, le Streier.

²³ *Bătrânescu cu băț* – danse des garçons au bâton ; *Haidăul* – danse des garçons au bâton ; *Târnaveana*, *Roata Mare*, *Românește în ponturi* – danse lente des garçons ; *Fecioresc* – danse rapide des garçons ; *Românească* – ronde droite portée ; *Românește de purtat* – danse portée ; *În două laturi* – ronde droite à pirouettes lente ; *Hărtaș* – ronde droite à pirouettes rapide ; *Cioarsă* – ronde à pirouettes syncopée ; *Mureșană* – aksak à pirouettes ; *Românește de-nvârtit* – ronde mixte à pirouettes ; *Cingărică* – Cingărică.

²⁴ *Purtata* est dansée aux noces, devant l'église. C'est également en contexte nuptial qu'on danse *Danțul miresii*, *Jocul miresii pe bani* ou *Jocul găinii* ; *Jocul turcii*, *a caprei* (au Nouvel An) ; *Sucitoarele* de Feleac (danse des jeunes garçons et jeunes filles, aux noces).

²⁵ *Șapte pași* (aussi appelée *Poarcă*, *Wälzer*) – danse d'origine occidentale.

Transylvanie centrale et du Sud²⁶

(Alba, Mureș, Sibiu, vallées des Târnave et plateau des Secașe)

Danses rituelles et cérémonielles²⁷

Transylvanie centrale et du Nord-Est²⁸

(Mureș, départements de Bistrița-Năsăud et Sălaj, Cluj, vallées du Petit Someș et du Grand Someș, vallées du Șieu et de Gurghiu)

Danses rituelles et cérémonielles²⁹

Danses semicultes³⁰

Transylvanie centrale et du Nord-Ouest, région de Meseș-Vlădeasa³¹

(vallées de l'Almaș, de l'Agrij, du Drăgan, de la Calata, du Nadăș)

Remarque : *Muiereasca* est une danse réservée aux femmes, sur le rythme des pas de la *Învârtita deasa sincopata*.

²⁶ *Purtată de drăguț* – danse portée des jeunes filles (danse accompagnée de chant vocal) ; *Cătinel* – Coconița (danse accompagnée de chant vocal) ; *Hora în două părți* – ronde à deux parties ; *Sârba ardelenească* – serbe commune ; *Feciorească de bâță* – danse des garçons au bâton ; *Rară* – danse lente des garçons ; *Banu Mărăcine* – Căluș ; *Învârtită* – aksak à pirouettes ; *Hațegană* – ronde droite à pirouettes rapide ; *Jienească* – ronde droite à pirouettes pour petits groupes.

²⁷ *Danțul miresii*, *Jocul miresii pe bani* ou *Jocul găinii* (aux noces) ; *Jocul turcii*, *a caprei* (au Nouvel An).

²⁸ *Sârbă* – serbe sur commande ; *Brâu moldovenesc* – ronde de ceinture ; *Rarul* – danse lente des garçons ; *Bărbunc* – Bărbunc ; *Pe sărite des* – danse rapide des garçons ; *Românește de-nvârtit* – danse roumaine à l'ancienne ; *De-a lungu* – tout au long ; *Dențepuț*, *De-amăgit* – ronde droite à pirouettes lente ; *Învârtită iute* – ronde droite à pirouettes rapide ; *Călușerul (Banu Mărăcine)* – Căluș ; *Romană* – danse romaine ; *Roată* – ronde.

²⁹ *Jocul banilor* (sur le rythme de « De strigat ») ; cette danse ouvrait jadis la danse du dimanche ; danse réservée aux jeunes célibataires. La danse était ouverte par le 'chef de danse' (sorte de maître de cérémonies) qui recueillait dans une assiette en bois ou dans son chapeau l'argent que devaient payer les danseurs ; cet argent était ensuite offert aux Tsiganes violonistes. Ce n'est qu'après que pouvait commencer la danse proprement dite (aux noces) ; *Jocul crucii* – à l'occasion des cérémonies d'amitié entre les jeunes garçons d'un village avec les garçons du village voisin, d'habitude à l'occasion de veillées ; *Roata*, *Șchioapa*, *A-mărului*, *Cățaua* (danses des bergers, aux veillées).

³⁰ *Ofițeresca*, *Bozniceasca*, *Șapte pași*.

³¹ *Apelul* – danse roumaine des garçons (groupes de bergers) ; *Răpăguș* – danse rapide des garçons ; *Călușer* – danse roumaine ; *Împiedecată* – aksak à pirouettes ; *Învârtită deasă* – danse rapide à pirouettes syncopée ; *Scuturat* – ronde droite rapide ; *Mânioasa* – ronde.

Danses rituelles et cérémonielles³²

Transylvanie du Nord³³

(départements de Maramureș et Satu Mare, régions de Lăpuș et Chioar, le Maramureș ancien, régions de Codru et Oaș)

Remarques : Dans certains villages de la région de Codru on danse aussi *Călușerul*, *Călușelul*, *Bătuta* (version *Banu Mărăcine*) – danses transmises à l'école. Dans le Maramureș ancien, on danse également *Sârba comună*, *Botoșanca din Bucovina*, *Alunelul* du Sud du pays, *Hora mare dreaptă*, *Hora în două părți*.

Danses rituelles et cérémonielles³⁴

Danses semicultes³⁵

Transylvanie occidentale³⁶

(département de Bihor, Sălaj, département d'Arad, Cluj, Alba, Timiș, région de Bihor, la vallée du Barcău, région de Zarand, les montagnes Apuseni)

Remarques : Types secondaires : *Hora mare dreaptă*, *Sârba comună*, *Ardeleana în roată (Roata prin casă)*, *P-a lungu*, *Roata în patru* (danse en couple, par petits groupes).

Danses rituelles et cérémonielles³⁷

³² *Roata* (aux veillées) ; *Pațăul* d'Aghireș, Cluj (danse exécutée aux noces, par le cortège qui accompagne la mariée).

³³ *Roata femeilor* – ronde des femmes (accompagnée de chant vocal) ; *Jocu lui Vili* – danse au bâton ; *Fecioresc* – danse des garçons (pour groupes ; Moldavie) ; *Roata feciorilor* – ronde des garçons ; *Codrănesc* – danse roumaine sur les pointes ; *Ardeleana* – tout au long ; *De arăduț* – ronde droite à pirouettes rapide ; *Scuturatu* – ronde droite à pirouettes rapide ; *Moara* – ronde droite à pirouettes pour petits groupes ; *Tropotiță* – ronde cadencée à pirouettes.

³⁴ *Roata femeilor* (aux noces, aux baptêmes – Maramureș) ; *Roata feciorilor (Miresește, Hora miresii pri casă)*, *Jocul găinii*, *Jocul colacilor*, *Bărbătescul la țâpatul grăului* (aux noces) ; *Capra*, *Ursul*, (danses à masques au Nouvel An) ; *Ursul*, *A oii* (fécundité).

³⁵ *Roatele* (à trois, quatre ou sept pas) dans les vallées du Chioar et du Codru, *Jocul lui Vili*, *Schreier*.

³⁶ *Fecioresca bihoreană* – danse transylvaine des garçons ; *Pe picior* – danse transylvaine syncopée ; *Polka* – ronde droite transylvaine lente ; *Mânâșățul* – ronde droite transylvaine lente ; *Ardeleana pe doi pași* – danse transylvaine du Banat ; *Joc de doi* – danse en couple du Banat ; *Sorocul mare*, *Lunga* – termes ; *Banu Mărăcine* – Căluș.

³⁷ *Jocul miresii pe bani*, *danses à masques* (aux noces) ; *Turca* (au Nouvel An) ; *Călușeru de la Șicula* (à Noël).

Danses semicultes³⁸

Banat³⁹

(Timiș, département de Caraș-Severin)

Remarques : *Învârtita în ritm drept* connaît une variété *Dichița*. *La pământ*, *Resteul sărit* sont d'anciennes danses pour groupes, originaires des plaines du Banat.

Danses rituelles et cérémonielles⁴⁰

INVENTAIRE DES DANSES TRADITIONNELLES ROUMAINES (selon leur rythme)

Danses de rythme binaire (52): La grande ronde droite, La ronde à deux parties, La ronde à trois pas, La ronde cadencée, La ronde rapide, La ronde macédo-roumaine, La serbe sur commande, La serbe commune, La serbe cadencée, La serbe de couple, La ronde de ceinture, Ronde de ceinture – *Alunelul*, La ronde de ceinture de Munténie, La ronde de ceinture de Transylvanie, La ronde de ceinture de Moldavie, La danse cadencée moldave, *Căluș*, La polka en rond, *Drăgaica*, La danse au bâton, Danse à sauts des bergers, *Triliște* – Danse pour groupe (Moldavie), La danse à pirouettes de Moldavie, La ronde droite à pirouettes (petits groupes), La danse du cyprès (aux veillées funèbres), La roue des femmes, La roue, La danse lente des garçons (promenade), La cadencée pour La danse des garçons, La danse des garçons, La danse transylvaine lente (à sauts), De couple, La tzigane (danse d'imitation), *Haidău*, La danse lente des garçons, La danse rapide des garçons, La danse portée droite, La ronde droite lente à pirouettes, La ronde droite rapide à pirouettes, La ronde à pirouettes mixte, *Cingărică*, *Coconița* – La danse de la dame, *Bărbunc* – La danse du recrutement, La danse roumaine des garçons (cadencée), La danse roumaine à pointes, La ronde cadencée à pirouettes, La transylvaine droite lente, La

³⁸ *Ștraila*, *Închinata*, *Sfădita*, *Visa* (danses au coussin), *Șiru*.

³⁹ *Hora Mare*, *Hora Mică* – ronde du Banat ; *Sârbă bănățeană* – serbe commune ; *Sărită* – danse transylvaine ; *Brău bătrân* (à deux ou à sept pas) – ronde de ceinture de Banat ; *Joc de doi* – danse en couple de Banat ; *Sorocul* – terme ; *Șchioapa* – aksak ; *Pre bât* – danse au bâton.

⁴⁰ *Feciorește* = *Călușerul*, avec le sous-type *Soroc* (à Noël) ; *Horă*, *Brăul socrilor* (aux noces) ; *Horă de pomană* (aux funérailles) ; *Brăul pădurenilor* (fertilité) ; *Piperul*, *Mătura*, *Cureaua* (fécondité) ; *Cornii* (danse à masques) ; *Dodoloaie* = *Paparudă* (invocation de la pluie) ; *Druga Leuca* (aux noces).

transylvaine droite rapide, Le 'Terme' de Banat, La ronde de Banat, La serbe de Banat, La ronde de ceinture de Banat.

Danses syncopées (11): Breaza, La danse portée/syncopée, Danse rapide à pirouettes syncopée, La danse lente des garçons, La danse rapide des garçons, La roue des garçons, La transylvaine des garçons, La transylvaine syncopée, Le 'Terme' du Banat, La danse ancienne au bâton, Danse des garçons pour groupe (Moldavie).

Danses de rythme asymétrique (13): Djeampara, Le Rustem, Aksak, Drăgaica, La danse des garçons au bâton, La roumaine, La tzigane (danse d'imitation), La danse lente des garçons, La danse portée, La danse portée des filles, Tout au long, La ronde de ceinture de Banat, Le 'Terme' de Banat.

Danses syncopées de rythme asymétrique (2): Aksak à pirouettes, La danse des garçons au bâton.

INDEX DES TERMES

- **ARDELEANA DREAPTĂ DEASĂ** (Bihor et région de Zarand): danse pour couples en colonne, à déroulement sur l'horizontale et sur la verticale, en file, mais aussi libre, avec des éléments de pirouettes, de trot et de coups d'éperons des hommes, frappés de bottes et pirouettes sur les pointes des femmes (comme au Banat) ou sur les talons (comme en Transylvanie) ; les couples se tiennent par les épaules ; le rythme est binaire et la mesure de 2/4.
- **ARDELEANA DREAPTĂ RARĂ** (Bihor et région de Zarand): danse pour couples en colonne, déroulement vertical. la structure cinétique contient des coups frappés sur le sol des deux pieds, pas échangés, tours suivis de pirouettes du couple, pas trottés en même temps que levées des bras ; le rythme est binaire, la mesure de 8/8.
- **ARDELEANA FECIOREȘTE**: dans la danse *Ardeleana sincopată* de Bihor, les hommes évoluent en solo, avec des coups frappés sur le sol, des pointes, des coups d'éperons, des claquements des doigts et des coups frappés dans les mains en contretemps, avec des sauts verticaux et croisés. le rythme est syncopée, la mesure de 8/8.
- **ARDELEANA RARĂ (sărită)** (Banat, Arad, Hunedoara) : danse de couples en colonne, à déroulement horizontal, de petite ampleur et à petits déplacements, à pas battus, à tours des couples en enchaînant librement les figures ; le rythme est binaire.
- **ARDELEANA SINCOPATĂ** (Bihor et région de Zarand) : danse pour

couples en colonne où les partenaires se font face, se tenant par les épaules ou par les épaules et par la taille ; la danse se déroule sur place et par petits déplacements latéraux. Le rythme est binaire et syncopé dochmienne, la mesure de 8/8.

• **BĂRBUNCUL** (Transylvanie, dans les villages entre la vallée de la Lechința, de la Dipșa et du Sieu, dans les villes depuis Bistrița Năsăud et jusqu'à Gherla) : danse jadis exécutée dans les régions de frontière, lors de l'arrivée des recrues. Elle représente une survivance de l'ancienne danse de la *Werbung* (recrutement) dont les origines remontent au milieu du XVIIIe siècle, en Autriche-Hongrie. Dansée sans bâton, cette danse use et abuse de frappés de bottes spectaculaires, selon diverses chorégraphies de grand effet scénique. L'ostentation militaire y est d'ailleurs partout présente, surtout dans les arrêts brusques en coups d'éperons, comme pour la commande militaire « halte ! ». La danse finit brusquement, en même temps que la mélodie qui peut continuer par quelques arpèges des instruments. La danse du recrutement exécutée en cercle, en file ou en solo ; la tenue des danseurs est libre. Elle a la forme à refrain. Les motifs ont une construction complexe et ils se succèdent de manière mobile et alternée. Du point de vue cinématique, les mouvements combinés fondés sur l'harmonie bras-jambe sont moins fréquents que dans la danse des garçons (lente ou rapide) de la région. On remarquera comme figures : les balancements de jambes à tours, coups frappés en accord avec les tours, coups d'éperons en cours du saut d'un pied et chute sur les deux pieds (qui est toujours placé sur le premier temps du motif final, sur la valeur 1). La danse est généralement concordante avec la mélodie, phrastique et de rythme binaire ; le tempo est rapide 1 = 132 MM; la mesure est de 2/4. Les motifs rythmiques résultent de la combinaison entre les cellules binaires : anapeste (la plus fréquente), dipyrrhique et spondée. La danse du recrutement est une adaptation de la danse des garçons locale, ce qui fait que là où elle n'existe pas, on y danse la danse des garçons, et inversement.

• **BĂTRĂNESCU CU BĂȚ** (Plaine de la Transylvanie) : l'une des plus anciennes danses de garçons qui ont pour auxiliaire le bâton, à rôle d'appui pour l'exécution des mouvements amples. Les garçons, placés en cercle, sans se toucher, se déplacent en file, en sens inverse aux aiguilles de la montre. Les mouvements caractéristiques des versions anciennes étaient les pas simples, les pas battus, les sauts, les pas syncopés en contretemps, les coups au bâton, les coups frappés sur le sol, les pas glissés et les coups d'éperons à la fin. Les figures spécifiques sont les coups d'éperons avec sauts sur une ou les deux jambes. La construction est développée, les figures se succèdent de manière mobile alternée, la forme est thème à variations. La danse a un tempo lent, de 4/8, une mesure binaire et binaire syncopée amphibraque, à la différence de la mélodie, qui est de mesure binaire seulement. Les motifs rythmiques sont formés de deux mesures. La

conclusion des motifs et des figures chorégraphiques comprend un dactyle ; à remarquer aussi l'anacrouse syncopée qui constitue un *fait de style*. Le rythme comprend aussi la valeur ρ , ce qui est rare dans la danse folklorique roumaine. Les figures de la danse et les phrases musicales sont concordantes, accompagnement du type *dou-va* (un seul violon, à deux valeurs, dont le son ressemble aux syllabes *dou-va*).

- **BĂTUTA MOLDOVENEASCĂ** (Moldavie de l'Ouest et de l'Est) : variété locale de ronde de ceinture. Danse de couple en chaîne, en cercle, en demi-cercle, avec des figures sur place, tours latéraux à droite et à gauche, tours sous le bras, de nombreux pas battus, appels en groupe et sur commande, de mesure binaire et binaire syncopée.

- **BĂTUTĂ LA FECIOREASCĂ** (Transylvanie du Sud) : la Cadencée sur la promenade ci-dessus par accélération du tempo : la mesure binaire syncopée devient ainsi mesure binaire, voire aksak. La structure cinétique contient : promenades, pas battus sur le sol, coups d'éperons, coups frappés dans les paumes, pas simples latéraux, pas croisés devant et derrière (crochets), sauts droits (pas sautés), ronds de jambes, pieds en l'air devant et derrière, pas pointe-talon, coups de pointe et de talon sur l'accord ; danse à tempo modéré, concordante.

- **BRÂU – ALUNELUL** (presque tout le pays) : danse pour groupes, en file, la variété la plus courante de la ronde de ceinture. Danse exécutée en file, les bras croisés dans le dos, devant ou, plus rarement, sur les épaules, à déplacements bilatéraux, sur place, vers l'avant et vers l'arrière, à pas simples, croisés devant ou derrière, à coups de pied sur le sol, à superposition concordante ou non concordante, à appels spécifiques, en trois parties, à rythme binaire et binaire syncopé.

- **BRĂUL (BRĂULEȚUL)** (presque tout le pays) : ancienne danse pour les hommes (de nos jours, pour les femmes aussi), en colonne qui se déplace en cercle vers la droite ; les figures résultent de combinaisons de pas sur place ou latéraux ; la technique demande une grande virtuosité. Pas de mouvement des bras : les bras sont fixes sur les épaules ou à la ceinture des partenaires, mouvements du corps très réduits ; superposition concordante, appels sur commande, à rythme binaire et syncopé.

- **BRĂUL BĂNĂȚEAN**: danse de couples en colonne, à déroulement horizontal, les bras sur l'épaule comme pour la serbe, exécutée sur le temps en mesure 7/16 et sur le contretemps en mesure 2/4.

- **BRĂUL MUNTENESC** (Munténie, Olténie du Nord, Dobroudja, Moldavie de l'Ouest, Transylvanie du Sud) : ancienne danse en cercle ou en demi-cercle, jadis réservée aux hommes ; les mains sur la ceinture ou sur les épaules, pas simples devant et derrière, pas croisés, pas cadencés, talons levés, sauts, coups de talon sur le sol et en l'air, balancements des jambes, genoux pliés, agenouillements, petite et grande amplitude, tempo vif, danse concordante et partiellement concordante, motifs chorégraphiques à trois

mesures, appels sur commande, à rythme binaire et syncopé.

● **BRĂUL TRANSILVĂNEAN** (Carpates méridionales) : danse des jeunes garçons (parfois mixte), à la fête du dimanche. Les mains sur les épaules, en demi-cercle, les jeunes exécutent des figures acrobatiques, alors que les plus âgés exécutent cette danse plus lentement et de manière plus nuancée. Les figures se succèdent sur commande, chaque figure est répétée jusqu'à ce qu'elle concorde avec la phrase musicale (généralement à 4, 6 ou 8 reprises). Mélodie propre. Forme bi-thématique : a. promenade à droite (figure de base) intercalée entre les autres figures et b. figures de virtuosité : pas devant et derrière, pas croisés, pas battus, talons en l'air, sauts, coups d'éperon sur le sol et en l'air, crochets ; danse concordante, sur commande, à appels spécifiques, à mélodie propre, de mesure binaire syncopée.

● **BREAZA** (Munténie, Dobroudja, Moldavie de l'Ouest, Transylvanie du Sud) : danse qui fait partie des danses en colonne pour couples ; formation de ronde, demi-cercle de couples ou couples isolés. La fille se trouve toujours à la droite du garçon, quelle que soit la direction prise par la danse. Les bras sont croisés dans le dos (le bras droit du garçon entoure la taille de la fille et le bras gauche de la fille entoure la taille du garçon), les bras libres s'appuient sur les hanches. la danse est composée de diverses figures à coups de pied ou de talon sur le sol, à pas pointe-talon ; chaque figure est demandée par un appel qui lui est propre ; danse monothématique, concordante, à mélodie propre, à rythme syncopé amphibraque descendant 2 1 2 1 1.

● **CĂLUȘER – ceată de juni** (Transylvanie) : la version de Transylvanie, qui s'appelle aussi Battue ou Banu Mărăcine a à l'origine la même signification que le Calus du Sud du pays ; la danse est exécutée au solstice d'hiver (entre Noël et la Saint Jean : 12 jours pour les 12 figures de la danse) et à la Pentecôte. Le Calus de Transylvanie, associé avec les groupes de chanteurs de Noël, a le rôle d'apporter la fertilité et la richesse au moyen des chants et des vœux de santé, de fertilité et de richesse pour l'année à venir. Danseurs en nombre impair, dirigés par un chef. Danse de mesure binaire, la cellule de base est le spondée : 1 1, élément auxiliaire : le bâton à fonction d'appui. La version *Banu Mărăcine* a mélodie propre. La danse est exécutée en cercle, en sens inverse aux aiguilles de la montre (la promenade) et sur place (les pointes). Les pointes, qui portent des noms divers, se succèdent de manière mobile et continue, avec des éléments à chaque fois nouveau. La forme est un thème à variations ou rondeau. La structure cinétique comprend : ronds et balancements de jambes, coups frappés sur le sol en accord, coups d'éperons sautés, pas croisés devant et derrière, pas pointe-talon, quelques frappés de botte et de jambe, de rares frappés de cuisse. Les appels sont communs ou sur commande, la danse est concordante ou non concordante (Hunedoara). Sous sa forme actuelle, certains spécialistes considèrent que le Calus de Transylvanie est une danse

stylisée ; elle est en effet partiellement le résultat d'adaptations de danses des garçons locales, vers le milieu du XIXe siècle, dans le but d'obtenir des formes d'expression nationales dans le cadre des divers spectacles.

● **CĂLUȘ** (Olténie, Munténie, Dobroudja) : suite de danses composée de rondes, rondes de ceinture et serbes en alternance ; danse pour groupe, à fonction rituelle (initiation, fertilité et prospérité, guérison et prophylaxie) ; danse exécutée en cercle, en demi-cercle ou en colonne, à la Pentecôte et à Noël, par un nombre impair de danseurs dirigés par le *vătaf* 'maître de cérémonie' et comprenant aussi un personnage comique, le Muet. Enseignes principales : le drapeau spécifique ; enseignes secondaires : les bâtons et le costume. Danse à coups de talons sur le sol ou dans l'air très fréquents, ce qui demande une grande technique et vigueur ; pas cadencés, grands sauts, éléments exécutés en position couché sur le dos ou sur le ventre, coups de pied accentués sur le sol et en cadence, déplacements amples en cercle. Danse concordante ou non, à appels sur commande, à rythme binaire et binaire syncopé.

● **CHIPERUȘUL** (Vrancea) : danse à masques autour du feu. le feu, allumé au milieu de la cour, symbolise le feu purificateur ; on y brûle des objets ayant appartenu à un mort, des morceaux de la clôture de son jardin ou des débris restés après confection du cercueil. Le meneur de la file porte un bâton à deux visages, qui représentent le bien et le mal, le jour et la nuit, la vie et la mort. Les danseurs vont en file indienne, attachés les uns aux autres avec une corde (la « corde de la vie ») ; chaque danseur tient son prédécesseur par la taille. Le premier et le derniers sont généralement aussi les plus forts du groupe. La danse débute par une course vers l'avant, sur le rythme de la musique : pas simples, pas doubles, pas sautés, pas battus en cadence. A un moment donné, les derniers danseurs de la file commencent à s'agiter à droite et à gauche de manière irrégulière, en essayant de faire tomber les premiers danseurs dans le feu. S'ils ne réussissent pas, les premiers danseurs tournent à gauche et essayent d'attraper la queue de la file et une fois là, ils donnent des coups de bâton. Les derniers danseurs, pour éviter les coups, doivent sauter par-dessus le feu. La danse suggère le besoin de la purification par le feu et la fumée, l'incinération. La danse est de mesure binaire, la cellule la plus fréquente est binaire (anapeste).

● **CINGĂRICĂ** : danse tzigane régionale, individuelle, à structure cinétique simple : pas simples et croisés, à plis ; pour l'homme – chaîne de cellules rythmiques, anapeste, coups d'éperons et pointes des garçons, pour la femme – chaîne de cellules dipyrrhiques, claquements des doigts ; pointes exhibitionnistes de l'homme, forme enchaînée à une seule partie, mélodies de style tzigane. Rythme binaire.

● **COCONIȚA** – dans *însoțit de cântec vocal* – danse à accompagnement vocal (région des Târnave et plateau du Secaș). La danse est exécutée en cercle fermé et les danseuses se tiennent par la main dans le dos. Si elles

sont peu nombreuses, elles se tiennent par les bras. La direction de la danse est toujours vers la gauche, ce qui peut constituer un argument en faveur de son ancienneté et de sa valeur rituelle. Le mouvement général est balancé, lent, retenu. La plupart des mélodies se déroulent sur une mesure 2/4 à tempo modéré $\theta = 96$ MM. Les mouvements chorégraphiques suivent de près les accents métriques de la mélodies et s'organisent en général selon la formule rythmique : iambe + spondée. Dans certains cas, les danseuses exécutent les premiers pas de l'introduction (ou entre les strophes) presque sans accent, sur des valeurs de durée égale s d. Il n'y a pas de concordance entre les motifs chorégraphiques et les phrases musicales : la phrase musicale est formée de deux mesures, alors que le motif principal de la danse est d'une mesure et demie. La danse est formée de deux parties : la première partie (strophe) a comme unité de base le motif principal évoqué ci-dessus, elle a des dimensions fixes égales à la longueur des trois vers, dont le premier est répété (six mesures). La seconde partie, fondée sur une cellule s d, varie dans les dimensions. Cette partie n'est pas chantée et le tempo est plus rapide. Cette alternance de la danse proprement dite augmente l'expressivité. Les textes des chansons sont créés spontanément et varient. Quand les danseuses ne peuvent plus rien ajouter au texte, la danse s'arrête. Celle des danseuses qui connaît mieux plus de vers est également celle qui commence à chanter les premières paroles. Dans ce cas, les pas intermédiaires comprennent deux ou trois cellules, sinon on répète davantage.

• **DE-A LUNGU**: danse essentiellement roumaine. Si on la danse dans toute son ampleur (aux fêtes), elle ressemble à un cortège fastueux de quelque cérémonie. Les hommes conduisent fièrement leur partenaires dans la colonne, en étalant les bijoux du vêtement de cérémonie. La formation est un cercle qui se déplace en sens inverse des aiguilles de la montre. Dans la version danse d'intérieur (plus restreinte), la colonne se distribue en plusieurs files latérales « de la porte jusqu'à la table », selon le mot d'un danseur. L'évolution ultérieure a fait apparaître, comme dans la danse portée, une section de passages sous le bras en pirouettes, les couples se dispersant sur toute la surface réservée à la danse. Ensuite sont apparus les tours des couples, comme dans les danses à tours. La construction des motifs chorégraphiques de cette danse peut être simple ou développée. Les motifs se succèdent de manière uniforme ou fixe et continue. La danse ne connaît qu'une seule partie (thème à variations). La structure cinématique est simple. Les motifs et mouvements les plus fréquents sont : promenades, tours, coups frappés sur le sol, coups d'éperons, frappés de pied ou de jambe (surtout au milieu et à la fin des phrases) d'une seule main, puisque l'autre main repose sur l'épaule de la partenaire ; pas simples, pas croisés devant ou derrière, sauts croisés, pied en l'air devant ou derrière, pas pointe-talon. Le rythme est fondé sur trois temps inégaux (rythme ternaire asymétrique) en proportion de 4:3 et à mesures 11/16 et 10/16 en Transylvanie du Nord-Est,

en proportion de 3:2 et à mesures 7/16 et 9/16 de 'tout au long' (région de Șimleu-Aleșd) et de 'sur un pied' (dans la plaine d'Arad). Les appels communs ont un trait spécifique : on effectue un *glissando* descendant sur la dernière syllabe, comme dans les moments 'à appels' de la cérémonie de noce. La danse est concordante avec la mélodie, qui est phrastique et de rythme ternaire asymétrique. Les sifflements ont lieu surtout en contretemps ; accompagnement du type *du-va*.

● **DE DOI BĂNĂȚEAN**: (Banat, Arad, Hunedoara) : danse de couples en colonne, à déroulement horizontal, à rythme plus vif, avec une structure des pas entièrement différente des danses transylvaines. Grâce au pas simple, les danseurs peuvent exécuter des tempo accélérés et créer divers mouvements en portant la fille autour du garçon, obtenant ainsi une gamme variée de figures des bras et de pirouettes. le rythme est binaire.

● **DE SĂRIT – ceată ciobănească** (le long des Carpates) : la danse est exécutée en cercle ouvert ou fermé, en faisant le tour de la zone de danse. La structure cinétique comprend essentiellement des pas battus et des sauts à coups d'éperons. La succession des figures est mobile, la construction des motifs est une superposition concordante. L'exécution est sportive, les sauts sont de petite ampleur, les pas sont trottés, nombreux mouvements sur la verticale ; la forme est celle du thème à variations, le rythme est binaire syncopé.

● **DE SĂRIT PESTE BĂȚ** (Olténie du Nord, Moldavie de l'Est, Transylvanie du Sud, Transylvanie centrale et de l'Est, Transylvanie du Nord (Maramures) et Banat) : danse divertissante pour groupes. Danse exécutée par les hommes, seuls ou par paires. Les danseurs sautent par-dessus le bâton, exécutent des pas croisés et des coups de talon ; danse d'ampleur moyenne, polydirectionnelle, à tempo vif ; thème à variations, danse concordante, à rythme binaire concordant avec la musique.

● **DRĂGAICA** (Munténie du Sud) : danse exécutée à l'occasion du mûrissement des récoltes et du blé (fonction rituelle), en général le 24 juin. Un groupe de jeunes filles (de 14 à 16 ans), portant un costume spécifique pour l'occasion, blanc, décoré de colliers, de ceintures, de langes pour bébé, de mouchoirs et de fleurs de *dragaica* (caille-lait jaune) s'en vont chantant et dansant à travers le village. Parmi ces jeunes filles on choisit « la mariée » (appelée *dragaica*) et « l'époux » (appelé *dragan*). La mariée porte également une flûte et une épée en bois. Tout comme pour le *Calus*, des objets rituels à fonction magique sont associés à la *Dragaica* : le drapeau décoré d'ail, de céréales, de fleurs d'absinthe et d'un épi de maïs. Cette fête marque le début des travaux de fauchage. La danse est accompagnée d'une mélodie vocale, en rythme d'aksak d'habitude. La forme de la danse est une suite (à variations). Chaque mélodie vocale est suivie d'un morceau instrumental A, B, C, etc. Danse exécutée en cercle, même position des bras que pour la ronde, ampleur moyenne, polydirectionnelle. La structure du

mouvement contient des pas fermés, ouverts, cadencés, pirouettes, sauts, coups frappés dans les mains, en concordance avec la musique.

● **FECIOREASCA** – (*Fecioreasca de bâță*) (Transylvanie du Sud) : cette danse suit la Cadencée. Elle implique des figures de virtuosité, dont des frappés de bottes, des pointes (à divers noms locaux) exécutées en sautant selon un tempo rapide. Les danseurs se placent à une certaine distance les uns des autres, en cercle et ils exécutent les figures sur place ou par petits déplacements latéraux. Tenue fière, digne, tempo rapide, mesure aksak et syncopée asymétrique, anacrouse syncopée, appels communs, interjections qui marquent l'anacrouse et en contretemps.

● **FECIORESC** – *ceată moldovenească* (quelques villages du département de Maramureș) : danse ancienne masculine de la catégorie 'groupe de Moldavie'. La danse est exécutée en cercle fermé ou ouvert, librement, dans une seule direction (en direction inverse des aiguilles de la montre) ; le tempo est modéré, le rythme – binaire et binaire syncopé. La structure cinétique contient des pas battus en accord sur toute la surface plantaire, en contretemps syncopé, coups d'éperons à sauts latéraux (droite et gauche), balancements des jambes, talons levés, sauts à l'horizontale, pas croisés. Éléments adjacents dans le rapport avec la mélodie : sifflements syncopés à rôle de commande, appels communs libres (qui commencent par une interjection), interjections au milieu de la strophe (de dimensions variées) ; danse non concordante avec la musique, binaire, motifs rythmiques indivisibles de dimensions variées, le tambour exécute un rythme fondé sur des cellules dipyrrhiques et anapestes. Particularités : les pas trottés, les sifflements sur commande, les motifs rythmiques indivisibles 2 1 2 2 1 2 (amphibraque uniforme) et 2 1 1 2 2 2 (dochmiaque ascendant).

● **FECIORESC DES în ritm binar** (plaine de la Transylvanie) : du point de vue cinétique, il s'agit d'une danse similaire de la danse lente des garçons de mesure binaire, mais elle est plus rapide.

● **FECIOREȘTE RAR (Plîmbată)** (Transylvanie du Sud) : ancienne danse majestueuse, exécutée par les hommes, en formation de cercle (de nos jours y participent aussi les filles – Crihalma). La structure cinétique contient une promenade latérale, surtout vers la droite, coups d'éperons, pas simples, pas croisés devant et derrière, pas en contretemps syncopé, pas pointe-talon, pas talonnés en accord, ronds de jambes ; le tempo est lent, la danse est non concordante et non coïncidente, à sifflements sur la mesure et en contretemps, à appels communs, d'ampleur moyenne, de rythme binaire syncopé et anacrouse syncopée.

● **FECIOREȘTE RAR în ritm asimetric** (région limitée au centre de la plaine de Transylvanie : Sopor de Câmpie, Frata, Iacobeni, Ceanu Mare, département de Cluj) : elle est appelée 'à la roumaine sur les pointes' ou 'la brisée'. Étant donné ses particularités, nous considérons qu'il s'agit d'une danse à part entière. La danse est exécutée au début par couples, comme une

continuation de la danse roumaine à pirouettes, mais sur mélodie différente, de style propre, « cassé », avec des pauses et en contretemps. Les éléments chorégraphiques ressemblent à ceux de la danse roumaine à pirouettes, mais ensuite les couples se séparent et les hommes exécutent des pointes spécifiques, en cercle et sur place. Initialement, cette partie était exécutée en s'appuyant sur le bâton. Les pointes ont une construction développée et une succession mobile et continue. La forme de la danse est thème à variations. Les éléments cinétiques les plus importants sont : le balancement sur les jambes, coups sur le sol en contretemps suivis de pas pointe-talon qui créent des syncopes, des coups d'éperons, des crochets par-derrière, des sauts très amples en parallèle de frappés sur la face extérieure du pied droit, ensuite du pied gauche. En ce qui concerne le *rubato* intérieur, il y a en plan horizontal une hétérométrie (une alternance des mesures 11/8, 10/8, 9/8 et 8/8). On atteint le 8/8, surtout en cadence, en pressant le tempo qui est généralement modéré à vif. La cellule rythmique la plus fréquente de la danse est l'anapeste, souvent hémiole. La danse est concordante avec la musique. La corrélation parfaite entre tous les compartiments du rythme « cassé » et l'accompagnement syncopé qui cohabite ici avec le rythme asymétrique de la mélodie et de la danse donnent une plus grande expressivité et de nouvelles valences à cette danse.

● **FECIOREȘTE RAR în ritm binar**: danse ancienne à fonction commune, de fête ; appelée Târnaveană dans la plaine de la Transylvanie. Exécutée par un groupe de danseurs sans contact, sauf pour la promenade, où ils se tiennent par les épaules comme pour la Serbe. La danse se déroule en cercle (en sens inverse aux aiguilles de la montre), en file, des deux côtés ou sur place (pour les pointes). La composition est développée ou complexe, les figures se succèdent de manière mobile alternée. La forme architecturale de la danse comprend un refrain. Structures cinétiques importantes : balancements à rotation du tronc et ronds de jambes en l'air vers l'extérieur ou vers l'intérieur, surtout dans les motifs initiaux des phrases chorégraphiques ; le balancement latéral de la jambe en l'air, le genou plié ; balancements à rotation du tronc et coups en accord, surtout lors de la promenade ; coups d'éperons en sautant d'une jambe sur les deux jambes, lors du dernier quart de la cellule du dactyle. Le frappé sur le troisième segment (talon), le pied levé en arrière et le genou plié est très fréquent. En même temps, la jambe droite « entoure » la gauche et on frappe le talon qui se trouve à l'extérieur, en cabrant le corps vers l'arrière. Les coups frappés dans les mains marquent sont en contretemps des pas de la danse, alors que les claquements de doigts suivent la même mesure binaire. La danse est notée 4/8, à tempo modéré de $\theta = 84$ MM. Certaines mélodies phrastiques suivent une mesure syncopée amphibraque. La danse est concordante. Les variétés les plus anciennes comprennent, à côté des appels communs, des décomptes sur commande. C'est la plus populaire des danses de garçons.

● **FECIOREȘTE RAR în ritm binar și sincopat** (région comprise entre Câmpia Turzii et Târgu Mureș) : cette danse est appelée ‘la grande roue’, ‘la cadencée à trois’ ou *Chimitelnicul*. Elle se déroule en cercle ou en demi-cercle bilatéral et sur place. Elle a une construction très développée où les pointes se succèdent de manière mobile et alternée. L’architecture est enchaînée ou à refrain. Les principaux motifs et figures sont : les promenades à rythme syncopée avec coups frappés sur le sol (tout le pied ou pointes seulement), coups d’éperons, coups frappés dans les mains, claquements des doigts, crochets devant et derrière, pas pointe-talon, pointes. La danse est notée 4/8, selon l’accompagnement du type *dou-va* ; le tempo est modéré et variable pour la promenade et pour les pointes. Les appels sont généralement communs, mais aussi sur commande ; ils commencent et finissent par des interjections, formant comme un dialogue entre le chef et les danseurs. Dans le rythme des appels du chef, la pulsation fondamentale est ρ , alors que dans le rythme des danseurs, elle est ε . Les cellules rythmiques communes à la danse et à la mélodie sont le dipyrrhique, le dactyle et l’amphibraque. Concordance entre la danse et la mélodie. La mélodie est phrastique, de mesure binaire, l’amphibraque n’apparaît que dans la cadence. Les très grands interprètes instrumentaux, bons connaisseurs de cette danse, suivent de près l’exécution et interrompent la mélodie là où l’imposent les frappés de bottes, ce qui donne encore plus d’expressivité à la danse. D’autre part, le contraste entre la mesure syncopée et la mesure binaire (où les dactyles sont fréquents) individualise ce style dans l’ensemble des danses lentes des garçons, qui sont toutes de mesure binaire. On peut voir là un argument pour l’ancienneté de cette danse de mesure binaire et syncopée.

● **GEAMPARAU** (Dobroudja et régions voisines) : danse exécutée généralement aux noces. Danse pour groupe, pour les hommes (en file) ou mixte (en cercle ou en demi-cercle) ; les danseurs se tiennent par la main. Tempo vif (7/16) ou modéré (7/8), déplacements bilatéraux, en demi-cercle, pas simples ou pas croisés devant en sautant, coups de pied accentués sur le sol et en cadence, à superposition concordante ou non concordante, à rythme asymétrique (aksak).

● **HAIĐĂUL, feciorește de bătă** (région d’Aiud) : danse ancienne locale, variété plus récente de la Danse ancienne au bâton. Dans cette variété, les danseurs s’appuient sur le bâton pour exécuter des pas sautés de dimensions spectaculaires, des frappés violents sur les talons des bottes ; les mains et les pieds collaborent pour obtenir une meilleure intégration dans le rythme de la danse. Les danseurs exécutent aussi des balancements à tours lors des motifs et phrases chorégraphiques sur place, à l’introduction ou à la fin des figures. Grande fréquence des coups frappés sur le troisième segment (talon), sur le pied levé par-derrière et sur le genou plié. Les frappés sur les segments deux (jambe) et un (cuisse) sont rares. On remarquera les coups frappés de la

paume sur la face intérieure du pied, à une ouverture des jambes de plus de 135°, avec levée directe ou par saut croisé, qui constitue le mouvement suprême dans les motifs chorégraphiques finaux. Il semble que certaines variétés régionales de cette danse ont emprunté des figures au Calus de Transylvanie tombé dans l'oubli. Lors de ce saut spectaculaire final, le danseur s'appuyait sur son bâton, comme en témoigne le nom de la danse. L'ampleur des mouvements dans cette danse dépasse les 90°. La levée du pied comprend un mouvement conduit, la descente se fait lentement, ce qui implique de doser l'effort et de contracter uniformément les muscles. Cette danse exclut les claquements des doigts et les coups frappés dans les mains. La construction est développée, les figures se succèdent de manière mobile alternée, la forme est thème à variations ou enchaîné. Le tempo est lent (2/4), la mesure est binaire. Les motifs rythmiques sont composés de deux mesures ; la cellule la plus fréquente est le dipyrrique et le contretemps ; danse concordante.

- **HORĂ BĂNĂȚEANĂ**: danse mixte en colonne de couples, à déroulement horizontal, en formation de cercle, en se tenant par les mains ; danse unidirectionnelle (vers la droite) ; le rythme est binaire, la forme monothématique.

- **HORA IUTE** (Olténie du Sud et du Nord, Munténie du Sud et du Nord, Dobroudja) : danse exécutée en cercle ou en demi-cercle, les bras à mi-hauteur, cinq pas à gauche et à droite, petits pas de course vers l'arrière ou sur place, balancements des bras ; danse bi-thématique, concordante ou non, à rythme binaire.

- **HORA ÎN DOUĂ PĂRȚI** (Olténie, Munténie, Dobroudja, Moldavie de l'Ouest et du Nord, Transylvanie du Sud, Transylvanie centrale, de l'Est et du Sud) : la danse est exécutée en cercle, les bras autour des épaules ; plusieurs couples de danseurs au milieu ; danse bi-thématique, d'ampleur moyenne, les motifs chorégraphiques à deux et trois mesures sont simultanés ; rythme non concordant, concordant ou binaire.

- **HORA MACEDO-ROMÂNĂ** (Dobroudja) : danse accompagnée de chant vocal, en cercle, en spirale ou en chaîne d'hommes ou de femmes (les hommes se tenant par la ceinture). Pas fermés, ouverts, pas croisés, pas battus, balancements verticaux des bras, sauts, flexions ; danse unidirectionnelle d'ampleur moyenne, à tempo modéré, danse concordante ou non concordante (motifs à trois mesures), de mesure binaire et aksak ; la danse est dirigée par un chef de file.

- **HORA MARE DREAPTĂ** (dans tout le pays) : danse exécutée en cercle, les bras autour des épaules ; danse monothématique à déplacements à droite et à gauche, à coups de pieds sur le sol qui marquent la cadence ; rythme binaire.

- **HORA PE BĂȚAIE** (Munténie du Sud et du Nord, Olténie du Nord, Dobroudja, Moldavie de l'Ouest, de l'est et du Nord). Cette danse

représente la transition entre la ronde et la ronde de ceinture : nombreux coups de pied sur le sol, balancements des bras, amplitude variable, danse concordante ou non, rythme binaire.

- **HORA PE TREI** (Olténie du Sud, Munténie du Sud et du Nord, Dobroudja) : danse exécutée en cercle, les bras autour des épaules ; le motif chorégraphique est 2 ½ temps, à pas ouverts, fermés, croisés, cadencés ; danse sans concordance ; rythme binaire.

- **ÎNVĂRTITĂ BĂTUTĂ**: danse de l'aire du Maramures, mais qui ressemble aussi au répertoire chorégraphique de la Moldavie du Nord. En effet, ce qui fait la différence entre la danse du Maramures et celle de Transylvanie, c'est le petit trot saccadé et insistent. Ce trot est présent aussi dans les danses moldaves *Corăbeasca*, *Ursăreasca*, les deux appartenant au genre des rondes de ceinture. On pourrait considérer qu'il s'agit d'un résidu de l'ancienne danse roumaine, jadis commune au Maramures et à la Moldavie du Nord, qui aurait survécu comme un substrat chorégraphique pour les formes ultérieures. ce substrat serait aussi visible dans la position assez rigide du buste, également un élément commun aux deux régions. Dans les mouvements de rotation des paires, les pieds effectuent un petit trot uniforme à pas croisés, pour les hommes selon les quarts, pour les femmes selon les 8èmes, comme si les deux s'efforçaient de ne pas déranger le haut du corps, qui demeure très vertical. la même chose est valable pour le petit trot sur place. L'homme tient la femme par la taille, la femme le tient par les épaules. Ils dansent généralement sur place, sur un tempo accéléré imposé par l'orchestre (l'orchestre est composé dans cette région de violon, tambour et guitare *zongora*). La construction de la danse est développée, généralement à trois parties : une partie d'entraînement à pas simples, latéraux, dans la même direction. L'homme guide les mouvements de la femme en fonction du rythme ; la deuxième partie est constituée par le trot masculin en position de petit plié, une imitation du galop du cheval ; la troisième partie comprend les tours sur place à pas croisés. On commence toujours par le pied intérieur, les femmes sur les pointes des pieds. Le tour finit par un balancement des bras à droite et à gauche, devant et derrière, pour ensuite tout reprendre. Sur les pas d'entraînement, qui sont simples, interviennent des vers criés d'une manière particulière, *ad libitum* sous forme récitative. Les appels commencent et finissent par des interjections et en général donnent l'impression qu'ils veulent raconter une histoire. Les interjections apparaissent aussi à l'intérieur des strophes, qui comprennent en principe trois vers. De tels appels sont difficiles à transcrire. Sur l'horizontale, on obtient une hétérométrie aléatoire. La base de la structure rythmique est constituée par la mesure 2/4, le rythme est binaire (plus rarement amphibraque syncopé, surtout pour le trot des hommes) ; la danse est non concordante par rapport à la mélodie, qui est souvent de forme libre, imposée par le style d'interprétation des musiciens qui souvent accentuent le

rythme binaire.

• **ÎNVÂRTITĂ DREAPTĂ DEASĂ** (Transylvanie surtout) : danse ancienne largement répandue à toutes les fêtes ; danse exécutée par une file de couples dans la version ancienne, par des couples qui exécutent des pirouettes, dans la version moderne. Les couples sont positionnés librement dans l'espace, les filles tiennent les garçons par les épaules et les garçons tiennent les filles par la taille ; danse à pas simples, à pirouettes (à partir du pied intérieur), à pirouettes des filles sous le bras et par derrière, pas battus cadencés, pas croisés devant et derrière, pas pointe-talon, ces derniers temps aussi des pointes masculines en cadence ; le tempo va de modéré à rapide, forme bipartite ou tripartite (promenade, pirouette, pointes) ou libre, danse concordante ou non concordante, pas de coïncidence avec la mélodie, mesure binaire.

• **ÎNVÂRTITĂ DREAPTĂ în grup mic** (région entre les sources du Jiu et le col de Turnul Roșu, sur les deux versants des Carpates) : danse ancienne des bergers, dont certaines variantes impliquent 4 à 6 danseurs qui se tiennent par les épaules ou qui croisent leurs mains dans le dos. Structure cinétique : promenade, pirouette sur place et latérale, pas battus, pas simples, pas croisés, pas pointe-talon, pas pointés. Le tempo va de modéré à rapide, les appels sont satiriques et dialogiques, danse concordante, de mesure binaire.

• **ÎNVÂRTITĂ dreaptă rară**: type de danse à pirouettes qui est le deuxième en termes de fréquence et de diffusion en Transylvanie (après la danse droite rapide à pirouettes), sous divers noms.

La danse comprend deux parties : une introduction où les couples sont disposés en cercle et ils se déplacent en sens inverse des aiguilles de la montre, les partenaires placés face à face, se tenant au début par les épaules, l'homme étant placé en direction de la marche (dans la région de la vallée inférieure du Someșul Mare, Gherla et Codru). Ces positions rappellent les danses de couple en colonne plus anciennes, dont l'origine remonte aux danses masculines de groupe, surtout si l'on observe les principaux éléments cinétiques de l'exécution masculine : pas trottés, coups d'éperons. L'introduction (qui durent parfois assez longtemps), les couples commencent à tourner et à se disperser dans l'espace, chaque couple évoluant ensuite de manière autonome (comme dans la plaine de la Transylvanie). Les couples exécutent un tour plus long, dont le nombre de mesures complète toujours une phrase musicale à 8 ou 16 mesures, après avoir exécuté au préalable quelques figures (des pointes). Ce tour est exécuté dans une seule direction (dans le sens des aiguilles de la montre) et il annonce aussi un changement dans la position des bras. La vitesse d'exécution varie de modérée à rapide. La construction de la danse varie elle aussi de simple à complexe, et les motifs et mouvements se succèdent de manière mobile et alternée. Danse de la forme « thème à variations », elle

s'est beaucoup simplifiée ces derniers temps ; dans les versions contemporaines, c'est l'homme qui a le rôle principal, par les pointes à la fin de la phrase musicale. Dans certaines régions (Codru), à cause des décomptes sur commande, on a pris l'habitude d'une certaine succession des pointes. Entre ces pointes, la fille peut se promener latéralement ou exécuter des tours latéraux.

Les rythmes prédominants sont l'anapeste, suivi du dactyle. Les appels sont communs, parfois à moitié mélodique, là où la mélodie est très belle. Les chefs de la danse emploient aussi des commandes, surtout sous forme de décomptes. Ce type de danse est généralement concordant avec la mélodie, mais aussi partiellement concordant, là où la mélodie s'élargit. Le rythme des mélodies est binaire et syncopé amphibraque, l'accompagnement du type *du-va* et syncopé. Ces danses sont généralement organisées en trois parties (introduction, pointes, pirouettes), mais souvent, du à son caractère d'improvisation, la danse gagne en liberté. C'est une danse d'intensité moyenne, très expressif dans sa version authentique. Cette danse tend à englober aujourd'hui une partie des figures d'autres danses du cycle local, devenant ainsi une synthèse des éléments chorégraphiques caractéristiques de la région et pouvant finalement se dérouler sous la forme d'un « spectacle » unitaire et représentatif.

- **ÎNVÂRTITĂ mixtă** (villages autour de Câmpia Turzii) : danse à pirouettes de rythme binaire et syncopé dochmiaque descendant, dont la structure cinétique comprend : promenades latérales, tours, pirouettes, pirouettes sous le bras, coups frappés sur le sol, claquements des doigts, pointes, pas simples, pas battus en accord, coups d'éperons sur le sol, pas croisés derrière, sauts, pieds levés devant, frappés sur la cuisse et sur le pied, sauts croisés, balancements des bras, pas pointe-talon, pas glissés sur des mélodies de danse lente des garçons de rythme binaire ; sifflements en contretemps, appels communs mélodiques, danse partiellement concordante, les motifs rythmiques des mélodies sont composés d'un jeu de cellules rythmiques binaires, accompagnement du type *du-va*.

- **ÎNVÂRTITA sincopată** (zone compacte : Huedin-Ciucea, département de Cluj, entre le Mont Vlădeasa, Dealul Craiului, Meseș, la dépression de l'Almaș et les collines de Gilău) : les dernières recherches attestent cette danse chez les Hongrois de la Vallée du Ghimeș, dans le département de Harghita, sous le nom de Dubla. Dans cette région, la danse est exécutée par des couples, en disposition horizontale comme la *Breaza* (de la Munténie), mais sur un tempo lent ; les partenaires se tiennent par la main et se déplacent en cercle, en sens inverse aux aiguilles de la montre. On la danse aussi en couples qui tournent, dans ce cas sur un tempo rapide, comme dans la région de Huedin-Ciucea. Dans cette version, les danseurs se tiennent par la taille et par les épaules, face à face. Dans la plupart des cas, le motif cinétique commence par des pas pointe-talon qui donnent le rythme

syncopée amphibraque descendant 8/8 ; parfois aussi pas changés.

La danse syncopée à pirouettes a une construction très développée et les motifs cinétiques qui occupent une mesure 8/8 se succèdent de manière libre. La forme de la danse est donc elle aussi libre. On y décèle toutefois deux parties : la partie où les couples tournent et une partie de « pause », où les danseurs exécutent les pas fondamentaux sur place, devant ou derrière, l'homme tenant sa partenaire « par-derrière la tête ». Les deux parties alternent sans ordre prescrit. Les motifs cinétiques importants sont : les tours latéraux (le dernier comprend aussi de pivoter tout le corps). A la fin d'une phrase chorégraphique, l'homme exécute des coups d'éperons en l'air, parfois aussi des frappés de bottes, et la femme des pirouettes. Pas fondamentaux : pas pointe-talon, pas circulaires (le pied gauche vers la droite et le pied droit vers la gauche), pas glissés et pas battus sur le sol. Pendant la danse, les hommes appellent et sifflent, surtout en contretemps. Les appels sont communs, parfois déclamés et accompagnés d'interjections sur l'anacrouse. La danse est concordante avec la mélodie, qui est du type phrastique, de mesure syncopée amphibraque descendante.

● **ÎNVÂRTITĂ ȘCHIOAPĂ** (Sud et centre de la Transylvanie) : danse ancienne très populaire à toutes les fêtes. Danse exécutée par des danseurs de tous les âges, par couples librement placés dans l'espace. L'homme tient sa partenaire un peu au-dessus de la taille et celle-ci repose ses bras sur les bras du partenaire. Également exécutée par deux femmes, prises en cercle. La danse a deux motifs chorégraphiques principaux : la promenade et la pirouette. La structure cinétique comprend : pirouettes, pirouettes sous la main (à la fin), pas battus et talonnés, pas simples, cadencés, arrêtés, croisés devant et derrière, pas glissés, pas pointe-talon, pas de pirouette. Les hommes exécutent aujourd'hui aussi des pointes. Les appels, satiriques, ont lieu en même temps que les pas de promenade ou d'accommodation. Danse en concordance avec la mélodie, non coïncidente, de mesure ternaire asymétrique (aksak).

● **POLCA ROATĂ** (Munténie, Dobroudja, Moldavie de l'Ouest et de l'Est, Transylvanie centrale et de l'Est) : danse où les couples vont en cercle dans les deux sens, les mains sur la taille et sur les épaules ; danse à pas ouverts ou fermés, en cercle, d'ampleur moyenne, à forme homogène, concordante, à rythme binaire ; danse d'origine étrangère adaptée.

● **PURTATA dreaptă** : ce type de danse appartient vraisemblablement à la couche de danses la plus ancienne. Les témoignages du siècle dernier lui attribuent une aire plus étendue qu'aujourd'hui, qui comprenait le bassin moyen du Mureș, la région d'Olt, le pays des Târnave et une grande partie de la plaine de Transylvanie. De nos jours, cette aire s'est réduite aux villages entre la colline du Feleac, la vallée de la Hășdata, le cours inférieur de l'Arieș et le cours moyen du Mureș (entre Ocna Mureș et Orăștie). Cette danse porte souvent le nom de 'danse roumaine'.

L'initiative de la danse appartient aux hommes, tout comme pour la suite du Haidău : sur un pas qui imite le paon, les hommes se déplacent en cercle, ensuite ils choisissent leurs partenaires et forment une file de couples, comme pour une promenade. Cette introduction est suivie de pirouettes sous la main et de pointes masculines en alternance et sur place. Les danseurs se tiennent par la main et par les épaules. la construction des motifs cinétiques est complexe, et les danses de ce type ont en général deux parties. Le rythme fondamental est constitué toujours de quatre temps égaux : il s'agit donc d'un rythme symétrique, noté 4/4. A signaler aussi l'anacrouse syncopée. Les appels sont communs, parfois mélodique. la danse et la mélodie sont concordantes ; la mélodie est phrastique, binaire, mais aussi syncopée amphibraque descendante et ascendante en miroir, à demicadences et cadences.

• **PURTATA FETELOR** – dans însoiț de cântec vocal – danse à accompagnement vocal (région des Târnavé et plateau du Secaș). Aujourd'hui, la mélodie n'est plus chantée. En général, la danse portée des filles peut être incluse dans la catégorie des danses pour groupe en cercle. L'évolution spatiale est un déplacement lent (parfois aussi plus vif) vers la droite ou vers la gauche. Seule la promenade présente des discontinuités : des phases sur place alternent avec des phases de mouvement ample. Les danseuses se tiennent par la main dans le dos. Eléments chorégraphiques : combinaisons de pas simples, de pas battus et de pas syncopés. Nous sommes sceptiques quant à l'existence des pas syncopés. En l'absence d'un enregistrement synchronisé (danse et musique), on ne peut pas observer en transcription le rythme syncopée hémioïque, déterminant pour ce type de danse. A la différence de la mélodie (à rythme ternaire asymétrique aksak), le jeu des accents des pas syncopés créent l'impression d'un contretemps. En réalité, il ne s'agit pas d'une discontinuité, mais d'une continuité des mouvements (qui sont visibles, mais pas audibles). La danse portée des filles a deux parties : a. l'introduction (promenade) et b. la danse proprement dite, à nombreuses variations formelles enchaînées ; danse totalement ou partiellement concordante, ou non concordante, ou non coïncidente (à Roșia de Secaș).

• **PURTATĂ în ritm cuaternar asimetric** (aire très vaste : plaine de la Transylvanie, collines de Cluj et de Dej, régions entre la Târnavă Mică et Mureș et sur le cours moyen du Mureș, où elle est dansée aussi par deux femmes) : danse de couple en file, à déroulement horizontal. La danse est exécutée en cercle, la file des couples se déplace vers la droite, les partenaires se tiennent par les mains latéralement. La direction du déplacement n'est plus valable dans les variétés libres de cette danse, par exemple dans la danse roumaine des filles de la région de Cluj et Dej. Dans cette région, en effet, la discipline de l'ensemble a diminué et on stimule davantage l'autonomie des couples. La construction des motifs

chorégraphiques est développée et complexe : les motifs se succèdent de manière mobile, continue, mais aussi en alternance. La forme est fixe, libre ou enchaînée. La structure cinétique des danses du type 'danse portée' est simple, si l'on considère les promenades (qui contiennent éventuellement des balancements des bras et des ronds de jambes en l'air) ; elle est complexe et spectaculaire pour les danseurs hommes : pas simples devant et derrière, pirouettes féminines sous la main, passages de l'homme sous le bras de la femme, coups d'éperons sur le sol et en l'air, sur une ou les deux jambes, coups en accord, figures sur le sol, pas pointe-talon combinés avec des pas glissés, flexions, genoux pliés, frappés de jambe (surtout sur le segment 2 devant et 3 droite), claquements des doigts en contretemps, inclinaisons du tronc vers l'avant ou latéralement. Dans la région des collines de Cluj et de Dej, l'homme peut aussi évoluer seul, auquel cas il exécute des pointes loin de sa partenaire. Dans ce cas, la danse roumaine à pirouettes (avec des femmes) devient 'danse roumaine à sauts' (exécutée par les hommes). En ce qui concerne la structure rythmique, il faut signaler que le rythme asymétrique de ce type de danse portée est fondé sur quatre temps inégaux (rythme quaternaire asymétrique) en rapport de 2:3 ou de 3:2. Les mesures les plus fréquentes sont : 9/8, 10/8, 11/8. Le rythme de la danse est concordant avec le rythme de la mélodie (bien plus que pour d'autres danses), avec le rythme de l'accompagnement et avec celui des appels. Ainsi, sous l'effet d'un certain appel, naît dans l'interprétation de la danse portée une polymétrie qui résulte de la rubatisation interne (ce qui constitue un fait de style pour les danses portées) et une symétrie qui résulte des demicadences et des cadences. Les appels ont ceci de particulier qu'ils sont mélodiques. Les formes d'accompagnement, syncopées, et l'anacrouse syncopée du rythme de la danse rappellent le rythme syncopée spécifique à la Roumanie ou, plus généralement, à la région des Carpates. La danse présente également des contretemps, mis en évidence par les coups frappés sur le sol et par les claquements des doigts qui suivent en général le rythme de la danse. Il n'y a pas de sifflements, ce qui est caractéristique pour les danses lentes.

- **PURTATA** (Transylvanie du Sud) : version pour couple de la Promenade locale, à laquelle s'ajoute le mouvement circulaire des filles autour de leurs partenaires ; pas en contretemps et pirouettes.

- **ROATA**: répandue dans toutes les régions où avaient lieu des veillées : à Pădureni elle s'appelle 'épi de blé', sur la vallée du Şieu et à Lăpuş – 'la roue' ou 'la furieuse', dans les Carpates occidentales 'Baraboiul', du nom d'une ronde de Munténie. On considère aujourd'hui que cette danse réservée aux veillées et à la fête du dimanche a été importé en Transylvanie depuis la Munténie ou la Moldavie voisine et adaptée au goût local. La danse est accompagnée d'appels satyriques et moralisateurs qui constituent des éléments spirituels intégrants de la danse.

La Roue est une danse composée de deux parties alternatives :

- la roue proprement dite où la file des couples tourne en cercle, dans le sens inverse des aiguilles de la montre. Les hommes changent de partenaire jusqu'à retrouver leurs partenaires initiales (ou leurs partenaires préférées) ;
- la danse droite à pirouettes lente (version locale) qui se déroule sur place (dans certaines régions seulement).

Dans la Roue proprement dite, l'homme tient son bras droit autour du cou de sa partenaire et en soutient la main droite pliée de celle-ci, alors que de la main gauche il claque des doigts. La femme pose son bras gauche autour de taille de son partenaire. Pour la partie à pirouettes, les danseurs se tiennent par la taille et les épaules. La vitesse de la danse va de modérée à rapide, la construction en est très développée et les motifs cinétiques respectent une succession fixe. Les appels ont lieu sur commande et ils sont parfois chantés. Quand on n'exécute pas d'appel, on siffle en contretemps. Le motif cinétique principal est le pas changé sur le rythme de l'anapeste. Autres cellules rythmiques fréquentes : le dipyrrhique et le spondée. La mesure est binaire et aksak. La danse se superpose de manière concordante sur la mélodie à structure phrastique, à la faveur de l'anapeste qui est la cellule rythmique commune à la danse et à la mélodie. Danse devenue rare de nos jours.

● **ROATA FECIORILOR** (région d'Oaş) : danse réservée aux garçons, qui ressemble pour la forme à la 'danse des garçons/des hommes' de Maramureş et à la 'danse vers le haut' de Lăpuş. Les garçons se tiennent par les mains (comme pour une ronde) ou par les épaules et ils exécutent des figures de grande virtuosité comme : coups d'éperons, sauts spectaculaires, coups frappés sur le sol, qui donnent à la danse une dynamique spécifique. Des mouvements saccadés du corps se transforment peu à peu en galop qui crée des trépidations qui se semblent se transmettre ensuite au sol battu avec tant d'énergie. Les pas vont vers la droite au petit trot, de sorte que de l'extérieur, le bruit ressemblerait à la chute de la grêle sur le toit ; les danseurs s'arrêtent de temps en temps pour frapper dans les mains selon un rythme différemment accentué, qui est aussi le rythme syncopé de la mélodie. Le petit trot insistant est par contre uniforme, sans arrêts. Ce n'est que dans la région d'Oaş qu'on note certaines « épices » dans cette partie. Tout est dansé sur la verticale, comme dans les danses de groupe des Carpates. Leur originalité tient à la manière spécifique des appels *ţăpurit* en région d'Oaş, et des cris bercés ou chantés selon un rythme libre au Maramureş. La construction de cette danse est très développée, la succession des motifs est mobile et continue, la forme est enchaînée. Les motifs cinétiques essentiels sont les coups sur le sol du type 'trot' et les coups d'éperons en l'air. La mesure de base est de 8/8 et le rythme est binaire syncopé (dochmiaque descendant). Les motifs rythmiques sont composés d'une ou deux mesures. Les sifflements ont le rôle de commande

et ils sont très beaux, surtout si exécutés à contretemps. Le contretemps est également marqué par les coups frappés dans les mains. La danse est non concordante avec la mélodie, qui est souvent elle aussi construite sur un motif, à preuve de son caractère archaïque déjà prononcé.

● **ROATA FEMEILOR**: divers renseignements témoignent de la présence de cette danse dans le répertoire de noce au Maramures et en Bucovine ; elle est également dansée aux veillées et à la fête du village. Elle était aussi exécutée chez la sage-femme, par des femmes du village, certain jour prescrit entre les carêmes. Danse tranquille, à pas simples, qui ne manque pourtant pas d'un certain dynamisme intérieur. Danse très ancienne qui aujourd'hui est en train de disparaître ; aujourd'hui y participent aussi des hommes, mais ce sont toujours les femmes qui y jouent le rôle principal, en frappant dans les mains le rythme des pas cérémonieux de la noce, les mains tendues en avant. Les danseuses sont secondées par un orchestre spécifique de la région (violon, guitare *zongora*, tambour). Le tambour répète obstinément la formule de l'anapeste. La mélodie instrumentale porte le nom de « de beut » 'pour boire' au Maramures. Danse concordante avec la musique.

● **ROMANA** (mêmes régions que le Calus) : danse de mesure aksak et syncopée asymétrique. Caractéristiques : déroulement en cercle, bilatéral, construction complexe, succession fixe et alternée des figures, forme à refrain. Motifs et figures importants : sauts croisés, coups d'éperons, pointes, cadences marquées du pied. danse concordante avec la mélodie (de mesure aksak et tempo modéré). Danse plus récente que la danse des garçons au bâton, qui constitue son modèle. La danse romaine est dansée là où on ne danse pas la danse des garçons et inversement (notre note Z.D.).

● **ROMÂNEȘTE FECIOREȘTE (BĂTUTĂ) – ceată ciobănescă**: cette danse s'appelle 'du muet' à Dumbrava (département de Mureș), 'cadencée' à Valea Drăganului et 'l'appel' à Dretea (Mănăstireni, département de Cluj), ce qui témoigne d'une certaine fonction initiatique. Cette danse constituait en effet « l'appel » (des danseurs) à la danse. Ne pas la (re)connaître diminuait la réputation d'un danseur, et toute erreur était punie d'une tournée de boissons pour les autres danseurs. La danse appartient au type 'danse roumaine pour garçons'. Dans sa forme authentique, c'est une danse non concordante, à architecture variée et très intéressante. La non concordance de dimensions entre le motif musical et l'entité cinétique correspondante fait que la fin de la danse ne coïncide pas avec la fin de la mélodie. En ce qui concerne l'organisation interne, là non plus les motifs et figures chorégraphiques ne s'appuient pas sur les cadences ou sur les demicadences des phrases musicales. Ce phénomène est imposé par les appels sur commande. Les danseurs tiennent les bras près du corps pendant la partie promenade et sur la taille pendant les figures qui comprennent de fréquents sauts et coups d'éperons. Le déroulement spatial fait alterner des

tours à gauche ou à droite de l'espace de danse et des figures sur place. Le rythme est binaire et binaire syncopée amphibraque.

Ce sont les coups d'éperons pendant les sauts qui donnent à cette danse son individualité. Cette transposition plastique des formules rythmiques est en effet spécifique des danses de groupe à sauts. Etant en outre des danses à déroulement alternatif, les pas croisés y sont fréquents. Ce type de danse à une composition qui impose la forme thème à variations. Le contenu d'idées est exprimé par une figure considérée comme figure fondamentale. La succession des figures est du type mobile, le tempo modéré de $\theta = 80$ MM, la mesure de 2/4. Le développement progressif des figures en ajoutant ou en amplifiant les entités chorégraphiques en fonction du décompte ou des appels laisse penser que cette danse occupe, du point de vue de la structure, une position intermédiaire entre le 'groupe de bergers' et 'la ronde de ceinture des bergers', avec son caractère de virtuosité. Aux sources du Buzău et dans les communautés de bergers de Trascău on dansait un autre genre de danse des garçons, appelée *Brânza*.

● **ROMÂNEȘTE PE PONTURI**: danse de la région folklorique de Codru. A première vue, on pourrait la considérer une danse de couple. Du point de vue historique pourtant, c'était originairement une danse pour groupe de garçons où, comme dans la danse Haidău du centre de la Transylvanie, la partenaire a un rôle d'appui (à la place du bâton). Les danseurs exécutent une gamme très complexe de mouvements cinétiques : des frappés de bottes d'une seule main, qui culminent dans des sauts spectaculaires, parfois par-dessus la tête. S'y ajoutent d'autres particularités morphologiques de la danse ou de la musique qui concourent de manière syncrétique. Les deux partenaires forment un couple harmonieux, qui apporte à la danse des moments divers et des mouvements cinétiques propres à la danse à pirouettes. Ces mouvements restent pourtant en arrière-plan de l'évolution masculine. La première partie débute par une promenade, suivie de tours des couples et les pirouettes de la fille sous le bras. Dans la deuxième partie se succèdent des figures (pointes) de virtuosité devant le groupe, qui se déroule en cercle ou en demi-cercle. Le moment spectaculaire de la danse est constitué par les pointes. La pointe première s'appelle dans certains villages 'le vent', car les partenaires exécutent ce pas en balançant fortement leur tronc, comme penchés dans le vent. L'appui ferme constitué par les femmes permet aux hommes une grande légèreté dans l'exécution des ronds de jambes, des sauts croisés très hauts, tellement hauts que parfois ils atteignent la position verticale, tête en bas, comme des 'cierges' (d'où un nom local de cette figure), la jambe droite à 180° de la position de départ. En même temps, il exécute des frappés devant sur la jambe droite. Certains danseurs plus élastiques arrivent même à se renverser complètement. Cet élément chorégraphique marque l'apogée des motifs finaux. Il faut aussi signaler les balancements des jambes, les frappés gauches de la cuisse et de la jambe

selon l'ordre 2:1:2, après quoi le pied frappe fortement le sol, avec un maximum d'effet, puisque l'accent tombe sur le contretemps. On exécute également des coups d'éperons sur le sol et en l'air, simples ou doubles. Ces coups peuvent n'être que des éléments de transition, mais ils peuvent également constituer des motifs principaux, qui ressemblent alors à ceux de la danse syncopée dochmienne d'Oaş et de Bihor. Les sauts droits en l'air des deux pieds sont d'habitude suivis de coups frappés dans les mains. Une particularité de cette danse est constituée par les motifs rythmiques qui incluent le contretemps. Ce contretemps est créé par les coups sur le sol, surtout du pied droit (seuls les gauchers exécutent ces coups du pied gauche), et par les coups frappés dans les mains, quand on n'exécute pas des pointes ou des claquements des doigts ou des sifflements. Le contretemps est aussi créé quand on accentue les pas des temps initialement non accentués. Dans ce cas, on a affaire à un déplacement de l'accent. Les appels sont communs, parfois à moitié chantés. On emploie aussi des décomptes sur commande. La danse roumaine à pointes a une construction développée, une forme libre, elle est non concordante ou partiellement concordante du point de vue des dimensions. Les mélodies sont elles aussi à motifs, mais elles finissent de manière phrastique ; on remarquera aussi l'anacrouse syncopée. Le tempo est modéré à rapide $\theta = 112$ MM.

- **RUSTEMUL** (Olténie du Sud et du Nord, Munténie du Sud et du Nord, Dobroudja) : danse pour groupe, en file, les bras des partenaires croisés devant ou derrière ; appels sur commande. La danse est généralement organisée en quatre parties ; danse pour hommes ou pour femmes à déplacements bilatéraux ou en demi-cercle, pas simples ou croisés devant, pas croisés devant en sautant, coups de pied accentués sur le sol et en cadence, à superposition concordante, à rythme asymétrique (aksak).

- **SÂRBA – comună** 'commune' (tout le pays) : version de Serbe à structure fixe, le motif chorégraphique principal s'étend sur une mesure et demie, danse concordante et partiellement concordante, à rythme binaire.

- **SÂRBA ÎN CUPLU**: la première partie en cercle mixte, la seconde par couples qui changent de partenaires ; combinaison entre une Serbe et une ronde à pirouettes, avec appels sur commande, superposition concordante, à rythme binaire.

- **SÂRBA PE BĂȚĂI** (Olténie du Sud, Transylvanie du Sud, Transylvanie centrale et de l'Est) : danse du répertoire des bergers ; incluse dans la suite du *Căluș*, danse pour groupes masculins (ces derniers temps, aussi pour groupes mixtes), les bras autour des épaules, déroulement bilatéral, pas cadencés fréquents, appels spécifiques, danse concordante ou non, à rythme binaire. La danse comprend deux parties : la première comprend une seule figure, la 'promenade' intercalée entre les autres figures ; la seconde partie comprend trois figures qui se déroulent sur place et dont l'ordre est dicté par les appels. Mélodie propre.

- **SÂRBĂ BĂNĂȚEANĂ**: les danseurs se tiennent par les épaules et exécutent des pas sautés ; le rythme est binaire.
- **SÂRBĂ –la comandă** ‘sur la commande’ (Olténie du Sud et du Nord, Munténie du Sud et du Nord, Dobroudja, Moldavie de l’Ouest, de l’Est et du Nord, Transylvanie du Sud, Transylvanie centrale et de l’Est, centrale et du Nord-est) : danse ancienne pour groupes mixtes, exécutée en colonne (parfois aussi en cercle fermé), les mains sur les épaules, déplacements à droite et à gauche qui alternent avec des pas sur place, danse concordante ou partiellement concordante, à fioritures de grand effet résultant de la combinaison dynamique des mouvements des pieds, à forme enchaînée, à appels sur commande, à rythme binaire et binaire syncopé.
- **SOROCUL BĂNĂȚEAN**: danse masculine avec de nombreuses figures des jambes, à rythme binaire syncopé, aujourd’hui aussi danse pour couple, à tour, à rythme aksak (10/16), mais où l’homme danse aussi tout seul quand il exécute des figures basses, *appelées* « formes ».
- **ȘCHIOAPA** (Olténie du Sud et du Nord, Dobroudja, Transylvanie du Sud (Hodoroaga) et Banat) : danse pour groupe, en file. Les danseurs se tiennent par la main ; danse à déplacements bilatéraux et en demi-cercle, à pas simples, à pas croisés devant, à pas croisés devant en sautant, à coups de pied accentués sur le sol et en cadence, à superposition concordante et non concordante, à tempo varié (tempo lent : 8, tempo rapide : 16), à appels sur commande et à rythme asymétrique (aksak).
- **TRLIȘEȘTE – ceată moldovenească** (Moldavie de l’Est et du Nord) : danse ancienne masculine de groupe (aujourd’hui aussi danse mixte), en cercle, en demi-cercle ou en chaîne ouverte. La fille tient un bras sur l’épaule de son partenaire et l’autre sur sa propre hanche, le garçon entoure la taille de la fille de son bras droit et ils se déplacent en sens inverse des aiguilles de la montre. Motifs cinétiques : pas simples, pas battus en cadence sur tout le pied ; danse non concordante, à appels sur commande, de mesure binaire.
- **ȚIGĂNEASCA – dans imitativ, solo** ‘la Tzigane, danse d’imitation en solo’ (Transylvanie du Sud et Transylvanie centrale et de l’Est) : danse qui n’est plus connue aujourd’hui que par les personnes âgées ; danse des hommes ou mixte, exécutée aux noces et aux fêtes, probablement originaire de Munténie. Danse caractérisée par des pas vifs sur place ou en déplacement circulaire, accompagnés de balancements de bras et de pivotements du corps en direction des pas. Parfois, deux ou trois danseurs quittent la ronde et exécutent en solo des mouvements grotesques : ferrer le cheval, souffler dans le feu, aiguïser des instruments, etc., sur accompagnement d’appels. La danse est formée d’une seule partie, composée de trois figures exécutées sur 12 mesures. Lors de la reprise, on n’exécute que les mesures 5–12. La danse est concordante, à mélodie propre, de mesure binaire et aksak.

BIBLIOGRAPHIE

Études générales :

Baciu, Gheorghe : *Sistemul stenografic pentru notarea dansurilor* [Système sténographique de notation des danses], București, Casa Centrală a Creației Populare, 1965.

Bîrlea, Ovidiu : *Eseu despre dansul popular românesc* [Essai sur la danse populaire roumaine], București, Editura Cartea Românească, 1982.

Bentoiu, Pascal : « Câteva considerațiuni asupra ritmului și notației melodiilor de joc românești » [Quelques considérations sur le rythme et la notation des mélodies des danses roumaines], dans *Revista de Folclor*, nr.1-2, București, 1956.

Bucșan, Andrei : « Ritmul sincopat în dansul popular românesc » [le rythme syncopé dans les danses populaires roumaines], dans *Revista de Etnografie și Folclor*, nr. 3, București, 1965.

Bucșan, Andrei : *Jocuri din Ardealul de Sud* [Danses du Sud de la Transylvanie], București, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, 1957.

Bucșan, Andrei : « Clasificarea morfologică a dansurilor populare românești » [La classification morphologique des danses populaires roumaines], dans *Revista de Etnografie și Folclor*, nr. 3, București, 1967.

Bucșan, Andrei : « Probleme ale ritmului în dansul popular românesc » [Questions concernant le rythme des danses populaires roumaines], dans *Revista de Etnografie și Folclor*, nr. 2, București, 1968.

Ciobanu, Gheorghe : « Înrudirea dintre ritmul dansurilor și al colindelor » [le rapport génétique entre le rythme des danses et celui des chants de Noël], dans *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, [Etudes d'ethnomusicologie et de byzantinologie], vol. II, București, Editura Muzicală, 1979.

Ciortea, Vera Proca : *Jocuri populare românești* [Danses populaires roumaines], București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955.

Comișel, Emilia : *Folclor muzical* [Musique folklorique], București, Editura Didactică și Pedagogică, 1967.

Costea, Constantin : « Geneza și evoluția dansului de perechi în spațiul folcloric transilvănean » [Genèse et évolution de la danse de couple dans l'espace folklorique de la Transylvanie], dans *Memoriile comisiei de folclor* [Mémoires de la commission pour le folklore], tomul II, București, Editura Academiei Române, 1988.

Dobrescu, Alexandru : *Manual de dansuri naționale* [Manuel de danses traditionnelles], Craiova, Editura Scrisul românesc, 1966.

Domby, Emeric : *Kalotaszegi nepi tancok* [Danses des habitants de Calata], CÎCPMAM Cluj, 1972.

Flințiu, Ion G. : *Coregrafie românească* [Chorégraphie roumaine],

Târgoviște, 1936.

Loneux, Jacques : *Rumänien : ein Land und seine Tänze*, Belgia, Stenbert, 1995.

Mârza, Traian : « Ritmul de dans, un sistem distinct al ritmicii populare românești » [les rythmes de danse en tant que système distinct de la rythmique populaire roumaine], dans *Lucrări de muzicologie*, vol. 7, Cluj, 1971.

Negry, Gabriel : *Originea dansului și inițierea științifică a speții* [*Les origines de la danse et les débuts scientifiques du genre*], București, Tiparul universitar, 1941.

Negry, Gabriel : *Memoria dansului: breviar despre artă coregrafică* [*La mémoire de la danse : bréviaire d'art chorégraphique*], București, Editura Muzicală, 1986.

Nicola, Ioan R., Ileana Szenik, Traian Mârza: *Curs de folclor muzical* [*Cours de musique folklorique*], Partea I, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1963.

Niculescu Varone, G.T. : *Jocurile naționale românești* (cu 50 fotografii) [*Les danses nationales roumaines. Avec 50 images*], București, Editura Ziarului „Universul”, 1938.

Nistor, Viorel : *Folclor coregrafic* [*Danse folklorique*], vol. I, București, Editura Muzicală, 1991.

Oprea, Gheorghe, Larisa Agapie: *Folclor muzical românesc* [*La danse folklorique roumaine*], București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983.

Popescu Județ, Gheorghe : *Jocuri populare românești* [*Danses populaires roumaines*], București, Editura Muzicală a U.C. din R.P.R., 1959.

Vasilescu, Theodor, Tita Sever: *Folclor coregrafic românesc* [*Danses folkloriques roumaines*], București, C.I.C.P.M.A.M., 1969

Études spécifiques :

Agopian, Petre, Marin Badea: *Dansuri populare din regiunea Hunedoara* [*Danses populaires de la région de Hunedoara*], Casa regională a creației populare, Deva, 1963.

Bucșan, Andrei (coord.) : *Dansuri și obiceiuri de pe Valea Hârtibaciului* [*Danses et coutumes de la vallée du Hârtibaciu*], C.J.C.E.S. Sibiu, 1974.

Baciu, Gheorghe, Gavril Ghiur: *Jocuri populare din Țara Lăpușului și Chioarului* [*Danses populaires des régions de Lăpuș et de Chioar*], vol. I, II, C.I.C.P.M.A.M., Baia Mare, 1973.

Balaci, Emanuela, Andrei Bucșan: *Jocuri din Transilvania de Sud (monografie coregrafică)* [*Danses de la Transylvanie du Sud. Monographie*]

chorégraphique], Casa Creației Populare a Județului Brașov, 1969.

Ciornei, Aurelian, Mureș Gheorghe Rădășanu: *Jocuri populare bucovinene* [Dances populaires de Bucovine], CÎCPMAM Suceava, 1981.

Costea, Constantin : *Folclor coregrafic din Bihor* [Danse folklorique de Bihor], vol. I, Casa Creației Populare a Județului Bihor, Oradea, (vol. I, 1968; vol. II, 1972).

Costea, Constantin : « Structura jocurilor feciorești transilvănene (I) » [La structure des danses de garçons de Transylvanie], dans *Memoriile Comisiei de folclor* [Mémoires de la commission pour le folklore] tomul IV, București, Editura Academiei Române, 1988.

Costea, Costea : « Purtatele și învărtitele în contextul folclorului coregrafic » [Les danses portées et les danses à pirouettes dans le contexte du folklore chorégraphique], dans *Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor*, Serie nouă, tomul III, București, 1992.

Dance, Iacob : *Jocuri populare codrenești* [Dances populaires de Codru], vol. I, C.I.C.P.M.A.M. Satu Mare, 1978.

Dejeu, Zamfir : *Folclor muzical de pe Valea Drăganului* [Dances folkloriques de la Vallée du Drăgan], C.I.C.P.M.A.M. Cluj, Cluj-Napoca, 1976.

Dejeu, Zamfir : *Folclor din zona Hășdate: Turda* [Le folklore de la région de Hășdate, Turda], C.I.C.P.M.A.M. Cluj, Cluj-Napoca, 1983.

Dejeu, Zamfir : « Feciorește: românește, un dans distinct din zona Huedin » [La danse roumaine des garçons, une danse à part entière de la région de Huedin], dans *Anuarul Arhivei de Folclor din Cluj*, XII: XIV, Editura Academiei Române, 1993.

Dejeu, Zamfir : *Structura metro-ritmică a acompaniamentului în muzica de joc, Rolul tempoului privind evoluția sau involuția (?) structurii metro-ritmice*: [La structure métrique et rythmique de l'accompagnement dans la musique à danse. Le rôle du tempo dans l'évolution/involution de la structure métrique et rythmique], dans *Centenar „Constantin Brăiloiu”*, București, Editura U.C.M. din România, 1994.

Domby, Emeric : *Dansuri populare din jud. Cluj* [Dances populaires du département de Cluj], CÎCPMAM Cluj, (vol. I, 1968; vol. II, 1971).

Domby, Emeric : *Dansuri feciorești din jud. Cluj* [Dances des garçons du département de Cluj], CÎCPMAM Cluj, 1977.

Domby, Emeric : *Dansuri populare din jud. Sălaj* [Dances populaires du département de Sălaj], CÎCPMAM, Zalău, (vol. I, 1976; vol. II, 1979).

Florea, Ioan T. : *Folclor muzical din județul Arad, 500 melodii de joc*, [Folklore musical du département d'Arad : 500 mélodies pour danse], C.I.C.P.M.A.M. Arad, 1974.

Ghinoiu, Ion : *Călușul [Le Calus]*, Slatina, Editura Fundației „Universitatea pentru toți”, 2003.

Mârza, Traian : *Folclor muzical din Bihor* [Musique folklorique du département de Bihor], București, Editura Muzicală, 1974.

Mârza, Traian, Ileana Szenik, Gheorghe Petrescu, Zamfir Dejeu, Mircea Bejinariu: *Folclor muzical din zona Huedin* [Musique folklorique de la région de Huedin], C.C.E.S. Cluj și Conservatorul de Muzică „G. Dima” din Cluj-Napoca, 1978.

Munteanu, Ion, Afilon Lațcu: *Folclor coregrafic din văile Timișului și Bistrei* [Danse folklorique des vallées du Timis et de la Bistra], C.Î.C.P.M.A.M. Caraș-Severin, 1971.

Munteanu, Ion, Afilon Lațcu: *Folclor coregrafic din Almaj și Caraș* [Dances folkloriques d'Almaj et de Caras], C.I.C.P.M.A.M., Caraș-Severin, 1974.

Nicola, Ioan, Traian Mârza, Emeric Dombay, Zamfir Dejeu: *Datini și dansuri populare din județul Cluj* [Coutumes et danses du département de Cluj], C.I.C.P.M.A.M., Cluj, 1974.

Niculescu Varone, G. T. : *Folclor românesc din Ardeal (Com. Nadășu, Plasa Huedin, județul Cluj)* [Folklore roumain de Transylvanie : villages de Nadășu et Plasa Huedin, département de Cluj], București, 1935.

Popescu Județ, Gheorghe : *Jocuri populare din Oaș și Maramureș* [Dances populaires des régions d'Oaș et de Maramureș], vol.I, Casa Regională a Creației Populare Maramureș, 1963.

Zamfir DEJEU

Jeux d'enfants et d'adolescents

Du point de vue anthropologique, le jeu est une activité essentielle, voire définitoire de l'être humain, un élément constant de sa vie, tout aussi important que la religion ou l'art. Parmi les formules concentrées qui ont voulu définir l'essence de l'homme, on trouve ainsi, à côté de *homo religiosus* (Mircea Eliade) ou de *homo aestheticus*, la formule de *homo ludens* (J. Huizinga).

Le nom de l'activité, *joc* 'jeu' et de l'action, le verbe *a juca* 'jouer' appartiennent au fonds principal du lexique de la langue roumaine, en tant que mots hérités du latin (*jocus, jocare*). Ces deux mots ont plusieurs sens en roumain : *joc* 'le jeu' désigne ainsi le fait de jouer et son résultat, une activité ludique (des enfants), mais aussi le fait de danser, la danse. *Joc* désigne donc également en roumain les danses populaires traditionnelles comme la ronde *Sârba, brâulețul* etc. (v. *Danse folklorique*). Les dictionnaires enregistrent aussi sous *joc* le sens de concours sportif entre deux individus ou deux équipes, selon des règles précises, comme les échecs, les jeux au ballon (football, volley-ball, etc.), mais aussi les jeux de cartes, de dames, les dés, la loterie, les paris aux courses et l'activité du boursicotier. Le verbe *a juca* 'jouer' (verbe transitif) a le sens de pratiquer un jeu : jeu sportif, de société, etc. ou d'interpréter un rôle dans un spectacle (théâtre ou film).

C'est Roger Caillois qui a organisé les jeux en quatre grandes catégories : *l'agôn* (la compétition, les jeux sportifs d'aujourd'hui), *l'aléa* (les jeux de hasard, les paris), *la mimicry* (les jeux d'imitation, d'invention, de simulation d'une réalité seconde, comme le jeu dramatique, les déguisements, etc.) et *l'ilinx* (les jeux qui entraînent le vertige, qui veulent dérégler pour un moment la perception normale et imposer à la conscience lucide une sorte de panique, comme le toboggan, le carrousel, etc.) (Caillois : 1958).

Il faut signaler ici que dans les autres langues romanes le verbe transitif 'jouer' a aussi le sens d'interpréter un morceau musical à l'aide d'un instrument (fr. *jouer au piano*), tandis qu'en roumain on emploie pour ce sens le verbe qui signifie 'chanter' (*cânta*). La forme pronominale du verbe, *a se juca* désigne uniquement le jeu des enfants (*Copiii se joacă în grădină, în parc, în pădure* 'les enfants jouent dans le jardin, dans le parc, dans la forêt, etc. ; *Hai să ne jucăm!* 'Allons jouer !'; *De-a ce vă jucați?* 'A quel jeu jouez-vous ?' *Ne jucăm leapșa/pitita/ ascunselea* 'Nous jouons à colin-maillard ou à cache-cache', etc.).

Enfin, il faut noter que pour le premier sens du nom 'jeu' les dictionnaires signalent également le nom *joacă* 'amusement, jeu des enfants', un dérivé régressif du verbe *a juca* (cf. *DEX* Dictionnaire explicatif de la langue roumaine : 1975 et Şăineanu : 1929), qui offre le syntagme *La treabă și la joacă* 'en travaillant et en jouant'). L'exemple fourni par Şăineanu est révélateur du sens développé par le nom *joaca*, celui d'activité gratuite, divertissement, opposé au travail sérieux, productif. Souvent associé aux noms 'enfant', 'enfance', etc., le nom *joaca* apparaît dans des locutions comme *e o simplă joacă* 'c'est un jeu d'enfants', *nu-i o joacă* 'ce n'est pas un jeu', i.e. 'c'est un travail sérieux/dur', *în joacă* 'en jouant, en plaisantant', etc. *Joaca* n'est donc pas le *joc* 'jeu', même si les deux noms peuvent commuter dans un cas, celui du proverbe à deux versions *Joaca rupe cojoaca* et *Jocul rupe jocul* 'le jeu déchire le vêtement'.

Du point de vue des folkloristes, les jeux d'enfants ont toujours été classés séparément des jeux d'adultes, car les folkloristes prennent en compte avant tout l'âge des participants, ce qui correspond à la définition moderne du folklore comme « forme de communication artistique en petits groupes » (cf. Dan Ben-Amos) ou, selon nous, « communication orale et/ou artistique en groupe et dans un contexte donné ». Or, un rôle important dans la constitution d'un groupe est justement l'âge des participants.

Le folklore des enfants est une catégorie universellement attestée dont les variétés régionales ou locales expriment l'identité de la communauté concernée. Les jeux occupent une place centrale dans l'activité des enfants et ils ont diverses fonctions : de médiation entre l'enfant et l'environnement qu'il lui faut connaître ou dominer, de développement physique et psychique, d'éducation civique, morale et artistique des participants.

Sans disposer malheureusement d'attestations documentaires anciennes comme pour la chanson, les instruments musicaux ou le patrimoine matériel, les jeux d'enfants sont pourtant vus par Anton Maria del Chiaro comme des arguments en faveur de la latinité et de la continuité latine en Roumanie. Il écrit ainsi en 1718 dans sa *Storia delle moderne Rivoluzioni della Valacchia* : « Il n'est pas du tout superflu de la part d'un chercheur de décrire les jeux d'enfants des Valaques, car ils témoignent du fait que ce peuple est bien le descendant des anciens colons laissés par Trajan après la conquête de la Dacie, et qui a transmis de génération en génération des jeux comme : le ballon, la toupie, le jeu des chevaux, la balançoire, le colin-maillard, etc., chacun selon sa saison ». Les intellectuels roumains du XIXe siècle – le siècle qui a vu naître l'ethnologie scientifique – ont recueilli ces jeux d'enfants et se sont préoccupés de définir cette catégorie. La crainte de voir les jeux traditionnels abandonnés et remplacés par les structures éducatives modernes a poussé les chercheurs à publier des recueils de jeux authentiques provenant de diverses régions. Des

périodiques comme *Foaie pentru minte, inimă și literatură* (1859) [Journal de la raison, du cœur et de la littérature], *Columna lui Traian* (1883) [La colonne de Trajan], *Educatorul* (1883) [L'éducateur], *Familia* (1883) [La famille], *Tribuna* (1884) [La tribune], *Gazeta săteanului* (1885) [Le journal des villages], *Revista nouă* (1889) [La nouvelle revue], *Gazeta de Transilvania* (1891) [La gazette de Transylvanie] ont ainsi publié de nombreuses descriptions des jeux traditionnels d'enfants de l'époque, descriptions signées par Petre Ispirescu, Iosif Hodoș, G. I. Pitiș, I. Pop-Reteganul. Deux amples questionnaires conçus à la fin du XIXe siècle par B. P. Hasdeu (1884) et Nic. Densusianu (1895) fournissent un riche matériel informatif concernant les noms, les techniques et les règles des jeux d'enfants. En 1891, B. P. Hasdeu présente devant la Faculté de lettres et de philosophie de l'Université de Bucarest une conférence sur *Les jeux et les chansons des enfants*.

C'est ensuite l'Académie roumaine qui reprend le flambeau en s'impliquant, au début du XXe siècle, dans la publication d'ouvrages de grandes dimensions sur les jeux d'enfants, comme le livre de P.N. Papahagi-Vurdună *Jocuri copilăresci culese de la Români din Macedonia de...* [Jeux enfantins recueillis auprès des Roumains de Macédoine par ...], paru en 1893 dans les *Analele Academiei Române* [Annales de l'Académie roumaine] série II, XV, Mémoires de la section de littérature. Le recueil, l'étude et la classification des jeux d'enfants sont continués par T. Pamfile qui publie en 1906, dans les mêmes *Annales*, XXVIII, Mémoires de la section de littérature, p. 273-423 une vaste étude sur *Jocuri de copii adunate din Satul Țepu (jud. Tecuci) de...* [Jeux d'enfants recueillis dans le village de Țepu, département de Tecuci]. Dans le même volume paraît aussi l'étude du dr. Alexandru Bogdan *Ritmica cântecelor de copii. Contribuiri la ritmica românească* [La rythmique des chansons d'enfants. Contributions à la rythmique roumaine], suivie en 1907 par *Jocuri de copii* [Jeux d'enfants], du même T. Pamfile, dans les *Annales...* XXIX, Mémoires de la section de littérature, p. 1-175.

Avec la création des instituts de recherche de la culture traditionnelle, l'apparition des archives multimédia de folklore et l'organisation de filières d'enseignement dans les universités, les jeux d'enfants ont commencé à être étudiés selon des méthodes scientifiques et académiques rigoureuses, sans toutefois éveiller un grand intérêt de la part des spécialistes. Parmi les grands chercheurs dans ce domaine, citons C. Brăiloiu, Emilia Comișel, I. C. Chițimia, I. Mușlea, N. Constantinescu et I. Evseev.

Critères de classification des répertoires des jeux d'enfants et d'adolescents

Les fonctions

Jeux à fonction éducative, à répétition par imitation, jeux d'attention, jeux d'initiation (à substrat rituel), jeux d'enrichissement et de vérification des connaissances.

Jeux pour développer les habilités physiques et intellectuelles (jeux solitaires ou compétitions à 2 ou plusieurs: les vainqueurs et les vaincus, hiérarchies, jeux d'athlétiques).

Jeux de stratégie et jeux de hasard.

Jeux qui créent des émotions spéciales.

L'âge des participants: de 0 à 18/24 mois (avec la participation des adultes); de 2 à 4-5 ans; de 4-5 à 7-8 ans; de 7-8 ans à 13-14 ans; après 14 ans.

Le genre (le sexe des participants): jeux des garçons, jeux des filles ou jeux mixtes.

Le nombre des participants: à un seul participant (jeux solitaires) ou pour groupes (2 ou plusieurs participants).

Le contexte spatial :

Jeux d'intérieur¹

Jeux d'extérieur²

Le contexte temporel :

La saison

Le moment du jour³

A l'occasion d'une fête/quotidien : jeux rituels, cérémoniels, festifs

Les accessoires :

Accessoires trouvés dans la nature par les participants⁴

Accessoires fabriqués à partir de matières naturelles, par les participants⁵

Accessoires fabriqués par les adultes ou produits industriels utilisés

¹ Dans la chambre, dans le grenier, dans la salle de classe.

² Dans le jardin, dans la basse-cour, dans la rue, au champ, dans la forêt, etc.

³ Jeux du jour ou de la nuit.

⁴ Eclats de verre, branches ou feuilles d'arbre, fruits, terre, pierres, graines, etc.

⁵ Tissus, laine, bois, terre, os, poils, cuir, etc.

dans les jeux d'enfants.

Répertoire des jeux d'enfants selon leur fonction

Jeux à fonction éducative

Pour créer les habilités par imitation – pas de variété selon le sexe :

- but : Parler, marcher, se servir de divers instruments
- âges : 0 à 4–5 ans
- temps : Pas de variété saisonnière ou journalière
- occasion : Pas de variété festive/non festive
- lieu : intérieur ou extérieur de la maison⁶

Pour stimuler l'attention et la créativité par imitation et innovation :

- âges : 4 à 7–8 ans
- temps : diverses variétés saisonnières et journalières
- occasion : pas de variété festive/non festive
- lieu : intérieur ou extérieur de la maison⁷

Pour enrichir et vérifier les connaissances :

- sexe : indifférent ou différent selon le sexe
- âge : 8 à 14 ans et après 14 ans
- occasion : pas de variété festive/non festive
- lieu : intérieur ou extérieur de la maison
- accessoires : choisis dans la nature ou fabriqués par les participants ou fabriqués par les adultes ou produits industriels⁸

Jeux d'adresse

- a) compétitions à vainqueurs et vaincus ; hiérarchies
- b) jeux solitaires

Jeux physiques sportifs (aux règles générales – majoritairement jeux des garçons et des adolescents) :

- âge : 8 à 14 ans et après 14 ans

⁶ Identifier les parties du corps ; courir ; se tenir sur un pied (*Cocostârc*) ; marcher/courir sur un pied ; *Prinsea*, *Leapşa*, *Ascunselea*, *Baba-Oarba*, *Fripta* ; créer des jouets en papier, en terre cuite, en pâte, etc. ; le jeu à la poupée, à maman-papa, à la mère, à l'école, etc.

⁷ Se baigner, sauter dans l'eau, jeter des cailloux dans l'eau, monter aux arbres, la luge, patiner sur la glace, chevaucher le bâton (jeu du chevalier), jouer au cerceau, au cerf-volant (noms régionaux : *Balaurul*, *Dragonul*, *Incurarea cu Zmeurile*, *Sarpele*, *Turcaleţ*) ; lancer et attraper le bâton, le chapeau, etc. ; jeux d'ombres sur les murs.

⁸ Chasse aux papillons, aux grillons, aux coccinelles, aux petits oiseaux ; fabriquer les pièges.

- occasion : cadre festif et cadre quotidien
- lieu : à l'intérieur et à l'extérieur de la maison
- accessoires : choisis dans la nature ou fabriqués par les participants ou fabriqués par les adultes ou produits industriels⁹

Jeux d'intelligence – pas de variété selon le sexe :

- âge : 8 à 14 ans et après 14 ans
- occasion : cadre festif (jeux rituels, cérémoniels, festifs) et cadre quotidien
- lieu : à l'intérieur et à l'extérieur de la maison
- accessoires : choisis dans la nature ou fabriqués par les participants ou fabriqués par les adultes ou produits industriels¹⁰

Jeux physiques et intellectuels sportifs (à règles générales) :

- âge : 8 à 14 ans et après 14 ans
- occasion : cadre festif (rituel, cérémoniel ou festif) et cadre quotidien
- lieu : à l'intérieur et à l'extérieur de la maison
- accessoires : choisis dans la nature ou fabriqués par les participants ou fabriqués par les adultes ou produits industriels¹¹

Jeux de stratégie et de hasard (avec ou sans variation selon le sexe) :

- âge : 8 à 14 ans et après 14 ans
- occasion : cadre festif (rituel, cérémoniel ou festif) et cadre quotidien
- lieu : à l'intérieur et à l'extérieur de la maison
- accessoires : choisis dans la nature ou fabriqués par les participants ou fabriqués par les adultes ou produits industriels¹²

⁹ *Brăzdița* – jeu des garçons auquel participent parfois les filles ; *de-a lițu*, *de-a pământ furat* 'à la terre volée' ; *Țurca* 'quilles' (noms régionaux : *celichie*, *clincea*, *de-a briciu*, *drichea*, *glința*, *guia*, *gula*, *popicul*) ; *Mișca* ; (*Celichie* ; *Clincea* ; *De-a briciu* ; *Drichea* ; *Glința* ; *Guia* ; *Gula* ; *Popicul*) ; *Mișca* ; *Lapte gros* ; *Tumba* ; *Trânta* (variante – *Tăvălug*) ; courses des cheveux ; *Oina* – jeu d'équipe apparenté au jeu de paume ; le tir à l'arc.

¹⁰ *Fazan* – jeu d'enchaînement de mots comme *Marabout*, *bout de ficelle*, *celle...* ; *Țompan* – sorte d'inventaire de Prévert, le Mime, le Jeu du Pendu, le Téléphone arabe, le Petit train (jeu didactique), *Ineluș învârtecuș* ;

¹¹ *De-a pânda* : jeu mixte (noms régionaux : *pânza-ncurcată*, *pânza-ncâlcită*, *de-a ițele-ncurcate*). Variété : *Vama-Cătaramă* ; marelle (noms régionaux : *de-a clasele*, *de-a glasele*, *în clase*, *labirintul*, *șăncuș*, *șodronul*) ; *Uliul și porumbeii* ; sorte de Filet du pêcheur (autres noms : *Puia-gaia*, *Baba-gaia*) ; *Hoții și vardiștii* ; *Vânătorul și iepurele*.

¹² Osselets (noms : *de-a arșice*, *joc cu oscioare*, *joc în armășie*, *joc în armean*, *joc în beibun*, *joc într-a lui*, *joc în sbenghi*, *gioale*) ; jeu du moulin ; jeu de l'oie ; jeu de morpion.

Jeux qui créent une émotion (avec ou sans variation selon le sexe) :

a) d'initiation

b) mouvements rythmiques qui induisent un état spécial

- âge : 8 à 14 ans et après 14 ans
- occasion : cadre festif (rituel, cérémoniel ou festif) et cadre quotidien
- lieu : à l'intérieur et à l'extérieur de la maison
- accessoires : choisis dans la nature ou fabriqués par les participants ou fabriqués par les adultes ou produits industriels¹³

c) formules rythmées ou rimées¹⁴ (V. *Art du récit, Musique folklorique, Danse folklorique, Fêtes*).

TERMINOLOGIE EN DIALECTE AROUMAIN

Fonction :

apprentissage – *nvițătură*.

Sexe :

garçons – *ficiori*;

filles – *feate*;

groupes mixtes – *feate ș-ficiori amisticați*.

Contexte spatial :

à l'intérieur : chambre – *udă*, cellier – *copă*;

champ – *cămpu*;

cour – *uboru*;

forêt – *păduri*;

route – *geadei*.

Contexte temporel :

jour – *dzuuă*;

nuit – *noapte*.

Accessoires :

tissus – *peatițe*,

¹³ *Vârte*, jeu des filles ou des garçons (noms régionaux : *ciclonul*, *de-a vârtea*, *învârte-te*, *morișcă!*, *uraganul*, *vârtea casă*) avec la version *toporașu*' (jeu qui consiste à faire tourner les enfants en les tenant par la main, à l'intérieur d'un cercle) ; *Învârțitul*, *Datul de-a-ndoaselea*, la balançoire, les chaises volantes (dans les foires), la grande roue.

¹⁴ Jeux humoristiques, critiques, incantations, jeux de diction, etc.

éclats de verre – *chelchi*;
branches – *dărme*;
fruits – *poame*;
feuilles – *frundză*;
laine – *lănă*;
bois – *lemn*;
terre cuite – *loc*;
pierres – *chețrî*;
graines – *simință*;
poils – *peru*;
cuir – *cheale*.

Jeux :

Ossellets – *mișic, ipu, nip, așic, ișic, vășclie*;
Cache-cache – *Ascundea*;
Colin-maillard – *Cu funea, orbu-ghiani, cu ocl'il'i ligați*;
A saute-mouton – *Cu schinarea la cur*;
Papillon – *flitur, pirpirună*;
Coccinelle, insecte – *bubulică*;
Les policiers et les voleurs – *A slavea, cu sclayii*;
A saute-mouton – *Chichir-michir, cu cămila bâgată, de a bâgatalui*;
Chat perché – *Cucu-dan, Cucâli-Vicâli*;
Ballon – *topă*;
Attraper – *acățarea*;
Attrape-moi – *Cu avinarea*;
Se tenir sur un pied – *Șidearea pi un cicior*;
La lutte – *Zdupinarea*;
L'aigle et les colombes – *Cu yiraclu (voir Din literatura poporană a aromânilor)*;

BIBLIOGRAPHIE

Études générales :

Caillois, R. : *Les jeux et les hommes*, Paris, Gallimard, 1958.

Chițimia, I.C. : « Problematika jocurilor și cântecelor de copii »
[Problématique des jeux et des chansons d'enfants], în *Folclor românesc în perspectivă comparată* [Le folklore roumain, approche comparative],
București, Editura Minerva, 1971.

Comișel, Emilia : « Folclorul copiilor », în *Istoria literaturii române*
[Histoire de la littérature roumaine], vol. I, București, Editura Academiei
R.S.R., 1964.

Comișel, Emilia : *Folclorul copiilor, Studiu și antologie* [*Le folklore des enfants. Etude et anthologie*], București, Editura Muzicală, 1982.

Del Chiaro, Maria-Anton : *Storia delle moderne Rivoluzioni della Valachia*, Venezia, 1715.

Evseev, Ivan : *Jocurile tradiționale ale copiilor* [Les jeux d'enfants traditionnels], Timișoara, Editura Excelsior, 1994.

Ionescu, Nelu : *Luci, soare, luci* [Brille, soleil, brille], Editura Muzicală, București, 1981.

Medan, Virgil : *Folclorul copiilor* [Le folklore des enfants], Cluj-Napoca, Întreprinderea Poligrafică Cluj, 1980.

Mușlea, Ion : « Problematika jocurilor noastre copilărești » [La problématique de nos jeux d'enfants] in *Cercetări de etnografie și folclor* [Recherches d'ethnographie et de folklore] Ediție îngrijită de Ion Taloș, București, Editura Minerva, 1972.

Neagu, Gh. I. : *Cântece și jocuri de copii*, Ediție îngrijită, prefață, bibliografie și index bibliografic de... [*Chansons et jeux d'enfants. Préface, bibliographie et index par...*], București, Editura Minerva, 1982.

Șăineanu, Lazăr : *Dicționar universal al limbei române*, [Dictionnaire universel de la langue roumaine], A șasea edițiune, Craiova, 1929.

Études spécifiques :

Bogdan, Alexandru : « Ritmica cântecelor de copii » [La rythmique des chansons d'enfants], dans *Analele Academiei*, seria II, tom XXVIII, 1905-1906.

Cernea, Eugenia : « Contribuții la cercetarea folclorului copiilor » [Contributions à l'étude du folklore des enfants], dans *Revista de etnografie și folclor*, tom 18, nr. 14, 1973.

Constantinescu, Nicolae : « Folclor și literatură: jocurile de copii » [Folklore et littérature : les jeux d'enfants], dans *Limbă și literatură, revista Societății de Științe Filologice din România*, vol. I-II, București, 2003.

Foață, Maria : « Jocurile de copii. O definiție poetică » [Les jeux d'enfants. Une définition poétique], în *Folclor literar*, vol. IV, Timișoara, 1977.

Hoya, A. Bogdan : *Cântece și jocuri de copii adunate și întovărășite de note de...*, [Chansons et jeux d'enfants recueillis et commentés par...], Brașov, Editura Librăriei Ciurcu, 1905.

Ispirescu, Petre : *Jucării și jocuri de copii adunate de...* [Jouets et jeux d'enfants recueillis par...] Sibiu, Editura și tiparul Institutului tipografic, 1885.

Lambrior, Al. : « Obiceiuri și credințe la români » [Traditions et croyances des Roumains], dans *Convorbiri literare*, IX, 1875.

Novacoviciu, Emilian : *Jocuri copilărești bănățene adunate de...* [*Jeux d'enfants du Banat recueillis par...*] Oravița, Tipografia Iosif Kaden, 1928.

Pamfile, Tudor : « Jocuri de copii adunate din satul Țepu, jud. Tecuci » [*Jeux d'enfants du village de Țepu, département de Tecuci*], dans *Analele Academiei Române*, tom XXVIII, Memoriile Secțiunii Literare, 1906.

Pamfile, Tudor : « Jocuri de copii. Memoriul al doilea de... » [*Les jeux d'enfants. Deuxième traité par...*], dans *Analele Academiei Române*, tom XXIX, Memoriile Secțiunii Literare, București, 1907.

Papahagi-Vurdună, P.N. : « Jocuri copilărești culese de la Români din Macedonia de... » [*Jeux enfantins recueillis auprès des Roumains de Macédoine par...*], în *Analele Academiei Române*, seria II, tom XV, Memoriile secțiunii literare, București, Litotipografia Carol Göbl, 1893.

Tăzloanu, Gheorghe : « Jocuri de copii » [*Jeux d'enfants*], dans *Comoara Neamului*, VII, București, 1943.

Sabina ISPAS
Nicolae CONSTANTINESCU

FÊTES, RITUELS ET TRADITIONS

Les fêtes et les rituels représentent des composantes essentielles du patrimoine culturel immatériel, en tant que «repères placés entre les diverses séquences de la vie quotidienne, mais situés au-delà du quotidien, qui en soulignent les étapes et qui lui donnent le rythme propre» (Pop: 1976, p. 5). Bien plus, par la synthèse qu'ils réalisent entre des expressions multiples et syncrétiques, les rituels sont immédiatement visibles et faciles à mémoriser; c'est pourquoi les documents de l'UNESCO font des *pratiques sociales, rituels et événements festifs* une section importante du patrimoine culturel immatériel.

Dans l'esprit des documents adoptés par la Roumanie dans la Loi n° 410/29.12.2005 portant approbation de la ratification de la Convention pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel (Paris, le 17 octobre 2003), nous avons intitulé le présent chapitre «Fêtes, rituels et traditions». Nous y avons inclus en tant qu'éléments du patrimoine immatériel ces pratiques dont la répétition est cohérente et justifiée, qui impliquent un savoir-faire appartenant à la mémoire sociale, dont les fonctions, le degré de fossilisation et les rapports à des croyances mythiques témoignent de leur caractère rituel et/ou dont le caractère festif est de plus en plus évident.

Pour dresser cet inventaire, nous avons utilisé en tant qu'instrument d'analyse en premier lieu la bibliographie ethnographique roumaine classique: les réponses aux questionnaires de B.P. Hasdeu et de N. Densusianu, les documents et cartes de l'*Atlasul Etnografic Român* [Atlas ethnographique de Roumanie] (***: *Sărbători și obiceiuri*, 2001–2003) et les grandes monographies des rituels dues à quelques grands fondateurs de l'ethnographie roumaine: Simion Florea Marian, Tudor Pamfile, Artur Gorovei et Elena Niculiță Voronca. Ensuite, nous avons utilisé pour comparaison les renseignements obtenus à la suite d'enquêtes personnelles sur le terrain ou ceux contenus dans les archives folkloriques de Roumanie, ce qui nous a permis une plus fine évaluation de la situation actuelle des fêtes, rituels et traditions. Etant donné la fiabilité de nos sources et des renseignements obtenus, nous considérons que ces réalités patrimoniales ont une valeur intrinsèque, en plus d'être représentatives pour les communautés d'origine et pour l'ensemble du patrimoine culturel immatériel roumain.

La classification proposée ici s'inspire, elle aussi, d'une ancienne tradition bibliographique dont elle reprend la typologie des rituels: rituels liés au calendrier, rituels liés aux occupations traditionnelles ou ceux qui accompagnent les rites de passage dans l'au-delà. D'autre part, pour mieux refléter les réalités contemporaines, nous avons ajouté une quatrième

catégorie de rituels, que nous avons intitulée *rituels identitaires*.

Nous avons également considéré opportun de souligner toute une série de composantes¹ disséminées dans le vaste complexe des rituels, mais qui, à un regard plus attentif, peuvent constituer des systèmes à la base de l'ensemble des rituels. Dans ce cas, la présente liste interfère avec les inventaires des autres sections du patrimoine culturel immatériel², dans le souci de décrire le fait patrimonial dans une perspective holistique.

Notre répertoire est ainsi en même temps une *somme* et une liste ouverte. Pour le premier aspect, il faut prendre en compte le fait que, tel qu'il est structuré ici, notre répertoire rapproche des éléments qui ne sont pas toujours voisins sur une même aire géographique; il constitue donc un modèle complexe, riche en nuances, plein de possibilités et de variantes, mais qui n'est qu'un parcours possible à travers les réalités concrètes du terrain. Pour le second aspect, celui de liste ouverte, il faut évoquer avant tout la longue série – présentée dans les notes de bas de page – des pratiques, croyances, objets, personnages ou rôles traditionnels et la série de leurs noms régionaux ou locaux. Or, comme le patrimoine culturel immatériel est variable par définition, il est évident que ces inventaires sont eux aussi ouverts.

Il est également évident que le présent répertoire, sous sa forme actuelle, constitue un modèle théorique et un exemple de glossaire. Dressé à partir des réalités du terrain et des renseignements bibliographiques concernant la culture traditionnelle roumaine, notre modèle recouvre aussi la plupart des réalités du patrimoine des populations autres que la population roumaine qui habitent sur le territoire roumain. Les dénominations en sont évidemment différentes, tout comme les accents et le spécifique, puisque ce sont les différences qui définissent une identité, mais notre modèle peut être utilisé là aussi comme point de départ d'une description. Conscients de ces différences constatées lors de nos analyses et par les discussions que nous avons eues avec des spécialistes³, nous avons toutefois inclus dans notre inventaire quelques-uns des rituels des populations non roumaines⁴, considérant que le patrimoine culturel immatériel roumain serait incomplet et comme amputé en l'absence d'une telle ouverture.

Rituels liés au calendrier

¹ *Croyances et mythes; Instruments cérémoniels; Pratiques divinatoires; Rituels oraux; Plats investis de significations; Manifestations choréiques; Statut et rôles traditionnels.*

² Ces renvois sont signalés à chaque fois entre parenthèses.

³ Nous remercions aux Pr. Pozsony Ferenc, Letitia Mark et Mihai Radan, qui nous ont offert de précieux conseils concernant les pratiques des populations hongroise, tzigane, saxonne de Transylvanie, serbe et croate.

⁴ Voir la section *Fêtes identitaires: fêtes qui relèvent de l'identité ethnique*.

A. Pratiques populaires à dates fixes du calendrier orthodoxe: Saint Basile (le 1er janvier)⁵, Epiphanie (le 6 janvier)⁶, Saint Jean (le 7 janvier)⁷, Saint Tryphon (le 1er février)⁸, La sainte rencontre de notre Seigneur (le 2 février)⁹, Les saints quarante Martyrs de Sébaste (le 9 mars)¹⁰, Annonciation (le 25 mars)¹¹, Saint Georges (le 23 avril)¹², Nativité de Saint Jean le Précurseur, *Sânziene* (le 24 juin)¹³, Saints Apôtres Pierre et Paul (le 29 juin), Saint Élie (le 20 juillet), Assomption (Dormition de la Mère de Dieu) (le 15 août)¹⁴, Sainte Parascève (le 14 octobre)¹⁵, Saint Dimitri (le 26 octobre)¹⁶, Saints Archanges Michel et Gabriel (le 8 novembre)¹⁷, Saint André (le 30 novembre)¹⁸, Saint Nicolas (le 6 décembre), *Ignat* (le 21 décembre)¹⁹, Noël

⁵ Les vœux du *Plugușor* (v. *Art du récit*), la Grande Charrue, la veille entre les ans (le Nouvel An), les jeux à masques: *Capra, Turca, Brezaia, Cerbuțul, Barza, Ursul, Căiuții, Frumoșii și Urâții, Malanca* (couple de chanteurs déguisés), *vergelul*, la surprise des assiettes (pratique qui consiste à cacher divers objets symboliques sous les assiettes des convives), pratiques divinatoires et sortilèges pour lire l'avenir (v. *Guérison des maladies*), pronostics météo, *Sorcova*, les semailles, *Vasilca*.

⁶ La promenade de la *Kiraleisa*, la conduite des chevaux, *Iordănitul, Ardeasca* (fumigations pour purifier la maison), divination, sortilèges et charmes pour lire l'avenir (v. *Guérison des maladies*), pronostics météo.

⁷ le Baptême de Saint Jean des femmes, le repas de la sage-femme, La poupée de Saint Jean.

⁸ *Trifonul viermilor/omizilor* (arrosage des arbres fruitiers d'eau bénite), *Arezanul/Gurbanul viilor* (rite viticole).

⁹ Le jour de l'Ours – pronostics météo (v. la section *Pratiques divinatoires*), *Filipii de iarnă* (pour protéger les troupeaux contre les loups), *Martinii de iarnă* (idem), le tour des vignes.

¹⁰ Les petits saints/ martyres (v. *Cuisine*), les feux des saints, la première sortie de l'araire.

¹¹ La fête du coucou.

¹² Pratiques de conjuration du mal et pour la fécondité, à la veille de la fête: le bûcher, la branche verte, la Saint-Georges des vaches, la mesure du lait, rites de protection contre le vol du lait et des céréales, croyances et récits de voleurs de récoltes, de vampires et d'esprits (v. *Art du récit*), sortilèges et charmes pour lire l'avenir et protéger la santé (la mesure), le lavage à l'eau de rosée, l'appel dans le village, la protection du lait des vaches, les esprits de la Saint-Georges, la piqûre des orties, l'embauche des travailleurs saisonniers et le paiement des dettes.

¹³ La danse de la *Drăgaica* (v. la section *Manifestations choréiques*), les couronnes des *Sânziene*, les esprits des *Sânziene*, le taureau décoré, *gotoi* 'les Georges'.

¹⁴ Pèlerinages religieux.

¹⁵ Les noces des moutons, pèlerinages religieux, foires d'automne.

¹⁶ Pratiques et savoir-faire liés au paiement des dettes et à l'embauche des travailleurs, les esprits d'automne, le feu de *Sumedru* (rite funéraire symbolique d'automne), foires, croyances liées aux prévisions météo (v. la section *Pratiques divinatoires*).

¹⁷ La fête des archanges, la tourte des béliers.

¹⁸ Le jour du loup, la nuit des revenants (v. *Art du récit*), charmes et sortilèges, la garde de l'ail, le remplissage de la baignoire, la branche d'arbre fruitier.

¹⁹ Le sacrifice du porc (v. *Cuisine*), l'offrande du porc, la récitation du *Conte d'Ignat* (v. *Art du récit*)

(le 25 décembre)²⁰;

B. Pratiques populaires liées au cycle festif de Pâques (sans date fixe):

Le début du Grand Carême²¹, La première semaine du Grand Carême²², Le milieu du Grand Carême²³, les Rameaux²⁴, La semaine de la Passion²⁵, Pâques²⁶, Le dimanche de Thomas²⁷, *Mătcălu* ‘fête de l’amitié’²⁸, Le mardi du Diable (3e mardi après Paques, aussi appelé le mardi des chapeaux), Ascension, Pentecôte²⁹;

C. Autres fêtes populaires: *Dragobete*, Le 1er mars³⁰, *Armindeni*³¹, *Ciurica*, *Filipii de iarnă*, *Schimbarea la Față (Ovidenia)*;

Pratiques liées aux occupations traditionnelles

A. Agriculture traditionnelle (vigne et arbres fruitiers): Pratiques liées

²⁰ Le repas de la veille, à plats maigres (v. *Cuisine*), le chant des enfants, le chant des groupes (v. *Art du récit*, *Musique folklorique*), le savoir-faire lié aux dons pour les chanteurs, le merci pour le *colac*, les pratiques liées au mauvais chant, *Capra*, *Turca*, *Brezaia*, *Irozii*, Le chant à l’étoile, *călușarii*, le chant de Bethléem, *Cloța*, le sapin de Noël, plats spécifiques de Noël: rôti de porc, *colac* de Noël, gâteaux pour les chanteurs (v. *Cuisine*), croyances et pratiques de prévision météo (v. la section *Pratiques divinatoires*).

²¹ les foires d’hiver/de l’aspic, du samedi gras (permission de viande), les feux rituels: *alimori*, *hodăițe*, *opaiț*, la préparation de la *alvita*, carnivals (La semaine des fous, Les coucous, Les cornes, les foires, etc.)

²² Le lundi propre/des oiseaux, le lundi des bergers, *spolocania* (premier lundi du carême), Le collier des chiens, le mardi de la vaisselle, *Sântoader*, l’initiation des frères et des sœurs, les plats spécifiques des offrandes de *Sântoader* (v. *Cuisine*), croyances et histoires sur les chevaux de *Sântoader* (v. *Art du récit*).

²³ Interdictions concernant les travaux d’aiguille féminins (surtout le tissage).

²⁴ Le samedi de Lazare, le petit Lazare, la cueillette et la sanctification des branches pour les Rameaux, les foires des Rameaux.

²⁵ Les feux du Jeudi saint, les savoir-faire et les légendes concernant la peinture des œufs, la participation aux lectures des Evangiles pendant la semaine de la Passion, pratiques, croyances et rythmes spécifiques du chant au tocsin (v. *Musique folklorique*).

²⁶ La veillée, la consécration des aliments, la motte de terre herbée, les plats spécifiques de Pâques: œufs peints, *pasca*, hachis d’agneau (v. *Cuisine*), la danse, les rondes des morts, l’irrigation, la prédiction de l’avenir aux jeunes filles, la fête des jeunes.

²⁷ ou les Pâques des morts: offrandes pour les morts.

²⁸ Attrape les frères et les sœurs, les amis, les cousins, les homonymes.

²⁹ Danse du *Căluș* (v. la section *Manifestations choréiques*), croyances liées à cette danse, systèmes de légendes sur les esprits (v. *Art du récit*), savoir-faire lié aux maladies guéries par le *căluș* (v. *Guérison des maladies*), enseignes et symboles du *căluș* (v. *Métiers*), la première sortie aux champs.

³⁰ *Babele*: pronostics météo, pratiques divinatoires (v. la section *Manifestations choréiques*), le *mărțișor*.

³¹ L’arbre d’*armindeni*.

au début de la saison agricole³², Pratiques pour provoquer des conditions favorables au travail et pour protéger les récoltes³³, Pratiques liées à la première consommation d'un produit³⁴, Pratiques liées à la fin de la saison agricole³⁵;

B. Élevage du bétail (élevage des moutons, des vaches, pisciculture, apiculture): a. pratiques liées au début de la saison agricole: a. 1. la constitution des troupeaux et leur départ pour les pâturages alpins³⁶; b. pratiques pour maintenir et protéger les troupeaux: b. 1. jours «observés» pour que les animaux sauvages n'attaquent pas les troupeaux³⁷, b. 2. procédés magiques de stimulation/protection du lait des animaux (voir la section: Médecine traditionnelle)³⁸; c. pratiques liées à la fin de la saison agricole: c. 1. le retour des moutons dans les vallées³⁹

C. Travaux d'aiguille: jours «observés» pour que le travail textile réussisse⁴⁰

Fêtes identitaires:

a. fêtes qui relèvent de l'identité régionale⁴¹; b. fêtes qui relèvent de l'identité religieuse⁴²; c. fêtes qui relèvent de l'identité familiale⁴³; d. fêtes qui relèvent de l'identité ethnique⁴⁴.

³² Pratiques liées à la première sortie de l'araire, cérémonies de reconnaissance du premier laboureur.

³³ Sortilèges pour les arbres stériles; *Trifonul viilor*; rites contre la sécheresse: *paperudele, caloianul*, processions aux icônes sur les champs; rites pour arrêter les pluies prolongées ou trop abondantes; à la Saint-Georges, rites de protection des cultures contre les maladies.

³⁴ La consommation sacrificielle des premiers fruits de la saison (les cerises à la Pentecôte, les poires aux *Sânziene*, les pommes à la fête des apôtres, les raisins à la Transfiguration, les prunes à la Nativité de la Mère de Dieu, les noix à la Fête de la Croix).

³⁵ La couronne de blé, les vendanges, les veillées lors du nettoyage du maïs.

³⁶ La mesure des moutons, le feu vivifiant.

³⁷ Protection contre les loups (les Philippe), protection contre les ours (les Martin), protection contre les serpents (les 40 Martyres), protection contre les insectes (les Alexis).

³⁸ Le vol du lait (des maladies des récoltes); le retour de la source du lait (des maladies) (v. la section *Rituels liés au calendrier. Pratiques populaires à dates fixes du calendrier orthodoxe*).

³⁹ Le bélier, les noces des moutons, la séparation des ruches.

⁴⁰ Samedi de Saint Théodore Tiron (pour le montage de la chaîne à tisser), le milieu du Carême (pour le tissage), le Jeudi saint (pour le filage), tous les jeudis entre Pâques et Pentecôte (pour la couture et le lavage); les personnages associés à ces fêtes: les chevaux de *Sântoader*, *Joimărița*, *Ielele*.

⁴¹ Fêtes foraines, bûchers, foires, carnivals.

⁴² Pèlerinages aux endroits considérés sacrés; fêtes des saints patrons du lieu.

⁴³ Fêtes, saints, saints patrons.

⁴⁴ Les *Kirchwein* des églises allemandes, les *slavene* serbes, le *gurban* tsigane, etc.

Pratiques liées au cycle de la vie

A. Pratiques liées à la naissance: a. pratiques et croyances de la période prénatale: a. 1. pratiques et croyances pour conserver/perdre une grossesse (voir la section: Médecine traditionnelle); a. 2. pratiques et comportements magiques⁴⁵; b. pratiques liées au moment de l'accouchement/naissance: b. 1. les savoir-faire liés au déroulement de l'accouchement (voir la section: Médecine traditionnelle); b. 2. pratiques liées à des accouchements inhabituels⁴⁶; c. pratiques et croyances de la période *postnatale*: c.1. pratiques et comportements magiques de la mère⁴⁷; c. 2. rites propitiatoires⁴⁸; c.3 rites de conjuration⁴⁹ (voir la section: Médecine traditionnelle); c. 4. rites de réintégration de la mère dans la communauté féminine⁵⁰; c. 5. la baptême; c. 6. le baptême (en tant que sortie de l'état de transition associé à la naissance)⁵¹;

B. L'enfance et l'adolescence: a. rituels pour *marquer les étapes de la vie* d'un enfant⁵²; b. *pratiques de conjuration* pendant la petite enfance⁵³; c pratiques d'intégration dans la classe d'âge de l'adolescence⁵⁴;

C. La noce: a. étapes de la période *prénuptiale*: a. 1. *pratiques divinatoires*⁵⁵; a. 2. *la demande en mariage*⁵⁶; a. 3. *les fiançailles*⁵⁷; b. étapes

⁴⁵ Pratiques magiques pour influencer l'aspect physique de l'enfant, pratiques pour deviner le sexe de l'enfant à naître, pratiques magiques pour faciliter l'accouchement.

⁴⁶ Pratiques liées aux accouchements difficiles (accouchement sur la terre nue, le coup de feu dans la cheminée, etc.); pratiques en cas d'accouchement hors du village (le demi-baptême); pratiques lors de la naissance d'un enfant mort-né.

⁴⁷ Prescriptions et interdictions concernant le comportement de la parturiente après l'accouchement; prescriptions et interdictions concernant l'allaitement.

⁴⁸ Le premier bain, le repas des marraines, le passage de l'enfant à travers le *colac*; les vœux (v. *Art du récit*) et cadeaux offerts à l'enfant par les premiers visiteurs.

⁴⁹ La protection de l'enfant contre les mauvais esprits (amulettes, conjurations; v. *Guérison des maladies, Art du récit*).

⁵⁰ Les visites des autres femmes chez l'accouchée (*rodini*).

⁵¹ Le sevrage de l'enfant, le lavement des mains de la sage-femme, le bain de la nièce, la première entrée dans l'église.

⁵² Pratiques liées à l'apparition de la première dent, au premier pas, au prélèvement de la première mèche de cheveux; l'apprentissage des jeux d'enfants (v. *Jeux*).

⁵³ Conjurations contre le mauvais œil (v. *Guérison des maladies*), pratiques pour tromper la maladie (le démon): vendre l'enfant, lui faire changer de nom.

⁵⁴ L'apprentissage des jeux spécifiques à chaque tranche d'âge (v. *Jeux*), la première ronde.

⁵⁵ V. la section *Pratiques divinatoires*.

⁵⁶ Savoir-faire concernant la logique et la rhétorique de la demande en mariage.

⁵⁷ Savoir-faire concernant la succession fiançailles mariage (obligation, délais, dimensions, invités, etc.); les cadeaux de fiançailles; le repas de fiançailles; la fête des fiançailles; les signes spécifiques des jeunes fiancés (les anneaux échangés, les écharpes échangées, etc.).

des noces: b. 1. *le faire-part* de mariage⁵⁸; b. 2. *la préparation* du grand repas festif⁵⁹; b. 3. *rites d'abandon de l'état* antérieur des deux époux⁶⁰; b. 4. le déroulement *des noces proprement dites*: b. 4. 1. *le cortège*⁶¹; b. 4. 2. *les rites de conjuration* pendant les noces⁶²; b. 4. 3. *le mariage religieux*⁶³; b. 4. 4. *le grand repas festif*⁶⁴; b. 4. 5. *les rituels verbaux* pendant les noces⁶⁵; b. 4. 6. les danses lors du repas festif⁶⁶; b. 4. 7. les pratiques nuptiales du type carnaval⁶⁷; b. 4. 8. *les cadeaux* de noces⁶⁸; b. 4. 9. *les savoir-faire* concernant *la dot*; b. 4. 10 les rites de conjuration⁶⁹; b. 5. les rites de passage à l'état de jeunes époux⁷⁰; b. 6. la ritualisation des rapports entre la famille de l'époux et la famille de la mariée⁷¹; c. *objets symboliques* utilisés lors des noces: c. 1. signes généraux du mariage⁷²; c. 2. signes de la mariée⁷³; c. 3. signes de l'époux⁷⁴; d. *organisation des noces exceptionnelles*⁷⁵; e. pratiques traditionnelles *postnuptiales*: rites de

⁵⁸ Pratiques et textes des faire-part et des invitations au mariage.

⁵⁹ Savoir-faire concernant l'ordonnancement du repas festif; les fêtes lors de la préparation (en commun) des plats pour le repas de noces, et surtout lors de la préparation du gâteau.

⁶⁰ Fêtes spécifiques chez l'époux et chez la mariée; le rasage de l'époux, le pardon de la mariée.

⁶¹ Savoir-faire concernant le trajet à parcourir et l'ordre des participants, étape par étape.

⁶² Gestes et vœux de chance (v. *Art du récit*); gestes et rituels oraux obscènes, censés éloigner les mauvais esprits.

⁶³ Les rituels de vœux et divinatoires qui ont lieu parallèlement au service religieux.

⁶⁴ Savoir-faire concernant les étapes du repas, l'alternance entre danse et nourriture; les plats spécifiques au repas de noces (v. *Cuisine*).

⁶⁵ V. la section *Pratiques liées aux noces* la section. *Les rituels verbaux pendant les noces*: concours de rhétorique (les appels) entre la famille de l'époux et la famille de la mariée.

⁶⁶ V. la section *Manifestations choréiques*.

⁶⁷ Les jeux du lendemain du repas de noces (v. *Métiers*).

⁶⁸ Savoir-faire concernant les prescriptions et interdictions de cadeaux, leur valeur et les critères pour choisir le type de cadeau à offrir.

⁶⁹ Prescriptions et interdictions pour tomber ou non enceinte, pour un long mariage, pour influencer les rapports entre la mariée et la belle-mère, entre les deux époux, etc.

⁷⁰ La coiffure de la mariée, le voile de la mariée, etc.

⁷¹ Les courses hippiques, les concours physiques entre des représentants des deux familles, les concours de rhétorique (voir *supra*), les pratiques et les savoir-faire liés au système d'épreuves que les représentant de la famille de l'époux doivent passer pour obtenir la mariée.

⁷² Sapin, drapeau, décorations qui signalent l'espace des noces, la poule décorée (voir la section *Accessoires de cérémonie*).

⁷³ La couronne et les habits de noce (voir la section *Accessoires de cérémonie*).

⁷⁴ La plume, le chapeau de l'époux, les habits de noce (voir la section *Accessoires de cérémonie*).

⁷⁵ La fuite/le vol de la mariée en tant que mariage simplifié; rituels supplémentaires si les parents des deux époux sont morts récemment ; le mariage *au saule/au sapin* des femmes qui ont un enfant illégitime.

réintégrations des jeunes époux dans la communauté⁷⁶;

D. Les funérailles: a. croyances liées à *l'imminence de la mort*⁷⁷; b. pratiques et croyances liées à des morts exceptionnelles: b. 1. *la mort difficile*⁷⁸; b. 2. la mort '*sans chandelle*' (sans confession)⁷⁹; c. croyances et pratiques relatives au moment proprement dit du trépas⁸⁰; d. croyances et pratiques concernant *les moments ultérieurs au trépas*: d. 1. croyances et *savoir-faire* concernant le lavement et la préparation du corps⁸¹; d. 2. croyances et *savoir-faire* concernant le cercueil⁸²; d. 3. croyances et *savoir-faire* concernant l'organisation de la maison immédiatement après le décès⁸³; e. *les étapes* des funérailles: e. 1. prescriptions concernant la *segmentation chronologique*⁸⁴; e. 2. *rites de conjuration* pour conserver la prospérité de la maison; e. 3. pratiques et *savoir-faire* concernant *la tombe et la croix funéraire*⁸⁵; e. 4. *les funérailles proprement dites*: e. 4. 1. l'office des morts⁸⁶; e. 4. 2. prescriptions et restrictions concernant *le cortège funéraire*⁸⁷; e. 4. 3. prescriptions et restrictions concernant la mise en terre; f. objets symboliques utilisés lors des funérailles⁸⁸; g. *funérailles*

⁷⁶ La visite chez les parents de la mariée, le premier dimanche après le mariage ; la visite chez les parrains.

⁷⁷ Signes annonciateurs de la mort, récits qui donnent le sens d'annonciateurs de la mort à des événements inhabituels (v. *Art du récit*).

⁷⁸ La mort sur la terre nue, la mort sur la lame de l'araire, la récitation du *Grand décompte* (v. *Art du récit*), la lecture du *Rêve de la Mère de Dieu*, etc.

⁷⁹ Rituels ultérieurs pour remédier à une mort sans chandelle (l'offrande «blanche» pour les morts dans les ténèbres).

⁸⁰ La veillée funéraire, interdictions et prescriptions de comportement (qui doit/ne doit pas assister le décédé, interdiction des appels, etc.), le cierge funéraire, etc.

⁸¹ Prescriptions et interdictions concernant le bain funéraire, la préparation du corps ; rites de conjuration pour que le mort ne devienne pas fantôme ; prescriptions et interdictions concernant les vêtements du mort.

⁸² Croyances relatives au cercueil (l'essence, le moment de sa confection, etc.); prescriptions et interdictions concernant les objets qui seront placés dans le cercueil ; rites de conjuration pour que le mort ne devienne pas fantôme.

⁸³ Croyances relatives à la disposition des objets dans la maison; prescriptions et interdictions concernant la présence dans la maison de certains objets tant que le corps est encore là; l'aménagement du jardin; les formes spécifiques de signalisation d'un deuil.

⁸⁴ Jour *versus* nuit (la veillée); cérémonies qui marquent les moments du jour (l'appel de l'aube, *Les colonnes*); les jeux du type carnaval pendant la veillée; les histoires à la veillée (v. *Art du récit*).

⁸⁵ Qui creuse la tombe, où la tombe est creusée, à quel moment, à quelle profondeur, etc.

⁸⁶ Prescriptions concernant le comportement des membres de la famille: qui pleure et quand; rites de conjuration qui se déroulent parallèlement à l'office religieux pour séparer définitivement le mort d'avec sa famille.

⁸⁷ Prescriptions concernant l'ordre du cortège; les arrêts (les stations); *Le grand chant du passage* (v. *Art du récit*).

⁸⁸ *La chandelle du mort, l'état du mort, le sapin/l'arbre du mort, le drapeau, les ponts, le sac, le bâton* (voir la section *Accessoires de cérémonie*).

*exceptionnelles*⁸⁹; h. pratiques *post-funéraires*: h. 1. *le deuil*⁹⁰; h. 2. *les offrandes*: h. 2. 1. *la périodicité des offrandes*⁹¹; h. 2. 2. *les types d'objets et de manifestations lors des offrandes*⁹²; i. *croyances concernant la mort et l'au-delà*⁹³.

Croyances et légendes concernant l'ensemble des traditions et des coutumes (v. *Art du récit*)

Accessoires de cérémonie

A. Objets à fonction cérémonielle *permanente*: a. pour les cérémonies liées au calendrier⁹⁴; b. pour les cérémonies liées au cycle de la vie⁹⁵;

B. Objets à fonction cérémonielle *occasionnelle*: a. pour les cérémonies liées au calendrier⁹⁶; b. pour les cérémonies liées au cycle de la

⁸⁹ S'il s'agit d'un enfant qui n'a pas reçu le baptême; si la mère et l'enfant sont morts à la naissance; s'il s'agit de jeunes célibataires (la mort-mariage); s'il s'agit de personnes jeunes (funérailles au sapin); s'il s'agit de jumeaux, de personnes nées le même jour/le même mois; si le mort est soupçonné d'avoir été un fantôme vivant ou un sorcier.

⁹⁰ Pratiques corporelles et vestimentaires spéciales; les plaintes périodiques; prescriptions et interdictions de comportement pour la famille et les proches.

⁹¹ Par rapport au jour des funérailles: le jour même (*comândarea*), une semaine/neuf jours après, six semaines après, six mois après, un an après, sept ans après; lors de certaines fêtes du calendrier, appelées *moși* (esprits des ancêtres): le samedi de Lazare, le Jeudi saint, à Pâques, à la Pentecôte, à la fête des Apôtres, à la Saint-Élie, à l'Assomption, à Noël (v. la section *Rituels liés au calendrier. Pratiques populaires à dates fixes du calendrier orthodoxe*); de manière aléatoire, selon des critères propres à chaque famille; en tant que rituel de réparation, si certains signes sont interprétés comme transmettant un désir de l'esprit du mort.

⁹² Offrandes de: cierges, eau ('le transport du vase', 'la délivrance des eaux'), aliments (surtout du pain - v. la section *Accessoires de cérémonie*), vêtements, divers objets (meubles, assiettes, plats, etc.); *la ronde de l'offrande* (v. la section *Manifestations choréiques*).

⁹³ Croyances relatives à la géographie et à l'organisation de l'au-delà, à la possibilité ou impossibilité de la communication entre les vivants et les morts, croyances aux fantômes, etc. (v. *Art du récit*).

⁹⁴ Aliments et plats réservés exclusivement à une fête (gâteaux-sapin, gâteaux des Martyrs, œufs peints, pains de Noël); masques traditionnels (la Turquie, l'oiseau, etc. - (v. *Métiers*).

⁹⁵ Aliments réservés exclusivement à un certain moment du cycle de la vie: le *colac* des marraines, de noce, funéraire (pour le 'sapin du mort', des *colac* à formes spécifiques); récipients à fonction exclusivement cérémonielle: cruche de noce, encensoir (v. *Métiers*); vêtements ou accessoires exclusivement cérémoniels: habits de noce, la couronne de la mariée; le cercueil.

⁹⁶ Plantes: a. à rôle strictement cérémoniel (baguettes de noisetier, sureau, branches de saule, chatons de plantes amentifères; branches de tilleul, fleurs du gaillet); b. à fonction propitiatoire (anémone hépatique, lierre, herbes, fleurs de maïs); c. pour éloigner le mal (ortie, absinthe, ail, etc.).

vie⁹⁷.

Pratiques divinatoires

A. Lors des fêtes du calendrier: a. *pronostics météo*⁹⁸; b. pronostics concernant *l'avenir de la personne*⁹⁹;

B. Lors des cérémonies du cycle de la vie: a. en *période pré-nuptiale*¹⁰⁰; b. en cas de *mariage annulé*¹⁰¹.

Rituels oraux (voir les sections: *Formes de l'art du récit et Musique folklorique*)

A. Lors des fêtes du calendrier¹⁰²;

B. Lors des cérémonies du cycle de la vie¹⁰³.

Plats symboliques liés aux fêtes et rituels traditionnels
(voir la section: Cuisine traditionnelle)

Manifestations choréiques (voir les sections: *Musique folklorique et Danse folklorique*)

A. Lors des fêtes du calendrier¹⁰⁴;

B. Lors des cérémonies du cycle de la vie¹⁰⁵.

Statuts et rôles traditionnels:

A. *Statuts traditionnels*¹⁰⁶;

⁹⁷ Objets offerts en cadeau: argent, fruits, tissus, animaux ; objets placés dans le cercueil pour éloigner le mal.

⁹⁸ Au 'calendrier de l'oignon' (la nuit de la Saint Basile), à la fête de l'ours (le 2 février), à la fête des 40 Martyrs de Sébaste (le 9 mars), aux Rameaux, à Pâques, à la Pentecôte, à la Saint Dimitri, à la Saint-Nicolas, à Noël.

⁹⁹ A la nuit de Saint Basile, à la nuit de Saint Jean, à la nuit de Saint Georges, à la nuit de Saint André.

¹⁰⁰ Pratiques pour stimuler la beauté et le charme; sortilèges pour jeter le mauvais œil sur une rivale en amour.

¹⁰¹ Pratiques magiques pour ramener/attacher l'amoureux.

¹⁰² Les chants des groupes de garçons, les chants des enfants, *plugușorul* 'la petite charrue', *sorcova*, les semailles, *kiraleisa*, le petit Lazare, *paperudele*, *caloianul*, le chant de la couronne.

¹⁰³ Formules de vœux pour le nouveau-né; oraisons de noce (le chant de départ de la mariée, les pardons, le chant des beaux-parents, l'oraison de la poule), les appels; le *Grand décompte*, les lamentations, les chants rituels funéraires (*Le chant de l'aube*, le *Grand chant du passage*, le *Chant du sapin*, etc.), les vers.

¹⁰⁴ *Căiușii*, *Jocul turcii* (*Brezaiei*, *Caprei*), *Călușul*, *Paparudele*, *Drăgaica*, *Călușarii*.

¹⁰⁵ La ronde des parrains, la ronde de la mariée, la ronde de l'offrande.

¹⁰⁶ Sage-femme, nièce, parrain/marraine; *prescurăriță* (*căpităneasă*) – femme qui prépare le pain pour la communion; les frères, les sœurs, les cousins, les homonymes; la sorcière.

B. Rôles occasionnels: a. lors des fêtes du calendrier¹⁰⁷; b. lors des cérémonies professionnelles¹⁰⁸; c. lors des cérémonies du cycle de la vie¹⁰⁹.

TERMINOLOGIE EN DIALECTE AROUMAIN

Traditions liées au calendrier :

A. Pratiques populaires à dates fixes du calendrier orthodoxe : (Saint Basile) *Ayiu Vasil*¹¹⁰, (Epiphanie) *Pităgiunea ali api*; (Saint Jean) *Ayiu Yana*; (La sainte rencontre de notre Seigneur) *Papandia*¹¹¹, (Les 40 martyrs)¹¹², (Annonciation) *Vanyilismolu*; (Saint Georges) *Ayiu Yioryi*¹¹³, (Sânziene) *Tayiani*¹¹⁴; (Saints Pierre et Paul) *Sumchetru*¹¹⁵; (Saint Élie) *Ayiu Pruftulia*; (Transfiguration) *Ayiu Sutir*; (Assomption) *Stămăria*¹¹⁶; (Sainte Parascève) *Ayia Parașchevia*¹¹⁷, (Saint Dimitri) *Ayiu Dimitri*¹¹⁸; (Archanges Michel et Gabriel) *Ayiu Mihail*, (Saint André) *Ayiu Andreu*; (Saint Nicolas) *Ayiu Nicola*; (Noël) *Cărciunu*¹¹⁹.

B. Pratiques populaires liées au cycle festif des Pâques (sans date fixe) : (Début du grand carême – Mardi gras) *Aprindu preasini*¹²⁰, (la première

¹⁰⁷ Les enfants chanteurs, les chanteurs, le ‘ministre’, la jument; les diseurs de vœux; les danseurs *călușari*; les masques (le Turc, les coucous, le muet, *paperuda, drăgaică*).

¹⁰⁸ Berger, bergère; guérisseur.

¹⁰⁹ Participants aux noces, demandeur, crieurs, mariée, époux; ministre ou maître de cérémonies, porteur de drapeau, demoiselle d’honneur, cuisinière; femme qui prépare le corps du mort; pleureuse.

¹¹⁰ Vœux du *plușor* – *cântiți di anlu nou*; sorcova – *surva*, les masques – *arachi, aliguciarii, babugearii, liguciar*, divinations, charmes, sortilèges pour lire l’avenir et la fortune – *măyii di videari a tihiei*; la galette à signes – *pita cu seamni*.

¹¹¹ La fête des femmes.

¹¹² Savoir-faire et croyances liées aux plats rituels – *nauț di marț, măcări cu naoă luyii*.

¹¹³ Le bûcher – *foclu di ayiu Yioryi*, savoir-faire concernant la branche verte – *bărdene* ou *prașlu a ursălei*.

¹¹⁴ La décoration du seau – *găleata*; la danse du seau – *giocu ali găleatii*, la couronne de Sânziene – *căruna di Tayiani*.

¹¹⁵ Pèlerinages religieux – *hagilâc*.

¹¹⁶ Fiançailles – *semuri, izozmati, bășeri*; noces – *numț*.

¹¹⁷ Foires d’automne – *păzări*.

¹¹⁸ Le feu de Sumedru – *foclu di Sumedru*; le retour des troupeaux – *turnarea oilor*; la foire d’automne – *păzare di toamnă*.

¹¹⁹ Le sacrifice du porc – *tăl'area porcului*; le feu vivant – *babnic*; le chant itinérant de Noël – *alăgarea cu culinda*; les colac – *culăț: culacu al Hristolu a fumeal'ei / a taiței, a nimailor*.

¹²⁰ Le pardon – *l'ertarea, mintân'i*, le carnaval – *carnavil*; attraper l’*alvita* – *harahasca, harța -vurți*.

semaine du carême) *trimeru*, *stămăna di trimer*¹²¹, (Saint Théodore) *Ayiu Œodoru*¹²², (le milieu du grand carême) *giumiticarea preasinilor*; (Les Rameaux) *Sta Vestire*¹²³; (la semaine de la Passion) *Stămăna mari*; (Le Jeudi saint) *Gioia mari*¹²⁴; (les Pâques) *Paștili*¹²⁵, (le dimanche de Thomas – les Pâques des morts) *Paștili a morțâlor*¹²⁶, (la Pentecôte) *tră Râsali*¹²⁷.

C. Autres fêtes populaires : (le 1er mars) *cap di veara*¹²⁸, (Paparude) *Pirpiruna*; (le 1er mai) *cap di maiu*, *s-acățâ mailu*; coutumes pastorales : (la mesure du lait) *misurarea nimailor*, (le feu vivant) *focul ațel yiu*, (la protection contre les loups) *avigl'area di luchi*, (le vol du lait) *furarea laptelui*.

Pratiques liées au cycle de la vie :

A. Pratiques à la naissance : pratiques pour la période de la grossesse¹²⁹, (le premier bain) *prota lari*, (l'argent reçu pour annoncer une naissance) *sâhârichea*, (le repas des marraines) *pugunic*, *masa ali Stămării*, *atriadza*, *triseara*, (les vœux) *ncl'inăciun'i la n'ic*, (les cadeaux lors de la première visite) *doarili a natului*; (la protection de l'enfant contre les mauvais esprits) *arădz (mâyii) di ascâpari di urâteanți/ginți*¹³⁰, (le sevrage) *curmarea di la sin*; pratiques pour protéger le nouveau-né¹³¹.

B. La noce : (l'entrée dans la ronde) *alăchirea tu coru*; (les cadeaux de noce) *amaneți*, *doarili di numtă*; (le repas de fiançailles) *misalea di semnu*

¹²¹ Le nettoyage de la vaisselle – *marsinarea vasilor*; l'offrande de pain – *pănea di trimer*; l'offrande de blé – *gârnu di trimer*.

¹²² Plats pour les offrandes de la Saint Théodore – *culaț di ampârțari la ayiu Œodoru*.

¹²³ Le samedi des Rameaux – *tră Vaiu*, Le chant du Lazare – *Lazaru*, La poupée Lazare – *Lazaru*; cueillette et consécration des plantes amentifères, aux Rameaux – *alădzearea dărmilor di Tră Vaiu*.

¹²⁴ Peinture des œufs - *muiarea oaulilor*; tonte symbolique des moutons - *sursearea nimailor*, interdits de travail en vue de protéger les animaux - *vimtu slab*, inauguration d'un cycle de sept jeudis culminant dans la- *Analipsea*.

¹²⁵ La veillée funèbre - *avigl'earea*; le sacrifice des agneaux - *tăl'earea n'ieilor*; plats spécifiques pour Pâques - *culacu di Paști*.

¹²⁶ Offrandes pour les morts - *misăli di morț*.

¹²⁷ L'évocation des morts - *carti di morț*.

¹²⁸ Mărțișor - *marțu*.

¹²⁹ *Arădz (mâyii) di aflari a prosoplui a natului/tecnului*; *arădz (mâyii) di ghivăsiri ică i feată, ica ficor*; *arădz (mâyii) di nășteari/amintari / fitari licșoară*; *arădz di archiușirari licșoară a tecnului*, *arădz la năștearea/amintarea/fitari greauî*, *arădzâli ali lihoanâl'ei*; *arădzâ ca ali lihoanâl'ei sâ-l'i dipunî lapteli*.

¹³⁰ Amulettes - *hamailii*, incantations - *discântări*.

¹³¹ Conjuraton - *discântarea*, la vente de l'enfant - *vindearea natlui/tecnului*, le nom changé - *alăxirea a numilui*.

*n'ic, isozmata, (la fête) moabetea di la semnu n'ic, di la isozmatî, (les grandes fiançailles) bâșearea, semu mari, marea isozmatî; (enseignes des jeunes fiancés) arâvoana sau semnu, (le paiement pour la mariée) miștearea, (la dot) paia, doarî; (le costume de la mariée) nivîșteșfî¹³², (le costume de l'époux) yrâmbeatiți, (le rasage de l'époux) sursearea yrâmbolui, (la bénédiction de l'époux) hirtisearea yrâmbolui, (la toilette de l'époux) alâxearea yrâmbolui, (les pardons de la mariée) mintân'ili nveastil'ei; (gestes et vœux de fortune) ncl'inăciun'i di numtă; (le drapeau de noce) hlambura; pratiques et savoir-faire concernant les cadeaux¹³³, (**la levée du voile**) pișchirusearea nvestil'ei, (le voyage de la mariée à l'eau) nveasta ntreapî, (le lavage des mains) larea mân'iloru, (le changement des costumes de noce) dislâxearea, (le déroulement du drapeau) aspârdzearea hlamburl'ei; (la visite chez les parents de la mariée, le premier dimanche après le mariage) turarea nveastâl'ei la pârînțâ tu prota dumănică dupî numtă, **la visite des parrains** – nâdzearea la nun'i.*

C. Les funérailles : *seamni di moarti; avigl'area mortlui, (le cierge allumé) aprinderea țearl'ei, arădz la spilarea a mortlui, (prescriptions et interdits concernant la préparation du corps)¹³⁴ (superstitions concernant le cercueil) pistupseri ligati di sfinduchi, (superstitions concernant l'ordonancement de la maison)¹³⁵ pistupseri ligati di lucrili dit nuntru (maison); (signes de deuil) seamni di lăieți; (chant funèbre) cântic di mortu¹³⁶, prescriptions concernant la tombe¹³⁷, objets symboliques¹³⁸, offrandes¹³⁹, (croyances relatives à la géographie de l'au-delà, croyances aux fantômes) mindueri ligati di lumea alantă, ligati di vurcolaț.*

¹³² Couronne - *câruna*, le voile de la mariée - *zăvon*.

¹³³ L'offrande de cadeaux - *arcarea doarâloru*, la paie pour les cadeaux - *miștearea doarâloru*, la ronde des cadeaux - *giucarea a pail'ei/doarâloru*.

¹³⁴ *Aradz di țâneari a mortlui, arădz ca mortlu s-nu s-facă vurcolacu, arădz la stran'ili mortlui.*

¹³⁵ *Arădz la ațeali lucrili cai s-țân nuntru în dzâlili cându mortlu easti n-casă; ndrâdzearea uborului.*

¹³⁶ La plainte - *mâryiro*; prescriptions concernant le comportement de la famille: qui pleure quoi et quand - *arădzâli fumeal'ei mortlui : cându, cai, și arabdiseaști.*

¹³⁷ *Cai easti cându s-fați guva, iu s-fați guva, cându s-fați guva, cât di ahândoasă easti guva.*

¹³⁸ La chandelle du mort - *lun'ina mortlui*, le bêteon - *cârîg*, le drapeau - *hlambura*, les ponts - *punțâli*, la besace - *trastu*.

¹³⁹ Le jour des funérailles - *tu dzua di -ngrupari*, trois jours après - *tu treili dzâli*, une semaine après - *tu ună stămână*, neuf jours après - *tu nauăli dzâli*, vingt jours après - *tu yinyiț dzâli*, six semaines après - *tu șasili stămân'i*, trois mois après - *tu trei meși*, six mois après - *tu șasi meși*, un an après - *tru an*, une année et demie après - *tru un an ș-giumitati*, sept ans après - *tu șapti an'i*, à l'occasion de certaines fêtes annuelles - *tră Vaiu, la Gioia mari, la Paști, la ayiu Œodoru, tră Râsalii.*

Statuts et rôles traditionnels :

(la sage-femme) *baba*, (la nièce) *nipoată*, (le parrain/ la marraine) *nun/nună*, (la sorcière) *discântătoari*, (sorcière) *mâyistrî*; (berger) *picurar*, *cărarlu*; (chanteurs de Noël) *culindari*, (les masques) *arachi*, *ligucari*, *aligucari*; (les chanteurs du Lazare) *lazarine și lazarini*; (participants à la noce) *numtari*, (demandeur/demandeuse en mariage) *pruxunit/pruxunită*, (les crieurs) *călisari*, (époux, mariée) *șrambo/nveastă*, (porte-drapeau) *furtat*, (demoiselle d'honneur) *surată*, (cuisinière) *ahcioni*, (personne qui prépare le *colac*) *hăsâvyearu*, (pleureuse) *vaie*.

BIBLIOGRAPHIE

Études générales :

Andresco, Ioana, Mihaela Bacou: *Mourir à l'ombre des Carpathes*, Paris, Payot, 1986.

Ciubotaru, Ion H. : *Folclorul obiceiurilor familiale din Moldova* [Le folklore des coutumes familiales en Moldavie], Iași, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 1986.

Cuisenier, Jean : *Le feu vivant, La parenté et ses rituels dans les Carpathes*, Paris, PUF, 1994.

Ispas, Sabina : *Cultură orală și informație transculturală* [Culture orale et information transculturelle], București, Editura Academiei Române, 2003.

Ispas, Sabina, Constantin Brăiloiu: *Sub aripa cerului, Comentarii etnologice asupra colindei și colindatului, Colinde și cântece de stea*, Antologie [Sous l'aile du ciel. Commentaires ethnologiques sur les chants de Noël. Chants de Noël et chants à l'étoile. Anthologie par...] de Sabina Ispas, Mihaela Șerbănescu și Otilia Pop-Miculi, București, Editura Enciclopedică, 1998.

Kligman, Gail : *The Wedding of the Dead: Ritual, Poetics, and Popular Culture in Transylvania*. Berkeley: University of California Press, 1990.

Kligman, Gail : *Calus: Symbolic Transformation in Romanian Ritual*, University of Chicago Press, 1981

Mușlea, Ion : « La mort – mariage, une particularité du folklore balkanique », in *Cercetări etnografice și de folclor*, vol. I, București, Minerva, 1971.

Panea, Nicolae : *Gramatica funerarului* [La grammaire du funéraire], Craiova, Scrisul Românesc, 2003.

Panea, Nicolae, Mihai Fifor: *Cartea românească a morții* [Le livre

roumain de la mort], Drobeta-Turnu Severin, Editura Centrului Creației populare al județului Mehedinți, 1998.

Pop, Mihai : *Obiceiuri tradiționale românești* [Coutumes traditionnelles roumaines], București, Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, 1976.

Știucă, Narcisa : *În pragul lumii albe* [Sur le seuil du monde blanc], București, Centrul Național de Conservare și Valorificare al Tradiției și Creației Populare, 2001.

Études spécifiques :

Bernabé, Jean : *Le symbolisme de la mort*, Gant, 1980.

Buhociu, Octavian : *Folclorul românesc, ziorile și poezia păstorească* [Le folklore roumain, l'aube ziori et la poésie pastorale], București, Minerva, 1979.

Burada, T.T. : *Datinile poporului român la înmormântări* [Les coutumes funéraires roumaines], Iași, Tipografia Națională, 1882.

Cântecele cununii, Antologie, prefață, note, indice de culegători de [Les chants de la couronne. Anthologie, préface, notes et index des chercheurs par] Nicolae Bot, București, Minerva, 1989.

Colindatul tradițional românesc, Sens și simbol, Prefață, antologie și glosar de [Les chants de Noël traditionnels en Roumanie. Sens et symboles. Préface, anthologie et glossaire par] Sabina Ispas, București, Saeculum vizual, 2007.

Comănici, Germina, Alexandru Popescu, Lia Stoica-Vasilescu : « Focurile de peste an » [Les feux de l'année] in *Revista de Etnografie și Folclor*, an XVI, nr. 1, 1971.

Constantinescu, Nicolae : *Etnologia și folclorul relațiilor de rudenie* [L'ethnologie et le folklore des relations de parenté], București, Univers, 2000.

Crețu, Vasile Tudor : *Existența ca întemeiere* [L'existence en tant que fondation], Timișoara, Editura Facla, 1989.

Dascălu, Doina, Teodor Pleșa : « Date inedite cu privire la structura și semnificațiile obiceiurilor de primăvară tocma și nunta cornilor » [Renseignements inédits sur la structure et la signification des coutumes printanières tocma et nunta cornilor], in *Tibiscus*, 1978.

Filip, Vasile : *Universul colindei românești* [L'univers du chant de Noël roumain], București, Saeculum I. O., 1999.

Gherman, Traian : « Tovărășiile de Crăciun ale feciorilor din Ardeal » [Les groupes de garçons de Transylvanie à Noël], in *Anuarul Arhivei de Folclor V*, 1939.

Ghinoiu, Ion : *Lumea de aici, lumea de dincolo. Ipostaze românești ale nemuririi* [Le monde d'ici, le monde de l'au-delà. Aspects roumains de

l'immortalité], București, Editura Fundației Culturale Române, 1999.

Gorovei, Artur : *Ouăle de Paști* [Les œufs de Pâques], București, Editura Paideia, 2001.

Herseni, Traian : *Colinde și obiceiuri de Crăciun*, Cetele de feciori din Țara Oltului [Chants et coutumes à Noël. Les groupes masculins du pays de l'Olt], București, Grai și Suflet – Cultura Națională, 1997.

Larionescu, Sanda : *Apa în riturile legate de moarte* [L'eau dans les rituels funéraires], București, Editura Univers, 2000.

Lorinczi, Marinella : *Il giorno del giudizio, Croci pictae ed epitaffi ritmici in un cimitero rurale romeno*, Università di Cagliari, Edizioni dell'Orso, 2002.

Mazzoni, Bruno : *Le iscrizioni parlanti del cimitero di Sapanta*, Edizioni ETS, 1999.

Marian-Bălașa, Marin : *Colinda – sacrament și epifanie* [Le chant de Noël, sacrement et épiphany], București, Editura Minerva, 2000.

Mohanu, C. : « Obiceiul colindatului în Țara Loviștei » [La tradition des chants de Noël dans la région de Lovișteea] in *Revista de Etnografie și Folclor*, nr. 3, 4 și 6, 1970.

Mușlea, Ion : « Materiale pentru cunoașterea răspândirii focului viu » [Matériel pour circonscrire l'aire de dispersion du 'feu vivant'] in *Anuarul Arhivei de Folclor*, IV, 1937.

Nicoară, Toader : *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680–1800). Societate rurală și mentalități colective* [La Transylvanie au début de l'époque moderne (1680–1800). Société rurale et mentalités collectives], Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1997.

Nicolau, Irina : *Ghidul sărbătorilor românești* [Guide des fêtes roumaines], București, Humanitas, 1998.

Oprișan, Horia Barbu : *Călușarii* [Les Călușari], editura ? 1969.

Pavelescu, Gheorghe : « Pasărea – suflet. Contribuții pentru cunoașterea cultului morților la românii din Transilvania » [L'âme-oiseau. Contributions à la connaissance du culte des morts chez les Roumains de Transylvanie] in *Anuarul Arhivei de Folclor*, an VI, 1942.

Pop, Mihai : « Călușul, lectura unui text » [Le Căluș, lecture d'un texte] in *Folclor românesc*, II, București, Grai și Suflet – Cultura Națională, 1998.

Stahl, Henri H. : « Comentarii etnografice pe tema Plugușorului » [Commentaires ethnographiques à propos du Plugușor] in *Revista de Etnografie și Folclor*, an X, nr. 2, 1965.

Stoica-Vasilescu, Lia : « Câteva considerații asupra focului de Sâmedru » [Considérations sur le 'feu de Sâmedru'] in *Revista de Etnografie și Folclor*, nr. 5, 1969.

Stoica-Vasilescu, Lia : « Paparuda » [La Paparuda] in *Revista de Etnografie și Folclor*, an XV, nr. 5, 1970.

Șeuleanu, Ion : *Nunta în Transilvania* (în contextul ceremonialului nupțial românesc) [Les noces en Transylvanie, dans le contexte du cérémonial nuptial roumain], București, Viitorul Românesc, 2000.

Știucă, Narcisa : « Povestirile lui Ilie Martin » [Les histoires d'Ilie Martin] in *Folclor literar*, IX, 1999.

Știucă, Narcisa : *Sărbătoarea noastră cea de toate zilele*, (vol. I, *Sfârșit de an, început de an*, 2002; vol. II, *Sărbători în cinstea primăverii*, 2003) [Notre fête quotidienne. Vol. I : Fin d'année, début d'année, 2002 ; vol. II : Fêtes du printemps, 2003], București, Editura Cartea de buzunar.

Vasiliu, D.A. : *Focul viu în datinile poporului român în legătură cu ale altor popoare* [Le feu vivant dans les traditions roumaines, comparaison avec les autres peuples], București, Casa Școalelor, 1943.

Otilia HEDEȘAN
Doina IȘFĂNONI

Medecine traditionnelle : pratiques de prevention, de traitement et de guerison des maladies

L'art de la guérison des humains et des animaux à l'aide des remèdes naturels est attesté dès l'Antiquité dans l'espace roumain. Les traités antiques, tels le *De materia medica* de Pedanios Dioscoride d'Anazarba (Ier siècle apr. J.C.) et le *De medicaminibus herbarum* (IIe siècle apr. J.C.) du Pseudo Apulée mentionnent les noms daces des plantes médicinales vendues sur les marchés de Tomis et de Callatis. Un autre aspect important pour nos connaissances sur la médecine traditionnelle est le fait que les traitements empiriques étaient accompagnés d'invocations magiques et de représentations des divinités protectrices. Les prêtres daces qui pratiquaient la médecine empirique avaient en effet une vision intégrale du traitement, ce que Platon décrit dans ses *Charmides* comme des pratiques fondées sur les mêmes principes que ceux de l'école d'Hippocrate de Cos (Crișan : 1972, p. 27–43).

Au XVe siècle, des voyageurs étrangers évoquent dans leurs écrits l'utilisation des plantes médicinales par les Roumains, autant pour les hommes que pour les animaux. Francesco Massaro de Venise est le premier à noter l'organothérapie traditionnelle de la région des Carpates occidentales, où « les sabots noirs du cerf sont utilisés avec de bons résultats dans le traitement de l'épilepsie » (*Călători străini despre țările române*: 1968, p. 169). Papai Pariz Ferenc, médecin transylvain, recommande en 1690 la balnéothérapie associée au sureau (*Sambucus ebulus*), à la sauge (*Salvia officinalis*), à la camomille (*Matricaria chamomilla*) et au mélilot (*Melilotus officinalis*).

Les renseignements concernant la médecine populaire deviennent de plus en plus fréquents à partir du XVIIIe siècle, surtout dans le traité manuscrit du père Ioan P. Coman de Maramureș (*Verșuri, sfaturi. Doctorii, învățături despre semnele vremurilor* [Vers et conseils. Médicaments et savoir météorologique]), dans des annotations en marge des livres liturgiques de 1820–1821, etc.

Peu à peu apparaissent dans notre médecine traditionnelle les 'spécialistes' – guérisseurs ou sorciers qui détiennent un rôle important dans la vie des communautés traditionnelles. Combinant souvent sorcellerie et savoir authentique, commerce (réel ou supposé) avec les esprits et analyse scientifique de l'organisme, les 'exorciseurs-guérisseurs' ont été habillés d'une aura presque légendaire. Souvent aussi, ils invoquaient des forces protectrices par le geste, la parole ou à l'aide d'objets à signification

magique (amulettes, ceintures, colliers, etc.). Les communautés traditionnelles croyaient au « geste suffisant » et aux tentatives de prophylaxie magique ; en témoigne la coutume (signalée par S. Mangiuca) de porter à la ceinture le ‘bouquet magique’ composé des trois plantes auxquelles on attribuait des pouvoirs thérapeutiques (*Petasites hybridus*, *Atropa belladonna* et *Ackantus longifolius*) et de tracer sur le sol le ‘cercle magique’ (le sillon de l’araire autour du village, pour éloigner le mal) (Mangiuca: 1874, p. 548). Un autre témoignage est constitué par les croyances populaires à l’effet thérapeutique de la danse du *căluș*.

Enfin, le XXe siècle est marqué par un intérêt croissant pour la médecine traditionnelle de la part des médecins (Bologa: 1970, p. 9-19), des botanistes (Butură: 1979) et des ethnologues (Candrea: 1944; Pavelescu: 1998, p. 277–298; Bocșe: 1995, p. 235–336). Ces derniers ont étudié la médecine populaire en en cherchant en même temps la valeur prophylactique, thérapeutique, mais aussi psychologique. Mais tous les chercheurs, quel que soit leur domaine, s’accordent pour considérer ce domaine particulier de la spiritualité populaire comme le premier chapitre de l’histoire de la médecine roumaine.

Les principales pratiques traditionnelles de prévention, de traitement et de guérison des maladies

Phytothérapie¹ – méthodes traditionnelles de prévention et de traitement fondées sur des préparations (tisanes, teintures ou onguents) à base de plantes. (V. *Fêtes*).

Organothérapie² – traitement des maladies à l’aide d’extraits, de poudres ou d’organes animaux, sur la base du principe *similia similibus curantur*.

¹ Recettes, pratiques et remèdes utilisant les propriétés curatives des plantes (myrtilles, basilic, grande balsamite *Tanacetum balsamita*, flageolets, lysimaque nummulaire, raifort, jusquiame, valériane, chélidoine, sureau, ellébore rouge, chou, etc.) ; pour traiter les rhumatismes, on frotte la région malade avec une teinture de racines de bryone blanche à la palinka ; pour les affections oculaires, on pratique des lavements à la rosée cueillie sur des feuilles de cardère (*Dipsacus laciniatus* L.) ; pour les maux d’oreilles, on utilise le jus de joubarbe (*Sempervivum tectorum* L.).

² Recettes et pratiques organothérapeutiques : les morsures de serpent sont traitées avec des lavements locaux à l’eau de peau de serpent séché ; sur les piqûres de guêpes on applique des nids de guêpes ; pour les morsures de belette, on recommande les lavages à l’eau de fourrure de belette séchée sur le toit ou bien, on frotte la morsure avec un morceau de cette fourrure.

Opothérapie³ – traitement des maladies par des remèdes d’origine animale ou chimique. L’opothérapie se fonde aussi sur le principe *contraria contrariis curantur* (traiter par le remède opposé).

Homéopathie⁴ – système thérapeutique qui consiste à administrer de petites doses des substances qui, en grande quantité, produirait sur un organisme sain des manifestations similaires aux symptômes à traiter. (V. *Art du récit*)

Diathermie⁵ – méthode thérapeutique qui consiste à chauffer certains organes à l’aide de tisanes ou d’autres produits traditionnels.

Hydrothérapie⁶ – traitements externes qui utilisent l’eau sous forme de bains, de douches ou de vapeurs. (V. *Fêtes*)

Orthopédie traditionnelle⁷ – traitement médical qui consiste à « tirer » et à « lier » les os.

Chirurgie traditionnelle⁸ – traitement des maladie par intervention chirurgicale.

Aromathérapie⁹ – méthodes traditionnelles de traitement et de prévention à l’aide de divers parfums.

³ Recettes et pratiques opothérapeutiques : « on applique quotidiennement sur la blessure de l’hydroxyde de calcium, sans couvrir la blessure » ; contre l’amygdalite, on utilise du pétrole mélangé à de la cire, de l’alcool et du savon ; la gale est traitée par un mélange de soufre, graisse et cendres ; les pustules du bétail sont lavés à l’eau de choux aigres.

⁴ Recettes et pratiques homéopathiques : pour prévenir la variole des moutons, on prélevait des pustules sur un animal malade, qui étaient ensuite placées dans une incision sur la peau des animaux sains ; pour traiter la peste des poules, la chair d’une poule malade était bouillie, puis administrée aux autres.

⁵ Recettes et pratiques diathermiques : pour guérir l’otite, on verse de l’huile chaude dans l’oreille ; pour l’amygdalite, on recommande d’envelopper le cou avec de la *mamaliga* chaude (bouillie de farine de maïs).

⁶ Recettes et pratiques hydrothérapeutiques utilisant : l’eau de trois sources, l’« eau vierge » (eau tirée du puits dans certaines conditions, censées lui assurer des vertus magiques), l’eau bénite, l’« eau morte » (eau censée guérir des maladies), l’« eau inverse », la rosée, etc.

⁷ Recettes et pratiques pour *tirer* et *lier* les os : en cas de luxation de la cheville, on enduit la zone de graisse et on enveloppe d’un tissu imbibé de tzuika ; en cas de fracture, on replace les os dans leur position normale, on attache des attelles en bois et on administre au patient de la poudre de cuivre, à avaler.

⁸ Recettes et pratiques pour : incision de la veine sublinguale, de la veine du front, trépanation.

⁹ Recettes et pratiques utilisant les parfums de : diverses résines, le bois de diverses essences, plantes, etc.

Psychothérapie ou incantation thérapeutique¹⁰ – le fondement verbal et magico-symbolique de la médecine populaire (V. *Art du récit*).

Accessoires de la médecine populaire¹¹ – cérémoniels. (V. *Fêtes, Métiers*)

Statuts et rôles traditionnels¹² (V. *Fêtes*).

Principes spécifiques de la médecine traditionnelle¹³

TERMINOLOGIE EN DIALECTE AROUMAIN

maladie – *lângoarea, dor*;
maladies du ventre – *lângoarea di pântică*;
maladies de l'œil – *lângoarea di ocl'i*;
maladies de l'œil et des dents – *lângoarea di vazmo*;
rhumatisme – *lângoarea di dor tu oasi*;
maladies des oreilles – *lângoarea di ureacl'e*;
le mauvais œil – *diucl'earea*;
piqûre d'abeille – *mușcătura di alghinî*;
morsure de belette – *mușcătura di șuricoan'e*;
morsure de serpent – *mușcătura di șarpi*;
remède – *γitrie*;
cracher – *ascuchiarea*.

Maladies des animaux :

anthrax – *dălacă*;
maladie du bétail où les jambes gonflent et les genoux sécrètent du pus – *culeandză*;
« foca » – *dușmana*;
la jaunisse – *gălbeadza*;
empoisonnement avec une plante qui ressemble au cerfeuil – *fărmacu* (voir *Români nomazi...*);

¹⁰ Incantations thérapeutiques et pratiques magico-symboliques : exorcisations, incantations et pratiques contre les boutons, contre la peur, pour prévenir les luxations, le glaucome de l'œil, la peste des cochons ; pour le mariage, d'amour, contre le mauvais œil, pour lire l'avenir, etc.

¹¹ Argent, assiettes, faux, couteaux, ciseaux, fourchettes, fuseaux, cuillères, peignes, faucille, hache, pichets.

¹² Vieille femme, incantatrice, femme médecin, guérisseuse, sorcière.

¹³ *Similia similibus curantur, signatura rerum*, « toute herbe sert à guérir ».

la toux – *dzâpi*;
les vomissements – *mâltheadza*.

Plantes et objets à vertus curatives (*yalopetra*) :

basilic – *vasileac*;
genièvre – *giuneapini*;
laitue – *gălăfidă*;
guimauve sauvage – *muloahă*;
plantain – *pindanică*;
pêche – *hierhic*;
herbe arrachée avec sa racine – *zvol*;
figuier – *hic*;
chou aigre – *moare*;
ail – *ayiu*.

Pratiques homéopathiques :

Pratiques hydrothérapeutiques basées sur :

l'eau de trois sources – *apa di la treili șopati*;
l'eau « inverse » – *apa turată*;
l'eau « morte » – *apa moartă*;
l'eau « vierge » – *apă mută*;
l'eau bénite – *ifcheiu*;
l'eau « vivante » – *apă yii*;
la rosée – *arauă*.

Pratiques pour :

l'incision de la veine du front – *tăl'earea tu frămti*;
l'incision de la veine sublinguale – *tăl'earea sum limbî*.

Incantation, conjuration (*discântic*) :

contre les boutons – *di gârnuți*;
contre la malédiction des *iele* – *di agudit di albe, di dzâni*;
contre le mauvais œil – *di diucl'eare*;
d'amour – *di vreari*;
contre la fièvre – *di hiavră*;
contre les maux de gorge – *di plăscari*;
pour le mariage – *di mărtari*;
contre la folie temporaire – *di hali* ;
contre la peur – *di aspărari*;
contre les blessures – *di tăl'eari*.

BIBLIOGRAPHIE

Études générales :

Călători străini despre țările române [*Voyageurs étrangers dans les principautés roumaines*], vol. I, București, Editura Academiei..., 1968

Blaga, Lucian : *Despre gândirea magică* [De la pensée magique], București, Editura Minerva, 1972.

Blaga, Lucian : *Gândire magică și religie, Trilogia valorilor II* [Pensée magique et religion. La trilogie des valeurs II] București, Editura Humanitas, 1996.

Burghele, Camelia : *Studii de antropologie a sănătății (Note pentru legitimarea magică, religioasă și medicală a actului terapeutic)* [Etudes d'anthropologie médicale. Notes pour légitimer l'acte thérapeutique du point de vue magique, religieux et médical], Cluj-Napoca, Editura Nereamia Napocae, 2004.

Butură, Valer : *Enciclopedie de etnobotanică românească* [Encyclopédie d'ethnobotanique roumaine], București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.

Candea, I.A. : *Iarba fiarelor*, București, Editura Cultura Națională, 1928.

Canianu, Mihail : *Studii și culegeri de folclor românesc* [Etudes et anthologies de folklore roumain], București, Editura Minerva, 1999.

Crișan, I.H. : « Medicina în comuna primitivă și la geto-daci » [La médecine à l'époque primitive et chez les Daces] in *Istoria medicinei românești* [Histoire de la médecine roumaine], București, Editura Medicală, 1972.

Eliade, Mircea : *De Zalmoxis à Gengis Khan*, Paris, Payot, 2001

Eliade, Mircea : *Occultisme, sorcellerie et modes culturelles*, Paris, Gallimard, 1992

Frazer, James George : *Le rameau d'or*, 4 vol., Paris, Schleicher frères 1903

Gorovei, Artur : « Botanica poporului român » [La botanique roumaine], dans *Șezătoarea*, an XV, 1915.

Grecescu, D., V. Bartolomeu : *Plante indigene din România* [Plantes indigènes de Roumanie] București, (f. e.), 1900.

Hedeșan, Otilia : *Pentru o mitologie difuză* [Pour une mythologie diffuse], Timișoara, Editura Marineasa, 2000.

Malinowski, Bronislaw : *Magic, science and religion* (ed. by R. Redfield), The Free Press, 1948

Marian, Simion Fl. : *Vrăji, farmece și desfaceri* [Sortilèges, charmes et exorcisations], București, Tip.-Litografie Carol Göbl, 1893.

Marienscu, Athanasie M. : *Cutul păgân și creștin* [Le culte payen et

crétien], Tom I, București, Academia Română, 1884.

Mauss Marcel, Henri Hubert : « Esquisse d'une théorie générale de la magie », dans *Sociologie et anthropologie*, Paris, PUF 1950

Pamfile, Tudor, Mihai Lupescu: *Cromatică poporului român* [La chromatique du peuple roumain] București, Librăriile & Socec Comp., 1914.

Vulcănescu, Romulus : *Mitologie română* [Mythologie roumaine], București, Editura Academiei R.S.R., 1985.

Bologa, Valeriu : *Despre vrăji, doftoroaie și leacuri băbești* [Des sortilèges, guérisseuses et médicaments populaires], București, Editura pentru răspândirea științei și culturii, 1961.

Brătescu, Gheorghe (sub redacția) : *Aspecte istorice ale medicinei în mediul rural* [Aspects historiques de la médecine à la campagne] București, Editura Medicală, 1973.

Études spécifiques :

Bocșe, M., L. Mihaiu : « Medicina populară, argument al științei și al spiritualității românești » [La médecine populaire, argument pour la science et la spiritualité roumaines], în *Marisia*, nr. XXIII-XXIV, Fasc. 2, Târgu-Mureș, 1995

Bologa, Valeriu : « Etnoiatrie-iatrosomie » [Médecine et philosophie médicale populaires], in *Despre medicina populară românească* [De la médecine populaire roumaine], București, Editura Medicală, 1970

Bujoreanu, George : *Boli, leacuri și plante de leac cunoscute de țărăimea română* [Maladies, médicaments et plantes médicinales des paysans roumains], Bibiloteca Asociațiunii Astra, Sibiu, 1936.

Caraman, Petru : « Magia ca sursă pentru poezia cultă » [la magie comme source de la poésie culte] in *Elogiul folclorului românesc* [Eloge du folklore roumain], București, Editura pentru literatură, 1969.

Candea I.A. : *Folclor medical român comparat* [Folklore médical roumain comparé], București, Casa Școalelor, 1944.

Drăgulescu, C. : *Botanica populară în Țara Făgărașului* [La botanique populaire dans la région de Fagaras], Sibiu, Editura Constant, 1995.

Eliade, Mircea : « Ierburile de sub cruce » [Les herbes sous la croix], dans *Revista fundațiilor*, nr. 11, an. IV, 1939.

Lupașcu, D. : « Medicina babelor. Adunare de descântece, rețete, doftorii și vrăjitorii băbești » [la médecine des vieilles femmes. recueil de charmes, recettes, médicaments et sortilèges paysans], dans *Anuarele Academiei Române, Seria II, tom. XII, Memoriile Secțiunii Literare*, București, 1889-1890.

Lupescu, Mihai : « Medicina populară. Boalele principale cunoscute

de popor și cum se lecuiesc boalele » [la médecine populaire. Les principales maladies connues par le peuple et leur traitement], dans *Șezătoarea*, 1892–1895.

Mangiuca, Simeon : « De însemnătatea botanicei românești » [De l'importance de la botanique roumaine], dans *Familia*, an X, nr. 44–48, 1874.

Pamfile, Tudor : *Boli și leacuri la oameni, vite și păsări după datinile și credințele poporului român, adunate din comuna Țepu (Tecuciu)* [Maladies et remèdes pour les humains, pour le bétail et pour les volailles, selon les traditions et les croyances des Roumains. Recueillis dans le village de Tepu, département de Tecuci], București, Librăriile Socec & Comp., 1911.

Pavelescu, Gh. : Studii privind magia și medicina populară [*Etudes sur la magie et la médecine populaire*], în *Ethnos I*, Sibiu, 1998

Petrean, Anamaria : *Studii etnobotanice în Munții Apuseni* [*Etudes d'ethnobotanique dans les Carpates occidentales*], Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2001.

Petrean Lisovschi, Anamaria : *Etnoiatria, magia și descântecul terapeutic*, [*La médecine populaire, la magie et le charme thérapeutique*], Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2004.

Popescu, M. : *Galenoterapia (vindecarea bolilor prin ierburi), iarăși la loc de cinste* [*La galénothérapie (guérison par les plantes) reconsidérée*], București, (f.e.), 1943.

Pop-Câmpeanu, I. : *Pricinuitorii boalelor. Plante de leac* [*Les causes des maladies. Plantes médicinales*], București, (f.e.), 1921.

Săndulescu, C. : « Despre raportul dintre rațional și irațional în folclorul medical » [Du rapport entre la raison et le fantastique dans le folklore médical], dans *Despre medicina populară românească* [Sur la médecine populaire roumaine], București, Editura Medicală, 1970.

Stanciu, V. : *Comparație între întrebuințarea populară și cea oficială a câtorva plante folosite în medicina populară românească* [Comparaison entre l'utilisation populaire et l'utilisation officielle de quelques plantes de la médecine populaire roumaine], Cluj, (f.e.), 1933.

Vulcănescu, Romulus : « Contextul etnologic al iatrosofiei » [Le contexte ethnologique de la philosophie médicale] dans *Probleme de etnologie medicală* [Problèmes d'ethnologie médicale], Cluj, (f.e.), 1974.

Ilie MOISE

Les métiers artistiques traditionnels

Les métiers artistiques se laissent définir comme une occupation traditionnelle à part, qui suscite depuis longtemps l'intérêt des chercheurs ethnologues, des historiens et des critiques d'art, des sociologues et des philosophes. En effet, ces métiers témoignent de chaque étape de l'histoire et de la civilisation humaine et de l'identité de chaque peuple, communauté ou ethnie.

La notion de 'métier artistique traditionnel' met en évidence la relation étroite entre d'une part l'objet de l'activité concrète, le produit qui répond à un besoin quotidien, et d'autre part le résultat d'une réflexion créatrice, inventive, préoccupée par l'esthétique.

L'analyse attentive des artefacts considérés comme représentatifs des métiers artistiques traditionnels permet de déchiffrer les rapports qui organisent ce domaine de la civilisation traditionnelle dans le cadre du patrimoine culturel immatériel:

- *le rapport entre la forme de l'objet/outil et sa finalité ou sa fonction;*
- *le rapport entre l'objet et la technique de fabrication;*
- *le rapport entre cette technique et la représentation artistique.*

C'est surtout ce troisième aspect qui comprend une pensée spéculative, esthétique, visible dans l'ornementation et dans le traitement des motifs qui sont souvent liés à la technique utilisée et à la matière première. Le sens du programme décoratif prouve ainsi que la décoration d'un objet n'est pas aléatoire; bien au contraire, les diverses ornements attestées témoignent d'une transfiguration artistique du réel, influencée par la mentalité archaïque et traditionnelle, par les normes de la communauté concernée, par sa religion ou par ses croyances magiques.

Dans le souci de refléter tous ces aspects, notre **Répertoire représentatif du patrimoine culturel immatériel** comprend *les objets, les formes, mais aussi les matières premières, les outils, les structures ornementales, les motifs, les valeurs et les fonctions* des métiers artistiques traditionnels. En effet, ce n'est qu'après une analyse complexe – rendue de manière synthétique ici – qu'on peut surprendre l'acte créateur qui est à l'origine de l'objet final.

Nous avons donc choisi d'organiser notre inventaire selon les critères suivants:

- *la fonction, le besoin de créer et d'utiliser l'objet;*
- *la matière première;*

- *la technique artistique de fabrication;*
- *la structure et la composition artistique de l'ensemble;*
- *les valeurs et les fonctions de l'objet (utilitaire quotidien, cérémoniel, etc.)*

Lors de la rédaction du présent inventaire des éléments représentatifs des métiers artistiques traditionnels, nous avons employé les noms généraux, communs des objets, techniques, etc.; les noms locaux et régionaux feront l'objet d'un chapitre du volume suivant du Répertoire. Le présent chapitre comprend *les éléments déjà disparus, les éléments en danger et les éléments vivants du patrimoine culturel immatériel roumain.*

Les inventaires proposés pour chaque métier sont des listes ouvertes; elles ne représentent en effet qu'une étape dans l'étude du phénomène, une contribution qui s'ajoute aux recherches antérieures des ethnologues (comme Elena Secoșan, Tancred Bănățeanu, Paul Petrescu, Georgeta Stoica, Gheorghe Iordache, Romulus Vulcănescu, ou le collectif qui a réalisé l'Atlas ethnographique de Roumanie), et dont les ouvrages sont évoqués dans la bibliographie du présent chapitre.

Notre inventaire représente une entreprise complexe et difficile, importante du point de vue des valeurs décrites et de la synthèse qu'elle fait des éléments ethniques représentatifs sans lesquels il serait impossible de comprendre la valeur du patrimoine culturel immatériel et la nécessité de l'étudier, de le conserver, de le promouvoir et de le sauvegarder.

COSTUMES ET ACCESSOIRES TRADITIONNELS

COSTUMES FÉMININS

Coiffure féminine

Manières d'attacher les cheveux¹

Coiffures:

Coiffures sur le sommet du crâne²

Coiffures latérales³

Coiffures autour des oreilles⁴

Matières premières pour le support des coiffures féminines⁵

¹ Cheveux sur le front, coupés en carré, en queue de cheval, sur le dos, libres/attachés au milieu, tressés, en chignon sur la nuque, en tresses attachées ensembles, en queue de cheval attachée, en chignon fait de tresses, en chignon torsadé, en chignon sur support.

² Une ou deux tresses placées en couronne sur la tête.

³ Cheveux torsadés, « cornes » tressées, « cornes » sur support.

⁴ Cheveux coupés ou attachés.

Valeurs/Fonctions

Coiffures quotidiennes
Coiffures cérémonielles⁶

Couvre-chefs et fichus

Catégories:

Tissu de tête, voile *marama*, mouchoir triangulaire, batik, bonnet, guimpe, chapeau féminin, foulard⁷; couvre-chefs mixtes⁸

Matières premières⁹

Techniques de fabrication¹⁰

Structure de la décoration

Emplacement¹¹
Organisation¹²

Décoration

Motifs géométriques proprement dits
Motifs floraux stylisés/géométriques¹³

Chromatique¹⁴

Valeurs/Fonctions

Usage quotidien¹⁵
Usage cérémoniel¹⁶
Valeurs sociales¹⁷

⁵ Bois, fer, fil de fer, demi-coton, tissu, laine et bouts de tissu, chanvre, os, cheveux tombés et bouts de tissu, tige de maïs.

⁶ Rituels de noces et funéraires.

⁷ Calotte, fez, serre-tête, bandeau à perles.

⁸ Fez à voile/à voile *marama*, calotte à voile, fez à écharpe, bonnet à écharpe.

⁹ Chanvre, coton, laine, soie grège, coton mélangé de soie grège, feutre, pompons, franges.

¹⁰ Tissage à deux fils, tissage à la navette, tissage parmi les fils, cousu, aux imprimés.

¹¹ Aux extrémités (sur une ou les deux extrémités), à certains endroits, sur toute la surface.

¹² Organisation linéaire, par registres.

¹³ Rayures aux extrémités, rayures sur toute la surface, bandes de couleur, « tissage choisi » (décoration obtenue en séparant et en réunissant manuellement les fils de trame et de chaîne selon un certain modèle); décoration cousue à un bout, aux extrémités, sur les bords, dans les coins; aux imprimés dans un coin, dans tous les coins, sur les bords, sur toute la surface.

¹⁴ Blanc, jaune, noir, rouge, violet.

¹⁵ Portés au travail.

¹⁶ Portés les jours festifs, dans les cérémonies de noces ou funéraires.

ACCESSOIRES

*Parures de tête*¹⁸

Matières premières¹⁹

Techniques de fabrication²⁰

Chromatique²¹

Valeurs/fonctions
Usage cérémoniel²²

*Parures pour le cou et la poitrine*²³

Matières premières²⁴

Techniques de fabrication²⁵

Valeurs/fonctions
Valeur cérémonielle²⁶

*Bijoux pour les oreilles*²⁷

Matières premières²⁸

Techniques de fabrication²⁹

¹⁷ Choisis en fonction du sexe, de l'âge, de la catégorie sociale.

¹⁸ Couronnes, aiguilles décoratives, rubans.

¹⁹ Toile, laine, perles de verre, pièces d'argent, miroirs, fil de fer, feuilles et fleurs naturelles, fleurs en papier, en cire ou en laine, velours, pompons.

²⁰ Au crochet, assemblage, montage.

²¹ Noir, rouge foncé, rouge, bleu, vert.

²² Dans les cérémonies de nocés (le moment du mariage), pour les costumes festifs.

²³ Perles de verre, serre-cou, collier, croix, mailles, chaîne, petite pochette à argent, pièce d'argent attaché au col.

²⁴ Os, pierre, bois, verre, verre de Murano, miroirs, pièces d'or, d'argent ou de cuivre, fil de fer, ruban, ruban de velours.

²⁵ Bijoux travaillés au marteau, à l'étampe, fondus, pressés, tressés, peints, assemblés.

²⁶ Dans le costume festif.

²⁷ Boucles d'oreilles.

²⁸ Or, argent, autres métaux, verre, os, perles de bois/verre, fleurs artificielles.

²⁹ Bijoux travaillés au marteau, par impression, fondus, pressés, tressés, peints, assemblés.

Valeurs/fonctions

Fonctions cérémonielles³⁰

*Parures pour la taille*³¹

Matières premières³²

Techniques de fabrication³³

Valeurs/fonctions

Valeur rituelle³⁴

Valeur esthétique³⁵

*Parures pour la main*³⁶

Matières premières³⁷

Techniques de fabrication³⁸

Motifs³⁹

Valeurs/fonctions

Fonction cérémonielle/rituelle⁴⁰

Valeur esthétique

Blouses féminines

Catégories⁴¹

Selon la coupe⁴²

³⁰ Portées en général avec le costume festif; dans les cérémonies de noce (voir le rituel des fiançailles).

³¹ Anneaux de bagues, anneaux de clés, fermoirs.

³² Fil de fer, fer blanc, boutons de couleur.

³³ Travaillés au marteau, fondus, tressés.

³⁴ Symboles de fécondité.

³⁵ Par désacralisation.

³⁶ Bague, bracelet.

³⁷ Or, argent, autres métaux, os, perles de bois/verre, verre.

³⁸ Au marteau, à l'étampe, à la presse, aux incrustations.

³⁹ Motifs géométriques, symbolique (p.ex. la forme d'une tête de serpent).

⁴⁰ En rapport avec les traditions nuptiales; dans le costume festif.

⁴¹ Chemise courte, chemise longue, jupe féminine.

⁴² A poitrine droite et manches attachées aux épaules, à poitrine et manches attachées et plissée au cou, à pièces attachées au col, sur la poitrine et dans le dos.

Matières premières⁴³

Techniques de fabrication⁴⁴

Structure de la décoration

Emplacement⁴⁵

Organisation⁴⁶

Ornementation⁴⁷

Motifs⁴⁸

Chromatique⁴⁹

Valeurs/fonctions

Usage quotidien⁵⁰

Fonction cérémonielle/rituelle⁵¹

Pièces pour les jambes

Catégories⁵²

Matières premières⁵³

Techniques de fabrication⁵⁴

⁴³ Chanvre, lin, soie grège, chanvre mélangé de lin ou de coton, coton mélangé de lin ou de laine ou de soie grège, toile industrielle.

⁴⁴ Tissu à deux fils, à trous, en croix, en double croix, à l'aiguille, au crochet, à la machine à coudre, à point arrière, bordé, brodé, décorations réalisées à l'aiguille.

⁴⁵ Sur toute la surface - organisée en registres, sur les extrémités, à certains endroits seulement.

⁴⁶ Linéaire, axiale.

⁴⁷ Décorations obtenues en jouant avec la texture, avec les fils de trame, avec la navette, décorations appliquées, décorations brodées.

⁴⁸ Motifs abstraits, cosmiques, phytomorphes, zoomorphes, anthropomorphes, en forme d'outils, motifs symboliques (mythologiques, religieux, emblématiques), lettres, chiffres, inscriptions, signes professionnels.

⁴⁹ Blanc, rouge, noir, jaune.

⁵⁰ Pièces portées quotidiennement.

⁵¹ Dans les rituels.

⁵² *Catrinça* (jupe passée), *opreg* (jupe à franges), tablier, *fota* (tablier long devant et derrière), *vâlnic* (jupe plissée, ouverte sur le devant).

⁵³ Coton, laine, fil d'or, paillettes.

⁵⁴ Tissé en deux/quatre fils, « choisi », cousu, à la navette, à décoration appliquée.

Structure de la décoration

Emplacement⁵⁵

Organisation⁵⁶

Motifs⁵⁷

Chromatique⁵⁸

Valeurs/fonctions

Usage quotidien⁵⁹

Fonction cérémonielle⁶⁰

*Ceintures féminines*⁶¹

Matières premières⁶²

Techniques de fabrication⁶³

Structure de l'ornementation

Emplacement⁶⁴

Organisation⁶⁵

Motifs⁶⁶

Valeurs/fonctions

Usage quotidien⁶⁷

Fonction cérémonielle/rituelle⁶⁸

Fonction symbolique⁶⁹

⁵⁵ Sur toute la surface, à certains endroits seulement, aux extrémités.

⁵⁶ Linéaire, axiale.

⁵⁷ A bandes/lignes/rayures, motifs géométriques, phytomorphes stylisés.

⁵⁸ Noir, rouge, violet, rouge foncé, bleu, jaune, vert, blanc.

⁵⁹ Utilisation quotidienne.

⁶⁰ Cérémonies nuptiales et funéraires.

⁶¹ Manchettes, baudrier, ceinturon, ceinture tressée.

⁶² Coton, laine, cuir, perles de bois/verre, clous, tissu industriel.

⁶³ Tissé à deux/quatre fils, à la navette, à la main.

⁶⁴ Sur toute la surface - organisée en registres, aux extrémités, à certains endroits seulement.

⁶⁵ Linéaire.

⁶⁶ Bandes/rayures, motifs géométriques.

⁶⁷ Dans le costume quotidien et au travail.

⁶⁸ Dans les costumes festifs; aux cérémonies de noce.

⁶⁹ P. ex. ceinture à rubans.

COSTUME TRADITIONNEL MASCULIN

Couvre-chefs masculins⁷⁰

Matières premières⁷¹

Types⁷²

Chromatique⁷³

Valeurs/fonctions

Usage quotidien⁷⁴

Fonction/valeur cérémonielle⁷⁵

ACCESSOIRES MASCULINS

Accessoires pour le chapeau⁷⁶

Matières premières⁷⁷

Valeurs/fonctions

Fonction cérémonielle⁷⁸

Accessoires pour le pied⁷⁹

Matières premières⁸⁰

Valeurs/fonctions

⁷⁰ Bonnet, chapeau, calotte *clap*, capuchon.

⁷¹ Laine, bure, feutre, drap, soie, peluche, pailles, fourrure de mouton, d'agneau, de lapin, perles de bois/verre, pompons en laine, fil d'or, plumes de paon ou de faisan, fleurs, chaînettes de cuivre.

⁷² Chapeau haut, chapeau rond, chapeau des bergers, feutre à bords relevés et à calotte droite, feutre à larges bords et à petite calotte, chapeau de paille tressée (confectionné à la maison ou par des ouvriers spécialisés), calotte à bords étroits, calotte cylindrique et haute.

⁷³ Noir, blanc, gris, brun, à fleurs multicolores, à plumes multicolores.

⁷⁴ Usage quotidien, au travail.

⁷⁵ Dans le costume festif.

⁷⁶ Pompons, plume, ensemble de plumes de paon.

⁷⁷ Pompons en laine et soie de couleur, pompons aux perles, serre-cou en perles, plumes de paon et de faisan.

⁷⁸ Dans le costume festif; dans les cérémonies de noce.

⁷⁹ Eperons, pompons, clochettes.

⁸⁰ Métal, pompons.

Fonction cérémonielle⁸¹

Bijoux et accessoires du costume masculin

Catégories⁸²

Matières premières⁸³

Techniques de fabrication⁸⁴

Valeurs/fonctions

Valeur fonctionnelle⁸⁵

Fonction cérémonielle⁸⁶

Chemises masculines

Catégories⁸⁷

Matières premières⁸⁸

Techniques de fabrication⁸⁹

Structure de la décoration

Emplacement⁹⁰

Organisation⁹¹

Motifs⁹²

⁸¹ Dans le costume festif.

⁸² Corne pour la poudre, corne de chasse, gibecière ou besace en cuir, massue, hache à manche courte ou longue.

⁸³ Cornes de cerf, cuivre, cuir, clous et boutons en métal.

⁸⁴ Gravé, à l'étampe, appliqué (clous et boutons).

⁸⁵ Selon les circonstances, p. ex. à la chasse.

⁸⁶ Dans le costume festif, dans les cérémonies nuptiales.

⁸⁷ Chemise masculine, chemise ancienne, chemise courte, chemise aux *barbur* (évasement de la partie inférieure), chemise à applications de poitrine.

⁸⁸ Chanvre, laine, soie grège, lin, coton, chanvre mélangé de lin ou de coton, coton mélangé de lin ou de laine, laine mélangée de soie grège, coton mélangé de soie grège.

⁸⁹ Tissé à deux fils, aux trous, festonnée, cousue à l'aiguille, au crochet, ajourée, cousue en point de croix.

⁹⁰ A certains endroits seulement - en registres, aux extrémités.

⁹¹ Linéaire.

⁹² Motifs géométriques, bandes/rayures, motifs phytomorphes.

Chromatique⁹³

Valeurs/fonctions

Usage quotidien⁹⁴

Fonction cérémonielle⁹⁵

Pantalons

Catégories⁹⁶

Matières premières⁹⁷

Techniques de fabrication⁹⁸

Structure de la décoration

Emplacement⁹⁹

Organisation¹⁰⁰

Motifs

Obtenus par.¹⁰¹

Valeurs/fonctions

Usage quotidien¹⁰²

Fonction cérémonielle¹⁰³

Ceintures¹⁰⁴

Matières premières¹⁰⁵

⁹³ Blanc, jaune, noir, rouge, polychromie.

⁹⁴ Pièce du costume de travail, porté pendant les travaux quotidiens.

⁹⁵ Pièce du costume festif ou du costume lié à certains rituels.

⁹⁶ Froc, bouffon, collants, braies, pantalons à coupe urbaine.

⁹⁷ Coton, chanvre, lin, coton mélangé de lin ou de chanvre, laine mélangée de lin, bure, toile.

⁹⁸ Tissé à deux fils, à fils nombreux, au peigne, tissus obtenus par pression, applications de brandebourgs, de broderies, à ourlet ajouré, au crochet.

⁹⁹ A certains endroits seulement, aux extrémités.

¹⁰⁰ Linéaire.

¹⁰¹ Applications de brandebourgs, obtenus par tissage (p. ex. à la navette), ourlets ajourés, éléments décoratifs au crochet appliqués aux ourlets.

¹⁰² Pièce du costume de travail, usage quotidien.

¹⁰³ Pièce du costume festif ou du costume lié à certains rituels.

¹⁰⁴ Ceinture, baudrier, ceinturon, ceinture étroite.

¹⁰⁵ Coton mélangé de laine, cuir, peau de mouton peinte, clous métalliques, fermoir.

Techniques de fabrication¹⁰⁶

Structure de la décoration

Emplacement¹⁰⁷

Organisation¹⁰⁸

Motifs¹⁰⁹

Chromatique¹¹⁰

PIÈCES COMMUNES DU COSTUME FÉMININ ET MASCULIN

Survêtements

Catégories¹¹¹

Matières premières¹¹²

Techniques de fabrication¹¹³

Structure de la décoration

Emplacement¹¹⁴

Organisation¹¹⁵

Motifs¹¹⁶

Chromatique¹¹⁷

¹⁰⁶ Tissé à quatre fils, à la main, à la navette, par travail du cuir, aux applications de cuir et de boutons métalliques.

¹⁰⁷ Sur toute la surface, à certains endroits seulement, aux extrémités.

¹⁰⁸ Linéaire.

¹⁰⁹ Bandes/rayures, motifs géométriques, motifs phytomorphes.

¹¹⁰ Blanc, nature (couleur naturelle de la laine), rouge, bleu, brun, noir, violet.

¹¹¹ Veste sans manches, veste, manteau long, manteau court, pèlerine.

¹¹² Fourrure, cuir, bure, feutre, laine, peau de mouton, brandebourgs, soie, pompons, boutons.

¹¹³ Par le travail du cuir, tissage à quatre fils, au peigne, par pression, broderie selon dessin, aux applications, cousu.

¹¹⁴ Sur toute la surface, à certains endroits seulement.

¹¹⁵ Linéaire.

¹¹⁶ Géométriques, phytomorphes, cosmiques, symboliques, aux brandebourgs appliqués, aux applications de cuir ou de feutre.

¹¹⁷ Blanc, noir, brun, prune, nature, violet, vert, rouge, bleu, gris, jaune.

Valeurs/fonctions

Usage quotidien¹¹⁸

Fonction cérémonielle¹¹⁹

Chaussures

Catégories¹²⁰

Matières premières¹²¹

Eléments de décoration¹²²

Chromatique¹²³

Valeurs/fonctions

Usage quotidien¹²⁴

Fonction cérémonielle¹²⁵

TISSUS D'INTÉRIEUR

TISSUS POUR COUVERTURES

Selon le support

Pour le lit¹²⁶, pour le mur¹²⁷, pour le sol¹²⁸, pour les poutres¹²⁹, pour la table¹³⁰, pour le coffre¹³¹, pour les vêtements¹³²

¹¹⁸ Pièce du costume de travail, usage quotidien.

¹¹⁹ Pièce du costume festif ou du costume lié à certains rituels nuptiaux ou funéraires.

¹²⁰ *Obiele* 'tissu/cuir enveloppé autour du pied', chaussettes, sabots, bottes, bottines, chaussures, sandales, tongs.

¹²¹ Toile, bure, cuir de vache ou de porc, laine, feutre.

¹²² Lanières de cuir tressées, application de clous, motifs obtenus par tressage, rayures, motifs floraux.

¹²³ Blanc, noir, rouge, bleu, vert, brun-roux, bleu foncé, jaune.

¹²⁴ Pièce du costume de travail, usage quotidien.

¹²⁵ Pièce du costume festif ou du costume de cérémonie (noces).

¹²⁶ Drap; couverture pour lit; dessus-de-lit.

¹²⁷ Tapis; tapis mural; drap.

¹²⁸ Petit tapis.

¹²⁹ Serviette; tissu de poutre.

¹³⁰ Nappe.

¹³¹ Couverture pour coffre; drap.

¹³² Drap.

Matières premières¹³³

Techniques de fabrication¹³⁴

Structure de la décoration

Emplacement¹³⁵

Organisation¹³⁶

Ornementation

Interprétation plastique des ornements¹³⁷

Motifs¹³⁸

Chromatique

Couleurs naturelles¹³⁹

Couleurs végétales et chimiques¹⁴⁰

Valeurs/fonctions

Usage ménager

Valeur décorative

Valeur cérémonielle¹⁴¹

COUVERTURES

Catégories¹⁴²

Matières premières¹⁴³

¹³³ Laine, coton, chanvre, lin, poil de chèvre, soie grège, coton mercerisé, soie, fil métallique, paillettes rondes et droites, perles.

¹³⁴ Tissé à deux/quatre fils, tissé à trois/cinq fils, en perfilage, en perfilage courbé, aux décorations *karamani*, décoré 'parmi les fils' (la laine de couleur est passée directement parmi les fils de chaîne), décoré par-dessus les fils (les fils de la décoration se superposent sur les fils de trame), aux décorations en fil bouclé; à la navette, ajouré, tissé en miroir, par pression, cousu manière *kilim*, aux encroix, par torsion de la chaîne.

¹³⁵ Sur toute la surface (en désordre; par registres ou en réseau), aux extrémités, à certains endroits seulement.

¹³⁶ Linéaire, axiale, centrale, radiale.

¹³⁷ Décoration géométrique, décoration naturaliste (réaliste).

¹³⁸ Géométriques, végétaux (phytomorphes; floraux), zoomorphes, avimorphes, anthropomorphes, cosmiques, sous forme d'outils.

¹³⁹ Blanc, noir, nature, gris, brun.

¹⁴⁰ Blanc, gris, brun, rouge, noir, bleu marine, bleu foncé, bleu clair, vert foncé, vert clair, orange, jaune, violet.

¹⁴¹ En rapport avec les rituels de naissance, de noce, funéraire.

¹⁴² Dessus-de-lit, couverture *iorgan*.

Techniques de fabrication¹⁴⁴

Structure de la décoration

Emplacement¹⁴⁵

Organisation¹⁴⁶

Ornementation

Interprétation plastique de l'ornementation¹⁴⁷

Motifs¹⁴⁸

Chromatique¹⁴⁹

Valeurs/fonctions

Usage ménager

Fonction décorative

Fonction cérémonielle¹⁵⁰

AUTRES CATÉGORIES DE TISSUS D'INTÉRIEUR¹⁵¹

Matières premières¹⁵²

Techniques de fabrication¹⁵³

Structure de la décoration

Emplacement¹⁵⁴

Organisation¹⁵⁵

¹⁴³ Laine, laine mélangée de coton, chanvre, chanvre mélangé de coton ou de laine, poil de chèvre, laine et poil de chèvre.

¹⁴⁴ Tissage à deux fils, à trois fils, à quatre fils, à la navette, matelassé, 'parmi les fils', aux décorations en fil bouclé, par torsion de la chaîne.

¹⁴⁵ Sur toute la surface (en registres).

¹⁴⁶ Linéaire, axiale.

¹⁴⁷ Décoration géométrique.

¹⁴⁸ Sans décorations, à bandes/rayures, à losanges, motifs géométriques, phytomorphes, motifs créés par tissage.

¹⁴⁹ Blanc, rouge, vert, bleu, brun, jaune, noir, grenat, rouge foncé.

¹⁵⁰ Cérémonies de noce; cérémonies funéraires.

¹⁵¹ Toile, matelas, couverture pour matelas, taie d'oreiller.

¹⁵² Chanvre, laine, coton, soie grège, coton mélangé de laine ou de soie grège, chanvre mélangé de laine.

¹⁵³ Tissé à deux fils, à trois fils, à quatre fils, à la navette, 'parmi les fils', décoré par dessus la trame.

¹⁵⁴ Sur toute la surface (en registres ou en réseau), aux extrémités, à certains endroits seulement.

Ornementation

Interprétation plastique de l'ornementation¹⁵⁶

Motifs¹⁵⁷

Chromatique¹⁵⁸

Valeurs/fonctions

Usage ménager

Fonction décorative

Fonction cérémonielle¹⁵⁹

LE TRAVAIL ARTISTIQUE DU CUIR ET DE LA FOURRURE (V. la section « Costumes et accessoires traditionnels »)

Techniques et procédés de fabrication¹⁶⁰

Catégories fonctionnelles

Vêtements et accessoires vestimentaires¹⁶¹

Harnais¹⁶²

Ornementation

Création d'éléments ornementaux par la technique employée¹⁶³

Ornementation symbolique¹⁶⁴

Motifs phytomorphes¹⁶⁵

¹⁵⁵ Linéaire, centrale.

¹⁵⁶ Décoration géométrique, décoration stylisée.

¹⁵⁷ Sans décoration, à motifs géométriques proprement dits, à carreaux, à motifs phytomorphes, avimorphes, anthropomorphes.

¹⁵⁸ Blanc, noir, jaune, rouge, bleu, brun, orange, vert.

¹⁵⁹ Cérémonies de noce, cérémonies funéraires.

¹⁶⁰ Aux applications (pompons, laine, perles, cuir), broderie, coupe, coupe selon modèle, cousu à la machine ou à la main, découpage, perforation des cuirs, travail des cuirs (tannerie, nettoyage, etc.), pression des cuirs (aussi à rôle décoratif), coloration des cuirs.

¹⁶¹ Vestes sans manches, outres, chapeaux, ceintures, bottes, manteaux, ceinturons, vêtements, sabots, vestes (ouvertes, échanquées), sacs en cuir pour l'argent/la pipe/le tabac, ceintures à pochettes, gibecières et sacs.

¹⁶² Fouets, harnais, selles.

¹⁶³ Application de morceaux de cuir teints, de laine d'une autre couleur, de morceaux de fourrure de putois, de martre, de loutre ou de renard; pompons en laine ou en fil métallique, paillettes, perles, miroirs, fils tressés (brandebourgs).

¹⁶⁴ Le cercle (la roue), des crochets, les cornes de bélier, la grande fleur, la petite fleur, la corde, le cœur, l'étoile, les spirales, les yeux, la grande plume, la petite plume, les poissons, l'arbre de Jessé, le pain bénit, le soleil, le tourbillon.

Motifs zoomorphes¹⁶⁶

TRESSAGE

Techniques et procédés de fabrication¹⁶⁷

Matières premières¹⁶⁸

Catégories fonctionnelles

Eléments architecturaux¹⁶⁹

Meubles¹⁷⁰

Pièces ou accessoires vestimentaires¹⁷¹

Pièces/objets quotidiens¹⁷²

Pièces/objets utilisés dans les traditions/les cérémonies agricoles¹⁷³

Pièces/objets utilisés dans les diverses occupations:

agriculture, viticulture, pomiculture¹⁷⁴

apiculture¹⁷⁵

cueillette et chasse¹⁷⁶

industrie textile ménagère¹⁷⁷

pêche¹⁷⁸

Pièces utilisées dans le transport¹⁷⁹

¹⁶⁵ Boutons de fleurs, sapins, pivoines, feuille de chêne, gland du chêne, pensées, épines, raisins.

¹⁶⁶ La fougère, la gueule du loup et la plume de paon étaient généralement stylisés jusqu'au géométrisme.

¹⁶⁷ Osier/branches pelées, battues aux peignes de bois, éclatées, cassées, bouillies (installations spéciales), finissage au brou de noix, tressage libre des fibres humides, tressage sur forme, par frottement, par torsion, découpe au couteau.

¹⁶⁸ Ecorce de sapin, de bouleau, de noyer, branches de noisetier, osier, roseaux, branches collées avec de la terre, pailles, jonc, maïs.

¹⁶⁹ Enceintes, couvertures, murs des maisons ou des annexes de la maison.

¹⁷⁰ Balançoires pour les enfants, supports pour les outils ménagers, plateformes pour le lit.

¹⁷¹ Sabots, chapeaux de paille de diverses formes.

¹⁷² Paniers hauts (portés sur le dos pour transporter divers objets), paniers à lever le pain, paniers pour le marché, autres paniers, tapis.

¹⁷³ Couronnes tressées dans les premiers ou les derniers épis fauchés (« la massue », « la barbe du prêtre », « la barbe de Dieu »).

¹⁷⁴ Le « panier » pour battre le maïs, paniers pour le transport des fruits et des raisins, râteau pour mauvaises herbes, le couvert des récipients à fumer les prunes, greniers à céréales, coffres/greniers-coffres à céréales, outils pour écraser les raisins.

¹⁷⁵ Ruches primitives.

¹⁷⁶ Pièges pour les petits animaux, paniers pour cueillir les fruits sauvages, sacs pour collecter les résines, récipients pour la poudre à canon.

¹⁷⁷ Le « râteau » à feutre.

¹⁷⁸ Divers paniers utilisés pour attraper les poissons, clôtures, laisses.

Ornementation¹⁸⁰

Valeurs/fonctions

Usage quotidien¹⁸¹

Fonction cérémonielle¹⁸²

POTERIE

Techniques et procédés de fabrication

Mélange de la terre¹⁸³

Préparation de la terre¹⁸⁴

Façonnage¹⁸⁵

Application de l'émail¹⁸⁶

Cuisson¹⁸⁷

Outils et installations pour le travail de la poterie¹⁸⁸

Fours

Typologie:

Position par rapport au sol¹⁸⁹

Type de construction¹⁹⁰

¹⁷⁹ Mains courantes des ponts au-dessus des sources de montagne, « paniers » des charrettes (paniers profonds utilisés pour le transport des restes du fauchage).

¹⁸⁰ Formée par les éléments architecturaux (plan rectangulaire, ellipse, circulaire) et par les objets (cône, demi-ellipse en section, sphère, cylindre, rectangle, tronc de cône) ; formée par le tressage/croisement des fibres (motifs géométriques, motifs phytomorphes géométriques).

¹⁸¹ Dans les activités ménagères quotidiennes.

¹⁸² Dans les rituels agraires ; renvoient à d'anciennes pratiques magiques liées au culte de la fertilité.

¹⁸³ Travaillé au marteau, piétiné par les animaux, malaxé, travaillé à la main, piétiné, coupé au couteau/ à la faucille.

¹⁸⁴ Préparation des boules ou des tourtes de terre qui serviront à modeler les objets.

¹⁸⁵ Moulage, tournage, colombin (travaillé à la main).

¹⁸⁶ Emailage au pinceau, par trempage, à la louche (sur les parois intérieures et/ou extérieures), écrasement de l'émail.

¹⁸⁷ Une seule cuisson, deux cuissons, trois cuissons, cuisson en moule, cuisson sans oxygène, cuisson libre.

¹⁸⁸ Ficelle (fil de fer), corne de taureau, fuseau à percer des trous, louche à émail, plume, pinceau à dessiner les motifs, brosse à décorer, peigne, moulin à émail, le tour du potier, rondelle à inciser, divers supports.

¹⁸⁹ Fours de surface, fours enterrés, fous à moitié enterrés.

¹⁹⁰ Four circulaire, médian, circulaire et médian.

Type de chambre¹⁹¹
Types de foyer¹⁹²
Types de cuisson¹⁹³

Catégories fonctionnelles

Vaisselle et instruments ménagers

Récipients pour la conservation des aliments¹⁹⁴
Casserolles pour préparer les aliments¹⁹⁵
Couverts pour plats et boissons¹⁹⁶

*Vaisselle à fonction magique/cérémonielle et religieuse*¹⁹⁷

Objets en terre cuite (diverses fonctions)¹⁹⁸
Matières premières pour le bâtiment et éléments d'architecture en terre cuite¹⁹⁹

¹⁹¹ Chambre en maçonnerie, à deux demi-cercles en terre, à plaque perforée, à plaque en briques, à canal circulaire, à canal médian couvert, à canal médian découvert; formes: parois presque droites, parois elliptiques, en demi-sphère : ovoïdale, en tronc de cône ovoïdale.

¹⁹² Foyer organisé ou désordonné; à une, deux, trois ou quatre ouvertures (rare).

¹⁹³ Cuisson à oxygène (céramiques rouges), cuisson sans oxygène (céramiques noires); première cuisson (poteries rouges), deuxième cuisson (céramiques émaillées).

¹⁹⁴ Terrine à hachis, pots, récipients pour le lait, bols, casseroles à manches, casseroles à bouillir les céréales, vases à farine, terrines à graisse, pots de confiture, de conserves, salières, carafes à boissons, carafes à vinaigre, à huile, à lait.

¹⁹⁵ Bols et terrines pour cuire, chaudrons, casseroles, formes à gâteau, casseroles à long manche, casseroles pour la préparation des repas de noce/baptême, pour cuire les offrandes, casseroles à réchauffer les boissons, poêles, plateaux, plaques de cuisson, plaques à cuire le pain, récipients *tzeste* à cuire le pain et la farine de maïs (ces derniers étaient fabriqués rarement, à l'occasion d'un jour spécial appelé *răpotinul țăstelor* le 3e mardi après Pâques).

¹⁹⁶ Tasses, jattes, soucoupes, terrines à manches pour transporter le repas aux champs, récipients à lait, verres, bols, jarres, pichets à « seins » (bec verseur) sur le manche, sur le ventre, sans « seins ».

¹⁹⁷ Pots pour le « don du cousin » ou le « don de la sœur » (cérémonies d'initiation), bols à eau bénite, pots de Joimari (le jeudi saint), casseroles à médecine, casseroles à sortilèges, gourdes plates ou arrondies pour les invités, chandeliers, encensoirs, casseroles à donner en offrande, jarres, tasses, jarres à offrir aux fêtes des saints patrons, poterie nuptiale décorée de motifs censés protéger et donner fertilité au couple, poterie des parrains.

¹⁹⁸ Plateaux larges à pâte, couvercles pour les casseroles à *tzuika*, couvercles à casseroles, sifflets pour attirer les animaux (outils de chasse), flûtes, ocarinas, pots de fleurs, jouets, masques (rôle de publicité pour le potier), objets ménagers en miniature, entonnoirs, pipes, boîtes à économies, cendriers, salières, passoires, arrosoirs, récipients pour la traite des vaches.

¹⁹⁹ Tuyauterie pour les cheminées, plaques de cheminée, briques cuites et non cuites, tuyaux de canalisation, gouttières, décoration appliquée, plaques à four, buses et coursiers, pointes ou bordures décoratives sur la maison, tuiles.

Décoration

Techniques de décoration²⁰⁰

Structure de la décoration

Motifs géométriques²⁰¹

Motifs phytomorphes²⁰²

Motifs avimorphes et zoomorphes²⁰³

Motifs symboliques²⁰⁴

Motifs anthropomorphes²⁰⁵

Disposition des motifs²⁰⁶

Chromatique²⁰⁷

Valeurs/fonctions

Usage ménager

Valeur cérémonielle²⁰⁸

Valeur décorative

LE TRAVAIL ARTISTIQUE DU BOIS

Techniques et procédés de fabrication²⁰⁹

²⁰⁰ Par impression, par incision, par assemblage, par polissage, par peinture, par égouttement des couleurs, par mise en relief, couleur éclaboussée ou versée à la louche, au pinceau ou au doigt, par estampillage.

²⁰¹ Cercles uniques ou concentriques, ligne continue (simple ou sous forme de rayures), ligne brisée, zigzags, pointillé, lignes parallèles horizontales ou verticales, vagues, losanges, spirales, à dents (séries de triangles).

²⁰² Boutons de fleurs, grappes de raisins, branches de sapin, la fleur à quatre pétales, l'edelweiss, le tournesol, la feuille de vigne, l'œillet, la tulipe, le géranium, la camomille, l'arbre de Jessé, l'épi de blé.

²⁰³ Ailes de papillon, ailes de moineau, la cigogne, la poule et ses poussins (sur vases de noce), le coq, le coucou, le papillon, l'escargot, le paon, la toile d'araignée, le poisson, la colombe, la huppe, le serpent.

²⁰⁴ La corde, la corde tressée, l'œil, le soleil (image anthropomorphisée), l'étoile.

²⁰⁵ Jarres anthropomorphes (généralement avec des visages féminins), figurines.

²⁰⁶ Circulaire, radiale.

²⁰⁷ Couleur de la décoration: bleu cobalt, en graines noires de terre, en terre rouge, en pierre blanche de montagne cuite et concassée, en scories de cuivre (vert), en terre de Medgidia mélangée à de la terre rouge (jaune).

²⁰⁸ Rituels de naissance, de noce, funéraires.

²⁰⁹ Avec applications métalliques, au brou de noix, bois taillé, écorché, fendu, entaillé, façonné, raboté, incisé, assemblé (à angle droit avec tasseau, aux vis en bois, à angle droit par queues, par rainure et languette), branches tressées, à insertion d'autres essences ou

Catégories fonctionnelles

éléments d'architecture²¹⁰

fontaines²¹¹

enclos

installations techniques²¹²

instruments de musique²¹³

objets pour la petite industrie ménagère²¹⁴

meubles²¹⁵

objets liés aux croyances, aux superstitions, à la magie, au culte²¹⁶

objets pour les cérémonies et les rituels²¹⁷

portes

pièces pour l'apiculture²¹⁸

outils pour les bergers²¹⁹

outils de chasse²²⁰

instruments pour la viticulture et la pomiculture²²¹

instruments et installations agricoles²²²

instruments et outils ménagers²²³

matières, cerclage au fer/au bois, clouage, par déformation (branches, osier ou écorces), à incrustations, par déformation, par habillage en écorce, par noircissement, par perforation, peint (peinture à eau ou à huile), pyrogravure, sculpture, par travail au tour, par impression, par découpe, par chantournage, aux métal fondu, peint.

²¹⁰ Cadres de portes et de fenêtres, mains courantes, revêtement des murs, têtes de poutres, poutres transversales, serrures, sols en bois, bords de fours, balcons, colonnes, piques, crochets, portes.

²¹¹ Seaux, bras pour la fontaine, roues pour la fontaine.

²¹² Axe central des presses, des fontaines à roue, roues pour moulins à eau, presses à huile, mortiers.

²¹³ *Bucium*, caval, *buhai*, cornemuse, flûtes, flûtes de Pan, ocarinas, *tulnic*.

²¹⁴ Verges du métier à tisser, quenouilles, fuseaux, moulins, peignes, toupies, métiers à tisser, rouet à filer, poulies, dévidoirs, navettes, cadres à broder.

²¹⁵ Bancs, supports à casseroles, étagères, poutres, coffres, armoires, banquettes, coffres à dot, coffres à outils, balançoires, supports à cuillères, tables et tables basses, lits, étagères, pendules, écrins, cadres de miroir, chaises et tabourets.

²¹⁶ Croix tombales, croix pour les routes, icônes sur bois, négatifs pour les xylogravures, récipients pour le pain bénit, monuments funéraires, *troitza*.

²¹⁷ Massue, masques.

²¹⁸ Bâtons à mesurer le lait, *ştiubei* (bol en bois creusé).

²¹⁹ Bâtons, bols, bols à traire, seaux, cuillères, louches, tables à compter, moules à fromage (en forme de croix, rectangulaires, rondes à poignées, sans poignées).

²²⁰ Queues pour les fourches (pour attraper les loups).

²²¹ Paniers, presses.

²²² Manches de fouet, paniers, mortiers à graines, fourches, greniers, fléaux pour battre le blé, manches pour faux et faucille, pièces en bois de l'araire, des râteaux, des repiqueuses, mortiers manuels, gourdes, supports pour les pierres à aiguiser.

réipients pour le lait et les produits laitiers²²⁴
réipients pour liquides²²⁵
réipients pour mesure²²⁶
vaisselle et réipients ménagers²²⁷

Décoration²²⁸
Emplacement²²⁹
Organisation/Disposition²³⁰

Valeurs/fonctions
Usage ménager
Valeur cérémonielle²³¹
Valeur décorative

LE TRAVAIL ARTISTIQUE DU MÉTAL

Techniques et procédés de fabrication²³²

Catégories fonctionnelles

objets liés aux croyances, aux superstitions, à la magie ou au culte religieux²³³

²²³ Bols, seaux, casse-noix, bassines, boîtes à papiers, boîtes à couteaux, louches, cuillères, fléaux à linge, moules à pain d'épice et à beurre, poivrières, gourdes, passoires, salières.

²²⁴ Réipients à fromage, barils, tonnes, seaux, bassines, assiettes, beurrières.

²²⁵ Auges, baquets, tonneaux, baignoires, barils, seaux, bassines, vanes.

²²⁶ Barils, seaux.

²²⁷ Assiettes, couvercles, bols, cuillères, entonnoirs.

²²⁸ Cercle, croix, dent de loup (ligne brisée), ligne droite, méandres, carré, l'arbre de Jessé, roue, losange, rosace, étoile, serpent, triangle; la combinaison libre de tous ces éléments donne naissance à une infinie variété des motifs décoratifs géométriques.

²²⁹ Sur toute la surface, à certains endroits seulement.

²³⁰ En registres, en cassettes, équilibre entre le fond (libre) et la surface décorée.

²³¹ Cérémonies de naissance, de noce, funéraires.

²³² Travail au froid (pièces minces, fil et plaques): au marteau, par perçage, par déformation, découpe; travail du fer chaud: trempage, chauffage, forge, perçage, incision, déformation, martèlement, par torsion, effilage, soudage, découpe, moulage.

²³³ Le fil des cerfs-volants, les croix tombales, les croix des églises.

- en Olténie, les femmes dont les enfants mouraient en bas âge avaient recours à des conjurations : elles prononçaient certaines formules magiques et attachaient des *gantze* (neufs outils en miniature: hache, pelle, cuillère, faucille, tisonnier, vrille, pioche, serpe et bêche) sur un cercle ;

- charmes d'amour et pour lire l'avenir (les fers à cheval ou d'autres objets métalliques trouvés par hasard étaient censés avoir des pouvoir magiques pour trouver le bien et pour détruire le démon).

éléments d'architecture²³⁴
instruments de musique²³⁵
vêtements et accessoires²³⁶
jouets²³⁷
moyens de transport²³⁸
objets liés à des coutumes, cérémonies ou rituels²³⁹
objets ménagers²⁴⁰
objets et instruments pour les animaux²⁴¹
pièces de harnais²⁴²
pièces et instruments de mesure²⁴³
produits pour ferrer les animaux de traite²⁴⁴
outils du forgeron²⁴⁵
outils du maçon²⁴⁶
outils agricoles²⁴⁷
outils pour le charpentier²⁴⁸
outils du bûcheron²⁴⁹

²³⁴ Gonds, serrures, croisées de fenêtres, clous, ferronnerie des portes, barreaux des fenêtres.

²³⁵ Trompette.

²³⁶ Agrafes, bracelets, clés, croix, chaînes, bagues (dans le costume des habitants des forêts de Hunedoara), brandebourgs, parties métalliques des pièces du costume traditionnel (les « cornes » postiche des coiffures des femmes, dans la région de Pădureni), clous des ceintures et ceinturons, mailles.

²³⁷ Clochettes en plaque de cuivre.

²³⁸ Cercles des roues des charrues, charrettes, cabriolets, douilles, ferronnerie des chars et des chars à patins, garnitures métalliques du moyeu.

²³⁹ Bâtons, masses d'armes.

²⁴⁰ Briquets, aiguilles à tricoter, chevrettes de cheminée, bols, seaux, balances, crochets, cercles de fer pour les tonneaux, clés, pinces à charbon, pics à glace, dagues, clous, patères, couteaux, pelles, chaînes et crochets à suspendre les casseroles au-dessus du feu, serrures, cadenas et anneaux, lames de couteau, bassines, crochets anti-glace pour les chaussures, clous, lampes, parties métalliques de la carde, scies, peignes à laine, à chanvre, à lin, clous à crochet, trépieds, grattoirs, haches, crampons, vis, poêles, pièces du métier à tisser, plateaux en cuivre et fer blanc, manches pour les seaux, tisonniers, anneaux à tonneau.

²⁴¹ Crochets pour attacher les pieds des moutons, clochettes pour les vaches et les chevaux, crocs métalliques sur les colliers des chiens de garde, pièges pour les animaux sauvages, fers à marquer le bétail, ciseaux à laine, éperons, étriers, cloches, peignes, mors.

²⁴² Boutons, éperons, mors.

²⁴³ Fragments et pièces pour les balances.

²⁴⁴ Clous à ferrer les chevaux, pinces, couteaux, peignes, entraves, enclumes, fers à cheval.

²⁴⁵ Vrilles, marteaux, pinces, ciseau, éléments métalliques des soufflets, petites et grandes enclumes, limes.

²⁴⁶ Truelles.

²⁴⁷ Lames d'araire, faux et anneaux pour faux, serpes à vigne, fourches en fer, râteaux, bêches, grattoirs à outils, parties métalliques des outils agricoles, pelles, faucilles, pioches, pics.

²⁴⁸ Compas, couteaux, ciseaux, scies, vrilles, haches.

outils pour la pêche²⁵⁰
outils pour le travail de la pierre²⁵¹
instruments de viticulture²⁵²
outils et instruments des autres métiers (menuisier, tonnelier, etc.)²⁵³

Décoration

motifs géométriques²⁵⁴
motifs végétaux²⁵⁵
motifs zoomorphes²⁵⁶

Valeurs/fonctions

Usage ménager
Valeur cérémonielle²⁵⁷
Valeur décorative

LE TRAVAIL ARTISTIQUE DE LA PIERRE

Techniques et procédés de fabrication²⁵⁸

Catégories fonctionnelles

pour l'apiculture²⁵⁹
éléments d'architecture²⁶⁰

²⁴⁹ Cognées, scies, haches.

²⁵⁰ Crochets à pêcher, fourches, harpons, lignes.

²⁵¹ Marteaux, marteaux à deux têtes, pinces, couteaux droits ou recourbés, ciseaux, scies, hachettes.

²⁵² Serpes.

²⁵³ Cognées, ciseaux, haches, vrilles, herminettes.

²⁵⁴ Cercles continus, cercles en pointillé, lignes droites et obliques, simples ou à dents, points, losanges.

²⁵⁵ Sapin stylisé, fleurs, aiguilles du sapin.

²⁵⁶ - tête d'oiseau, tête de serpent, queue d'hirondelle, cornes du bélier, cœur (surtout sur les gonds) ;

- signes avec diverses significations, propres à chaque artisan (souvent ses initiales), signes du propriétaire ou ayant d'autres valeurs (surtout magiques) ;

- des X, des V, des rosaces à cinq branches, des croix arrondies aux extrémités, des boutons en saillie, des croix faites de clous, des motifs floraux et zoomorphes (dents de loup).

²⁵⁷ Cérémonies de naissance, de noce, funéraires.

²⁵⁸ Par perforation, par taille, sculptée, polie.

²⁵⁹ Ruches.

²⁶⁰ Cadres de fenêtre, mains courantes, bancs à dossier, rebords des fenêtres et portes, colonnes, façades, cheminées, revêtement pour le sol (des églises), tables de pierre, ponts, portails, tuyaux pour diriger l'eau des gouttières, colonnes des portes, colonnes des balcons, marches, escaliers.

monuments, objets liés aux croyances et au culte²⁶¹
partie d'installations²⁶²
outils²⁶³
outils et objets ménagers²⁶⁴

Décoration

signes héraldiques à valeur symbolique
motifs avimorphes et zoomorphes à valeur symbolique²⁶⁵
motifs phytomorphes²⁶⁶
motifs géométriques²⁶⁷
décorations à fonction symbolique²⁶⁸
personnages bibliques²⁶⁹

Valeurs/fonctions

Usage ménager
Valeur cérémonielle²⁷⁰
Valeur décorative

VERRERIE (V. la section «Costumes et accessoires traditionnels»)

Techniques et procédés de fabrication²⁷¹

Catégories fonctionnelles²⁷²

Croyances, culte²⁷³

²⁶¹ Fontaines, croix tombales, croix sur les routes, pierres votives, statues, fonts baptismaux.

²⁶² Rebords des fontaines, abreuvoirs pour les animaux, pierres à moulin, mortiers pour les graines.

²⁶³ Marteaux, fermails, harpons, lames de couteau, massues polies, pierres à effiler, mortiers, grattoirs, moulins, pics, haches.

²⁶⁴ Coffrets, mortiers, rebords des cheminées, cendriers, plateaux, poêles, moules pour certaines pièces métalliques des costumes (clous, fermails, croix, broches, boutons), pierres à effiler, bols, pots de fleurs.

²⁶⁵ Aigle, lion, scènes de chasse, etc.

²⁶⁶ Fleurs, branches de chêne avec glands, vigne et raisins, sarments végétaux.

²⁶⁷ Cercle, ligne brisée, pointillés, demi-cercle, triangle.

²⁶⁸ La lune, l'âme-oiseau, l'arbre de Jessé, la rosace, le soleil, l'étoile.

²⁶⁹ Les archanges, le Saint Esprit, la Vierge, Jésus sur la croix.

²⁷⁰ Cérémonies de naissance, de noce, funéraires.

²⁷¹ Objets assemblés, brodés, cousus, peints, tissés.

²⁷² Perles de verre appliqué selon les techniques ci-dessus sur diverses pièces du costume (ceintures, chemises et blouses, ceinturons, chignons, couronnes, courroies, chapeaux) ; sur les parures (les serre-cou).

²⁷³ Icônes sur verre: le support de verre *glaja* de la peinture, fabriqué dans des *glăjerii* (verreries) de tout le territoire roumain, selon une technologie archaïque et rudimentaire.

Matières premières²⁷⁴

Techniques et procédés de fabrication²⁷⁵

Techniques et procédés de fabrication des icônes sur verre²⁷⁶

Thématique de la peinture sur verre²⁷⁷

Principaux sujets des icônes sur verre²⁷⁸

Valeurs/fonctions

Usage ménager

Valeur cérémonielle

Valeur décorative

LE TRAVAIL ARTISTIQUE DE LA CORNE ET DE L'OS

Techniques et procédés de fabrication²⁷⁹

Catégories fonctionnelles

cérémonies²⁸⁰

croyances²⁸¹

instruments de musique²⁸²

²⁷⁴ Sable de quartz, marbre, calcaire, carbonate ou sulfate de soude.

²⁷⁵ Le mélange des matières premières, la fonte, le soufflage des formes cylindriques, leur découpe le long de la génératrice, le lissage des plaques obtenues sur la brique d'un four chauffé, le refroidissement lent, la découpe des plaques de verre utilisées ensuite comme support pour la peinture. Ces opérations étaient exécutées manuellement sur la pierre, ce qui entraînait l'apparition de poches et boules d'air, qui donnaient une impression de profondeur à l'icône.

²⁷⁶ 1. reproduire le dessin sur le dos du verre, à l'aide de modèles en papiers (les « sources »); 2. la « trame » de la composition (tracer les contours à l'encre ou en utilisant des émulsions à l'eau, colorées au noir de fumée); 3. peindre la composition en couleurs du type émulsion de colle, jaune d'œuf, huile de lin, foie de bœuf ou vinaigre); 4. appliquer les feuilles d'or sur les auras; 5. protéger la couche de peinture sèche de térébenthine, pour protéger les couleurs contre l'humidité.

²⁷⁷ symboles du monde réel ou symboles religieux, selon les croyances et les coutumes.

²⁷⁸ La Vierge, des scènes de la vie de la Vierge, les saints patronymiques, les saints patrons.

²⁷⁹ Ramollissement des cornes et des os par ébullition dans l'eau, leur immersion dans de la lessive chaude, la coupe en longueur ou en épaisseur, l'incision, l'éclatement, le façonnage, l'excision, le lissage, la perforation, la sculpture au ciseau, le polissage, le dessin des motifs à l'aiguille.

²⁸⁰ Cornes appliquées sur les masques, la corne du char nuptial.

²⁸¹ Croix, *troitza*.

meubles²⁸³
bijoux et jouets²⁸⁴
outils pour l'apiculture²⁸⁵
outils pour la pêche²⁸⁶
outils de chasse²⁸⁷
outils/objets ménagers, à usage personnel ou autres²⁸⁸

Décoration²⁸⁹

Valeurs/fonctions

Usage ménager

Valeur cérémonielle²⁹⁰

Valeur décorative

LA DÉCORATION DES ŒUFS

Techniques et procédés de fabrication²⁹¹

Catégories fonctionnelles²⁹²

²⁸² Flûtes (*cobuz*, au Vrancea) en os d'oiseaux/volailles.

²⁸³ Patères, autres supports et crochets.

²⁸⁴ Amulettes, bracelets, broches, boucles d'oreilles, jouets pour les enfants, perles en os/corne, poignées pour les cannes, décorations pour les sacs en cuirs, moules pour les bijoux.

²⁸⁵ Aiguilles.

²⁸⁶ Harpons.

²⁸⁷ Cors de chasse, sifflets pour les animaux, pièces de l'arc, cornes à poudre à canon, cornes à chevrotines.

²⁸⁸ Aiguilles en os, appliques, crochets et patères, décorations pour les vases en terre cuite, cornes pour entreposer la poussière d'or obtenue par lavage des sables aurifères, pierres à effiler la faux, boîtes pour les médicaments, couteaux pour nettoyer les outils, poignées pour les cannes, poignées et manches des outils, patins à glace, peignes, toupies, instruments de tissage, cure-pipe, instruments pour nettoyer les blessures des animaux, salières portables ou murales, poinçons, tubes pour les aiguilles à coudre, diverses pointes.

²⁸⁹ Rayures obliques incisées, bandes incisées organisées en réseau, la branche de sapin stylisée, décoration « œils » (cercles concentriques avec un point au milieu), séries de lignes horizontales et verticales, ligne brisée (double ou triple), motifs phytomorphes, zoomorphes, anthropomorphes (triangles à 'têtes' formées de cercles concentriques), la rosace simple, rayons, le symbole du soleil, des X.

²⁹⁰ Cérémonies de naissance, de noce, funéraires.

²⁹¹ Organisation des champs décorés; dessin à la cire et au « stylo » (un tuyau métallique très fin, épointé à un bout et muni d'une poignée en bois à l'autre bout, qui laisse couler un filet très mince de cire chaude); coloration en bains successifs de couleur; peinture proprement dite; décoration aux perles de verre; décoration à la feuille; dessin à l'eau forte.

²⁹² Croyances, superstitions, magie, culte: pendant les trois jours de Pâques (on offre des œufs, on chante pour en demander, les enfants jouent avec); à la veille de Pâques

Instruments et matières premières²⁹³

Couleurs²⁹⁴

Décoration

***Systèmes de décoration*²⁹⁵**

Motifs décoratifs

Motifs avimorphes et zoomorphes²⁹⁶

Motifs cosmiques²⁹⁷

Motifs phytomorphes²⁹⁸

Motifs symboliques²⁹⁹

Motifs sous forme d'outils³⁰⁰

Représentations de parties du corps animal³⁰¹

Valeurs/fonctions

Valeur cérémonielle

Valeur décorative

MASQUES POPULAIRES

Occasion/contexte d'utilisation³⁰²

(décoration des œufs - valeur magique); après Pâques (les « Pâques des bienheureux » - rites de mariage); pour obtenir fertilité et protection; dans la médecine magique.

²⁹³ Aiguille, eau forte, cire chaude, peaux d'oignon, écorce de tilleul, « stylo », feuilles, chandelle, paille, plume d'oie, pinceaux, brosse, couleurs chimiques, couleurs naturelles.

²⁹⁴ Bleu, jaune, brun, noir, orange, rouge, vert, violet.

²⁹⁵ 1. traitement en plan (pas en volumes) de l'œuf: celui-ci est organisé en facettes ovales, la décoration se répète à l'identique sur chaque facette, si l'on fait tourner l'œuf autour de l'axe vertical; 2. organisation en champs décoratifs horizontaux: registres horizontaux qui entourent l'œuf; 3. délimitation de quatre surfaces en traçant deux axes, l'un horizontal et l'autre vertical: on obtient ainsi quatre quarts sur lesquels on reproduit en général le même élément ou la même composition; 4. création d'un système décoratif en un seul volume: cette technique produit un ensemble continu qui donne l'impression de se poursuivre à l'infini.

²⁹⁶ Grenouille, grillon, escargot, poisson, colombe, crabe, canard, serpent, aigle, dragon.

²⁹⁷ La lune, le soleil, les étoiles.

²⁹⁸ Fleurs, fruits, feuilles.

²⁹⁹ *Brâul popii* 'la ceinture du prêtre', la *voie égarée* (le labyrinthe), la couronne, la croix pascale, anges, chérubins.

³⁰⁰ La bâton du berger, la lame de l'araire, la fourchette, le râteau, la pelle, le pic, la pioche, le dévidoir.

³⁰¹ Les cornes du bélier, la crête du coq, les crocs du lion, la patte de l'oie, l'œil du bœuf, le sabot de la chèvre.

Matières premières³⁰³

Techniques et procédés de fabrication³⁰⁴

Instruments utilisés pour la fabrication³⁰⁵

Catégories de masques populaires

Masques complets³⁰⁶

Masques-costumes zoomorphes³⁰⁷

Masques-costumes anthropomorphes³⁰⁸

Masques du cycle professionnel³⁰⁹

Masques réductifs³¹⁰

Masques extracorporels³¹¹

³⁰² L'occasion la plus spectaculaire qui implique des masques est le Nouvel An ; certaines fêtes du calendrier ; certaines coutumes familiales ; aux environs du solstice d'été ; pendant les veillées (en Vrancea) ; lors de certaines fêtes du printemps.

³⁰³ Flageolets, graines de maïs, écorce d'arbre, cornes animales, noix, restes de textiles, papier et carton peint, bois taillé, terre cuite, perles de verre, pièces de monnaie, boutons, épis de maïs, poils de cheval, de porc, plumes d'oiseaux, cuir et fourrure animale, plaques de cuivre, feutre, divers débris : restes de tonneaux, de seaux, etc., cordes, verre, osier, tissus, vases.

³⁰⁴ Découpé dans une matière, collé, cousu, assemblé.

³⁰⁵ Marteau, pinces, couteau, ciseaux, pic, vrille, herminette.

³⁰⁶ Masques-costumes phytomorphes, les masques de sureau, les masques textiles, les masques en feuilles, les masques en osier et/ou pailles.

³⁰⁷ Le masque de la vache, le masque du taureau, le masque de *brezaia*, le masque du cheval, de la chèvre, du chameau, du cerf, de la girafe, du loup, de l'agneau, masques d'oiseaux, d'ours, de sanglier, masque de la Turquie.

³⁰⁸ Masques du cycle familial (masque de pleureuse, masque de carnaval, masque de l'oncle, masque de la mort, masques funéraires, masques des sages-femmes, masques de naissance et de noce) masques de l'époque mythique (démons, *căluș*, *drăgaică*, esprits des morts, fous, *sântoader*, saints et saintes, laids et beaux).

³⁰⁹ Masques de policiers, de bergers, de maîtres d'école, de médecins, de guérisseuses, de rois, de soldats, d'artisans (maréchal-ferrant, potier, etc.), de commerçants, de prêtres, de maires, de montreurs d'ours, de sorciers, masques ethniques (le Grec, le Turc, le Juif).

³¹⁰ Les masques pour la tête (les « têtes de bois », « têtes de plumes », « têtes peintes », le serviteur du diable, les « têtes de potiron », les « sacs pour la tête » - cagoules) ; masques pour le visage (masques simples ou complexes - doubles ou triples) ; masques pour le visage qui représentent les professions du village : le seigneur, le maître d'école, le berger et la bergère, le brigand, le gendarme, le médecin, les jeunes mariés, le commerçant, le soldat, l'agriculteur, le prêtre, le maire, le sorcier) ; les masques pour les membres (masque pour la main, pour la jambe, pour le sexe) ; le petit masque de la mariée ; le petit masque du montreur d'ours.

³¹¹ Mascoïdes (de chèvre, de cheval, de loup, de sanglier, mascoïdes sexuels, des *căluș*, d'oiseaux, mascoïdes humains) ; les masques décoratifs - décorations extérieures ou intérieures des maisons (représentant des têtes d'animaux, surtout chevaux, des têtes humaines).

Valeurs/fonctions
Valeur cérémonielle
Valeur décorative

BIBLIOGRAPHIE

Études générales :

Arta populară românească [L'art populaire roumain], București, Editura Academiei R.S.R., 1969.

Bănățeanu, Tancred : *Prolegomene la o teorie a esteticii artei populare* [Prolegomènes à une théorie esthétique de l'art populaire], București, Editura Minerva, 1985.

Bâtcă, Maria : *Însemn și simbol în vestimentația țărănească* [Signe et symbole dans le costume paysan], București, Casa Abeona, 1997.

Dima, Alexandru: *Arta populară și relațiile ei* [L'art populaire et ses liaisons], București, Editura Minerva, 1971.

Dima, Alexandru: *Conceptul de artă populară* [La conception d'art populaire], București, 1939.

Evseev, Ivan : *Simboluri folclorice* [Les symboles folkloriques], Timișoara, Editura Facla, 1987.

Godea, Ioan : *Ceramica (Tehnologii tradiționale)* [La céramique. Techniques traditionnelles], Timișoara, Editura de Vest, 2007.

Iordache, Gheorghe : *Ocupații tradiționale pe teritoriul României. Studiu etnologic* [Métiers traditionnels sur le territoire roumain. Etude ethnologique], vol. III, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1996.

Moutsopoulos, Evanghelos : *Les catégories esthétiques. Introduction à une axiologie de l'objet esthétique*, Athènes, Arsénidès, 1966

Pârâu, Steluța : *Interdependențe în arta populară românească* [Interdépendances dans l'art populaire roumain], București, Editura Meridiane, 1989.

Petrescu, Paul : *Creația plastică țărănească* [La création plastique paysanne], București, Editura Meridiane, 1976.

Petrescu, Paul, Cornel Irimie: *Meșteșuguri artistice în România* [Les métiers artistiques en Roumanie], București, Editura Meridiane, 1967.

Slătineanu, Barbu: *Ceramica românească* [La céramique roumaine], Fundația pentru Literatură și Artă, București, 1937

Stahl, Paul, Paul Petrescu : *Arta populară în Republica Populară Română. Ceramica* [L'art populaire en République Populaire Roumaine. La céramique], București, 1958.

Stoica, Georgeta : *Podoabele populare românești* [Bijoux populaires roumains], București, Editura Meridiane, 1976.

Stoica, Georgeta, Paul Petrescu: *Dicționar de artă populară românească*, București, Editura Enciclopedică, 1997.

Stoica, Georgeta, Paul Petrescu : *Arta populară românească*, [L'art populaire roumain], București, Editura Meridiane, 1981.

Stoica, Georgeta, Olga Horșia: *Meșteșuguri artistice tradiționale* [Les métiers artistiques traditionnels], București, Editura Enciclopedică, 2001.

Tzigara-Samurcaș, Al. : *L'art du peuple roumain*, Genève, 1925.\

Vlăduțiu, Ion: *Creatori populari contemporani din România* [Créateurs contemporains d'art populaire en Roumanie] București, Editura Sport-Turism, 1981.

Wolski, Wanda : « Moșteniri preistorice în arta populară românească » [Héritages préhistoriques dans l'art populaire roumain], in *Apulum*, VII-II, 1969.

Études spécifiques :

Aldea, Gheorghe : *Sculptura țărănească în piatră* [La sculpture paysanne en pierre], București, Editura Meridiane, 1969.

Alexianu, Al. : *Mode și veșminte din trecut* [Modes et costumes du passé], vol. I, București, Editura Meridiane, 1971.

Apolzan, Lucia : *Portul și industria casnică textilă din Munții Apuseni* [Le costume et l'industrie textile ménagère dans les Carpates occidentales], București, 1944.

Bănățeanu, Tancred : *Portul popular din Țara Oașului* [Le costume traditionnel dans la région d'Oaș], ESPLA, București, 1955.

Blaj, Violeta, Elena Grigorescu: *Zona etnografică Făget* [La région ethnographique de Făget], București, Editura Sport-Turism, 1985.

Bratiloveanu-Popilian, Marcela : *Zona etnografică Plaiul Cloșanilor* [La région ethnographique du plateau de Cloșani], București, Editura Sport-Turism, 1990.

Bucur, Corneliu : « Civilizația poporului român – etape și concluzii ale unei cercetări interdisciplinare » [La civilisation roumaine : étapes et conclusions d'une recherche interdisciplinaire], dans *Revista de Etnografie și Folclor*, tom 32, 1987.

Cioară, Maria : *Zona etnografică Rădăuți* [La région ethnographique de Rădăuți], București, Editura Sport-Turism, 1979.

Cioară Bâtcă, Maria, Vlad Bâtcă : *Zona etnografică Teleorman* [La région ethnographique de Teleorman], București, Editura Sport-Turism, 1985.

Dăncuș, Mihai : *Zona etnografică Maramureș* [La région ethnographique de Maramures], București, Editura Sport-Turism, 1986.

Dunăre, Nicolae : *Arta populară din Valea Jiului (Regiunea*

Hunedoara) [L'art populaire de la Vallée de Jiu, région de Hunedoara], București, Editura Academiei, 1963.

Dunăre, Nicolae : *Portul popular din Bihor* [Le costume traditionnel de Bihor], București, ESPLA, 1957.

Dunăre, Nicolae: *Textilele populare românești din Munții Bihorului* [Les tissus populaires roumains des montagnes de Bihor], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1959.

Dunăre, Nicolae, Marcela Focșa : *Portul buciumanilor din Munții Apuseni* [Le costume des chanteurs au boutchoum des Carpates occidentales], București, ESPLA, 1957.

Enache, Ștefan, Teodor Pleșa : *Zona etnografică Dolj* [La région ethnographique de Dolj], București, Editura Sport-Turism, 1982.

Florescu, Florea Bobu : *Portul popular din Țara Vrancei* [Le costume traditionnel de Vrancea], București, ESPLA, 1958.

Florescu, Florea Bobu, Paul Stahl, Paul Petrescu : *Arta populară de pe Valea Bistriței* [L'art populaire de la Vallée de la Bistrița], București, 1969.

Florescu, Florea Bobu, Paul Stahl, Paul Petrescu : *Arta populară din zonele Argeș și Muscel* [Art populaire des régions d'Argeș et de Muscel], București, Editura Academiei, 1967.

Focșa, Gheorghe : *Evoluția portului popular din zona Jiului de Sus* [L'évolution du costume traditionnel sur le cours supérieur du Jiu], ESPLA, 1957.

Formagiu, Hedwig-Maria : *Portul popular din România* [Le costume traditionnel roumain], Muzeul de Artă Populară al R. S. R., București, 1974.

Gaga, Lidia : *Zona etnografică Almăj* [La région ethnographique d'Almăj], Editura Sport-Turism, București, 1984.

Godea, Focșa : *Ceramica din Gorj* [La céramique de Gorj], București, Editura „Grai și suflet – Cultura națională”, 2006.

Godea, Ioan : *Zona etnografică Beiuș* [La région ethnographique de Beiuș], București, Editura Sport-Turism, 1981.

Goia, Ioan Augustin : *Zona etnografică Meseș* [La région ethnographique de Meseș], București, Editura Sport-Turism, 1982.

Gorovei, Artur : *Ouăle de Paști* [Les œufs de Pâques], București, 1939.

Horșia, Olga : *Zona etnografică Buzău* [La région ethnographique de Buzău], București, Editura Sport-Turism, 1981.

Ichim, Dorinel : *Zona etnografică Trotuș* [La région ethnographique de Trotuș], București, Editura Sport-Turism, 1983.

Iordache, Gheorghe : *Unitate și diversitate socio-etnografică* [Unité et diversité socio-ethnographique], Craiova, Editura Scrisul românesc, 1977.

Iordache, Gheorghe : *Mărturii etnologice despre vechimea meseriilor populare românești, Studiu cu privire specială la Oltenia*

[Témoignages ethno-linguistiques sur l'ancienneté des métiers traditionnels roumains. Etude en Olténie], Craiova, Editura Scrisul românesc, 1980.

Irimie, Cornel : *Portul popular din Țara Oltului. Zona Făgăraș* [Le costume traditionnel dans la région d'Olt – Făgăraș], București, ESPLA, 1956.

Irimie, Cornel : *Portul popular din zona Branului* [Le costume populaire dans la région de Bran], București, Editura Meridiane, 1960.

Marinescu, Marina : *Arta populară românească – Țesături decorative* [L'art populaire roumain. Tissus décoratifs], Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975.

Mihăescu, Corina: *Cartea Slătioarei – Pagini de mărturie și considerații etnologice* [Le livre de Slătioara. Témoignages et considérations ethnologiques], București, 2002.

Mózes, Tereza : *Portul popular din nord-vestul României. Țara Crișurilor* [Le costume traditionnel du Nord-Ouest de la Roumanie. La région des Criș], Oradea, Editura Muzeului Țării Crișurilor, 2002.

Nicolescu, Corina, Paul Petrescu : *Ceramica românească tradițională* [La céramique traditionnelle roumaine], București, Editura Meridiane, 1974.

Nistoroiaia, Gh.: *Ștergare populare* [Serviettes populaires], București, Muzeul de Artă Populară, 1975.

Oprescu, G.: « Probleme românești de artă țărănească » [Problèmes roumains de l'art paysan], în *Academia Română, Memoriile secțiunii literare*, seria III, tom IX, mem. 7, București, 1940.

Pârâu, Steluța : *Lumină și culoare în amenajarea estetică a spațiului țărănesc tradițional de locuit la români* [Lumière et couleur dans l'aménagement esthétique de l'espace habité traditionnel roumain], Galați, Editura Fundației Universitare „Dunărea de Jos”, 2001.

Petrescu, Paul : *Broderii pe piele în arta populară românească* [La broderie sur cuir dans l'art traditionnel roumain], București, Editura Meridiane, 1968.

Petrescu, Paul : *Imaginea omului în arta populară românească* [L'image de l'homme dans l'art traditionnel roumain], București, Editura Meridiane, 1969.

Roșu, Georgeta : *Jucării de lut* [Jouets en terre cuite], București, Editura Editis, 1992.

Roșu, Georgeta : *Ulcioare de nuntă* [Poterie nuptiale], Muzeul Țăranului Român, București, 1997.

Secoșan, Elena, Paul Petrescu : *Portul popular de sărbătoare din România* [Le costume festif traditionnel en Roumanie], București, Editura Meridiane, 1984.

Stoica, Georgeta: *Podoabele populare românești*, București, Editura Meridiane, 1976.

Stoica, Georgeta, Rada Ilie : *Zona etnografică Câmpia Boianului* [La région ethnographique de Câmpia Boianului], București, Editura Sport-Turism, 1990.

Stoica, Georgeta, Olivia Moraru : *Zona etnografică Bran* [La région ethnographique de Bran], București, Editura Sport-Turism, 1981.

Tzigara-Samurcaș, Al. : *Izvoade de creștături ale țaranului român* [Motifs des incisions du paysan roumain], București, 1928.

Vuia, Romulus : *Portul popular din Țara Hațegului* [Le costume traditionnel de la région de Hateg], București, Editura Meridiane, 1926.

Vulcănescu, Romulus: *Măștile populare* [Les masques populaires], București, Editura Științifică, 1970.

Zahacinschi, Maria, Nicolae Zahacinschi : *Ouăle de Paști la români* [Les œufs de Pâques chez les Roumains], București, Editura Sport-Turism, 1992.

Zderciuc, Boris : *Covorul din Maramureș* [Le tapis de Maramures], București, 1973.

Corina MIHĂESCU
Steluța PĂRĂU

Cuisine traditionnelle

La section « Cuisine traditionnelle » est conçue sous la forme d'une typologie très générale ; elle constitue un cadre ouvert autant à l'introduction de nouveaux éléments qu'à divers glissements, soit verticaux (depuis le statut de plat quotidien à celui de plat historique, conservé uniquement dans la mémoire de la communauté), soit horizontaux (la généralisation ou la réduction aréale d'une recette à partir d'une aire initiale). L'inventaire des plats traditionnels du patrimoine immatériel de Roumanie a été dressé sur la base des critères suivants :

1. critère fonctionnel : le contexte de préparation (le moment, les acteurs, le système de prescriptions, de restrictions ou d'interdits religieux et magiques-rituels), le contexte de consommation (le cadre temporel: festif-communautaire et familial ou, au contraire, quotidien) et les significations symboliques des plats (offrande, sacrifice, don oblatif ou cérémoniel, plat à valeur magique, prophylactique, curative ou divinatoire) ;
2. critère géographique : l'aire de dispersion (plat général, régional ou local) et la fréquence de la préparation et de la consommation du plat à l'heure actuelle ;
3. critère identitaire : la représentativité et la valeur identitaire du plat (le degré de spécificité par rapport aux occupations et au groupe ethnique) ;
4. critère technique : les techniques traditionnelles de préparation (la recette-type) et les manières de mise en œuvre (les versions régionales ou locales de préparation et de consommation, les noms des plats, cf. notes du présent chapitre) ;
5. critère historique : l'ancienneté de l'attestation, le maintien, le remplacement ou l'abandon de certains ingrédients ou plats alimentaires.

En effet, la cuisine traditionnelle roumaine est étroitement liée d'une part aux fêtes religieuses et au calendrier des travaux, d'autre part aux événements de la vie humaine (naissance, mariage, mort), ce qui impose de conserver rigoureusement non seulement les recettes porteuses de multiples significations, mais également les comportements relatifs à leur préparation et à leur consommation. Dans certains contextes, on peut même parler d'une spécialisation rituelle : la sage-femme qui prépare la tourte des Fées

marraines lors de la naissance d'un enfant, ou encore la pleureuse ou la femme qui prépare l'hostie, qui est chargée par la famille ou la communauté de cuire le pain pour les rites funéraires. Dans d'autres cas, c'est le bénéficiaire de l'acte alimentaire qui prépare lui-même les plats à valeur magique-rituelle, en obéissant alors aux prescriptions et aux restrictions pour obtenir un résultat donné (par exemple la préparation et la consommation du pain de Saint-André par les jeunes filles nubiles).

La mise en parallèle de l'inventaire des plats alimentaires, de celui des traditions et des rites et de celui des arts de la parole laisse immédiatement voir l'ensemble du processus de préparation – avec sa série de normes et de contraintes – ainsi que les significations culturelles des aliments dans des contextes précis.

On peut ainsi dire du pain – sous ses multiples avatars – qu'il est présent dans tous les contextes traditionnels festifs religieux, communautaires et familiaux, mais également dans le contexte quotidien, en tant qu'aliment fondamental, sacré et sacralisant. Inversement, d'autres aliments ou plats ne sont considérés comme consacrés que lors de certaines fêtes, comme la viande de porc à Noël, l'oeuf dur, la *pasca* et la viande d'agneau à Pâques, les céréales bouillies au lait à l'Ascension, les fruits de saison à la fête des Apôtres Pierre et Paul – le 29 juin – et à la Saint-Élie – le 20 juillet. L'acte alimentaire dépasse par là les simples besoins physiologiques pour devenir un acte chargé de significations religieuses, magiques-rituelles ou sociales ; ceci est visible non seulement dans les gestes – devenus rituels – mais aussi dans la tradition littéraire orale ancienne, depuis les narrations à caractère mythique et religieux jusqu'à des formes poétiques spécifiques, comme les oraisons ou les chants.

Les interdits religieux rythment également la consommation des protéines animales. En effet, les Roumains observent quatre périodes annuelles de jeûne : sept semaines à Pâques, six semaines à Noël, deux semaines à l'Assomption et entre dix et trente-cinq jours à la fête des Apôtres Pierre et Paul. A celles-ci s'ajoutent les jours maigres à la veille de certaines autres fêtes et tous les mercredis et vendredis ordinaires. Le jeûne orthodoxe comporte également des restrictions de comportement (on n'y célèbre pas de fête, de mariage ou de baptême) et il exclut complètement la consommation de produits laitiers, d'œufs et parfois même d'huile et de vin. En outre, il est rythmé de périodes de restriction progressive, de prescriptions de consommation et de gestes rituels. C'est pourquoi nous avons jugé opportun d'inclure dans notre liste les plats exclusivement végétaux, qui portent d'ailleurs une forte empreinte identitaire, et cela à plusieurs égards : d'une part, ces plats mettent en évidence le rapport de l'homme au monde naturel (toute une série de ces plats sont fondés sur une bonne connaissance de la flore spontanée), et d'autre part – participant d'un certain comportement religieux – ces plats végétaux bénéficient d'une riche

tradition narrative qui les consacre dans les contextes quotidiens ou festifs et qui leur confère des valeurs symboliques de par leur proximité au sacré.

Notre présentation suit un ordre des sous-chapitres fondé sur l'importance patrimoniale de chaque plat, mais aussi sur l'ampleur de ses rapports aux autres domaines culturels. Nous accorderons donc une place privilégiée aux plats à fonction rituelle et cérémonielle et ensuite aux plats liés à la nature (à l'élevage du bétail, à l'exploitation de la flore spontanée et à la culture des légumes).

Ensuite, de même que les traditions culinaires et coutumières liées au pain, qui sont essentielles pour la civilisation roumaine, un autre segment de l'alimentation et de la cuisine traditionnelle est définitoire pour le patrimoine immatériel roumain : celui lié à l'une des plus anciennes occupations, le pâturage. Nous y consacrons donc un sous-chapitre entier qui détaille les types de recettes et leurs aires de dispersion ; malheureusement, le manque de données ethnographiques nous empêche d'approfondir le contexte de préparation et de consommation dans ce cas précis.

Nous faisons également une large place aux recettes de conservation des aliments, de fabrication des boissons, ainsi qu'aux aliments sortis d'usage, mais qui sont toujours porteurs de valeurs identitaires. Dans la partie finale, nous présentons les éléments spécifiques de l'acte alimentaire en Roumanie, éléments qui pourraient se constituer en véritable profil ethno-gastronomique du pays.

Recettes de plats céréaliers (usage rituel et cérémoniel)¹

Cycle familial

Bouillies de blé :

En contexte funéraire et post-funéraire²

Pains azyme à base de farine de blé :

Dans le contexte de la naissance³
Dans un contexte pré-marital festif⁴

Pains à pâte levée, cuits ou frits, à base de farine de blé :

Dans le contexte marital⁵

¹ V. *Fêtes*.

² *Coliva* (toutes les régions, sauf la Transylvanie et Banat).

³ Pain azyme, tourte ou *pogace* (Munténie et Olténie).

⁴ Tourte (*turta de Indrei* au sel et aux graines de pavot, en Transylvanie).

⁵ *Colaci* - pains sous forme d'anneau (toutes les régions), beignets (*pogace* cuites à l'huile, dans le Nord et l'Ouest de la Transylvanie), *colac* (*tâpău* farci au fromage, au Maramures)

Dans le contexte de la naissance⁶
En contexte funéraire et post-funéraire⁷

Pains cuits à base de farine de blé et de maïs :
En contexte funéraire et post-funéraire⁸

Cycle annuel :

Bouillies à base de farine de céréales et de produits laitiers :
Offrandes à la Pentecôte⁹
A l'Ascension (Ispasul)¹⁰

Pains azyme à base de farine de blé :
Bouillis :
Fête des 40 Martyrs de Sébaste (le 9 mars)¹¹
Cuits :
Fête des Quarante Martyrs de Sébaste (le 9 mars)¹²
Première semaine du Carême¹³
Fête de Saint Georges (le 23 avril)¹⁴
Exaltation de la Sainte Croix (entre le 29 août et le 14 septembre)¹⁵
Fête des Saints Archanges Michel et Gabriel (le 8 novembre)¹⁶
La veille de Noël (le 24 décembre) et de la fête de Saint André (le 29 novembre)¹⁷

(v. *Art du récit, Musique folklorique, Danse folklorique*).

⁶ *Colaci, colaci* du parrain, *colaci* des beaux-parents (toutes les régions) ; *pupăza moașei* (Moldavie).

⁷ *Colaci* (diverses formes, dénominations différentes selon le contexte ; toutes les régions).

⁸ *Turtă de mălai* - tourte de farine de maïs, *mălai dospit* - farine fermentée de maïs (toutes les régions).

⁹ *Colarez* - plat à base de lait et de farine (Munténie).

¹⁰ *Pășat* ou *pășat* - plat à base de graines de maïs écrasées, aux oignons blanchis dans de l'huile ou dans du saindoux (Munténie et Olténie).

¹¹ *Mucenici, măcinici, sfinți, sfințișori* – plat à base de pâte bouillie à l'eau, avec du sucre, des noix et de la cannelle (Munténie).

¹² *Turta de Sămți* - plat à base de pain azyme cuit au feu de bois (Transylvanie).

¹³ *Turta furnicilor* – plat à base de pain azyme cuit au feu de bois (Munténie).

¹⁴ *Năprool, năprool, turta de Năprool* – plat à base de pain azyme cuit au feu de bois (chez les bergers de l'Ouest de l'Olténie).

¹⁵ *Pogace* ou *turtă* – plat à base de pain azyme cuit au feu de bois (consommation rituelle lors des jeûnes stricts à la mémoire des parents morts de mort violente).

¹⁶ *Turta arieșilor* – plat à base de pain azyme cuit au feu de bois (chez les bergers du Nord de la Munténie).

¹⁷ *Joflă, juflă, jolfă, pelincile Domnului* – plat à base de pâte feuilletée farcie aux graines de chanvre écrasées et cuites ensuite avec des noix (Moldavie).

Pains cuits, à pâte levée et à la farine de blé :

Fête des Saints Athanase et Cyrille d'Alexandrie (le 18 janvier)¹⁸

Le premier samedi du Grand Carême (samedi de Saint Théodore Tiron)¹⁹

Fête des Quarante Martyrs de Sébaste (le 9 mars)²⁰

Le dernier samedi du Grand Carême (samedi de Lazare, veille des Rameaux)²¹

A Pâques²²

A Noël (le 25 décembre)²³

Les offrandes d'automne/Exaltation de la Sainte Croix (le 14 septembre)²⁴

La fête de Saint Dimitri de Thessalonique (le 26 octobre)²⁵

La fête de Saint Spyridon (le 12 décembre)²⁶

Plats à base de farine de blé et diverses farces :

Sans levain (pâte feuilletée)

Le 5e samedi du Grand Carême (samedi de l'Acathiste)²⁷

Le dernier samedi du Grand Carême (samedi de Lazare, veille des Rameaux)²⁸

Pains à pâte levée

A Pâques²⁹

Pains cuits ou frits à pâte levée, à base de farine mixte (blé et maïs) :

La première semaine du Grand Carême³⁰

La fête des Saints Apôtres Pierre et Paul (le 29 juin)³¹

¹⁸ *Colac* – pain en forme d'anneau, enduite de beurre et de miel (offrande contre les épidémies ; Munténie et Moldavie).

¹⁹ *Bradoși, brăduleși, brândușei* – pain sous forme de végétaux (Banat et région de Sibiu) ou sous forme d'outils ('les fers à cheval de Saint Théodore' en Moldavie).

²⁰ *Sfinți, sâmți sau mucenici* – pain d'aspect anthropomorphe, enduit de miel et couvert de noix (Moldavie).

²¹ *Colac* - pain rond (offrande des femmes dont un ou plusieurs enfants sont morts en bas âge : Munténie).

²² *Paști* - pain rituel (Transylvanie).

²³ *Bobârnac, pițărău, pup, colindeț, covrig, colac* – pain sous forme d'anneau, de dimensions variables, parfois enduit de lait, de sucre et d'œuf (toutes les régions) ; *stolnic* (Maramures).

²⁴ *Colac, covrig* - pain rond (Munténie).

²⁵ *Colac, covrig* - pain rond (Muscel).

²⁶ *Colac* – pain sous forme d'anneau, offrande consacrée à l'église (Munténie).

²⁷ *Plăcintă* – pâtisserie feuilletée farcie à l'œuf et au fromage (toutes les régions).

²⁸ *Plăcintă* – pâtisserie feuilletée farcie à l'œuf et au fromage (toutes les régions).

²⁹ *Pască* ou *nașura de Paști* 'gâteau de Pâques' – pain rond aux décorations en pâte (Moldavie, Bukovine, étendu aussi en Munténie).

³⁰ *Turta Sf. Luni* – pain rond (bergers de Maramures).

³¹ *Alivenci* – plat à l'œuf, au lait et aux légumes, cuit à l'huile (Moldavie).

Plats à base d'œufs (à caractère rituel et cérémoniel)

Plats à base d'œufs :

Le début du Grand Carême³²

Le samedi de Lazare, veille des Rameaux³³

A Pâques³⁴

Plats à base de viande (à caractère cérémoniel et festif, diffusion géographique quasi-générale)³⁵

Plats à base de viande conservés par diverses méthodes

Plats à base de viande salée et séchée³⁶

Plats à base de viande fumée³⁷

Plats à base de viande bouillie

Plats à base de viande bouillie et épicée³⁸

Plat à base de viande bouillie, conservés sous vide³⁹

Plats à base de viande bouillie, à l'aspic et aux épices⁴⁰

Plats à base de viande bouillie aux légumes, avec ou sans pâtes⁴¹

Plats à base de viande bouillie et aigrie, aux légumes⁴²

Plats à base de viande bouillie aux légumes, aux herbes, aux graisses végétales ou animales ou à la sauce⁴³

³² *Alviță, halviță* – crème de blanc d'œuf et de sucre, aux noix, aux noisettes et aux raisins secs (Munténie et Dobroudja).

³³ *Păpăraie* ou *paperă* – plat préparé avec les œufs que reçoivent en cadeau les chanteuses *Lazarites*, consommé en signe de mariage symbolique (lors de la fête commémorant Lazare, qui est mort la veille de ses noces - le samedi ou le dimanche avant les Rameaux) (Olténie, Munténie, Dobroudja).

³⁴ Œufs durs peints selon diverses méthodes, aux décorations et couleurs variées : œufs rouges ou *merișoare* ; peints à la plume ou au pinceau, *înpistrit*, *muncit* ou *trudit* (œufs plongés dans des bains successifs de couleur et couverts de cire) ou décorés de minuscules fers à cheval en métal ; toutes les régions) (v. *Métiers*).

³⁵ V. *Fêtes*.

³⁶ *Pastramă* – viande fumée de veau, de porc, d'agneau, de volaille, de venaison, de poisson d'eau douce ou de mer.

³⁷ *Pastramă* – viande fumée de veau, de porc, d'agneau, de volaille, de venaison, de poisson d'eau douce ou de mer ; jambon de porc ; jambon cuit, graisse, saindoux de porc.

³⁸ *Rasol* – pot-au-feu de veau, de porc ou de poisson ; saumure de poisson d'eau douce ou de mer ; crustacées, escargots et coquillages.

³⁹ *Sloi de oaie* – plat spécifique aux bergers, obtenu par cuisson de la viande d'agneau, suivie de sa conservation sous vide dans des récipients de bois.

⁴⁰ *Piftii, aitari* ou *cătărigi de porc* - aspic de porc ; *răcitur* – gelée de volaille (coq ou dinde) ; *piftie* – viande de poisson d'eau douce en aspic (Dobroudja).

⁴¹ *Supă, zeamă dulce* – soupe de bœuf ou de volaille.

⁴² *Ciorbă, borș, zeamă acră* : de bœuf, de porc, d'agneau, de poisson.

⁴³ *Tocană* - hachis de bœuf, de porc, de volaille, de venaison; *ostropel* – fricassée de

Plats à base de viande cuite, grillée ou frite

Grillades⁴⁴

Plats à base de viande hachée

Plats à base de tripes hachées, épicées, parfois aussi fumées, bouillies ou cuites⁴⁵

Plats à base de viande et de graisse hachées, épicées, parfois aussi fumées, cuites ou grillées⁴⁶

Plats à base de viande et de graisse hachées, épicées, avec ou sans herbes, aux légumes et au riz ou au bulgur (blé grossièrement écrasé)⁴⁷

Recettes de plats à base de lait (plats quotidiens à spécifique professionnel)

Produits laitiers

Lait frais, bouilli ou non⁴⁸

Lait fermenté⁴⁹

Produits laitiers fermentés et bouillis résultant des diverses étapes de transformation du lait de vache ou de mouton⁵⁰

Produits laitiers obtenus par malaxage du lait fermenté⁵¹

Fromages⁵²

Fromages à base de lait fermenté et bouilli⁵³

Fromages fermentés conservés au sel⁵⁴

volaille ; *plachie* de poisson – poisson aux oignons, au four ; *ciulama* fricassée de bœuf ou de volaille ; *tochitură* – hachis ; *tușlama* – plat à base d'estomac et de pieds de bœuf ; *stufat* d'agneau – agneau aux oignons et à l'ail, cuit au feu doux.

⁴⁴ Au grill, à la poêle, au four ; de bœuf, de porc, d'agneau, de mouton, de volaille, de venaison, de poisson d'eau douce ou salée ; volaille à la broche.

⁴⁵ Porc : *tobă* ou *dobă*, *caltaboș*, *caldaboș*, *bundărete* ; *sângerete* – variétés de boudin ; *lebăr*, *maioș* – saucisse au foie ; *drob* – hachis d'agneau.

⁴⁶ Saucisses de porc ou mixtes (porc, veau, agneau) ; *mititei* – boulettes au grill ; *chiftele*, *pârjoale* – boulettes de viande.

⁴⁷ *Sarmale*, *sarme*, *varză umplută sau găluște* – choux aigres farcis au riz et à la viande de bœuf, de porc, d'agneau ou mixte ; *musaca* et *varză clujenească* – tarte aux choux et au hachis de viande de porc ou mixte ; légumes farcis à la viande hachée (poivrons, courgettes, pommes de terre, tomates, aubergines).

⁴⁸ Sucré : de vache, de bufle, de chèvre.

⁴⁹ Lait aigre ou *broștioi*, *bătut*, *prins* – lait caillé : de vache, de bufle, de mouton ; lait caillé ou *chișleag*.

⁵⁰ *Zară* ou *zer*.

⁵¹ Crème fraîche, beurre.

⁵² V. *Métiers*.

⁵³ Fromage blanc, fromage frais, *sămățișă*; *urdă* ; *jintiță*, *ligurt*, *fudurei*, *bămburi* ; *scopt*.

⁵⁴ *Acră* – fromage fermenté aigre, *frământată* – fromage à pâte pressée ; *zburată* ; *caș* au

Fromages fermentés, fondus et homogénéisés, conservés par séchage ou fumage⁵⁵

Plats de bergers à base de produits laitiers et de fromages

Bouillies de légumes aux produits laitiers⁵⁶

Bouillies de céréales aux produits laitiers et au fromage⁵⁷

Procédés de conservation des aliments

Séchage⁵⁸

Salaison et séchage⁵⁹

Fumage au froid (fruits)

Salaison et fumage au froid⁶⁰

Conservation de longue durée en saumure avec ou sans ferments naturels ou épices⁶¹

Conservation de longue durée dans de la graisse animale⁶²

Conservation de longue durée dans du sirop léger ou concentré⁶³

Méthodes et procédés de fabrication des boissons

Boissons non alcooliques ou faiblement alcoolisées à base de :

Fruits fermentés⁶⁴

Miel fermenté⁶⁵

Fruits ou plantes, au sucre ajouté⁶⁶

Boissons moyennement alcoolisées à base de céréales fermentées⁶⁷

levain ; fromage malaxé ; *brânză de burduf* – fromage de mouton à pâte pressé, salé et affiné ; féta de Braila ; fromage bulgare ou *telemea*.

⁵⁵ Gruyère (conservé en fûts de bois de conifère).

⁵⁶ *Sârbușcă*.

⁵⁷ *Balmoș* ou *halmoș* – plat à base de fromage frais de mouton cuit au lait et à la farine de maïs ; *bulz* – tourte à la farine de maïs et au fromage ; *păpăraie* – omelette.

⁵⁸ Fruits, légumes, herbes.

⁵⁹ Poisson d'eau douce et de mer ; viande de bœuf, de porc, d'agneau, de venaison (*pastrama*).

⁶⁰ Poisson d'eau douce et de mer ; viande de bœuf, de porc, d'agneau, de venaison ; fromages fermentés.

⁶¹ Légumes et feuilles, fromages fermentés.

⁶² Viande et plats à la viande de porc.

⁶³ Fruits.

⁶⁴ *Must*, *mere pritocite*, *ciuderi*, *livej*, *alivej*, *must de mere*.

⁶⁵ *Mied*.

⁶⁶ *Socată* – boisson à l'arôme de sureau, vin de cynorrhodon (fruits de l'églantier).

⁶⁷ Bière d'orge et de seigle.

Boissons alcooliques fermentées à base de raisins

Par macération-fermentation sur lie

Par foulage suivi de la fermentation du moût

Boissons alcooliques obtenues par distillation du marc de raisin⁶⁸

Boissons alcooliques à base de fruits fermentés et distillés⁶⁹

Boissons alcooliques à base de céréales fermentées et distillées⁷⁰

Boissons alcooliques à base de fruits ou de sirops de fruits et à l'alcool ajouté⁷¹

Plats historiques (sortis d'usage)

Azimă – pain azyne ; plat quotidien et rituel, aujourd'hui remplacé par le pain levé

Bulgur – blé grossièrement écrasé ; plat festif et cérémoniel, utilisé comme liant ou comme base pour le hachis de viande ; remplacé par le riz

Chișcă – saucisse aux graines de céréales ou de maïs, en Transylvanie et Moldavie

Covașă – plat obtenu par fermentation de la farine de blé et de maïs ; offrande rituelle à la veille de la fête de Saint André, en Moldavie

Crupe – graines de maïs écrasées, utilisées comme liant ou comme base pour les hachis de viande

Bière d'orge, bière de seigle

Mămăligă de millet, d'orge ou de seigle – plat quotidien, remplacé par la *mamaliga* de maïs

Merdenchiu – plat à base de potiron sucré au miel, en Moldavie

Meșniță – bouillie de farine de maïs ou de millet, à l'eau et au lait cru, en Transylvanie

Mied – variété d'hydromel, boisson fermentée à base de miel ; offrande rituelle lors de la Fête de l'automne, le 26 octobre

Mustăreată – boisson non fermentée à base de sève de bouleau

Muhalbei – boisson à base de jus de raisin cuit, à la farine et aux noix, au Dobroudja

⁶⁸ *Rachiu de tescovină; rachiu de drojdie.*

⁶⁹ *Tuică* de prunes, de prunes cerises, de mûres blanches ou noires, de fruits mélangés ; raki de betterave ; *horilcă* - alcool fort, obtenu par distillation des jus de fruits sucrés ; *rachiu, răchie* ; *vinars, jinars* de prunes, de poires, de pêches, de fraises, de fruits mixtes ; *pălincă*.

⁷⁰ *Horincă, horincă de bucate, pălincă.*

⁷¹ *Vișinată* – liqueur aux cerises griottes, *cireșată* – liqueur aux cerises, *cornată* – liqueur au raisin, *afinată* – liqueur de myrtille, *caisata* – liqueur d'abricots.

Mursă – boisson faiblement alcoolisée à base de miel et d'eau
Pacele – plat à base de genou de veau, à l'œuf, au vinaigre et au yaourt, au Dobroudja, sur le Danube inférieur, en Olténie
Șușoi – pain mouillé, au sel et au fromage
Bouillies d'orge, d'avoine, de millet ou mixtes – plat quotidien ; usage magique-rituel lors de la fête de Sainte Barbara, le 4 décembre, pour protéger les enfants contre les maladies de la peau
Zabic – tourte à la farine de maïs, bouillie ou cuite, en Olténie.

Plats maigres pour le Carême (plats quotidiens)⁷²

Plats à base de feuilles fraîches, aux graisses végétales, aux ferments naturels et aux épices

Plantes de saison de la flore spontanée⁷³
Légumes de culture de la saison⁷⁴

Bouillies au ferment naturel, avec ou sans pâtes⁷⁵

Plantes de saison de la flore spontanée⁷⁶
Légumes-feuilles de culture⁷⁷
Feuilles et légumes (aux herbes)⁷⁸
Fruits frais, secs ou fumés⁷⁹

Plats au four (aux légumes, à la graisse végétale et aux épices)⁸⁰

A base de plantes de la flore spontanée⁸¹
A base de légumes-feuilles de culture⁸²
A base de légumes ou de mélanges de légumes⁸³

⁷² V. *Fêtes*.

⁷³ Ail sauvage (*Allium montanum*), oseille, pissenlit, oseille épinard (*Astrantia major*), ficaire (*Ficaria verna*).

⁷⁴ Concombres, raifort, laitue, salade, betterave rouge, épinards, tomates, ail, chou blanc ou rouge.

⁷⁵ Potage ou soupe aigre, soupe ; aigries au borsch (ferment naturel à base de blé et de maïs), jus de fruits frais (prunes cerises, abricots verts, raisins verts), aux tomates fraîches ou en conserve, au lait aigre ou au petit-lait ; pour la consistance, on peut ajouter des pâtes ou du riz. Servies en plat principal.

⁷⁶ Oseille, lamier tacheté (*Lamium maculatum*), grande ortie, champignons.

⁷⁷ Bonne dame (*Atriplex hortensis*), poireau, épinards, oseille, petite ortie.

⁷⁸ Pommes de terre, flageolets ou haricots, navets, poireaux, tomates ou choux, avec des oignons, des carottes, du céleri, du persil, du panais et des herbes : livèche (*Levisticum officinale*), thym, feuilles de persil ou de céleri.

⁷⁹ *Chisăliță* ou jus de fruits : raisins, abricots, pommes, fruits de prunellier, prunes et cerises griottes.

⁸⁰ *Tocană*, *iahnie*, *ghiveci* : servis en second plat principal.

⁸¹ Lamier tacheté (*Lamium maculatum*) ou grande ortie.

⁸² Poireau, épinards, oseille, vieux garçon (*Coleus blumei*).

A base de légumes ou de feuilles et aux pâtes⁸⁴

Bouillies de céréales :

Bouillies de graines⁸⁵

Farine de maïs bouillie⁸⁶

Éléments spécifiques des recettes roumaines :

Les interdits concernant la consommation de viande et d'aliments d'origine animale (lait, œufs et produits dérivés) pendant les quatre jeûnes annuels fixés par l'Église orthodoxe et les mercredis et les vendredis ordinaires ; les *restrictions* et prescriptions portant sur la consommation d'alcool, sur l'utilisation de certains ingrédients ou sur certaines opérations culinaires (couper, bouillir, écraser, épicer les aliments) lors de certains jours consacrés.

La préparation du pain (pain quotidien, mais aussi rituel et cérémoniel) implique l'ajout d'un ferment naturel – levain ou ferment de vin – ou industriel. Le pain azyme est aujourd'hui sorti de l'usage quotidien ; il n'est plus employé que dans certains contextes rituels.

La variété des viandes : bœuf, porc, mouton (agneau), chèvre, volaille (poulet, coq, canard, oie, dinde), poissons d'eau douce ou de mer, venaison grande ou petite, à poils ou à plumes et rarement, la consommation de viande chevaline et bubaline.

La base des plats est constituée de pâtes et bouillies de céréales, de légumes bouillis ou en saramure/au vinaigre, de grillades, de bouillies de viande, ou de produits laitiers.

Les graisses utilisées sont : graisses animales (graisse de volaille, lard, saindoux, suif de mouton, cette dernière surtout pour la préparation des pâtes) ou graisses végétales (huile de tournesol, de potiron ou huile de germes de maïs).

Les combinaisons les plus fréquentes : légumes et huiles végétales, bouillies de céréales et pâtes aux produits laitiers (salées ou sucrées), viande

⁸³ *Iahnie* ou *tocană* de pommes de terre ou de haricots ; macédoine de légumes « des moines » ou maigre, macédoine de pommes de terre, de flageolets ou de haricots, de navets, d'aubergines ou de tomates avec des oignons et éventuellement des herbes et des épices : ail, poivre, thym, aneth, feuilles de persil ou de céleri ; choux haché cuit à l'huile.

⁸⁴ *Pilaf* ou *plachie* : riz bouilli aux champignons, aux olives, à l'oseille, aux épinards ou aux orties ; riz pilaf aux herbes et au poivron (« riz serbe ») ; poivrons farcis au riz, aux oignons et aux herbes ; *sarmale* maigres : feuilles de choux farcies au riz, à l'oignon et aux herbes ; choux haché doré à l'huile et aux vermicelles.

⁸⁵ Blé ou maïs au sucre ou au sel.

⁸⁶ *Mămăligă* ou *coleașă* - pâte ou tourte de farine de maïs, *terci* - bouillie légère de farine de maïs.

et légumes (légumes vapeur ou conservés en saumure/vinaigre), plats à base de viande épicée et/ou fumée.

Eléments spécifiques de la cuisine roumaine :

a) l'ajout d'un ferment végétal (*borsch*, vinaigre de vin ou de fruits frais ou en purée) ou ferment du lait (petit-lait, kéfir) dans les bouillies de viandes et de légumes ;

b) l'ajout d'un mélange d'œuf cru et de crème fraîche dans les bouillies de légumes et de viande ;

c) la préparation des sauces avec de la farine (avec ou sans oignons) dorée dans de la graisse végétale ou animale ;

d) l'utilisation d'épices de culture (thym, raifort, livèche, marjolaine, aneth, persil, estragon, paprika, ail) et d'herbes sauvages (thym sauvage – *Thymus pulegioides*, cerfeuil, ail sauvage ou échalote) dans les plats de légumes, les plats de viande ou mixtes ;

e) l'utilisation d'épices exotiques dans certains plats quotidiens ou festifs (le poivre pour les plats à base de viande ou de légumes, la cannelle, les clous de girofle, la noix de muscade, la vanille pour les desserts) ;

f) l'utilisation de feuilles sauvages (orties, amarante, ficaire, ail des ours) ou de culture (bonne dame, oseille, épinards) dans les plats principaux lors des périodes de jeûne.

Les goûts dominants et les combinaisons les plus fréquentes : acide et salé, acide et amer, salé et épicé, acide et doux, sucré aux arômes.

TERMINOLOGIE EN DIALECTE AROUMAIN

Plats aroumains équivalents des plats roumains :

Plats céréaliers :

Bouillies :

colarez – plat à base de lait et de farine – *culeașu* ;
colivă – gâteau offrande pour les morts – *găru*.

Pâtes :

beignets – *tiyăn'i* ;
colac – offrande consacrée à l'église – *luturȳie* ;
colac – *țâpău* farci au fromage – *bucuvală* ;
colaci – *culaț* ;
colaci des beaux-parents – *culacu a cuscrâl'ei* ;
colaci du parrain – *culacu a nunlui* ;
pain – *păni* ;

pain azyme – *turtă, pisnică* ;
paști – pain rituel – *culacu di paști* ;
plăcintă ‘galette’ – pâtisserie feuilletée farcie à l’œuf et au fromage – *pită di caș* ;
pâtisserie à base de farine de blé – *pită di bubotă* ;
pâtisserie millefeuilles – *pităroan'e* ;
galette aux épinards, au fromage et à la viande – *colbureca* ;
galette aux orties fraîches – *pită de vearză, urdzăcoan'i* ;
galette aux orties sèches – *pită di uscati* ;
pâtisserie au vert – *virdzarea* ;
galette au lait – *pită di lapti* ;
galette à base de pâte mélangée de beurre et de fromage – *cucumbișă* ;
galette sucrée aux pommes et aux amandes – *ghiulvaraca* ;
pâtisserie à base de farine de maïs – *pispilită* ;
galette millefeuilles – *pită de peturi* ;
tourte à base de blé – *grânată*.

Plats carnés :

aspic – *pâce* ;
viande bouillie au riz – *cară cu urizu/arizu* ;
jumări – rillons – *țâțâridz, cumăț di seu tuchit* ;
poisson à la poêle – *pescu țâynâsit* ;
rasol – pot-au-feu de poisson – *pescu hiertu* ;
saucisses – *culicanits, culeu* ;
viande fumée – *păstrâmă* ;
tocană – hachis – *ghelă rămănească, cară hiartă tu oală, făr zarzavati cu apă și umtu*.

Plats laitiers :

Produits laitiers :

colastră – *culastru* ;
lait aigre – *strățiat* ;
lait caillé – *thală* ;
urdă – *ghiză* ;
zer – ‘petit-lait’ – *dzăru*.

Fromages :

fromage – *cașu* ;
fromage blanc – *cașu dulți*.

Plats maigres pour le carême :

chisăliță – jus de prunes – *cușafi* ;
iahnie – ‘ragoût’ de pommes de terre ou de haricots – *ghelă (di patati, di*

fisul'iu) ;

pilaf 'riz pilaf': riz bouilli aux champignons, aux olives, à l'oseille, aux épinards ou aux orties) – *ghelă di urizu/arizu (cu bureț, marsini, șteyii, urdzăț – ghelă (di urizu/arizu cu bureț, marsini, șteyii, urdzăț)* ;
plats à base d'orties – *burane*.

Boissons alcoolisés à base de fruits fermentés et distillés :

țuică 'tzuika' de prunes – *răchii di purî*.

Plats spécifiques des Aroumains :

Plats à base de céréales et de produits laitiers :

bulgur – blé grossièrement écrasé; plat festif et cérémoniel – *târhană* ;
farine de maïs cuite à l'eau, au sel et au beurre – *tarapașu* ;
farine de maïs cuite à l'eau, à l'huile, avec des morceaux de pain – *culeașu alb* ;
farine de maïs au fromage – *pilificu* ;
mamaliga au beurre – *căciumacu* ;
morceaux de pain au beurre chaud – *bucuvălă* ;
morceaux de pain sec à l'eau et au beurre – *dzamă*.

Pâtisseries farcies :

feuilles pâtisseries écrasées bouillies au lait et au fromage – *peturi* ;
millefeuilles au beurre – *pitoan'e* ;
pâtisserie aux légumes – *pită de veardză* ;
pâtisserie de maïs au beurre et au fromage – *câmbăcuki* ;
pâtisserie en blé concassé aux lardons – *târhãoan'i*.

Plats carnés :

viande grillée à la broche – *cară friptă pi sulă* (surtout viande d'agneau) ;
rôti de foie couvert de tripes – *arumani* ;
tripes au riz – *ianomati* ;
tripes hachées dans les boyaux – *cucurudz* ;
escargots au riz – *zmelgi cu urizu/arizu* ;

Plats à base de fromage :

fromage aux poivrons grillés et aux tomates – *pipiriți/piperchi țâynisiti* ;
fromage fondu – *cașu țâynâsit* ;
petit-lait à l'ourda – *zâyardiș*.

Plats maigres pour le carême :

plat maigre au potiron – *chicurichea*.

BIBLIOGRAPHIE

Études générales :

Conea, Ion (coord.) : *Clopotiva, un sat din Hațeg (Monografie sociologică întocmită de echipa regală studențească 19/935 sub conducerea lui...)* [Clopotiva, village de Hateg. Monographie sociologique rédigée par l'équipe royale d'étudiants 19/935, sous la direction de...] (vol. I), București, Institutul de Științe Sociale al României, 1940.

Cristescu-Golopenția, Ștefania : *Gospodăria în credințele și riturile magice ale femeilor din Drăguș (Făgăraș)*, [La maison dans les croyances et les rites magiques des femmes du village de Dragus (Fagaras)], București, Institutul de Științe Sociale al României, 1940.

Morariu, Tiberiu : *Viața pastorală în Munții Rodnei*, [La vie des berges des montagnes Rodna], Societatea Regală Română de Geografie, 1937.

Știucă, Narcisa Alexandra (coord.) : *Roșcani, un sat pentru mileniul III*, [Roscani, un village pour le 3e millénaire], Deva, Editura Emia, 2000.

Știucă, Narcisa Alexandra : *Sărbătoarea noastră cea de toate zilele* [Notre fête quotidienne] (I, 2003; II, 2004), București, Editura Cartea de buzunar.

Études spécifiques :

Chelcea, Ion : *Cu privire la hrana de bază a poporului român* [A propos de l'alimentation quotidienne du peuple roumain], dans *Studii și cercetări, Muzeul Satului și de Artă Populară*, 1981.

Constantinescu, Ioana : *O lume 'ntr-o carte de bucate* [Un monde dans un livre de cuisine], București, Editura Fundației Culturale Române, 1997.

Godea, Ion : *Din etnologia cumpătării. Palinca, țuica și vinarsul la români* [L'ethnologie de la mesure. La palinka, la tzuica et le cognac chez les Roumains], București, Editura Coresi, 2005.

Lévi Strauss, Claude : *Mythologiques I. Le cru et le cuit*, Paris, Plon 1964.

Lévi Strauss, Claude : *Mythologiques II. Du miel aux cendres*, Paris, Plon 1950.

Lupescu, Mihai : *Din bucătăria țaranului român* [De la cuisine paysanne roumaine], București, Editura Paideia, 2000.

Kogălniceanu, Mihail, Costache Negruzzi: *Carte de bucate boierești (200 de rețete cercate de bucate, prăjituri și alte trebi gospodărești)* [Livre de menus nobles. 200 plats vérifiés de salé, de gâteaux et d'autres préparations], reed. Cluj Napoca, Editura Dacia, 1998.

Marin, Sanda : *Carte de bucate [Livre de cuisine]* (ediția a VII-a), București, Editura Tehnică, 1969.

Montanari, Massimo : *La faim et l'abondance. Histoire de l'alimentation en Europe*, Paris, Seuil 1995.

Roman, Radu Anton : *Bucate, vinuri și obiceiuri românești [Plats, vins et traditions roumaines]*, București, Editura Paideia, 2001.

Roșu, Georgeta : *Bucate încercate [Plats vérifiés]*, Muzeul Țăranului Român, 1997.

Strasman, Iosif; Ion Radu : *Preparate de artă culinară [Exemples d'art culinaire]*, București, Editura Tehnică, 1981.

Știucă, Narcisa ; Steluța Pârâu ; Mihai Milian ; Valeriu Leonov : *Terra promessa (Scurt istoric al comunității italiene din Dobrogea de Nord)* [Courte histoire de la communauté italienne de Dobroudja], Constanța, Editura ExPonto, 2006.

Văduva, Ofelia : *Pași spre Sacru. Din etnologia alimentației românești [Vers le sacré. Pages d'ethnologie culinaire roumaine]*, București, Editura Enciclopedică, 1996.

Văduva, Ofelia : *Magia darului [Magie de l'offrande]*, București, Editura Enciclopedică, 1997.

Teodoreanu, Al.O. : *Gastronomice [Gastronomiques]*, București, Editura pentru Turism, 1973.

Narcisa Alexandra ȘTIUCĂ

BIBLIOGRAPHIE GÉNÉRALE

Dictionnaires :

Dicționarul limbii române (DLR) [Dictionnaire de la langue roumaine], Academia Română, Institutul de Lingvistică « Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti », București, 1907–2006.

Dicționarul Enciclopedic Român, [Dictionnaire encyclopédique roumain], București, Editura Politică, 1962.

Bîrlea, Ovidiu : *Mică enciclopedie a poveștilor românești*, [Petite encyclopédie des contes roumains], București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976.

Boldan, Emil (coord.) : *Dicționar de terminologie literară*, [Dictionnaire des termes littéraires], București, Editura Științifică, 1970.

Borza, Alexandru : *Dicționar etnobotanic cuprinzând denumirile populare românești și în alte limbi ale plantelor din România*, [Dictionnaire ethnobotanique des noms populaires roumains et étrangers des plantes de Roumanie], București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968.

Candrea, Ion Aurel : *Dicționar de proverbe și zicători* [Dictionnaire de proverbes et dictons], București, Editura Librăriei Leon Alcalay, 1912.

Candrea, Ion Aurel, Gheorghe Adamescu: *Dicționarul Enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*. *Partea I., Dicționarul Limbii Române din Trecut și până Astăzi* de I.-Aurel Candrea; *Partea II., Dicționarul Istoric și Geografic Universal* [Dictionnaire encyclopédique illustré « Cartea Românească ». I^o Partie : *Dictionnaire de la langue roumaine ancienne et moderne*. II° Partie : *Dictionnaire d'histoire et de géographie universelles*], de Gh. Adamescu, București, Editura Cartea Românească, f.a.

Cihac, A. de : *Dictionnaire d'Étymologie daco-romane*, I, *Éléments latins, comparé avec les autres langues romanes* II, *Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, Francfort, Rodolphe St. Goar, vol. I, 1870; vol. II, 1879.

Datcu, Iordan : *Dicționarul etnologilor români: autori, publicații periodice, instituții, mari colecții, bibliografii, cronologie* (ed. III revizuită și adăugită) [Dictionnaire des ethnologues roumains : auteurs, périodiques, institutions, collections, bibliographies, chronologie. 3e édition revue et augmentée], București, Editura Saeculum I. O., 2006.

Datcu, Iordan, Sabina C. Stroescu : *Dicționarul folcloriștilor. Folclor literar românesc* [Dictionnaire des folkloristes. Folklore littéraire roumain], cu o prefață de Ovidiu Bîrlea, București, Editura Științifică și

Enciclopedică, 1979.

Evseev, Ivan : *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, [Dictionnaire de magie, de démonologie et de mythologie roumaine], Timișoara, Editura Amarcord, 1998.

Ghinoiu, Ion : *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar*, [Rituels populaires liés au calendrier. Dictionnaire], București, Editura Fundației Culturale Române, 1997.

Godea, Ioan : *Dicționar etnologic român* [Dictionnaire ethnologique roumain], București, Editura Etnologică, 2007.

Hasdeu, Bogdan Petriceicu : *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul Limbei Istorice și Poporane a Românilor*, [Dictionnaire de la langue ancienne et populaire des Roumains], lucrat după dorința și cu cheltuiala M.S. Regelui Carol I, București, Stabilimentul Grafic Socec & Teclu, 1886–1898.

Kernbach, Victor : *Dicționar de mitologie generală*, [Dictionnaire de mythologie générale], Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

Papahagi, Tache : *Mic Dicționar Folkloric. Spicuri folklorice și etnografice comparate*, [Petit dictionnaire du folklore. Eléments folkloriques et ethnographiques comparés], ediție îngrijită, note și prefață de Valeriu Rusu, București, Editura Minerva, 1979.

Pușcariu, Sextil : *Dicționarul limbii române întocmit și publicat după îndemnul și cu cheltuiala Majestății Sale regele Carol I*, [Dictionnaire de la langue roumaine, rédigé et publié à la demande et aux frais de Sa Majesté Charles Ier], tomul I, partea I A-B, București, Librăriile Socec & Comp. și Sfetea, 1913.

Pușcariu, Sextil : *Dicționarul Academiei Române*, [Dictionnaire de l'Académie roumaine], București, Cultura Națională, 1926.

Stoica, Georgeta, Paul Petrescu : *Dicționar de artă populară*, [Dictionnaire de l'art populaire], București, Editura Enciclopedică, 1997.

Șăineanu, Lazăr : *Dicționarul universal al limbii române*, a doua edițiune cu totul prelucrată și adăugită, [Dictionnaire universel de la langue roumaine, 2e édition revue et augmentée], Craiova, Institutul de editură SAMITCA, 1908.

Tiktin, Hariton : *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*, ediția 2, überarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron, Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 1985–1989.

Vulcănescu, Romulus : *Dicționar de etnologie*, [Dictionnaire d'ethnologie], București, Editura Albatros, 1979.

Bibliographies :

Academia Română. Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” : *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc II*

(1892–1904). [Bibliographie générale de l'ethnographie et du folklore roumains], Coordonare și cuvânt înainte de Adrian Fochi. Ediție îngrijită și prefață de Iordan Datcu, București, Editura Saeculum I. O., 2002.

Academia Română. Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” : *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc 1956–1964*. [Bibliographie générale de l'ethnographie et du folklore roumains], Redactori și coordonatori Dan Bugeanu, Elena Dăncuș, Adrian Fochi, Ion Taloș. Ediție îngrijită și prefață de I. Oprișan, București, Editura Saeculum I. O., 2004.

Academia Română. Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” : *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc 1965–1969*. [Bibliographie générale de l'ethnographie et du folklore roumains], Redactor coordonator Elena Dăncuș. Ediție îngrijită de I. Oprișan, București, Editura Saeculum I. O., 2005.

Academia Română. Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” : *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc 1970–1995* [Bibliographie générale de l'ethnographie et du folklore roumains], (autori: I. M. Băieșu, Maria Florica-Bufnea, Stelian Cârștean, Adrian Codescu, Ion Hangiu, Tiberiu Mihail, Flavia Oșianu, Romulus Oșianu, Rodica Raliade). Ediție îngrijită de I. Oprișan, București, Editura Saeculum I. O., 2006.

Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc I (1800–1891). [Bibliographie générale de l'ethnographie et du folklore roumains], Cuvânt înainte de Mihai Pop. Prefață de Adrian Fochi, [București], Editura pentru Literatură, 1968.

Cârștean, Stelian : *Creația populară românească. Lucrări editate de centrele județene ale creației populare 1954–2002*, [La création populaire roumaine. Travaux édités par les Centres départementaux de la création populaire entre 1954 et 2002], București, C.N.C.P.C.T., 2003.

Mușlea, Ion : *Bibliografia folclorului românesc 1930–1955*. [Bibliographie du folklore roumain. 1930–1955], Ediție îngrijită și cuvânt înainte de Iordan Datcu, București, Editura Saeculum I. O., 2003.

Typologies :

Amzulescu, Al.I. : *Cântecul epic eroic. Tipologie și corpus de texte poetice*, [Le chant épique héroïque. Typologie et corpus des textes poétiques], București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1981 (Colecția Națională de Folclor).

Amzulescu, Al.I. : *Balada familială. Tipologie și corpus de texte poetice*, [La balade familiale. Typologie et corpus des textes poétiques], București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1983 (Colecția Națională de Folclor).

Brătulescu, Monica : *Colinda românească. The Romanian Colinda* (Winter-Solstice Songs), București, Editura Minerva, 1981.

Brill, Tony : *Tipologia legendei populare românești*, Prefață de Sabina Ispas. București, Ediție îngrijită și studiu introductiv de I. Opreșan, Editura. Saeculum I.O., vol., 1, *Legenda etiologică*, 2005, vol. 2, *Legenda mitologică. Legenda religioasă. Legenda istorică*, 2007. [*Typologie de la légende populaire roumaine. Vol. 1 : Les légendes étiologiques. Vol. 2 : Les légendes mythologiques, les légendes religieuses, les légendes historiques*].

Brill, Tony : *Tipologia legendei populare românești. 2. Legenda mitologică, legenda religioasă, legenda istorică*, București, Editura Saeculum I.O., 2006. (Colecția Națională de Folclor). [*Typologie de la légende populaire roumaine. Vol. 2 : Les légendes mythologiques, les légendes religieuses, les légendes historiques*]

Călin, Cornelia : *Jurnal oral. Index tipologic și motivic, antologie de texte*, [*Le journal oral. Index des types et motifs et anthologie des textes*], București, Editura Erasmus, 1993 (Colecția Națională de Folclor).

Coatu, Nicoleta : *Structuri magice tradiționale*, [Structures magiques traditionnelles], București, Editura ALL, 1998.

Cuceu, Ion, Maria Cuceu : *Vechi obiceiuri agrare românești. Tipologie și corpus de texte. I*, [Anciennes coutumes agraires roumaines. Typologie et corpus des textes], Cluj-Napoca, Editura Minerva, 1988.

Dejeu, Zamfir : *Dansuri tradiționale din Transilvania (Tipologie)*, [Danses traditionnelles de Transylvanie. Typologie], IAFA, Cluj Napoca, Editura Clusium, 2000.

Fochi, Adrian : *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea: Răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densusianu*, [Coutumes et croyances populaires de la fin du XIXe siècle : réponses aux questionnaires de N. Densusianu], București, Editura Minerva, 1976.

Formagiu, Hedwig-Maria : *Portul popular din România*, [Le costume traditionnel roumain], Muzeul de Artă Populară al R.S.R., București, 1974.

Georgescu, Corneliu-Dan : *Jocul popular românesc. Tipologie muzicală și corpus de melodii instrumentale*, [La danse populaire roumaine. Typologie musicale et corpus de mélodies instrumentales], București, Editura Muzicală, 1984 (Colecția Națională de Folclor).

Georgescu, Corneliu-Dan : *Repertoriul pastoral. Semnale de bucium. Tipologie muzicală și corpus de melodii*, [Les signaux au boutchoum du répertoire des bergers. Typologie musicale et corpus], București, Editura Muzicală, 1987 (Colecția Națională de Folclor).

Herța, Iosif : *Colinde românești. Antologie și tipologie muzicală*, [Chants de Noël roumains. Anthologie et typologie musicale], București, Editura „Grai și Suflet – Cultura Națională”, 2004.

Ispas, Sabina, Doina Truță : *Lirica de dragoste. Index motivic și*

tipologic, [La lyrique amoureuse. Index des motifs et des types], vol. I, 1985, vol. II, 1986, vol. III, 1988, vol. IV, 1989, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România (Colecția Națională de Folclor).

Kahane, Mariana : *Doina vocală din Oltenia. Tipologie muzicală*. [La doina vocale d'Olténie. Typologie musicale], Lucrare îngrijită de Marian Lupașcu, București, Editura Academiei Române, 2007 (Colecția Națională de Folclor).

Kahane, Mariana, Lucilia Georgescu-Stănculeanu : *Cântecul zorilor și bradului (Tipologie muzicală)*, [Le chant de l'aube et le chant du sapin. Typologie musicale], București, Editura Muzicală, 1988 (Colecția Națională de Folclor).

Moldoveanu, Elisabeta : *Cântecele de seceriș ale poporului român. Tipologie muzicală și literară*, [Les chants roumains du fauchage. Typologie musicale et littéraire], București, Editura Academiei Române, 2000 (Colecția Națională de Folclor).

Mușlea, Ion, Ovidiu Bîrlea: *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, [Typologie du folklore selon les réponses aux questionnaires de B.P. Hasdeu], București, Editura Minerva, 1970.

Popa, Steluța : *Obiceiuri de iarnă. Folclor muzical din repertoriul copiilor. Tipologie muzicală. Colecție de cântece*, [Le folklore musical des enfants. Typologie musicale et recueil de chansons], București, Editura Muzicală, 1981.

Rădulescu, Speranța : *Taraful și acompaniamentul armonic al muzicii de joc*, [L'orchestre taraf et l'accompagnement harmonique de la musique de danse], București, Editura Muzicală, 1984 (Colecția Națională de Folclor).

Rădulescu, Speranța : *Cântecul. Tipologie muzicală. I. Transilvania Meridională*, [La chanson. Typologie musicale. Vol. 1 : Transylvanie méridionale], București, Editura Muzicală, 1990 (Colecția Națională de Folclor).

Schullerus, Adolf : *Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten, Nach dem System der Märchentypen Antti Aarnes*, Zusammengestellt von A. Schullerus, Helsinki, F.F. Communication edited for the Folklore Fellows, 1928.

Secoșan, Elena, Paul Petrescu: *Portul popular de sărbătoare din România*, [Le costume festif traditionnel en Roumanie], București, Editura Meridiane, 1984.

Stroescu, Sabina Cornelia : *La typologie bibliographique des facéties roumaines*, I-II, Bucuresti, Editura Academiei RSR, 1969. (Colecția Națională de Folclor).

Stroescu, Sabina Cornelia : *Snoava populară românească. Tipologie bibliografică și corpus de texte*, Ediție critică de... [L'anecdote populaire roumaine. Typologie bibliographique et corpus des textes. Edition critique

par...], prefață de Mihai-Alexandru Canciovici, București, Editura Minerva, vol. I, 1984, vol. II, 1986, vol. III, 1987, vol. IV, 1989.

Sulișteanu, Ghizela : *Cântecul de leagăn*, [Les berceuses], București, Editura Muzicală, 1986 (Colecția Națională de Folclor).

Șăineanu, Lazăr : *Basmelor române în comparațiune cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice. Studiu comparativ de...*, [Les contes roumains comparés aux légendes de l'Antiquité classique et aux contes des peuples voisins et de tous les peuples romans. Etude comparative], București, [Editura] Göbl, 1895.

Vicol, Adrian : *Recitativul epic al baladei românești. Tipologie muzicală*, [Le récitatif épique de la balade roumaine. Typologie musicale], București, Editura Arvin Press, 2004.

Synthèses :

Bănățeanu, Tancred : *Prolegomene la o teorie a esteticii artei populare*, [Prolégomènes à une théorie de l'esthétique de l'art populaire], București, Editura Minerva, 1985.

Bernea, Ernest : *Cadre ale gândirii populare românești. Contribuții la reprezentarea spațiului, timpului și cauzalității*, [Cadres de la pensée populaire roumaine. Contributions à la représentation de l'espace, du temps et de la causalité], București, Editura Cartea Românească, 1985.

Bârlea, Ovidiu : *Folclorul românesc* [Le folklore roumain], București, Editura Minerva, (vol. I, 1981, vol. II, 1983).

Brăiloiu, Constantin : *Opere, I*, [*Œuvres*, vol. 1], București, Editura muzicală, 1967.

Brăiloiu, Constantin : *Opere, V*, [*Œuvres*, vol. 5], Studiu introductiv, traducere și îngrijire de Emilia Comișel, București, Editura Muzicală, 1981.

Brezul, George : *Patrium Carmen. Contribuții la Studiul Muzicii Românești*, [Contributions à l'étude de la musique roumaine], Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1941.

Bucșan, Andrei : *Specificul dansului popular românesc*, [Spécificités de la danse populaire roumaine], București, Editura Academiei, 1971.

Butură, Valer : *Etnografia poporului român*, [L'ethnographie du peuple roumain], Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978.

Butură, Valer : *Străvechi mărturii de civilizație românească*, [Anciens témoignages de la civilisation roumaine], București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.

Dima, Alexandru : *Conceptul de artă populară*, [Le concept d'art populaire], București, 1939.

Dima, Alexandru : *Arta populară și relațiile ei*, [L'art populaire et ses relations], București, Editura Minerva, 1971.

- Dunăre, Nicolae : *Ornamentică tradițională comparată*, [Ornementation traditionnelle comparée], București, Editura Meridiane, 1979.
- Ghinoiu, Ion : *Vârstele timpului*, [Les âges du temps], București, Editura Meridiane, 1988.
- Giurchescu, Anca, Sunni Bloland : *Romanian Traditional Dance*, Mill Valley, California, Wild Flower Press, 1995.
- Hedeșan, Otilia : *Lecții despre calendar (curs)*, [Leçons sur le calendrier. Cours], Timișoara, Editura Universității de Vest, 2005.
- Iordache, Gheorghe : *Ocupații tradiționale pe teritoriul României*, [Occupations traditionnelles sur le territoire roumain], Craiova, Editura Scrisul Românesc, vol. I, 1985, vol. II, 1986, vol. III, 1989, vol. IV. 1996.
- Iorga, Nicolae : *L'art populaire en Roumanie*, Paris, 1923.
- Ișfănoni, Doina : *Interferențe dintre magic și estetic*, [Interférences entre le magiques et l'esthétique], București, Editura Enciclopedică, 2002.
- Ivănescu, Gheorghe : « Etnolingvistica » [L'ethnolinguistique], in *Introducere în etnologie*, [Introduction à l'ethnologie], București, Editura Academiei Române, 1980.
- Mangiuca, Simeon : *Calendar Iulian Gregorian Popolar pe anul 1883* [Calendrier julien et grégorien populaire de l'année 1883], Oravița.
- Mesnil, Marianne, Assia Popova : *Etnologul între șarpe și balaur. Eseuri de mitologie balcanică*, [L'ethnologue entre le serpent et le dragon. Essais de mythologie balkanique], București, Editura Paideia, 1997.
- Niculiță-Voronca, Elena : *Datinile poporului român (adunate și așezate în ordine mitologică)* [Les traditions du peuple roumain, recueillies et organisées selon la mythologie], Cernăuți, Tipografia Izidor Wiegler, 1903.
- Olteanu, Antoaneta : *Calendarele poporului român*, [Les calendriers du peuple roumain], București, Editura Paideia, 2001.
- Opreșcu, George : *Arta țărănească la români*, [L'art paysan roumain], București, 1922.
- Pavelescu, Gheorghe : *Mana în folklorul românesc. Contribuții pentru cunoașterea magicului* [Les mânes dans le folklore roumain. Contributions à la connaissance du magique], Sibiu, 1944.
- Petrescu, Paul : *Motive decorative celebre*, [Motifs décoratifs célèbres], București, Editura Meridiane, 1971.
- Pop, Dumitru : *Obiceiuri agrare tradiționale românești*, [Coutumes agricoles traditionnelles roumaines], Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1989.
- Pop, Mihai : *Obiceiuri tradiționale românești*, [Coutumes traditionnelles roumaines], București, Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, 1976.
- Prut, Constantin : *Calea rătăcită. O privire asupra artei populare românești*, [La voie égarée. Regard sur l'art populaire roumain], București,

Editura Meridiane, 1991.

Stoica, Georgeta, Olga Horșia : *Meșteșuguri artistice tradiționale*, [Métiers artistiques traditionnels], București, Editura Enciclopedică, 2001.

Stoica, Georgeta, Paul Petrescu : *Arta populară românească*, [*L'art populaire roumain*], București, Editura Meridiane, 1981.

Șeuleanu, Ion : *Poezia populară de nuntă*, [La poésie populaire de noce], București, Editura Minerva, 1985.

Vlăduțiu, Ion : *Etnografia românească*, [L'ethnographie roumaine], București, Editura Științifică, 1973.

Vulcănescu, Romulus : *Măștile populare*, [Les masques populaires], București, Editura Științifică, 1970.

Monographies :

Butură, Valer : *Străvechi mărturii de civilizație românească*, [Anciens témoignages de la civilisation roumaine], București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.

Cantemir, Dimitrie : *Descrierea Moldovei*, Traducere de pe originalul latinesc de G. Pascu, profesor la Universitatea din Iași. Ediția II-a revizuită și completată cu indice, București, Editura Tipografiile Române Unite S.A., 1938. [*La description de la Moldavie*. Traduction du latin]

Caraman, Petru : *Colindatul la români, slavi și alte popoare*, [Les chants de Noël chez les Roumains, chez les Slaves et chez d'autres peuples], București, Editura Minerva, 1983.

Caraman, Petru : *Descolindatul în Orientul și Sud-estul Europei*, [Pratiques du dé-chant en Europe de l'Est et du Sud-Est], Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1997.

Ciubotaru, Ion H. : *Marea trecere, Repere etnologice în ceremonialul funerar din Moldova*, [Le grand passage. Repères ethnologiques des cérémonies funéraires en Moldavie], București, Editura „Grai și Suflet – Cultura Națională”, 1999.

Ciubotaru, Ion H. : *Catolicii din Moldova. Universul culturii populare*, [Les catholiques de Moldavie. L'univers de la culture populaire], Iași, Editura Presa Bună, vol. I, 1998, vol. II, 2002.

Diaconu, Ion : *Ținutul Vrancei. Etnografie – Folklor – Dialectologie*, [La région de Vrancea : ethnographie, folklore, dialectologie], I, București, f. a.

Herseni, Traian : *Forme străvechi de cultură poporană românească. Studiu de paleoetnografie a cetelor de feciori din Țara Oltului*, [Anciennes formes de la culture populaire roumaine. Etude de paléo-ethnographie des groupes masculins du pays de l'Olt], Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977.

Ionică, Ion : *Dealul Mohului. Ceremonia agrară a cununii în Țara Oltului*, [La colline de Mohul. la cérémonie agraire de la couronne dans le

pays d'Olt], București, Tipografia Bucovina I. E. Torouțiu, 1943.

Marian, Simion Florea : *Nunta la români*, [Les noces chez les Roumains], București, Tipografia Carol Göbl, 1890.

Marian, Simion Florea : *Nașterea la români*, [La naissance chez les Roumains], București, Tipografia Carol Göbl, 1892.

Marian, Simion Florea : *Înmormântarea la români*, [Les funérailles chez les Roumains], București, Tipografia Carol Göbl, 1892.

Marian, Simion Florea : *Sărbătorile la români*, [Les fêtes chez les Roumains], I-III, București, Socec-Sfetea, 1898–1901.

Moise, Ilie : *Confrerii carpatice de tineret. Ceata de feciori*, [Confréries de jeunes dans les Carpates. Le groupe de garçons], Sibiu, Editura Imago, 1999

Pamfile, Tudor : *Sărbătorile la români, (Sărbătorile de vară la români, Sărbătorile de toamnă și Postul Crăciunului, Crăciunul)*, [Les fêtes d'été chez les Roumains, les fêtes d'automne, le Carême, Noël], București, Socec-Sfetea, 1910–1914.

Pamfile, Tudor : *Mitologie românească*, [Mythologie roumaine], București, Editura All, 1997.

Pavelescu, Gheorghe : *Cercetări asupra magiei la românii din Munții Apuseni*, [Recherches sur la magie chez les Roumains des Carpates occidentales], București, Institutul de Cercetări Sociale ale României, 1945.

Corpus de textes :

Academia Română, Institutul de Folclor (coord. Ion Ghinoiu) : *Sărbători și obiceiuri*, Răspunsuri la chestionarele *Atlasului Etnografic Român*, Corpus de documente etnografice, [*Fêtes et rituels. Réponses aux questionnaires de l'Atlas ethnographique roumain. Corpus de documents ethnographiques*], București, Editura Enciclopedică, (vol. I: Oltenia, 2001; vol. II: Banat și Crișana, 2002; vol. III: Transilvania, 2003; vol. IV: Moldova, 2004).

Gorovei, Artur : *Credinți și superstiții ale poporului român*, [Croyances et superstitions du peuple roumain], București, Socec-Sfetea, 1915.

Gorovei, Artur : *Descântecelile românilor*, [Les incantations chez les Roumains], București, Editura Academiei Române, 1931.

Atlas :

Academia Română, Institutul de Folclor (coord. Ion Ghinoiu) : *Atlasul Etnografic Român*, (vol. I: Habitatul, 2003; vol. II: Ocupațiile: Cultivarea pământului, Creșterea animalelor, Sericicultura, Apicultura, Vânătoarea, Pescuitul și Transportul, 2004) [*L'Atlas ethnographique*

roumain. Vol. 1 : L'habitat ; vol. 2 : Les occupations : culture de la terre, élevage du bétail, sériciculture, apiculture, chasse, pêche et transport], București, Editura Academiei.

Bibliographie – Terminologie aroumaine :

Burileanu, Constantin N.: *De la Români din Albania* [Des Roumains d'Albanie], București, Lito-Tipografia Motzătzeanu, 1906.

Capidan, Theodor: *Meglenoromâni. Istoria și graiul lor* [Les Megléno-roumains, leur histoire et leur langue] vol. I, 1925–1935; *Literatura populară la meglenoromâni* [La littérature populaire des Megléno-roumains] vol. II, 1928; *Dicționarul meglenoromân* [Dictionnaire megléno-roumain] vol. III, București, (Academia Română. Studii și cercetări VIII), 1935.

Capidan, Theodor: *Români nomazi, studiul din viața românilor din sudul Peninsulei Balcanice* [Les Roumains nomades : étude sur la vie des Roumains du Sud de la Péninsule balkanique], Cluj, f. edit., 1926.

Capidan, Theodor: *Fărșeroții. Studiu lingvistic asupra românilor din Albania*, [Les bergers itinérants Fărșeroți. Etude linguistique des Roumains d'Albanie], București, Cartea Românească, 1931.

Capidan, Theodor: *Aromâni. Dialectul aromân. Studiu Lingvistic* [Les Aroumains et leur dialecte. Etude linguistique], București, Biblioteca enciclopedică, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1932.

Capidan, Theodor: *Macedoromâni. Etnografie, istorie, limbă* [Les Macédo-roumains. Ethnographie, histoire, langue], București, Biblioteca enciclopedică, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1942.

Caraiani, Gh. Nicolae, Nicolae Saramandu: *Folclor aromân grămostean*, [Folklore aroumain de Gramos], București, Editura Minerva, 1982.

Caranica, Ioan: *130 de melodii populare aromânești, culese și notate de Ioan Caranica* [130 mélodies populaires aroumaines, recueillies et transcrites par...], Cluj, Tipografia Ziarului Universul, 1937.

Constantinescu-Mircești, C.D.: *Un sat dobrogean Ezibei* [Ezibei : un village du Dobroudja], București, Editura Bucovina, I. E. Torouțiu, 1939.

Cosmulei, Dumitru: *Datini, credințe și superstiții aromânești* [Traditions, croyances et superstitions des Aroumains], București, Noua Tipografie Profesională Dimitrie C. Ionescu, 1909.

Gălușcă-Crășmariu, Tatiana, Emilia Milicescu, Nicolae Saramandu, Tudor Nae: *Miorița la dacoromâni și aromâni* [La Miorita chez les Roumains et chez les Aroumains], București, Editura Minerva, 1992.

Iroaie, Petre: *Alte cântece populare istroromâne* [Autres chants populaires istroroumains], Iași, (extras din Arhiva, anul XLVII), 1940.

Marcu, George: *Folclor muzical aromânesc* [Folklore musical

aroumain], București, Editura Muzicală, 1977.

Nenițescu, Ioan : *De la Români din Turcia Europeană, studiu etnic și statistic asupra armânilor* [Sur les Roumains de la Turquie européenne : étude ethnique et statistique sur les Aroumains], București, f. edit., 1895.

Nicolau, Irina : *Aromânii. Credințe și obiceiuri* [Les Aroumains : leurs croyances et leurs traditions], București, Societatea Culturală Aromânească, 2001.

Papahagi, Pericle, P.N. Vurdună : *Jocuri copilărești culese de la Români din Macedonia* [Jeux d'enfants recueillis chez les Roumains de Macédoine], (extrasu din Analele Academiei Române, seria II, tom XV, Memoriile Secțiunii Literare), București, Lito-Tipografia Carol Gobl, 1893.

Papahagi, Pericle : *Din literatura populară a aromânilor* [De la littérature populaire des Aroumains], f. 1., f. edit., 1900.

Papahagi, Pericle : *Basmă aromâne și glosar* [Contes aroumains et glossaire], București, Inst. de Arte Grafice Carl Gobl, 1905.

Papahagi, Tache : *Antologie aromânească* [Anthologie aroumaine], București, f. edit, 1922.

Papahagi, Tache : *Mic dicționar folkloric. Spicuri folklorice și etnografice comparate* [Petit dictionnaire de folklore. Éléments folkloriques et ethnographiques comparés], București, 1979.

Papahagi, Tache : *Dictionnaire aroumain (macédo-roumain) général et etymologique*, (roumain-français), București, Editura Academiei Republicii Populare România, 1963.

ILUSTRĂȚII/ILLUSTRATIONS

Surse / Sources

[1]	Arhiva Colectivului de Etnologie și Folclor, Facultatea de Litere, Universitatea din București Archive du Collectif pour l'ethnologie et le folklore, Faculté de lettres, Université de Bucarest
[2]	Colecția Laura Negulescu Collection Laura Negulescu
[3]	Arhiva Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”, București Archives de l'Institut d'ethnographie et de folklore « Constantin Brăiloiu »
[4]	Colecția Zamfir Dejeu Collection Zamfir Dejeu
[5]	Arhiva Muzeului Național al Satului „Dimitrie Gusti” Archive du Musée National du Village « Dimitrie Gusti »
[6]	Arhiva Centrului Național pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Archives du Centre National pour la Conservation et la Promotion de la Culture Traditionnelle
[7]	<i>Istoria lui Erotocrit</i> ms. 3514 din Biblioteca Academiei Române, ilustrat de Petre Logofățul în anul 1787, apud Nicolae Cartoian, <i>Cărțile populare în literatura românească</i> , București, 1938 <i>L'histoire d'Hérotocrite</i> , ms. 3514 de la Bibliothèque de l'Académie roumaine, illustrations de Petre Logofățul, 1787, apud Nicolae Cartoian, <i>Cărțile populare în literatura românească</i> , București, 1938

Gheorghe Zlotar [3]

Gheorghe Taflan, un povestitor contemporan din Mândra, județul Brașov, 2007 (Foto: Ioana Fruntelată [1])
Gheorghe Taflan, conteur contemporain du village de Mândra, département de Brașov, 2007 (Photo: Ioana Ruxandra Fruntelată [1])

Viclain - Oltenia, 2008 ([3])

Nea Costină Lăutarul, povestitor din satul Cezieni, județul Olt, 2006 ([2])
Père Costină Lăutarul, représentant de l'art du récit du village de Cezieni, département d'Olt, 2006 ([2])

Masă cu muzicanți din „Istoria lui Erotocrit” ([7])
Repas aux musiciens de L’histoire d’Hérotocrite ([7])

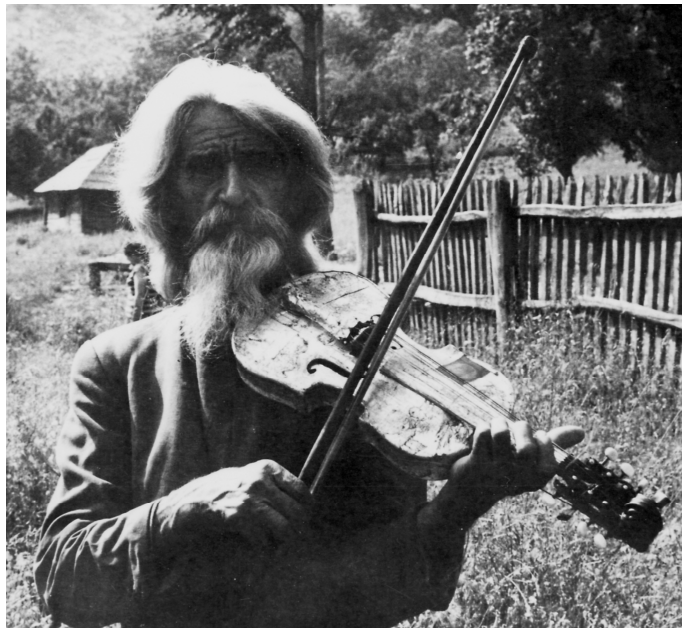
Buciume drepte ([3])
Boutchoum droit ([3])

Cobzar ([3])
Joueur de kobza (3)

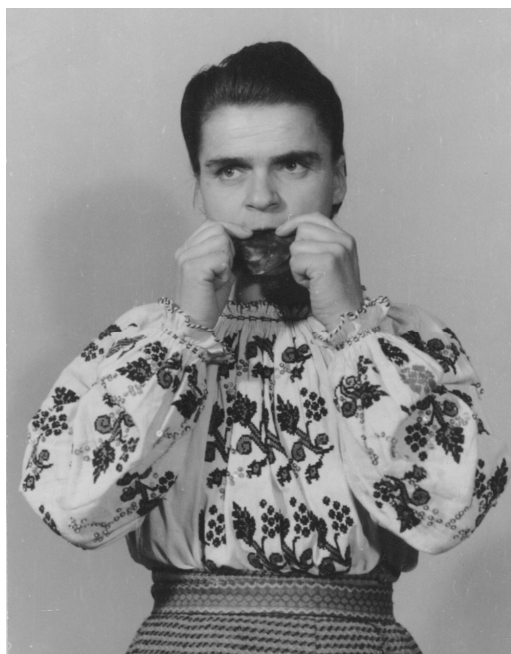
Muzicanți ([3])
Musiciens ([3])

Viorist ([3])
Violoniste ([3])

Cântăreț la fluier ([3])
Joueur de flûte ([3])

Cântăreață din frunză ([3])
Femme jouant à la feuille ([3])

Păcurar maramureșean cu fluier gemănat ([3])
Mazoutier du Maramureș à flûte double ([3])

*Muzicanți ([3])
Chanteurs ([3])*

*Călușarii din Optași-Măgura - județul Olt (Foto: Zamfir Dejeu [4])
Danseurs du Căluș du village de Optași-Măgura, département d'Olt (Photo: Zamfir Dejeu [4])*

Dansatorii din Dângău Mare - județul Cluj - Învârtită deasă (Foto: Zamfir Dejeu [4])
Danseurs du village de Dângău Mare, département de Cluj – Ronde rapide à pirouettes
transylvaine (Photo: Zamfir Dejeu [4])

Muzicanții din Cornești - județul Cluj (primaș: Ion Gângă) (Foto: Zamfir Dejeu [4])
Orchestre de Cornești, département de Cluj (premier: Ion Gângă) (Photo: Zamfir Dejeu
[4])

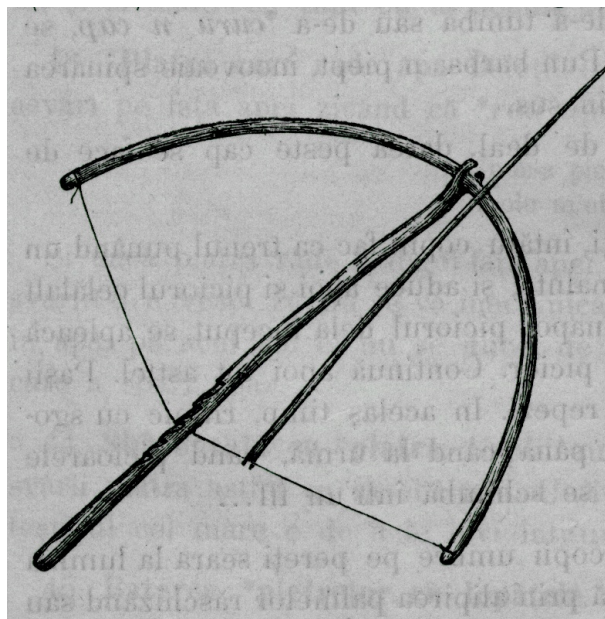
Dansatorii din Idicel, județul Mureș - Ardeleană (Foto: Zamfir Dejeu [4])
Danseurs d'Idicel, département de Mureș – Ronde transylvaine (Photo: Zamfir Dejeu [4])

Horă de fete ([3])
Une ronde des filles ([3])

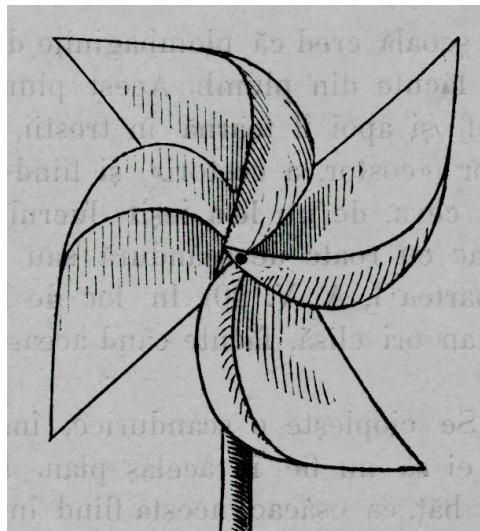
Leagăn la câmp – Bunila, județul Hunedoara, 1963 (Foto: Romulus Vuia [3])
Une berceuse aux champs – Bunila, département de Hunedoara, 1963 (Photo: Romulus Vuia [3])

Arc și săgeată ([3])
Arc et flèche ([3])

Joc de copii (Foto: Narcisa Știucă)
Jeu d'enfants (Photo: Narcisa Știucă)

Morișcă de hârtie ([3])
Moulin en papier ([3])

Șezătoare – Săliște, județul Cluj – ilustrată expediată la Cluj – 7 martie 1938 ([3])
Veillée – Săliște, département de Cluj – carte postale envoyée à Cluj, le 7 mars 1938 ([3])

Scosul miresei la apă - Runcu, județul Gorj, 1930 ([5])
La sortie de la mariée - Runcu, département de Gorj, 1930 ([5])

Colindători cu duba – Feregi, județul Hunedoara ([5])
Chanteurs de Noël – Feregi, département de Hunedoara ([5])

Carul cu zestre - Rupea, județul Brașov Hunedoara ([5])
Char à dot - Rupea, département de Brașov ([5])

Vicleiul de la Cavnic, județul Maramureș ([5])
« Viclei » de Cavnic, département de Maramureș ([5])

Priveghi - Nereju, județul Vrancea, 1927 ([5])
Veillée funèbre - Nereju, département de Vrancea, 1927 ([5])

Joc de priveghi - Nereju, județul Vrancea, 1927 ([5])
Danse à la veillée funèbre - Nereju, département de Vrancea, 1927 ([5])

Capră - județul Neamț ([5])
Chant itinérant Capra – département de Neamț ([5])

Sorcovă - județul Buzău ([5])
Sorcova – département de Buzău ([5])

Ouă de Paște ([5])
Œufs de Pâques ([5])

Slobozitul sărindarelor – Tismana, județul Gorj – 15 august 1938 ([3])
« Slobozitul sărindarelor » - Tismana, département de Gorj, 15 août 1938 ([3])

Cântarea bradului – Runcu, județul Gorj - 1929 (Foto: Iosif Berman [3])
Le chant du sapin – Runcu, département de Gorj, 1929 (Photo: Iosif Berman [3])

Slobozirea apei – Câmpofeni, județul Gorj – 21 aprilie 1938 ([3])
La délivrance de l'eau – Câmpofeni, département de Gorj, 21 avril 1938 ([3])

Foc de Joimari – Câmpofeni, județul Gorj – 22 aprilie 1938 ([3])
Feu du Jeudi saint – Câmpofeni, département de Gorj, 22 avril 1938 ([3])

Drăgaice – Zimnicele, județul Teleorman – 1958 (Foto: Constantin Popescu [3])
Drăgaica – Zimnicele, département de Teleorman, 1958 (Photo: Constantin Popescu [3])

Scaloian – Joița, județul Giurgiu – 26 august 1937 ([3])
Caloian – Joița, département de Giurgiu, 26 août 1937 ([3])

Datul pe apă al Scaloianului – Joița, județul Giurgiu – 26 august 1937 ([3])
La descente du Caloian sur l'eau – Joița, département de Giurgiu, 26 août 1937 ([3])

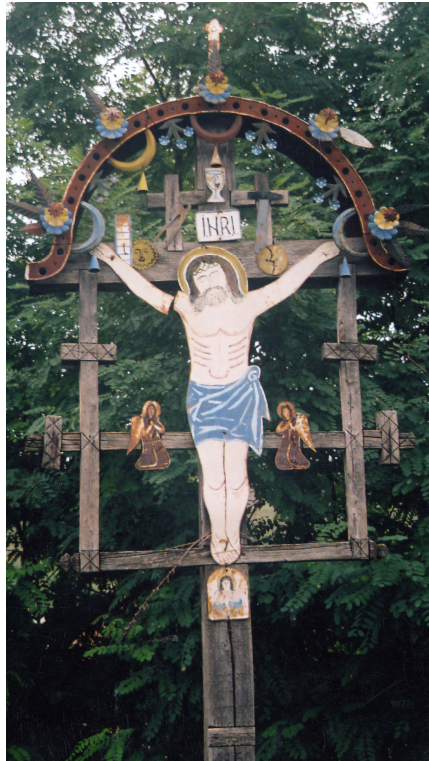
Descântătoare din Bârca, județul Dolj - 1958 (Foto: Constantin Popescu [3])
Guérisseuse de Bârca, département de Dolj, 1958 (Photo: Constantin Popescu [3])

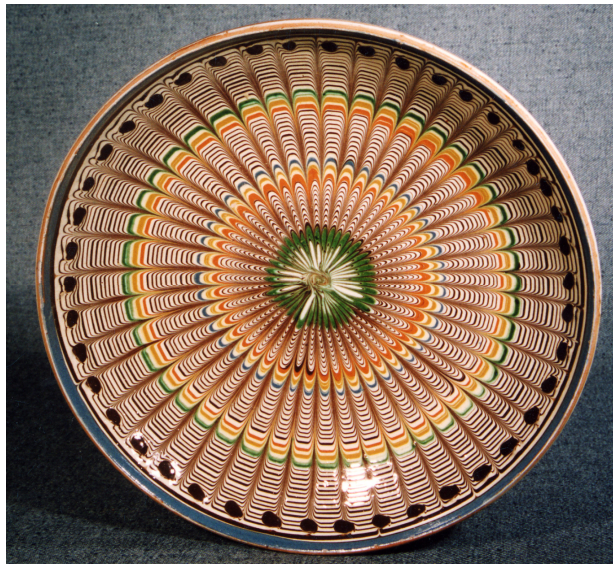
Olarul Mitriță Viscol - Oboga, județul Olt, 1959 ([3])
Le potier Mitriță Viscol – Oboga, département d'Olt, 1959 ([3])

Taier de Horezu ([6])
Plateau de Horezu ([6])

Troiță ([6])
Troitsa ([6])

Taier de Horezu ([6])
Assiette de Horezu ([6])

*Mască din Timișești (lucrată de Ion Albu), județul Neamț ([6])
Masque de Timișești (artisan: Ion Albu), département de Neamț ([6])*

*Lucia Todoran din Salva, județul Bistrița-Năsăud și arta ei ([6])
Lucia Todoran du village de Salva, département de Bistrița-Năsăud et son art ([6])*

*Pieptar ([6])
Veste ([6])*

*Lingurar lucrat de Nicolae Purcărea - Braşov ([6])
Support pour cuillères créé par Nicolae Purcărea - Braşov ([6])*

Covor oltenesc ([6])
Tapis d'Olténie ([6])

Oua încondeiate ([6])
Œufs peints ([6])

Cuptor de ars oale – Biniș, județul Caraș-Severin ([6])
Four de potier – Biniș, département de Caraș-Severin ([6])

Mucenici moldovenești (Foto: Narcisa Știucă)
Gâteaux des Martyrs – Moldavie (Photo: Narcisa Știucă)

Pască ([5])
Gâteau pasca de Pâques ([5])

Alai împărătesc ([7])
Cortège royal ([7])

*Plecarea lui Erotocrit și a lui Polidor la luptă ([7])
Le départ à la guerre d'Hérotocrite et de Polidor ([7])*

*Războiul austro-otomano-rus în vremea lui Grigore al II-lea Ghica ([7])
La guerre entre l'Autriche, l'Empire otoman et la Russie, à l'époque de Grégoire II Ghica ([7])*

Întoarcerea de la târg ([3])
En revenant de la foire ([3])

Femeie cu doi copii ([3])
Mère et ses deux enfants ([3])